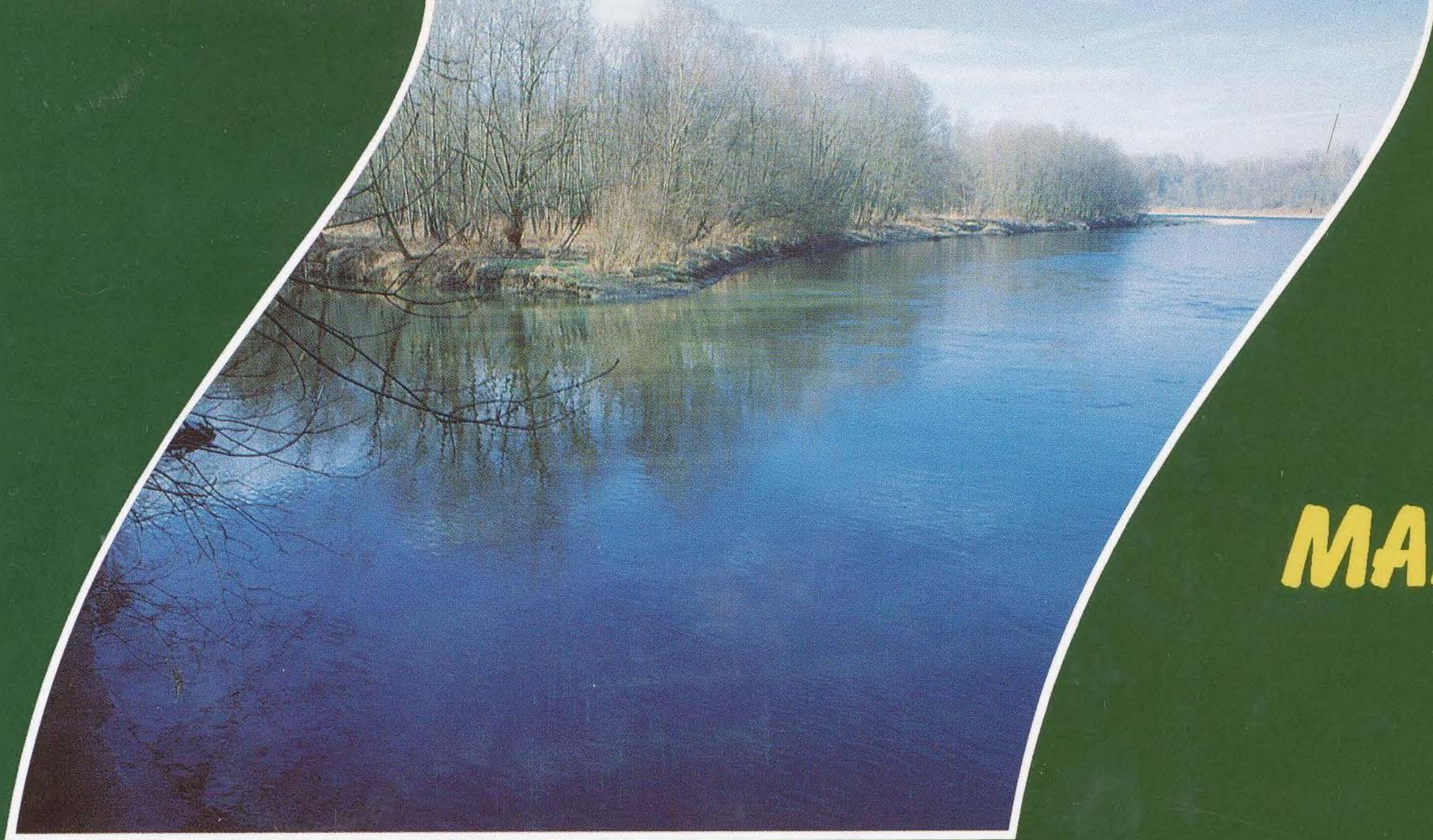
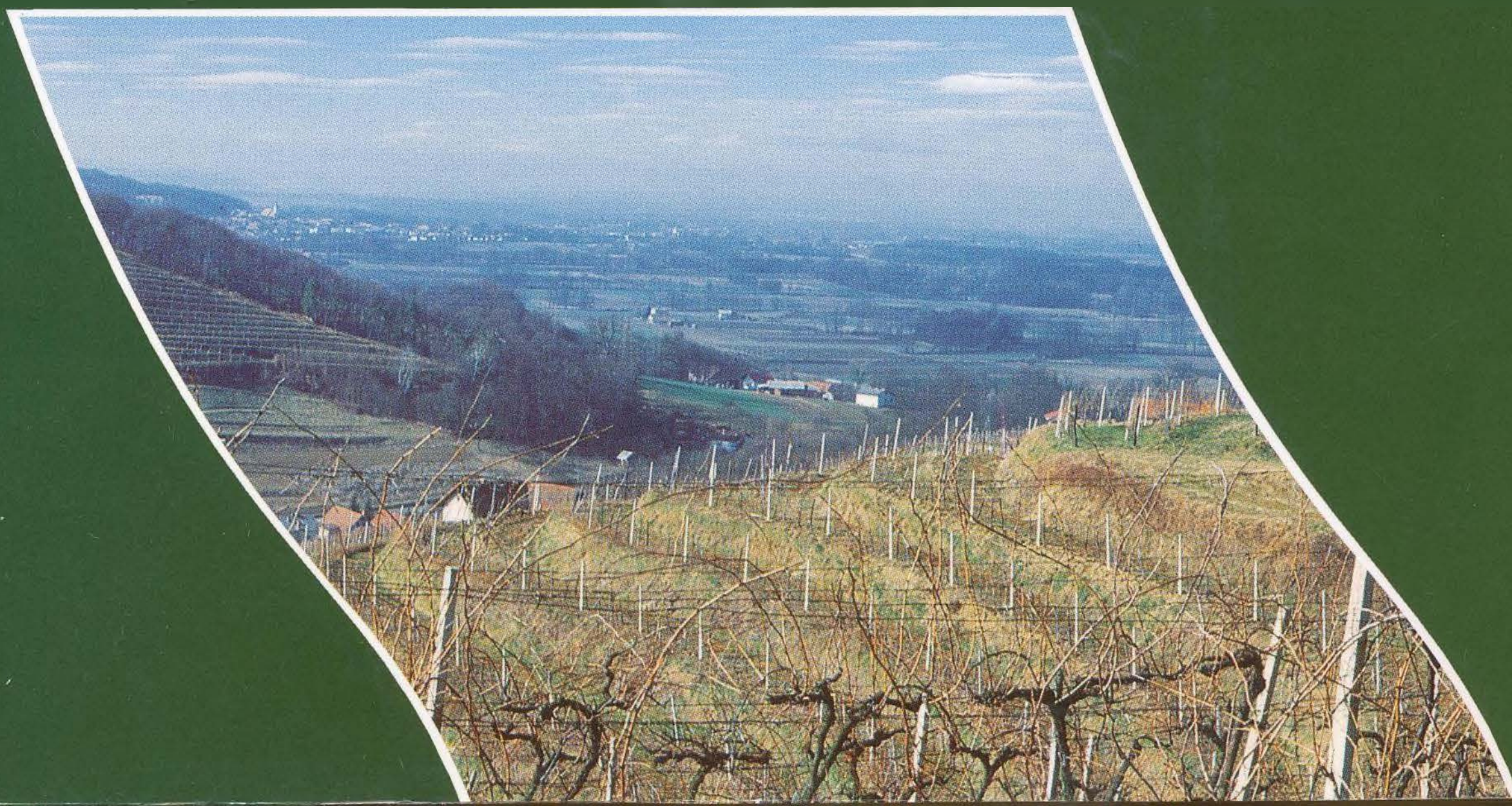

**JUŠ
MAKOVEC**

OD MURE DO GORIC

O SEBI TER DRUGIH CVRLEKI, ZATUČENCI, BIZEKI, KAJERI IN OSTALI

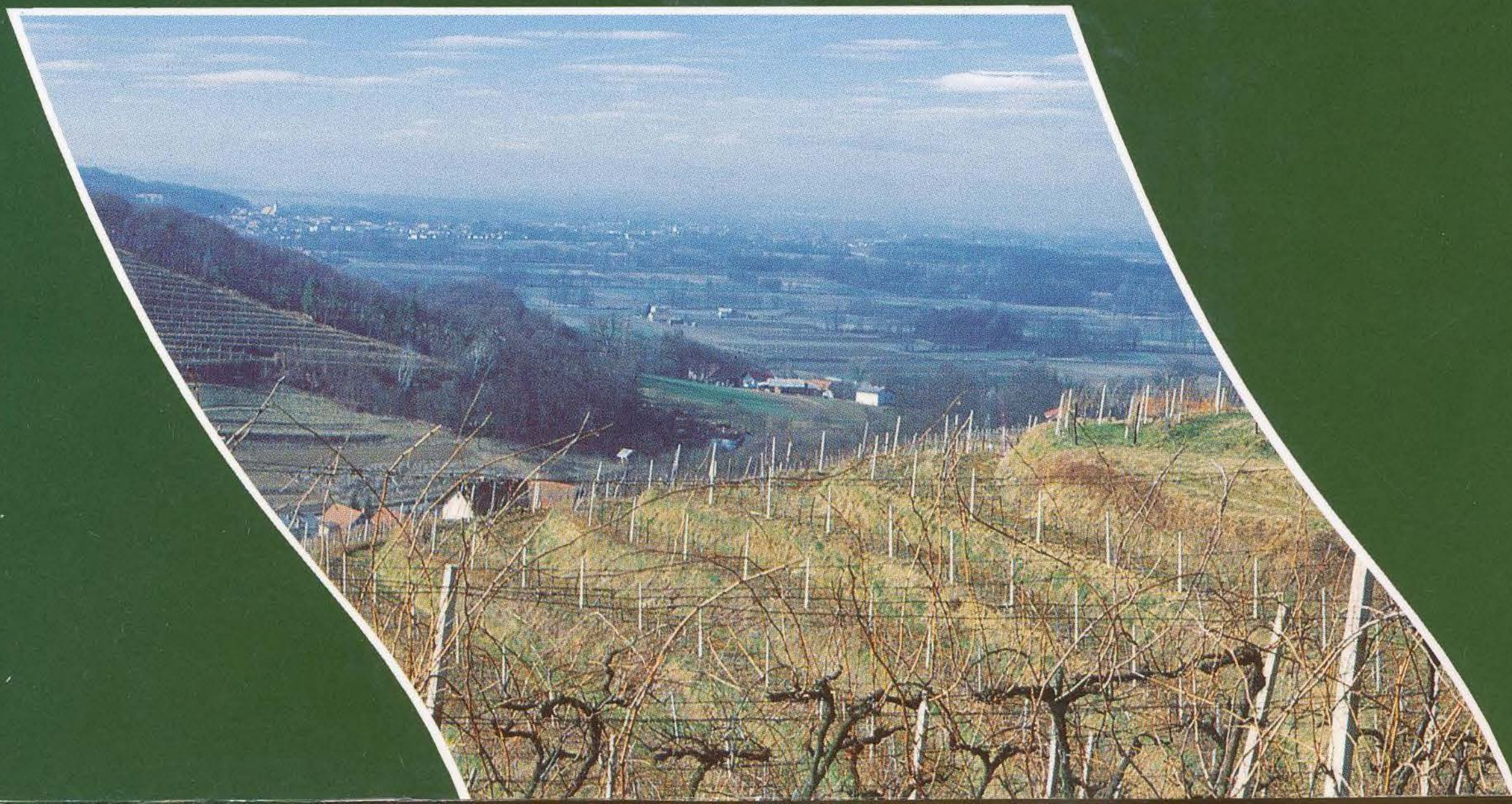

**JUŠ
MAKOVEC**

OD MURE DO GORIČ

O SEBI TER DRUGIH CVRLEKI, ZATUČENCI, BIZEKI, KAJERI IN OSTALI

PUNKTI ...

Ni bil močen samo Martin Krpan z Vrha pri Sveti Trojici, ki je z lahkoto dvignil svojo kobilico ... Močen je bil tudi Seršenov dedek iz Podgradja, ki je prijel polovnjak poln vina za froše, malce privzdignil, podstavil koleno in položil sod na gantarje.

Prišel je sosed k enemu od grabskih Kosljev - vsi pa so imeli vzdevek Cvek - ki je na njivi oral, da naj takoj pride domov, ker da mu brat umira. "Toliko pa menda že še lahko počaka, da bom to postat do kraja zoral !" se je vznejevoljil Kosi in oral dalje.

Odrančarji so bojda že na Luni, v Bolehnečicah pa jih ni, ker tam vso zemljo, ki jo nekdo prodaja, takoj pokupijo domačini.

Dekletom v Stročji vasi je lahko. Ob določenem dnevu grejo v Somarščak, pogledajo v tisti stari studenec in že ga vidijo ...

JUŠ MAKOVEC

OD MURE DO GORIC

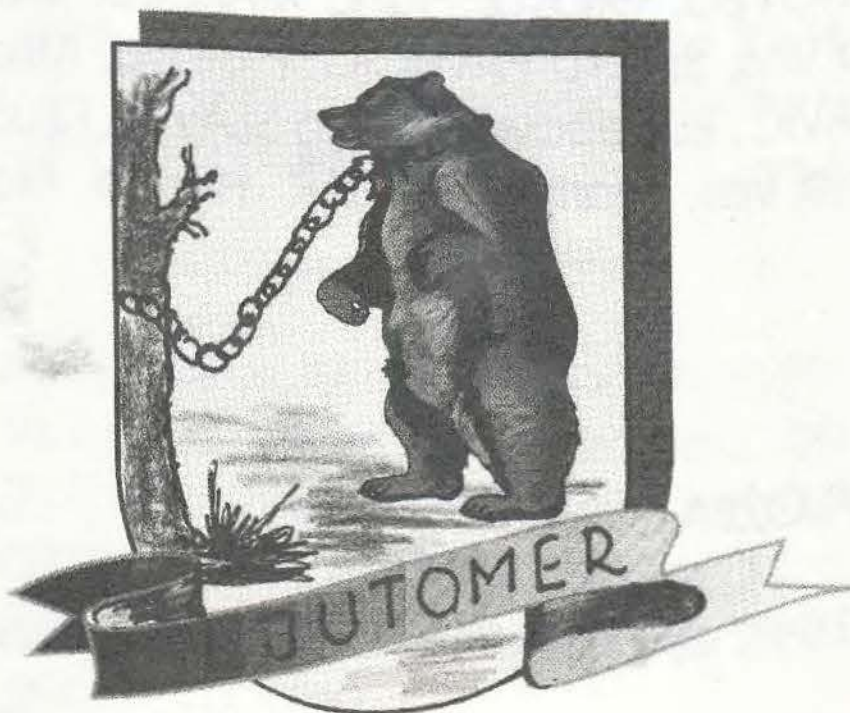
O SEBI IN DRUGIH CVRLEKI, ZATUČENCI, ŠTUCI, BIZEKI, KAJERI IN OSTALI

*Lepo moje ravno polje
ge moj ljubi rano orje.
Net ne orje, net ne pluži
temuč name premišljuje.*

Naj tudi vaši vnuki
zvejo, kako ste
živel in delali
nekoč

Ljutomerski Glavni trg nekega lepega poletnega dne leta 1908 (posnel Božidar Kryl, Ljutomer)

ILUSTRACIJE - Vesna VEBERIČ

OVITEK - Endre GÖNTÉR

GRBI - Jože LEBAR

Milan MAKOVEC - stiki z informatorji in lastniki starih fotografij

Pripovedovali in zapisali: Milan BABIČ, Mota, Alojzija in Jože BABIČ, Sp. Krapje, Janez BOHANEČ, Dobrava, Janez DOKL, Radenci, Janez FERENC, Veržej, Franc KAPUN, Berkovci, Janko KARBA, Zg. Krapje, Franc KARDINAR, Grlava, Franc KOROŠEC, Mota, Ciril KOSI, Veržej, Franc KOTNIK, Bučevci, Sonja LEBAN, Stročja vas, Janez MAGDIČ, Sp. Krapje, Marija MAKOVEC, Ljutomer, Milan MAKOVEC, Grlava, Franc MARINIČ, Banovci, Marjeta MARINIČ, Logarovci, Stanko MARKOVIČ, Cezanjevci, Alojz MAVRIČ, Logarovci, Marija NEMEC, Veščica, Silvo NOVAK, Lokavci, Franc NOVAK, Branoslavci, Franc OSTERC, Iljaševci, Tončka PANIČ, Stročja vas, Srečko PAVLIČIČ, Pristava, Mirko PETOVAR, Bunčani, mag. Miran PUCONJA, Cven, Jože RAJH, Stara Nova vas, Franček SAGAJ, Noršinci, Tone SLAVIČ, Bučevci, Janko SLAVIČ, Grabe, Viktor SLAVINEC, Boreci, Slavko SMODIŠ, Podgradje, Anton SMODIŠ, Mota, Emil STOJKO, Veščica, Ivanka SEMENIČ, Zg. Krapje, Marija SEVER, Stročja vas, Janko SERŠEN, Stročja vas, Jože STAJNKO, Šalinci, Franc SUNČIČ, Križevci, Angela ŠKROBAR, Vogričevci (Maribor), Janko ŠTUHEC, Logarovci, Alojz ŠTUHEC, Bolehnečici, Anton ŠTUHEC, Logarovci, Alojz ŠPINDLER, Ljutomer, Franc ŠTUMPF, Kokoriči, Ignac TIBAOTH, Ljutomer, Martin VRBNJAK, Hrastje, Ivan VRBNJAK, Ključarovci.

Prispevali fotografije: Janez BOHANEČ, Dobrava, Barica DOLAMIČ, Šalinci, Anton FILIPIČ, Grlava, Frančka FILIPIČ, Krištanci, Miha FRAS, Veržej, Milan MAKOVEC, Grlava, Franc MARINIČ, Banovci, Karolina NOVAK, Grlava, Matija OSTERC, Veržej, Janko PALDAUF, Vučja vas, Srečko PAVLIČIČ, Pristava, Milan PETOVAR, Bunčani, Avgust PRELOG, Šalinci, Matija ROS, Vučja vas, Tone SLAVIČ, Bučevci, Marko SLAVIČ, Ključarovci, Marko SLAVIČ, Babinci, Danijel SLAVIČ, Banovci, Janko SERŠEN, Stročja vas, Martin VRBNJAK, Hrastje, Franc VAUPOTIČ, Lokavci, Karel ŽUMAN, Ljutomer.

Novejše fotografije: Albert ÁBRAHÁM.

MURSKA SOBOTA, junija 1995, SAMOZALOŽBA

TISK - SOLIDARNOST p.o. M. Sobota

Po menju št. 415-127/95 z dne 10. 3. 1995 se publikacija šteje med proizvode, za katere se plačuje 5 % davek od prometa proizvodov.

S KAMENŠČAKA, STARE CESTE, z Globočkega vrha, na poti proti Jeruzalemu, z Murščaka ali s Hrašenskega vrha in še od drugod se odpirajo delni razgledi na Mursko polje, ki se mu nekje pod sredino pridruži Ščavniška dolina. V celoti pa se odpre pogled na Mursko polje z avstrijskega Kleka ali Stradna. Ampak skoraj že nerazpoznavno daleč ...

Le kam se vidi z Murskega polja? Ob čistem, podeževnem dnevu le do Pohorja, v Ščavniški dolini še manj. Kot da je ta svet ob Muri in Ščavnici nekoliko vase pogreznjen, le zemlja je tako blizu, na dosegu roke, kot bi temu dejali nekoliko figurativno. Je v tem iskati tudi človekov odnos do sveta in zemlje? Vedno je bilo tako, da si je voda iskala pot v nižino in bolj je bila deroča, krajša je bila pot. Takšna je pač narava stvari. Tudi na Murskem polju in v Ščavniški dolini. Bile pa so tukajšnje vode bolj pohlevne, seveda, če ni bilo prehudih nalivov. In nikamor se jim ni mudilo. Le na kakšnih prevalih je bilo slišati rahlo klockotanje. Vijugale so se te vode na levo in na desno, se v nešteti stranskih rokavih in nekdanjih mlinskih splavih na Murici in na Ščavnici ovijale okoli polj, se pomaknile nekoliko nižje in zavijale, zavijale ter ustvarjale z obrobim drevjem mehko krajinsko sliko. Skoraj nikjer pogled v horizontali ni segel dlje kot bi ga izmerili s slabe pol ure počasne hoje.

Tako je bilo nekoč ... Stari ljudje so vedeli povedati, kakor so slišali od svojih prednikov, da se je prišlo od Ljutomera do Vidma ob Ščavnici po sami senčni poti, pod mo-

gočnimi starimi hrasti. Na takšnih poteh so se srečavali ljudje in tukaj se je odvijal del življenja, tudi tistega bolj intimnega ...

Potem se je človek odločil, da bo vodam pomagal v njihovi težnji po premočrtnosti. S tem je storil dobro in zlo hkrati. In kdo je to, ki še "vodam zapoveduje"? Če bi rekli človek na splošno, potem bi žalili

Spomenik konju, delo kiparja Jovanoviča, postavljen v Lokavcih leta 1974, ob 100-letnici konjeniškega športa na Murskem polju

tiste ljudi, ki tu ob teh vodah živijo, se z njimi prepirajo, če je treba, pa jih imajo hkrati tako radi, da nad njimi ne bi storili nič pregrešnega. Tukaj se začinja nova, čisto drugačna zgodba.

HRIBOVCA ŽE PO HOJI LOČIMO od poljanca, ker tudi s hojo po najmanj razgibani poti ustvarja videz, kot da se vzpenja navkreber. Pravijo, da kot tak ni najbolj primeren za kakšen tek čez drn in strn. Še konj v njegovem hlevu je prej čokat kot ne. Hribovčev korak je preudaren. Takšen je tudi tok njegovih misli. Poljanec je nasprotno temu bolj lahkotnega hoda, tudi za plugom, saj ni nevarnosti, da bi mu lahka, puhlična ali rahlo prodnata zemlja, metala plug iz brazde. Tem okoliščinam in tudi sebi primerno si je izbral lahkega konja, ki ne potrebuje biča. Prvi vajeen bolj kot ne na samotarsko življenje, je temu primerno bolj redkobeseden kot drugi. Tega loči od sosedu le levi ali desni plot, kar je idealno za medsebojno komuniciranje. Izjemni primeri so drugotnega pomena.

Raziskovalci človekovih značajskih lastnosti so mnenja, da ni mogoče priti do dovolj otipljive ocene, če se poleg drugih ne upošteva tudi geografska razsežnost raziskovalnega modela. S tem je mišljeno, da ni mogoče - poenostavljeno povedano - pričakovati, da bi karakterološke raziskave dajale različne rezultate na vsakih "nekaj kvadratnih kilometrov". Dejstvo pa je, da so tudi v majhnem modelu razlike v nekaterih posameznostih. Tako pač že na tako majhnem prostoru kot je Mursko polje, zasledimo razločke v govorici. Od Radencev pa vse do črte Ljutomer - Cven - Mota, pa tudi v tukaj obravnavanem delu Ščavniške doline, končujejo glagole na -a, nižje od te črte na -o.

V Radencih ali v Turjancih uporabljajo za Murskopoljce ob Muri navzdol izraz Dolanci, v Ščavniški dolini "tam na onikraj šume" pa jim pravijo Polanci. Ti, Ščavničarji, tudi trdijo, da se imajo Polanci okoli Križevca in Veržeja za "nekaj več". Trdim pa, da so Ščavničarji in ljudje tam okrog bolj zgovorni od Polancev, da so bolj slikoviti v govorici, da radi govorijo v prispodobah in da so pripravljeni pogovarjati se o najbolj intimnih vprašanjih svoje in govorice drugih okrog njih, kot je to ugotavljal Slovenjgoričan profesor Slodnjak. Iz ust privre beseda, še nikoli slišana, ki takoj zgine v pozabo, nadomesti pa jo nova. Zato ni čudno, če je A. J. Murko še tako mlad leta 1832 izdal prvi slovensko-nemški slovar.

Sicer pa tudi v Bunčanih pravijo, da jih imajo ostali za nekoliko "zakotne". Saj so v nekem smislu zakotni, toda ne v slabšalnem pomenu, saj se iz Bunčan ne da priti nikamor drugam kot v Muro. Takšen položaj vasi je najbrž botroval dejstvu, da so v Bunčanih že od nekdaj uveljavljeni red krojili nekoliko po svoje. Beseda svoboda je tako v lovu kot v ribolovu pomenila v Bunčanih nekaj več kot drugod. NOVI ČASI SO SKORAJ DO KRAJA zabrisali raznolikost, to bogastvo življenja na podeželju. Vse teži k poenotenju, h konfekcioniranju, tudi v družbenem in družabnem pogledu. Vaški grbi, ki so bili prebivalcem določene vasi v ponos, sosedom pa povod za norčkanje in izzivanje, so vplivali tudi na medsebojne odnose med prebivalci posameznih krajev. Bučečovčani so na primer svojim sosedom v

Plodovi človeka zblížujejo z zemljo. Pospravljanje krompirja pri Mariniču v Banovcih. Od leve: Špurova Lujza, Raduhova Magda, Juranovičeva Katica, Galundrova Marta, Verbajnsčakova Liza, domača Micka, Miklošičev Janez, s košaro Štermanov Franček, za plugom domači Franček

Na kmečki bal v Križevce leta 1976

Spomin na preteklost ...

Vučji vasi govorili "Vučenci zatučenci". Ti so jim vračali s kajeri, kajti kajer, popotna usnjena torba, je bučočovski vaški grb, kajer pa pomeni tudi smrkavca, teenagerja po novem. Lepo in po domače se je slišalo, če si rekel prebivalcem Vučje vasi, da so Vučenci in ne Vučjevaščani. Prebivalci Stare Nove vasi so še vedno Staršenci in ne Staronovovaščani. Zaradi poenotenja smo prišli že tako daleč, da mora prebivalec neke vasi pogledati najprej v knjige, da bo

izpeljanke iz svojega krajevnega imena pravilno zapisal.

Ljubljanski "jezikovni konfekcionarji", že takoj po prvi svetovni vojni, niso mogli prenesti, da bi se še naprej pisalo, tako kot je bila to tradicija na Štajerskem in Koroškem, pa tudi v Prekmurju, dokumentirana z zapiski v matičnih knjigah vse do konca 17. stoletja, kot na primer Vučja VES, Stročja VES.

To je bil odmik od vodilne niti, ki pa se mi je zdel umesten.

VERŽEJCI SO NAZIVALI VAŠČANE BUNČAN Cvrleki, kajti "bunčka cvrla, ki je Veržencem plot podrta" je bil svojevrsten ptič, ki ni imel perja ampak dolgo, razkuštrano dlako. Bil pa je ta ptič bunčki vaški grb! V takšnem kontekstu so bili ljudje iz Bunčan vedno pripravljeni "udariti nazaj" s Tikvaši. Kdor govorico na Murskem polju dobro pozna, vidi v teh "tikvaših" dvojni pomen. Prvič, gre za buče ali tikve, ki naj bi jih slavni Verženci nekoč jahali po Muri, in drugič, "tikvaš" je "zaglavasti", samoljuben človek, za kar so okoličani Veržence tako ali tako imeli.

Prebivalce Lokavec so nekoč šaljivo imenovali za Štuce (to je po posodi za kisanje mleka, ki jo ponekod imenujejo tudi dūkel). Iz ljudskega izročila se ve, da so se nekoč Štuci in Bizeki grdo "zgrabili". Bizeki so Cezanjevčani, ki imajo ribo, imenovano bizovina, za vaški grb. Bizeki so takrat trdili, da so Štuce "spravili pod skednjove pode" (kamor so se hodili skrivat dihurji in podgane), čeprav so imeli ti med seboj prave junake, kot sta bila Frančov Franček in Filipičev Joško. Besede, kot da bi bile vzete, iz starogrških herojskih časov!

Prof. dr. Matija Murko, znameniti Slovenjgoričan in etnograf je leta 1938 zapisal, da "Prleke (...) daleč po Sloveniji poznajo in tudi spoštujejo, ali zaradi njihovega imena jih vendar nekako posmešno gledajo. Neki pri tem pač mislijo na frfotanje splašenega ptiča, drugi pa na vseslovanski in indoevropski glagol, ki se v prilični družbi ne izgovarja. Posmešni so bili tudi sosedom, ki so jim to ime dali, ker

ti imenitni Prleki so namesto navednega prej govorili in še govorijo prle, ki pa ni nič drugega nego komparativ prvlje iz prvo ...) "v" se je izgubil, kakor pri besedi Lah iz Vlah, mehki "lj" pa so tudi drugi Slovenci spremenili v srednji l. Zabavno se res glasi, ako je Prlek "prle priša, prle ša", pravi prof. Murko. Nikjer drugje v Sloveniji stanovska zavest kmetstva ni tako močna kot prav na tem delu naše domovine, kar nam dokazuje vztrajno in obnem konzervativno mišljenje in čuvanje starih navad, je že pred mnogimi desetletji zapisal etnograf in etnolog Franjo Baš. Prlek je delaven, odločen, vesel gostoljuben in bahat, v nezgodah pa flegmatičen. Veselost in flegmatičnost ga vodita k površnosti, oziroma ga odvrata od poglobitve. Učinkovitost mu ugaja, zato stoji Prlekija estetsko in poleg tega tudi higijensko višje kot katerakoli druga slovenska pokrajina. Veselost ustvarja zabavna prleška gostovanja, stremljenje po učinkovitosti pa formalizem, iz česar so se razvili razni obredi na gostovanjih. Bahatost pa zahteva reprezentanco (Baš). Kaj drugega kot neizmerna sla po bahatosti je bilo tudi tisto, ko so se kmetje s Polja v prvi Jugoslaviji skrivaj odpravili na Bled, da bi se na lastne oči prepričali ali je kaj resnice v tem, da ima kralj lepše konje kot oni!

IN KJE JE PRLEKIJA? Pokojni prof. dr. Rudolf Kolarič, profesor na filozofski fakulteti v Novem Sadu, prleški domačin, eden izmed temeljiten poznavalcev prleščine, kot tudi nekateri drugi raziskovalci slovenskih narečij, je menil, da je pr-

Voda, ta nepredvidljivi element, ki je vir življenja, hkrati pa, če zdivja, prinaša strah. Ljudje v Hrastju-Moti ob narasli Muri poleti 1943

Na Polje se "hudo vreme" priplazi od Radgonskega kota. Najprej se nekoliko zvrtil nad zahodnim delom Goričkega, potem pa prinese nevihto čez Muro. Tudi v spodnjem delu Ščavniške doline se bojijo vremena, ki pride od Radgone čez Slaptince. Takrat se ponavadi reče: "Vozove pod streho!"

Kožuhanje je bilo opravilo, kjer je prišla do izraza sosedska pomoč, bilo pa je tudi ena od oblik družabnega življenja. Pogostokrat je na kožuhanje prišel tudi kdo s harmoniki. Mlado in staro se je potem zavrtelo v že nekoliko bolj hladno jesensko noč...

100-letnico konjskega športa so v Lokavcih pospremili tudi tako

leška govorica doma vzhodno od črte Boračova pri Radencih-Vurb-erg na Dravi-Rače-Pragersko-Ptuj-ska gora Dravinja do izliva v Dravo, Drava do medžimurske meje - medžimursko-prleška meja do Mu-re. Zahodno in južno od te črte že mešajo ozki -e in -ej (zvezda - zvej-zda) ter ozki -o in -ou (nos - nous), ki ju prava prleščina nima. Naziv Prlek je bil torej najprej zbadljivka, ki pa so jo dobrotohotni ljudje na tem koncu naše domovine posvojili in se danes tako ponašajo z njo.

Ne pripoveduje tudi to o značajskih lastnostih nekega ljudstva?

Pod pojmom Prlekija danes ne poznamo nekakšne teritorialne upravne enote. Čeprav so vedno bolj živa prizadevanja, da bi se to v prihodnje na nekakšen način udeležilo. Prleki je naziv za ljudstvo, ki živi na določenem delu dežele Štajerske, če uporabimo ta stari izraz. Mešanje pojmov Prlekija in Štajerska, je lahko samo dvoje: strah vzbujajoče neznanje ali pa pritlehno politikantstvo po načelu divide et impera in s tem podžiganje nikamor vodečih strasti.

Skoraj vsaka vas je bila znana po kakšni drobni "znamenitosti". Ne-koč so zbijali šale iz kristanske lese in šalinskega plota. Srži te zbadljivke danes ne poznamo več. Spet prebivalce neke druge vasi so zbadali, da imajo "mlako po lesi prislono". Novo šalo so si "prislužili" Grlevci, ker so ob splošnem popisu zadnjega marca 1991 imeli v vseh 32-tih gospodinjstvih le 30 kokoši in druge perutnine. Le od kod jemljejo jajca, da jih lahko še prodajajo?! Pač uboga statistika, česa vsega ne prenese. Pri Murkoviču v

Cezanjevci so menda njega dni "marele kopali". Kako to izgleda, nihče ne ve pojasniti. Tudi to se je že zdavnaj slišalo, da "bog ljudi para, Cvenarji pa junce". V Hrastju-Moti pravijo za sosedne Turjance, da je tam "sedem hiš, en križ, en pes, pa še tisti ne ves". V Bučečočih menda kisilino (kislo mleko) z villicami jejo ...

O značajskih lastnosti naših ljudi je marsikaj povedal oziroma zapisal akademik dr. Anton Trstenjak, tudi tisto bolj grenko resnico, da so ljudje med Muro in Dravo lahko tudi skopi, zavistni, da sosedu še posode ne bi posodili, s katero bi si gasil gorečo hišo. Ta trditev pa ima pravzaprav vseslovenske razsežnosti.

O značilnosti ljudi, ki jim je namenjeno to kratko uvodno razmišljanje, naj navedem prastaro trditev, že velikokrat citirano, ki jo je zapisal sredi prejšnjega stoletja jurjevski župnik in šolski nadzornik dr. Lovro Vogrin in ki smiselno pove tole, da živi tod okrog najbolj prebrisano ljudstvo cele Štajerske. Bo menda že držalo, če je ta pohvala prišla iz ust samega cesarsko-kraljevskega deželnega namestnika v Gradcu.

Za tiste čase, ki jih v tej knjigi predstavljajo tudi v spominu že skoraj izbrisana kmečka opravila, je bila na Murskem polju in v Ščavniški dolini valuta kmetova živina. Da bi bila ta čimbolj "konvertibilna" in zadostna, je bila potrebna zemlja. Murskopoljski kmet nikoli ni bil pristaš "filozofije dveh krav," zato se je o želarju misliko nekoliko bolj prizanesljivo, da ne bi uporabil hujšega izraza. Dolgo je konj izrival govejo živino, dokler

Ob 60-letnici Dirkalnega društva Ljutomer, leta 1935, je bil na cvenškem dirkališču kasaški derbi. Zmagal je Peter-Pilot lastnika in voznika Ludvika Slaviča iz Grab. Slika prikazuje defile na Glavnem trgu v Ljutomeru

Na gostovanje - Janko Paldauf, Vučja vas

Žetev v Veržaju 1918. Od leve - kosci: Snedecov Franček, Rajnarjev Balož. Ena od žensk je Stajnkova Tunika

niso gospodarske razmere omogočile popolnega primata govedoreji. Konj je postal paradna žival, vendar ne izključno kmetova, kot je bilo to v tistih časih, ko je bil pri hiši bolj cenjen živinozdravnik kot zdravnik. To kruto resnico je mogoče razumeti samo takole: če bo vzelo ženo (ali moža), bo z novo zakonsko zvezo prišla k hiši, če ne kaj več, vsaj krava: če bo šla krava, bo to škoda, ki jo je mogoče takoj izračunati. Kadar je prišel k hiši živinozdravnik, je bil deležen posebne pozornosti. Na mizi je bil takoj liter najboljšega domačega, če pa tega ni bilo, pa sosedovega. In zdravnik? Pripravljeno je imel toplo vodo in svežo brisačo ...

Na koncu še anekdotični utrinek iz zbirke značajskih lastnosti Murskopoljcev in drugih tam okoli. Prišel je nekdo k enemu od grabskih Kosijev - vsem pa so po domače rekli

Veržejski strelci leta 1887. Poveljnik je bil takrat Zelenkov Martin. Garda je bila formirana v stotnijo in je imela tudi vod konjenice

Cveki - pravit na njivo, da mu brat umira in da naj gre takoj domov. "Ja, telko pa menda še lahko počaka, da to postat do kraja zorjem," je odvrnil na to Cvek in oral dalje.

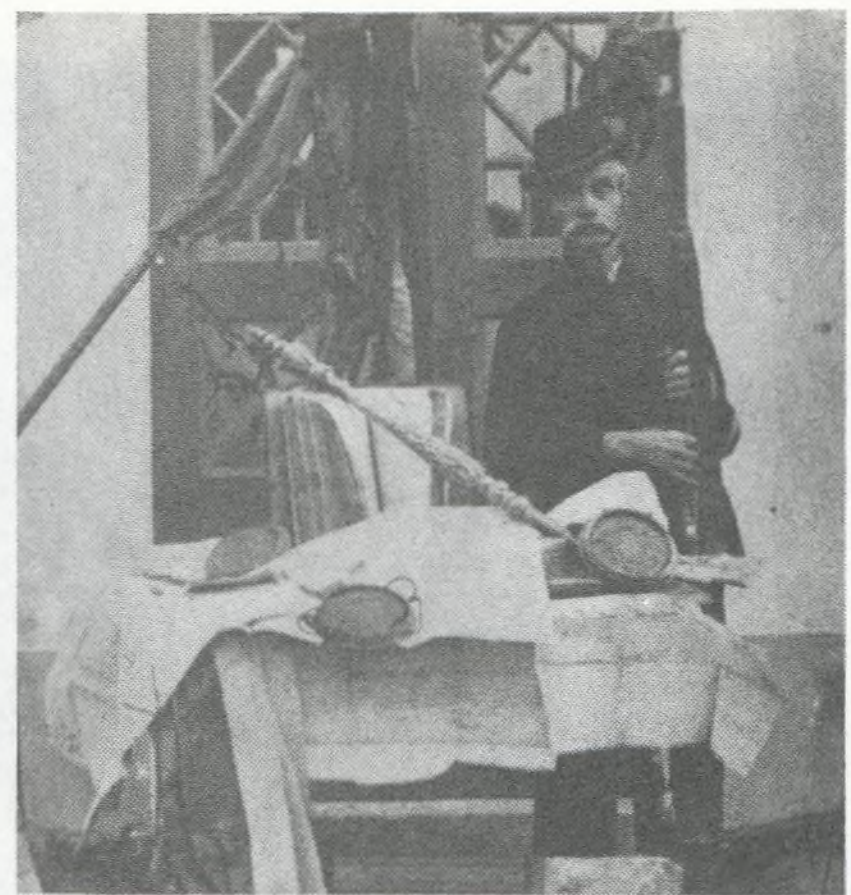
1. ABECE DO ŽE

Na Murskem polju in gor ob Ščavnici ni nobenega kraja, ki bi se začel s črko A. Nihče o tem še ni ničesar napisal, zato pač nič ne vemo. Slišati pa je, da najbrž takrat, ko so se na tej zemlji pojavili prvi naselniki, črke a še niso poznali, razen v VERŽEJU, ki naj bi se mu nekoč reklo ARŽI, to pa zato, ker so ljudje, ki so nameravali tam živeti, najprej požgali nekaj gozda, skopali njive, popravili staro, še od vojne prestreljano Hedžetovo dvorano, posejali rž, si sredi teh njivic postavili bivališča in prvi turisti, ki so tam okrog hodili, so potem doma razlagali, kako so se v Arži dobro imeli in da so se hodili kopat v Banovce, kamor so prišli po krompirju, oziroma so morali velikokrat vprašati, kako se do tja pride, ker v tistih časih so bili potovalni orientirji kakšna stara drevesa, znamenja in križi, potokazov in reklamnih panojev, kakršne poznamo danes pa še niso poznali, če pa bi jih že kakšen komunalni ali podjetniški slikoplesk izdeloval, bi jih postavili na pravo mesto in ne na križišče. Širši svet je potem začel takole govoriti: "Aaa-aa, vi ste bili, kje že, aaaaa, v A, kako se že reče - AAAAA, aha, v Aaarži ... aaa, to je tam pri Banovcih!" In vsa ljudstva, vse rase, narodi in nacije in kar je še tega, vseh

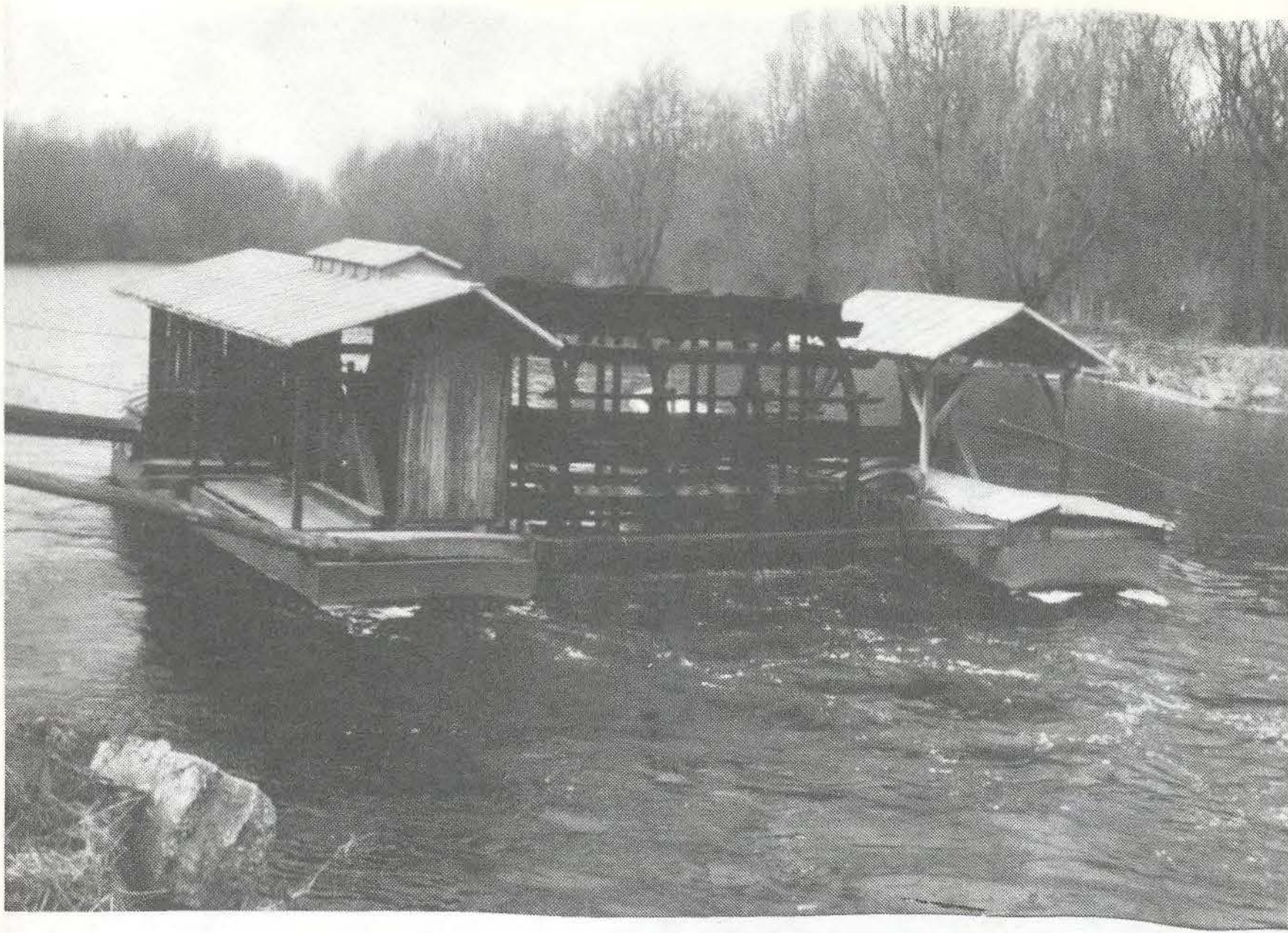

Veržejski tamburaši 1922. Stojijo: Jože Sterniša, Franc Jaušovec, Franc Kralj, Sedijo: Julijana Osterc, Ferdo Brunec, Marija Osterc, Anton Rožman, Terezija Kozar. Ležita nepoznana

barv in profilov, so vzljubile črko A, ki je potem preko jezikov članic OZN prišla v svetovno zakladnico, nad katero drži roke UNESCO - Organizacija Združenih narodov za vzgojo, znanost in kulturo, s sedežem v samem Parizu, kjer že dolgo razmišljajo, kako bi prelisčili prebrisane Veržejce, da bi se pobratili z njimi. Edini zadržek je, pa ne v Veržeju, temveč v Parizu, da ne bi na tisto križišče, ki odreja domoznansko neosveščenim in zemljepisnim cvekarjem, pot v termalno kopališče v Banovcih in ki je po novem skoraj ven na cesto pozidano, pa zaparkirano s tovornjaki, vlačilci in drugimi vlačugarji, buldožerji, roželjubci, da ne bi na tisto križišče postavili še ene velikanske table, s katere bi se dalo prebrati nekaj ta-

Šicarski bobnar Ivan Štefanec, ki je bil leta 1926, ko so dobili novo zastavo, najstarejši član garde, saj je v njej "služil" že od leta 1881. Na mizi so listine cesarja Leopolda II. in Marije Terezije, ob strani pa je zastava iz leta 1685

In ti si edini na Muri ostal ... Babičev mlin v Veržeu

Bo šlo? Če so Sabojove iz Borejec vlekli mlatilnico in "bika", bo ta, iz Dobrave, tudi voz sena. Z grabljami je treba naloženo seno nekoliko počesati, da bo lepše izgledalo in da se ne bo torilo po cesti

kega, kot na primer: MI SMO POBRATENI S PARIŽANI! spodaj pa: do Banovec je pet in ne samo en kilometer.

Po "zasebni" statistiki iz leta 1993 je to informacijsko-kaotično križišče iz križevske strani med 11. in 12. uro zgrešilo, se odpeljalo mimo, se vrnilo, v torek 10. avgusta - 12, v petek 13. avgusta 16 in v soboto 14. avgusta 23 avtomobilov s "tujo" registracijo.

O slavni trški preteklosti bi se dalo marsikaj zapisati. Meni je najbolj pri srcu zgodba, kako so nekoč v davnih časih cesarja pričakali. Da pa ne bi ostali brez vsakršne zgodbe, bomo zapisali tisto o dveh Janežičih in enem Krucu.

Janežičev Juš se je v mladih letih izučil za soboslikarja, vendar ga je vleklo tudi k platnu in lesonitu. Bil je posebnost, kakršnega ni bilo daleč naokrog. Za preslikavo kmečke hiše, z vrati in okni vred, je zaračunal dva voza šibja. Vprašamo se lahko danes, je bilo v njegovih časih kurivo tako drago, ali pa Janežičevo delo tako poceni. Bil je natančen in za kmečko hišo je porabil dvajset pa tudi več dni. Razume se, da je bil pri svojih strankah tudi na hrani. Gospodinje so ga čislale, ker za njim skoraj da ni bilo treba čistiti. Juš je preslikal marsikatero vaško kapelico in tudi v cerkvah so njegove freske. Bil je odličen amaterski gledališki igralec, pevec in scenarist.

Nekoč je v zagrebški katedrali obnavljal freske. Ker škof ni imel šibja, da bi mu delo plačal tako, kot je bila to navada doma, je Juš zaračunal v denarju. Škofu se je zdela cena previsoka. Janežič je pristavil

lestev, se s čopiči odpravil k slikariji, škof pa ga je začuden vprašal kaj da namerava. "Če moje delo ni toliko vredno, bom freske malo popravil!" je bil Juš odločen. "In kaj boste storili?" je bil škof radoveden. "Vsem svetnikom bom narisal žvale!" "Nikar, saj vam bom plačal, kolikor zahtevate!" se je visoki cerkveni dostojanstvenim pomiril z Janežičevim računom.

Tudi drugi Janežič je bil Jože, prijel pa se ga je vzdevek Kruc. Za Veržejce, ki so se v preteklosti veliko ukvarjali s Kruci, torej nič nenavadnega. Bil je menda nezakonski sin nekega vojnega ujetnika iz prve svetovne vojne. Odraščal je v revščini, delati se ni navadil, za podzob je imel pogostokrat tisto, kar je kje izmaknil, včasih so mu dajali hrano tudi dobrotniki. Ukvarjal se je le s falotarijami, hodil na črni lov in ribolov. Le tu in tam je pri kakem kmetu kaj manjšega postoril. Nosil je zakrpane hlače in prav takšno suknjo. Nekoč je imel na hlačah na zadnjici veliko luknjo. Ferenčova Micka mu je hotela hlače zakrpati, pa jih ni mogel sleči, ker so bile edine. zato se je Kruc sredi velike kmečke izbe legel na trebuh, gospodinja je pokleknila ob njem in mu na zadnjico prišla veliko krpo, da ni kazal golote. Kruc je dobro in rad pletel ribiške mreže, kržake, še posebej tedaj, ko je bil ribolov z mrežami prepovedan.

Proti koncu druge svetovne vojne je v ovinku pri ljutomerskem pokopališču iztiril vlak. Vsenaokrog je ležalo polno ranjencev. Vojaki so na cesti zaustavili vsakega voznika in mu ukazali peljati ranjence. Prav tisti čas pa se je iz Ferenčovih gor, s

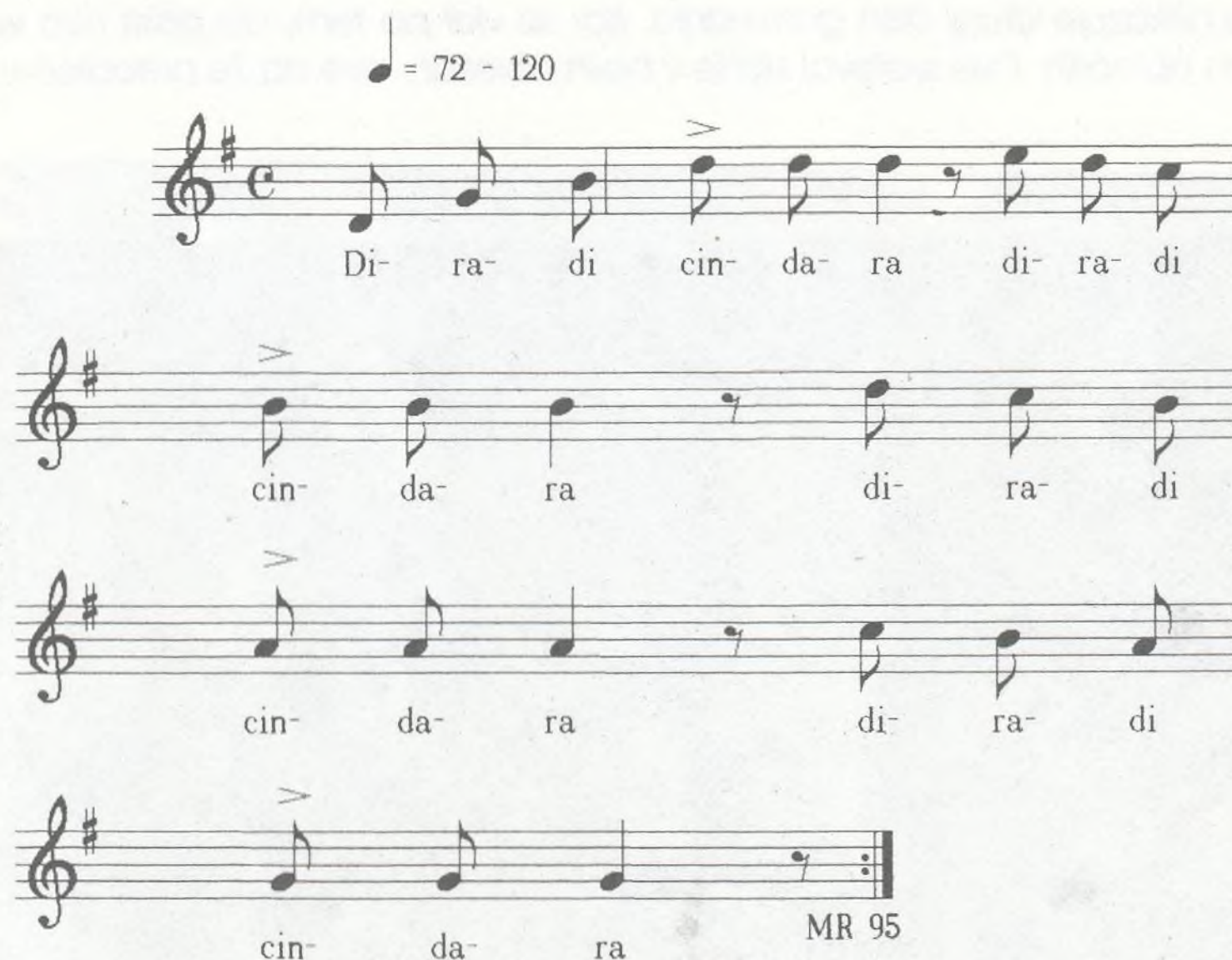
Brananje, ko še ni bilo traktorjev

Pozavčina na gostovanje Matija Makotra s Cvena leta 1932. Levo Anton Kosi, Cven, desno Franc Slavič, Babinci. Pozavčina je opletla snaha. Vsak je dobil preko rame trak, ki je segal čez kolena. Ženinov pozavčin je nosil trak na desni, snahin pa na levi rami. Pozavčina sta imela boben in trobento ter palico, na kateri je bil obešen zvonček. S seboj sta nosila tudi "džurdž" s snahinim mlekom (proso ali vino). Predvsem tam, kjer so bila pri hiši za ženitev godna dekleta, sta pozavčina celo pod posteljami in za omarami stikala za pajčevino, zato je bilo v pričakovanju pozavčinov vse lepo urejeno in počiščeno.

Premicija v Banovcih leta 1932. Novomašnik je bil Alojz Juranovič

Čindara je bil ljudski ples, ki so ga v tem delu domovine plesali na premicijah. Plesalci so bili drug ob drugem, potem pa so se prijeli z eno roko z drugim levo od sebe čez hrbet soseda, z drugo roko pa čez sprednji del sosedovega telesa. Ples, ki je bil podoben nekakšni kači, je vodil izkušen mlajši moški. Plesali pa so potem okoli drevja, miz, gospodarskih poslopij itd.

traktorjem buldog in prikolico polno ljudi, pripeljal Kruc. Ko je ugotovil kaj se dogaja, je ljudem na prikolici ukazal naj ležejo na tla in da naj stokajo. Vojaki so videli, da že pelje "ranjence", zato so ga spustili naprej.

Krucov konec je bil krut. ob nekem črnem ribolovu si je dal v usta vodico, ki se mu je zapičila v jezik. Prišlo je do zastrupitve, odpadel mu je jezik, potem pa je kmalu tudi umrl. Bilo je to leta 1948.

Na potepanje po vaseh sem povabil tudi strica Mihola, ki bi utegnil mimogrede kakšno razdreti ali povedati kaj špajsnega. Tak kak je tista o Lujzi, ki je istočasno delala na treh valovnih dolžinah. Pa je živela ta Lujza, med Prleki je živela, samo štorjo si je stric Mihol od fundamenta pa do vrha zmislja, ka ne bi bilo kaj narobe. "Če bi Frančovo Lujzo", tak je vedno trdil stric Mihol, "dali na televizijo, te bi vam ona lahko hkrati vodila tri oddaje. Samo takšne dvorane si še niso omislili, da bi lahko z enega mesta govorila na tri strani, pa na vsako stran bi pripovedovala drugo štorjo. To bi vam bil hec."

Frančova Lujza je bila taka kot vsi drugi ljudje. Imela pa je v sebi nekaj, česar vsi ljudje vendarle nimajo. To je bil dar govora, ali kak bi stric Mihol rekel, bila je tak žlabrava, da ti je v enem zamahaji razlagala tri različne zgodbe, vse tri je srečno pripeljala do konca in vse tri so imele rep in glavo. Tako namesto Mihola, sedaj pa dajmo besedo njemu, ki je znal Lujzo tak oponašati kak kakšen radijski gaga.

Ja, ven si ti Treza že čula, ka je naš Južek lani na sprotlitje začel nove

štale povati... Ali veš, moren ti reči, tota naša sneha, tota ti je ena fiju-lica... In se je Južek mantra pa ma-ntra, ka bi vse to gor spova, pa kaj misliš, ka mu je ona jesti kuhala?... sem že jaz... ali, kak sem že štela reči... ti poznaš našo sosedo, Prdočovo... saj se ona Čuk piše, samo pri hiši jih majo za Prdočove. Te pa so se za toto Miciko štukali že te, dere so jo h krsti nesli, če naj bo Gelika ali Micika. Še pred župnikom sta botra pa boter vsakši svojo trdila, župnik pa so te v papire zapisali Marija Angela... no prielo pa se je tote liblene ženske ime Micika.

No, pa ka nen pozobila, je gnal Mi-hol svojo predivo o Lujzi naprej, ko sem ga moral prekiniti, saj sva bila že v Banovcih, kjer se je zgodba iz veržejskega križišča nekako pono-vila, še prej pa sva morala mimo Zaplatove koruze v tistem ovinku ... Ime kraja Veržej je v starih doku-mentih zapisano leta 1354 pa pravijo, če bi se sedaj, v novi državi, lahko kakšno leto tudi do-kupilo.

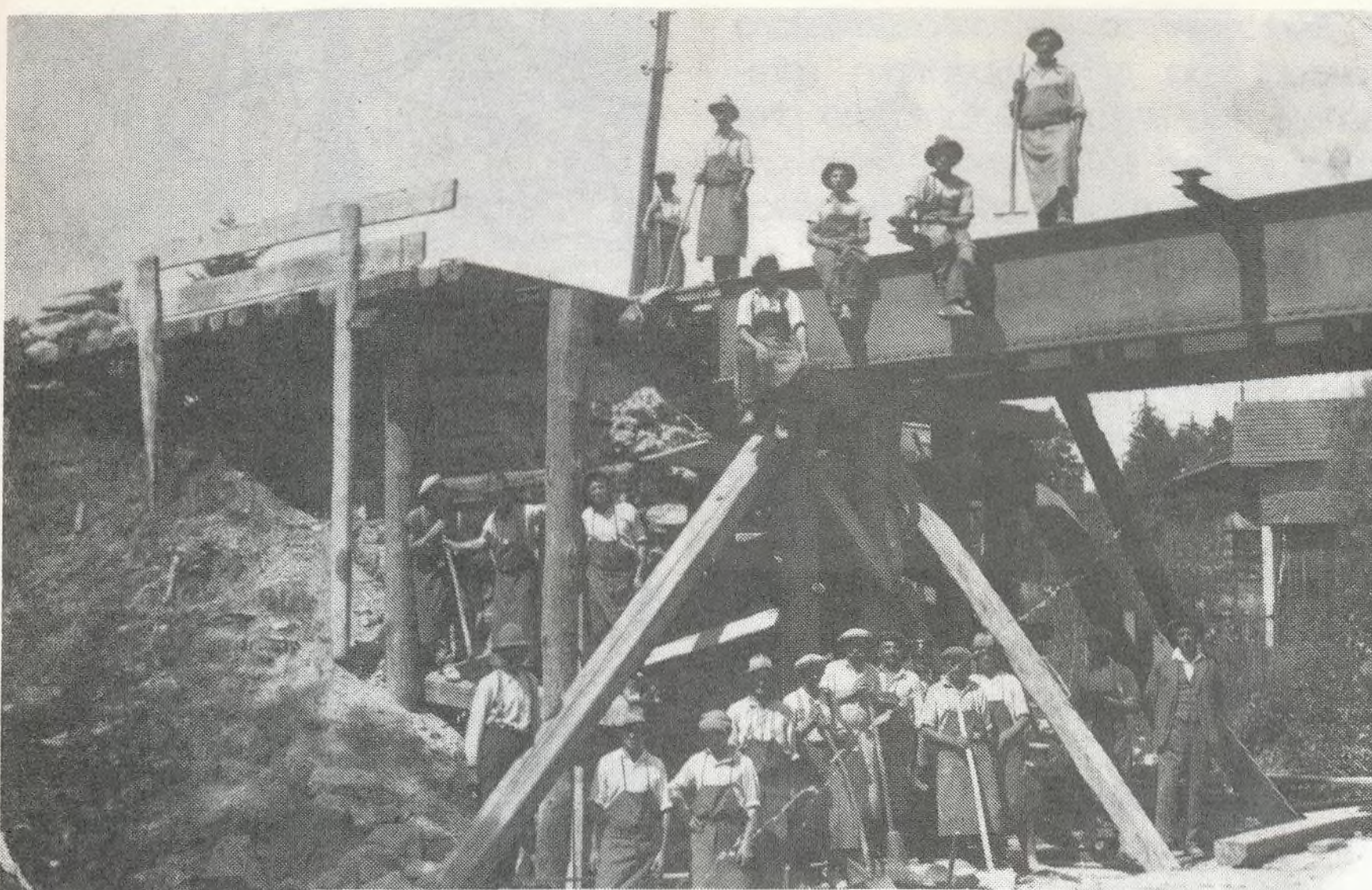
V BANOVCIH, je bil v starih časih takšen običaj, da so fantje ponoči pred prvim aprilom pobrali po vasi vse stolčke, ki so jih ženske upo-rabljale pri molži in jih zmetali v vaško mlako. Nekoč, v skoraj dav-nih časih pa so v vaško mlako ženske znosile pluge, brane in drugo orodje. To so storile takrat, če že dolgo ni bilo dežja. Danes ni več nobene vaške mlake, pa tistih stolčkov več ne uporabljajo, ko mol-zejo. Pa smo se spraševali kako to, da je bila predlani tako strahovita suša tudi v Banovcih! Seveda, ko pa ni več vaške mlake in še plug

Gostovanje leta 1908 v Hrastju-Moti, pri sorodnikih Marije Rajh iz Stare Nove vasi 31. Slika prikazuje drugi dan gostovanja, kar se vidi po tem, da gosti niso več v svatovskih oblačilih. Dve svatevci sta še v belih oblekah, dve sta že preoblečeni.

Včasih so si veliko opeke naredili sami, seveda, če je bila v bližini primerna zemlja in če so bila drva zastonj. Na sliki opekarji iz Šalinec

Mura je delala preglavice tudi železničarjem. Popravilo propusta na železniški progi Ljutomer-Murska Sobota

Radenska po tradiciji pokrajine, ne more brez konjev. O RADENSKI preberite kaj več na strani 119 in 120

se težko najde. Ko smo pred nedavnim hoteli poslikati stari plug, ga je znanec dolgo iskal pa ga ni mogel najti. "Tristo kosmatih," bi na to rekli naši stari, "kmet, pa ne ve kje ima plug!" S srenjsko zemljo je tudi v Banovcih gospodaril vaški župan, ki so ga volili na vsaki dve leti in vedno 28. decembra, na pametivo. Takrat so svečano prenesli tudi vaško blagajno k novemu županu. Zadnjič so na svečan način naredili to leta 1947.

Nekoč je blizu sedanjega kopališča (pri hišni št. 3A), v peskovi jami, utonil francoski vojak s konjem vred. Kakšna lepa priložnost za spomenik neznanemu vojaku, če pride do tistega pobratenja ... V Veržeu namreč.

Slavičov Lujz, si je na cesti, ki gre danes mimo termalnega kopališča, izmeril kilometersko progo in tam je treniral svoje kasače. To je bilo pred drugo vojno.

Pri Mariničevem Frančeki smo si sposodili tisti zvezek, v katerem so leta 1906 zapisali "guč", ki sta ga imela pozafčina, ko sta vabila na gostovanje. Nekaj ga je tukaj, gre pa takole:

Pohvalen bodi Jezus Kristus, to je najin prvi glas ... Midva sva prišla na gostijo pozavati. Jaz in moj gospod sva hodila tam dol pri Radgoni, tam gor pri Raskrži, po enoj zelenoj trati, do kolen po blati, po jelševoj prahi, po brezovem strnišči in tam sva najšla eno deklino Baro, 300 leta staro, ki je na praprotnem parobi sedela in bezgove gožice sukala. Njo sva pitala za vaš pošteni hram. No ona se je prijela za bedro, dvignila nogo in midva sva vidla k vam domu. Tak jaz mislim,

da sva prišla prav. Vsaka hiša ima tri kote, v četrtem kotu pa je peč in tako je tudi pri vas. Vi bi radi znali od kod sva midva pa kaj bi rada. Midva sva poslana od našega ženih in naše mlade neveste, da bi vas na gostijo povabila, ker sta onidva zelo pomoči potrebna, tak kak vsaki človek trikrat pomoč potrebuje. Prvič babico, da ga na svet privleče, drugič, oženiti se tudi eden sam nemre, morata biti dva in še drugi ljudje. In tretjič, kadar pride ta nesmilena smrt, se človek tudi sam nemre pokopati, zato ga morajo pokopiči v roke dati. Midva sva šla v vinski vrh, tam sva od polovnjakovega sina kupila štrtijak vina. Sva to vino domov pripeljala in sva ga na suhem v eno mlako zvrnila pa nisva znala, kak bi ga brez kvara ven spravila. Moj pajdaš, ki je bole čeden kak jaz, on je reka: primiva to mlako in jo po toten gabri posloniva. Tak sva te vino brez kvara domu pripelala no v pivnico skotala. Morda si vi mislite, da ne bo kaj za jesti. Kupila sva enega vola, sva ga zaklala in nasekala mesa tri kadi in tri prepadi same lepe govedine. Zna biti, da ste si vi mislili, ka ne bi meli svinskega mesa. Kupila sva enega prašička, velikega kak volička. Ko smo ga šli loviti, sva vprašala deklo v katerem hlevu da je. Poslal sem mojega gospoda v hlev pa ga ni našel. Zdaj vzame on metlo jaz pa grablje. Tak skoči prašiček vun od borovega lista in dekla ga je hitro v furtoh zgrabila. Prašiček je imel takšno slanino, da smo jo z vitlom gor vlekli. In se je vože vtrgalo, slanina pa je padla, da je devet velbov predrila, potlej pa na pavu-

V Berkovcih se je ohranila stara navada, da ob florjanovem sprejemajo mlade fante v fantovsko družino. v zvezi s tem imajo veliko priprav, in tukaj, na trati pri vaški kapelici, se dogovorijo o pripravah. Ena od nalog v družino sprejetih je ta, da nikoli ne smejo izdati ničesar, kar je med fanti dogovorjenega. Pa še to, naj nikoli ne nosijo pokrivala, ker bi ga lahko izgubili, če bi v sili morali bežati

čini obvisela, In si ne mislite, da si ne boste imeli s čim črevlov namazati. Toti prašiček je ima takšno salo, da sva ga komaj v lešnikovo lupajo spravila in ga dala na okno sušiti. Priletela pa je sinica, velika kak telica, poleg sala zapela in z njim odletela. Za sinico sva poslala dva lovca, da sta jo vstrelila. Z nje sva nasekala tri kadi in tri prepadi mesa, nekaj pa sva ga gor obesila, ka de sneha jela, dere bo mlade mela. Siničino glavo že štirinajst dni devet bab skube in so že pune parme perja naphale.

Potem so bile na vrsti ribe, nato denar, ki ga že štirinajst dni devetnajst kovačev kuje. tu so še muzikanti ... in ko sta pozavčina nekaj zavžila, nekaj popila, mimogrede pogledala, če ni kje pod posteljo kakšna pajčevina, kar bi bilo v sramoto domačim dekletom, sta jo mahnila naprej k naslednjim povablencem na gostijo.

Spotoma sta otrokom delila sladkorčke.

Za hram, v katerega sta pozavčina prišla, je bil to dogodek. 1

Banovci se v starih listinah omenjajo prvič leta 1380.

V BABINCIH, ki naj bi imeli ime po tem, ker da so v tej vasi nekoč živele same babe, kot se je glede razlage imen hotel nekoč utrditi neki moj znanec, se bomo precej časa mudili na drugem mestu, ko bo tekla beseda o babinski rusi, zato na tem mestu omenimo le zanimivost iz krajevne zgodovine, namreč, da so imeli pred drugo vojno v vasi, daleč naokrog edinega kopinarja, ki je lahko spal kakšno uro več, kot oni iz Renkovec, pa se je vseeno že pred njimi povaseh drl tisti znani kopinarski auau-aau.

Vas je stala že tam okoli 1280 do 1295.

Ker je bilo do naslednjega kraja kar precej časa, je povzel besedo spet Mihol. No, pa da ne bom pozabila, je predel Mihol Lujzino štorjo naprej ... No, pa da ne bom pozabila, veš kak se je Južek pri zidanji nezarensko zmantra ... Tota naša sneha pa ga je te skozi okno gledala ... Te pa je Južek za Prdočovo, ali kak bi rekla, za Miciko prava, ka na tisti njeni njivi nede mela haska, če nede malo bole gnojila. Tak to gneseden je! Tak kak je z našoj snehoj, ki bi se z drugih samo norčkala, sama pa, eh, kaj bom to pravila ... No ja, deco pa te naša sneha vseeno dobro gor koplje. To že treba reči ... To so ti ne tak kak Micikini, ki so, jezušmarija, vozgrivi pa idoma zašnofani, okoli ust pa kak če bi Moro cecali ... ja, kaj sem že štela reči - a ja, ovi den je te Južek hoda po cveke. Pa veš kelko je vun da!? Te pa sem snehi potli nekaj pravila, kak je gnes vse drago, ona pa je samo nekaj zmrckala, ne da bi kaj rekla. Ven je njoj včista vseeno, tak kak Miciki ... Mihol, tukaj sva, malo si oddahni.

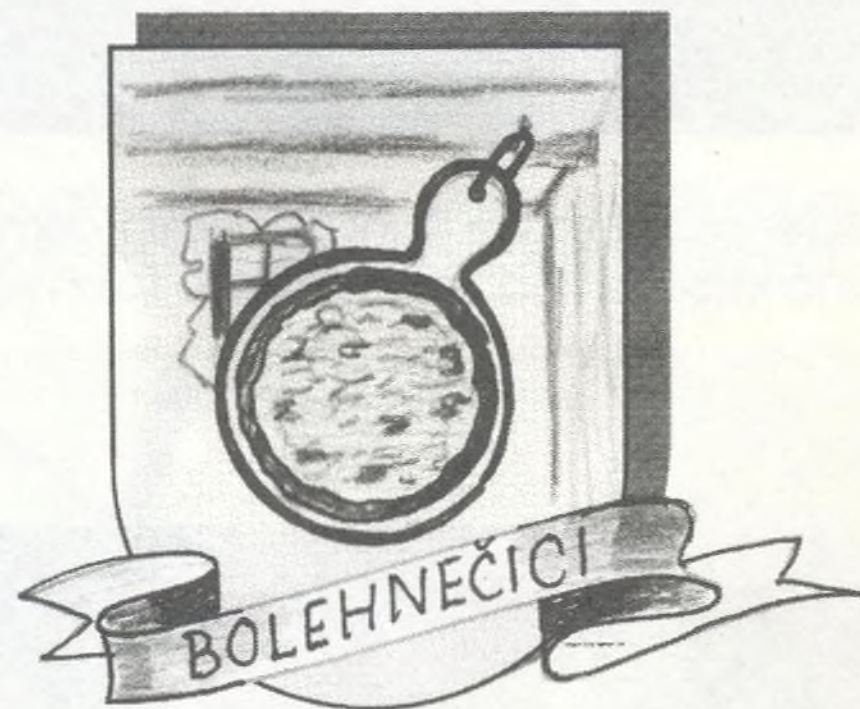
V BERKOVCIH je v navadi fantovščina. Ko se zmrači se zberejo pod vaško lipo pri kapeli najprej mlajši fantje, ki naj bi bili sprejeti v fantovsko družčino. Vsi se morajo najprej naučiti pesem, ki ji pravijo Florjance. Starejši fantje pridejo nekoliko kasneje in njihova naloga je, da ocenijo tiste, ki naj bi bili sprejeti v fantovsko občestvo. Potem zapojejo nekaj starih pesmi in se odpravijo pet od hiše do hiše. To traja vse do jutranjih ur. Pojejo pesem o svetem Florijanu, ki v zadnji kitici takole pravi: kaj te dali,

vse mo vzeli - naj bo jajce al' meso - če pa boste denarce dali - pa še lepši darek bo. Potem jih gospodinje obdarijo z jajci, klobasami, mastjo in tudi z denarjem. Ko obhod s petjem končajo, pregledajo kaj so dobili. Sto jajc pustijo za cvrtje, ostala pa kar ponoči odnesejo k trgovcu. Starejši fantje že prej odidejo k določeni hiši, navadno tisti, kjer so dekleta, ki pripravijo cvrtje. Ko si potešijo želodec in grlo se prične ceremonija sprejema mladih med fante. Navadno najstarejši fant pohvali novince, potem pa z nekoliko zvišanim glasom zahteva, da mora vsak položiti določeno (ne veliko) vsoto denarja. Potem tisti starejši fant onim mladim razloži deset fantovskih zapovedi, ki pravijo, da po sončnem zahodu noben ne sme na vas s klobukom, ker bi ga lahko zgubil, če bi moral bežati. Kar se med fanti govori, se ne sme naprej pripovedovati. Na vasi se je treba spodobno obnašati itd. Potem dekleta in fant deneta vsakemu novincu zeleni šipkov venec na glavo, da bi čutil trnje. Potem se začne veselica za katero pripravijo dekleta bosmane in bidre. V hišo je seveda že pred tem prišel godec.

Vas se prvič omenja leta 1445.

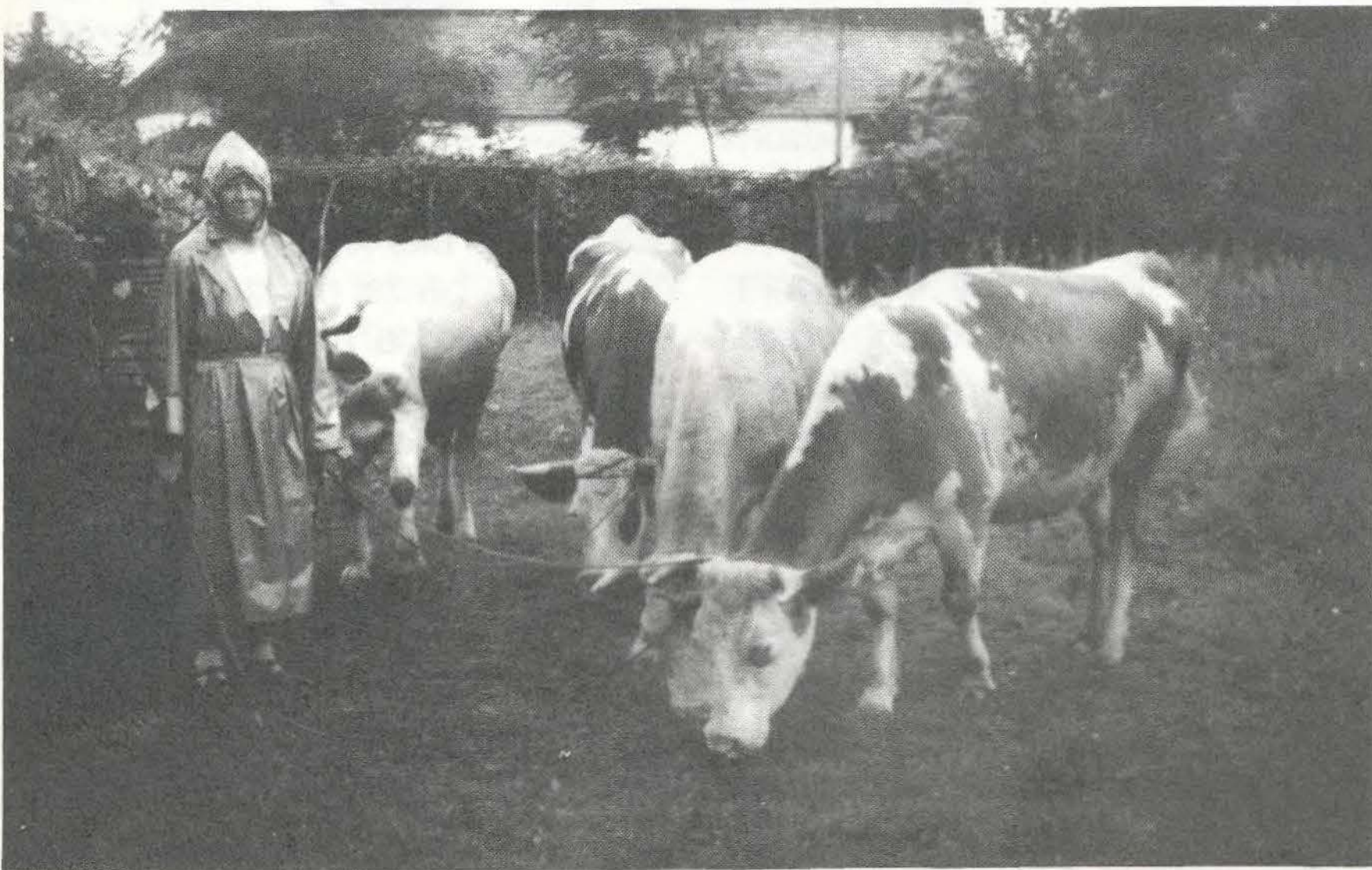
Za BOLEHNEČICE najbrž tudi velja tisto, kar se je že tolikokrat navajalo, pa naj se še enkrat, kar je dr. Vogrin dejal o ščavničarjih in okoličanih. To potrjuje tudi samouk in veliki mojster za popravilo kmetijskih strojev Janez Šijanec, ki je dobil dovoljenje za delo menda zato, ker nekaj zna in ne zato, ker bi se nekaj učil v šoli. Sicer pa so Bolehnečici vas trdnih gruntarjev, etnično čistih, kot zdaj tako radi uganjamo neke norije okoli tega. Držijo se tistega, kar piše v Velikem berilu za slovensko-nemške šole iz leta 1858:

"Pervo delo, ktero je bog človeku odkazal, je bila kmetija. Še Odrančarji, ki so bili že na Luni, zemlje v Bolehnečicah ne bi dobili, Kadar je kaj na prodaj, takoj vaščani kupijo. Sami pravijo, da jih imajo Polanci, tam na oni kraj gozda, okoli Križevca in Veržeja, za malo mahnjene. V Bolehnečicah so zelo delavni ljudje in zanje pravijo, da v svoji delovni vnemi požanjejo že vse zeleno, še preden dozori, le ajdo belo. Tako so zaverovani v svoje kmetovanje, da v vasi še trgovine in gostilne nimajo in če bi si kdo kaj takega omislil, bi moral biti verjetno domačin.

Bolehnečici so vas trdnih kmečkih domačij, razporejenih ob glavni cesti. Vas je znana po tem, da zemljo, če je sploh kdaj na prodaj, pokupijo domačini

Zjutraj dve, popoldne dve uri. Za večino kmečkih otrok nujno, za marsikoga pa tudi zoprno vsakdanje opravilo

Tudi v Bolehnečicah poznajo, kot drugod v Ščavniški dolini, predpustno srečanje, ki mu pravijo vedra. To je nekakšen relikv ljidskega prava. Na vaški vedri so nekoč hišni gospodarji poravnavali manjše spore med vaščani. Kakor je bilo tam razsojeno, tako je potem moralo biti. Pomnijo, da so imeli vedro že pred 100 leti, med vojnama so imeli menda samo štiri, po drugi vojni pa šele od leta 1950 naprej. Vedro mora organizirati vsak novi gospodar. Ta navada je bila včasih tudi na Polju, v Banovcih. Zadnjih dvajset let imajo vedro vsako leto. "Nekoč je bilo za bolehnečičko vedro dovolj že 12 litrov, sedaj pa je potreben kar celi štrjak", (150 l), pravi Štuhecov Lujzek. Grdi ljudje pravijo, da so v Bolehnečicah sami skopuhi, kar dokazujejo z naslednjim: kar berač v Berkovcih naprosi, to mu v Bolehnečicah vzamejo. Ampak, v Berkovcih pravijo drugače: kar berač v Bolehnečicah naprosi, to v Berkovcih zgubi, ko se plazi čez številne prelaze v plovih. Tudi v Bolehnečicah se bojijo neurja iz iste smeri kot na Polju. Pravijo, da je treba odpeljati voz pod streho, če se oblači tam od Slaptinec sem. V vasi imajo domača imena pri Županovih, Kraljevih, Gregorovih in Šafarovih. Belohnečici se prvič omenjajo leta 1450.

Nazaj grede, je stric Mihol godrnjal, zakaj nisva pogledala tudi v BERKOVSKO PRELOGE, ker da tam po njegovem solata cveti že februarja, saj nimajo mrzlih severnih ali severovzhodnih vetrov, ko pa jih tako lepo ščiti gozd. Bomo še že

pogledali v vas, ki je samostojna od leta 1952. Skozi gozd, če bi bila dobra cesta, bi se hitreje kam prišlo, je stric vrtal naprej ... Kaj pa preprih, ki bi nastal, če bi gozd prepolovili?" Tebi je tudi tak vseeno kak Miciki," je Mihol spet povzel Lujzin glas ... to, kaj sem že malo prej namenila povedati. Ven bi lahko še vse forme rekla, pa se mi pomalem domu mudi ... Ja, pa ka

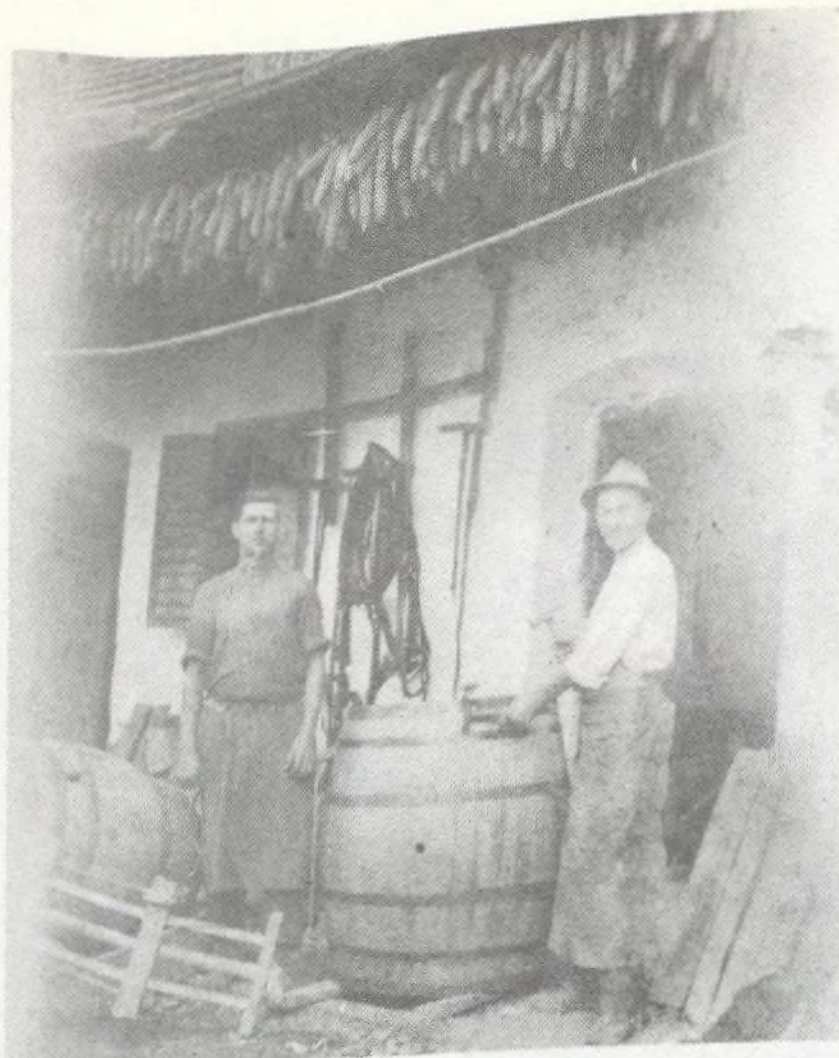
resen vseeno nen pozabila še to povedati ... Te pa je tota liblena Micika, ovi den, dere je bija vuni takši mraz kak kuj, grah sejala, to blo te, dere so za obed krljajko meli, kak so deca prinas povedali - sem si mislila, ti le sejaj, bomo še vidli kaj de vun prišlo - naš Južek pa ji je te prava, dere so svisli zidali, ka bi mogla deci režjovo župo, z vrhjon zameteno skuhati, tak kak so naša babica delali. Oni so kuro ali pa pišče vsikdar skuhali, nikdar pekli. Rekli so, ka je to bole zdravo ... Naša sneha pa ti je takšna, kakšna je bila, dere je k hiši prišla. Ven je tudi Južek nekaj kriv. On ti je tak bole pomalen, kak kakši drukša pa se te ob provem momenti ne zdúnka ... kaj veš, lahko bi še tota naša fijulica prek strojg začela brsati. Hvalabogi je zaenkrat še ne tak hudo. To ti je bija moj pokojni

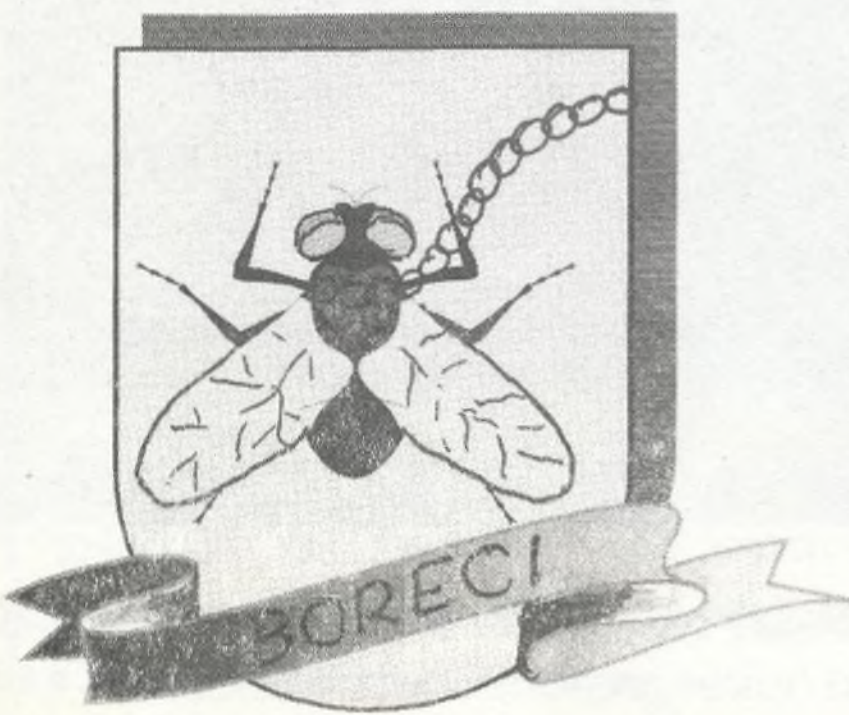
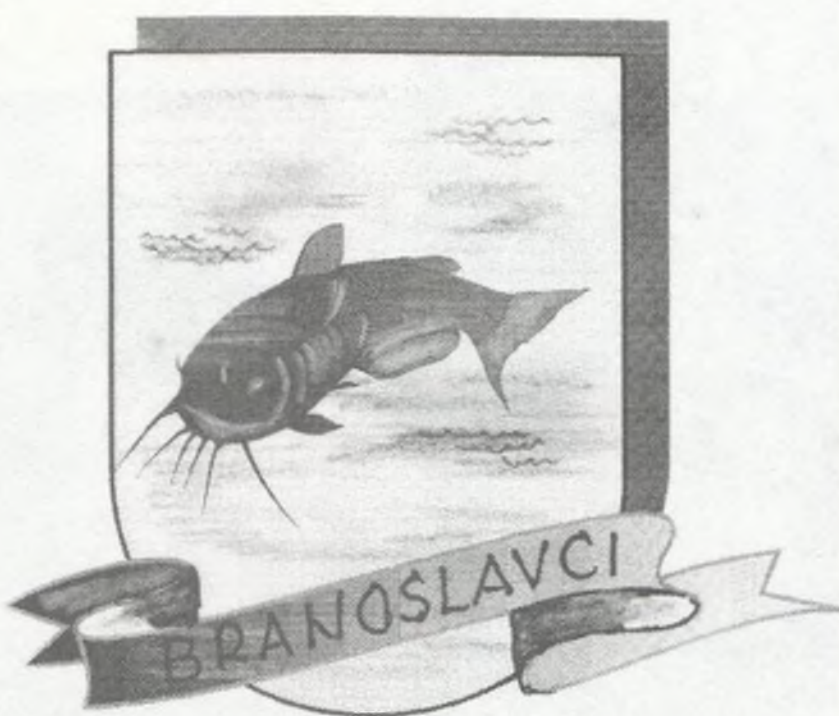
Letnik 1993 so si zapomnili poljedelci in vinogradniki. Zaradi izredne suše in dobre vinske letine. Takšen oblak prahu za kombajnom je bil tisto leto običajna zadeva

Orjaški Kuzmov ali Slavičev hrast v Ogradecu v Bučečovcih, ki ga je marsikdo občudoval, saj je bil blizu glavne ceste, je moral leta 1952 pasti, ker mu nekaj ni ugajalo ob bližnji poskusni naftni vrtini. Razžagan je dal 4,5 m³ hlodovine in 62(!) m³ lesa za tanin. Ko so ga prežagali so mu našteali preko 150 letnih krogov

Letnik 1993 je bil dober za čiščenje studencev in za kopanje novih ... in tudi za popravljanje starih sodov, kajti letnik 1993 je bil ... Toda te fotografije sodijo v neke starejše letnike; levo v Šalince, desna v Dobravo

včista drgočišen... pa kaj bom zaj to razlagala, ven si te ti s svojim Lujzon tudi nevole mela... Vseeno pa moren reči, ka je Južek že tak daleč priša, ka bomo štale pod streho spravili. To ti je veko delo. Naša sneha, tota fijulica pa si furt no furt misli, ka je vse to tak kak če bi nekomi pečene vrtele same v rit letele. Južek je zavolo totoga povaja že resen takši, kak če bi na leso spat hod... Na deco pa vseeno dosti da, to že moren priznati, naša sneha ali. Ona ti kupuvle vse tiste vragolije, ki jih zdaj tak na veko že skoro za vsakšin voglom ponujajo. Te pa sta oba-čeh pa puca, lahko okrogla kak pun mesec. Toti penezi, ki jih ona vun zmeče, Južeki sikak falijo. No ja, de že nekak, ven tudi jaz vsačih kaj kcoj prmeknen ... Ali, ven ne vem, če bi to sploh povedala... Peljala sva se po makadamu skozi gozd, mimo tistega taborišča in pod nama so bile prve hiše. "Aha, Karamba!" se je Mihol spomnil na nekdanjega boreskega posebneža sunčičevega Južeka.

Da bi stala neka gostilna pol v eni, pol pa v drugi občini, tega zlepa ni. Ampak toko je z nekdanjo Jurešovo gostilno v BORECIH. Nekako se niso mogli pobotati, ko so jo gradili in so modro razsodili: gostinski del v ključarovski katasterski občini, klet v boreški katasterski občini. Je pa še več takih zadev. železniška postaja Križevci stoji v k.o. Ključarovci, del železniške postaje Veržej stoji v k.o. Grlava in prav tako identifikacijska tabla Veržej, iz banovske strani, stoji v skrajni severozahodni točki suverene k.o. Grlava. Nezaslišano! V vasi je še cimprana in s slamo krita

Klemenčičeva hiša, ki je bila nekoč last krojača Novaka. Ta je umrl leta 1947, star 88 let. Novak je dolgo šival ročno. Za študente je vedno kupil ali pa stranki naročil, naj kupi za hlače nekoliko več blaga, da jim je lahko obnavljal zadnjo plat. Njegovi življenjski podatki so omejeni zato, da se bo približno vedelo, za katere generacije študentov je šlo. V vasi je bilo poleg drugih obrtnikov, kot na primer kovača Korošaka, za katerim so se deca drli "Guten tok, Korošok!", tudi nekaj čevljarjev. Pa pride k enemu od njih deklina in ga prosi, če bi ji poklinčkal čevlje. "Bom, seveda bom, samo zvečer pridil!" ji je dejal mojster.

Takole po kilogramih, je bil Sabov Štefan najtežji v vasi. Pri njem pa še to. Ko so nekoč vlačili mlatilnice in lokomobile od soseda do soseda peš, ali pa konji niso bili tako dobro ušlašeni, da bi vlakovit potegnili, potem so ljudje navadno rekli: "Pa pojdite po Sabojeve krave!" Potem je šlo brez nevolje.

Za Borece se ve, da so kot kraj prvič vpisani v kraljevem urbarju iz let 1265/67.

BRANOSLAVCI so bili včasih tudi PR-NOŽLAVCI (po domače). Ne samo kraj, tudi ljudje imajo tam po dve imeni, ki jih "izumlja" Filipičev Ludvik, ki sam sebi pravi Medved. Njegov brat je Luk, Škrjančevi Novaki so Strepeti, Juršovi so Bočki, Heričevi Perutičjaki, Lahovi Mehuti, Zadravec je Benci, Škrjanec pa Šotl.

Vas Branoslavci je v starih dokumentih prvič omenjena med leti 1280/95.

Motiv, ki so ga radi upodabljali tudi slikarji. Posneto pri Šumakovih v Vučji vasi, po prvi svetovni vojni. Vse to je že daljnja preteklost

In še eni opekarji iz Hrastja. Posnetek je nastal tik pred drugo vojno

Pri Matiju Ostercu v Veržaju so ljudje od Murske regulacije leta 1965 naredili 12 m dolgo in 1,90 m široko "šefo", kot takšnim velikim čolnom pravijo v naših krajih

Nikita, Slavičev hlapec iz Bučečovcev, je pripregel svoje konje, da ne bi bilo treba po Sabojove krave ...

V BUČEČOVCIH bi se prav gotovo najprej ustavili zunaj vasi, pri tistem velikanskem Slavičevem ali Kuzmovem hrastu, ki je stal nekako nasproti križišču in znamenju na tem križišču, kakšnih 50 metrov v stran od ceste, v Ogradecu, kot se tam reče. Seveda, če bi še stal. Morda pa bi še, če ne bi v bližini bila naftna vrtna pa mu potem nekaj ni ugajalo. Padel je v dobro usnjarske industrije, za izdelavo tanina, leta 1954. Ko so ga prežagali, je imel 150 krogov. Iz njega so nažagali za 4,5 m³ hlodovine in 62 (!) m³ lesa za drva, ki pa je bil porabljen - kot že rečeno - za tanin.

V Bučečovcih je bila za časa Avstroogrške žrebčarna. Plemenske žrebce so imeli pri Šafaričevih. Navadno so bili štirje, na Moti pa jih je bilo po šest.

Med prvo svetovno vojno je bilo v gasilskem domu nastanjenih 14 ruskih ujetnikov, ki so pomagali pri kmečkih opravilih. Po vojni so se mnogi vrnili domov, nekaj pa jih je ostalo in si ustvarilo tudi družine. Ruski ujetniki in Čiči so bili takrat tudi po drugih vaseh. Preden so v zadnjih letih prve Jugoslavije začeli uporabljati švedske posnemalnike, so nosile ženske sir, maslo in druge mlečne izdelke na trg v Maribor.

Bučočovčarji so kajeri, ker je kajer njihov vaški grb. Kajer je usnjena torba za preko rame, pomeni pa tudi smrkavca, najstnika, ali lešččka, po veržejsko.

Sosedi pravijo, da v Bučečovcih kislo mleko ali kiselino z vilicami jejo. Kako to gre, pa ne pokažejo.

Da pa v Bučečovcih niso samo kiseline pili, bomo zvedeli iz zgodbe Negda smo sê s kuji v gorice

vozili, ki jo je po domače napisal Kuzmof Tunek z Bučečovec in ki pravi, naj otroci zvejo, kako je bilo takrat, ko smo bili mi stari toliko kot so zdaj oni.

Nekaj spominof, kak blo tê, gda smo sê s kuji v gorice vozili.

Najpred morên lidi našeti, ki smo bili tê pri hiši. Naša kmetija jê bila pravzaprav veka. Meli smo nad 40 plugov zêmljê, s šumami vred, duma, pa še dvojne gorice. Enê so blê v Stanetinščaki, ênê - têtčinê - pa v spodjih goricah, v Malen Brebrovniki, polêg Jopičovih.

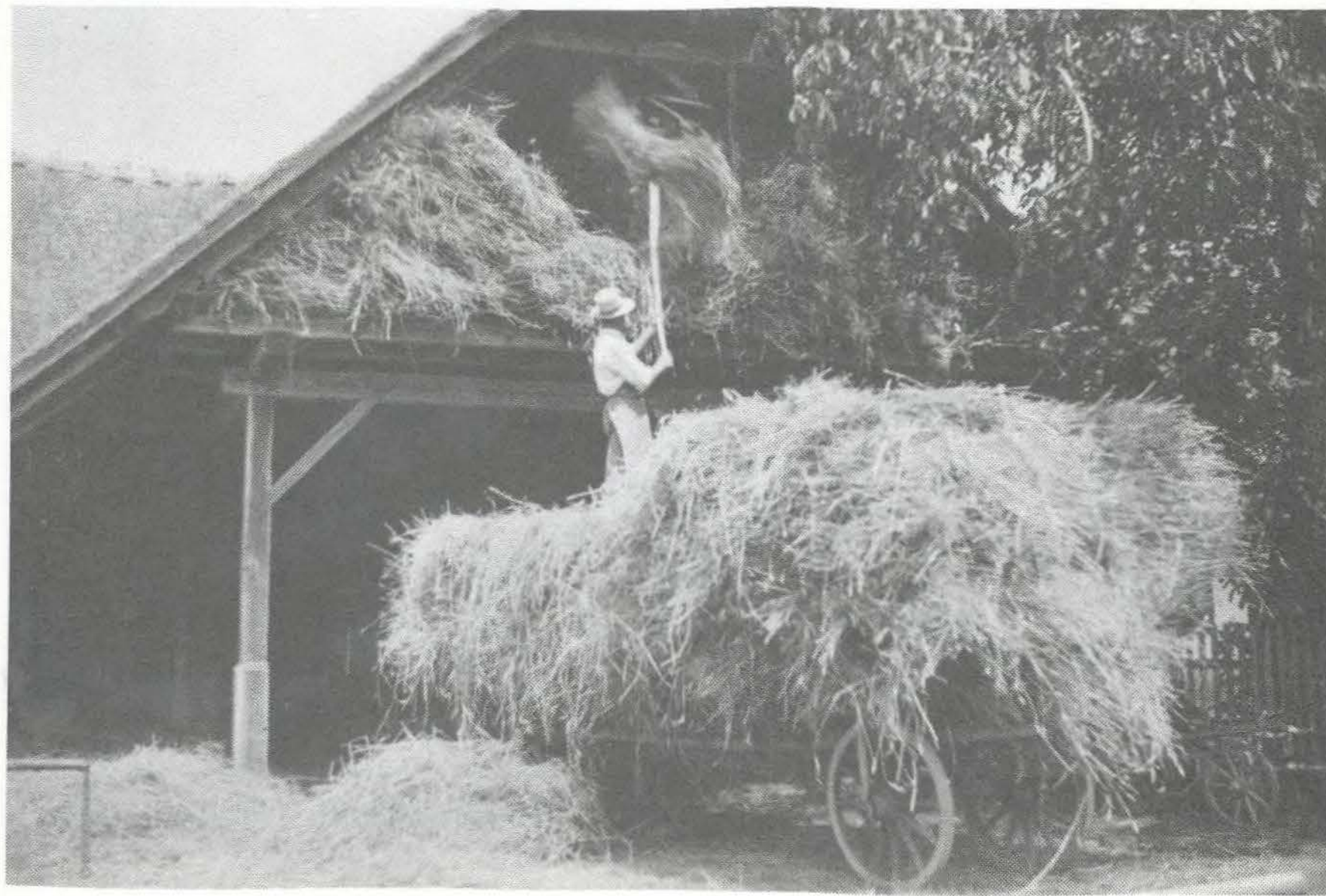

V gorjih goricah, v Stanetinščaki, ba vojcar Tunek z ženoj Micikoj. Bila sta brez dîcé. V podjih goricah pa ba vojcar Ivan z ženoj Nežoj pa hčérjo od prvê žênê, ki pa sên jê jaz ne pozna, Gretikoj. Po doma-jen so Tuneki, ki sê jê pisa Sovec, pravili Bojzman, Ivana - Jurič sê jê pisa - pa so meli za Krlajtovega Vančeka.

Duma blo nas sêdên pri kuči: Ni-kîta, hlapêc. Od prve vojske pri hiši, in pastir, nê ven že, ker jê tê bija, venda Smakutjof Drašek z Murš-čaka. Domaji pa smo bli: têtica, mati, pa mi troje dece. Meli smo še dva mlaca: Balaža pa Ivana.

Posnetek iz leta 1921 ali 1922, na sliki pa so od leve proti desni: Knafličeva Frančka iz Vučje vasi, Furstov Matjoš iz Bunčan, Keglov Jakob iz Zasadov, Rosov Lujz iz Vučje vasi, Cvetko, nadučitelj v Vučji vasi, Furstov Jakob in Bunčan, Donšov Alojz iz Vučje vasi in učenka 3. razreda Osn. šole Vučja v., Rosova Trezika, kasneje dolgoletna učiteljica na vučenski šoli, Franc Cvetko je leta 1907 v Vučji vasi ustanovil podružnico Štajerske kmetijske družbe, v katero so bili včlanjeni tudi mnogi murskopoljski kmetje in je oče akademika in glasbenika Cirila Cvetka

Čim je bilo primerno suho, je bilo treba snopje pospraviti v skednje tudi v Dobravi

Ob kmečkem prazniku leta 1935 v Ljutomeru, so bile številne prireditve. Posnetek kaže jezdece iz Babinec, pred svečano povorko

V Križevcih so že v začetku šestdesetih let začeli prirejati Kmečke bale, ki so pritegnili ljudi od blizu in od daleč. Tukaj je posnetek z enega iz prvih let

Ivan je bija spodji vojcar, Balož, Hvalec sê jê pisa, pa bo v Šimokovih goricah v Murščaki.

Moren reči, ka smo mi, deca, fsê tote vikali, razen pastira. zato se šika, ka naprê tudi tak pišên. Mati so bli virt. Hudo sê jin jê godilo. Na vekên grunti so ostali sami - vdovica z malo decoj. Sestra, ki bla najstarša, jê bila ob očinoj smrti stara 7 let, jaz 5, mlajši brat pa kumaj 15 mescof. Boga mati. Pa so nekak fsê zdržalí. Zdravi so bili, hvala bogi. Vêčkrot so pravili: "Privirtiti nên mogla nič, zapravila pa tûdi nên. Têčas bon zdržola, ka tê vi, deca zrasli", so nan nêšetokrot pravili. Meli so strašno volo - pravili so: "Nekaj bomo ênêmi dali, nekaj pa drugêmi, tê pa dê nekaj v imeni božjen šlo." Pa jê šlo. Têžoke smo zlehkêga dobili. Fsakšêmi smo poštêno plačali, pa šê fsigdor domu kaj dali (kakšê pogačê ali kruh), tê pa so radi prišli. Najvêč pa so nan pomagali mlaci pa Tunek, vojncar. Mati pa so jêmi strašno zavupali, un pa nas jê deco zlo rad ima, vênda še zato bole, ka je svoje dece ne ima.

Ker namenin pisati o têt, kak smo se v gorice s kuji vozili, moren povedati, ka smo stalno meli dva cûga: rdečega - Liška pa Pozor, in črnega - Zora pa Črnka. No, tak blo do vojske. Kda pa bla mobilizacija (pred kak so Nemci prišli), so nan kuje odêgnali. Samo Pozora smo nazaj dobili.

Seveda man najlepše spomine od brotve v goricah, sê smo sê têga deca najboljê veselili.

V gorice smo vozili kolje, slamo, zrnje vojncari, pa na brotvo sê je šlo fsigdar s kuji. Hujše blo v spodje

gorice. Šli smo nad Lotmerk - štiri vŕre - ali pa nad Ivanjkovce - pet vŕr. V Stanetinščak si priša v podr- goj vŕri, ali v slabih dveh vŕrah, če si teŕo pēla.

V Stanetinščak smo šli z dumi od zaránega, pa tŭdi kēsne. v Breb- rovník pa fsgidor zlo zarón - ob štirēh ali najkasnejē ob pol pētih zdumi. V Brebrovník smo šli na- vodno s Pozoron pa Liškoj, ki sta mela dugši šrit. Fčosik pa smo šli z dvēma cugoma. Spotin sē, kak smo v Škrjonča breg fkup devali, ka smo meli naloŕeno tri polovjoke vina. Z enin poron nē bi mogli gor priti, čiglih sē jē nibena od kobil ne pōčila.

Jaz sēn vēnda s kakšin 15. do 16- tin leton začēja forati drugi cŭg, gda smo šli z dvēma poroma.

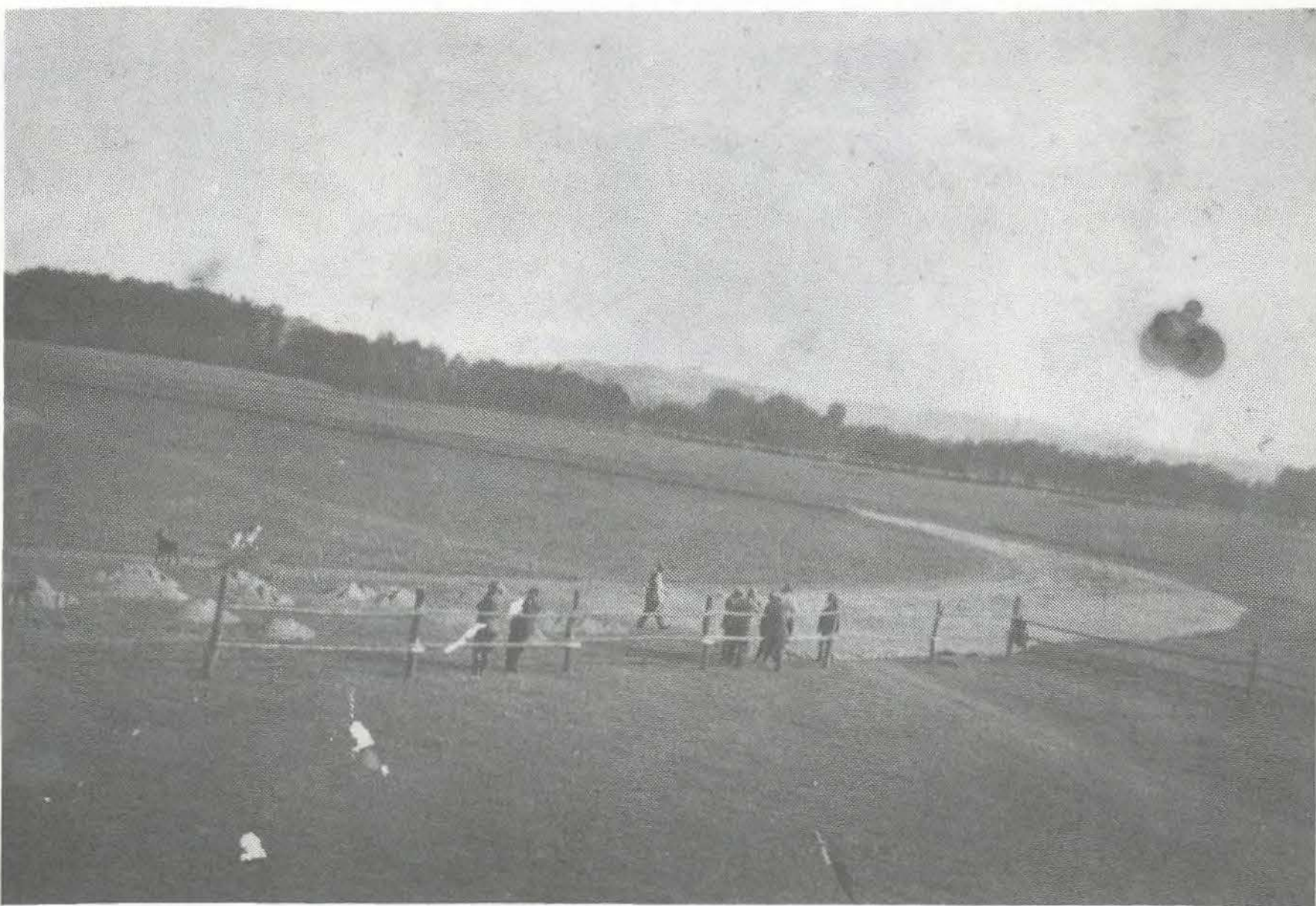
Če se je šlo drugi dēn v Brebrovník, prešji den odvēčera s kuji duma nēsmo delali, ka so si kobilē malo počinile, pa ka smo kola pripravili pa naloŕili.

Pri hiši smo meli četvere kola pa španik - ne, tudi bagrli smo meli. ēnē od totih kol so ble "goričke". Tak smo jim pravili. Malo so blē léŕiše, pa dobro so šlē.

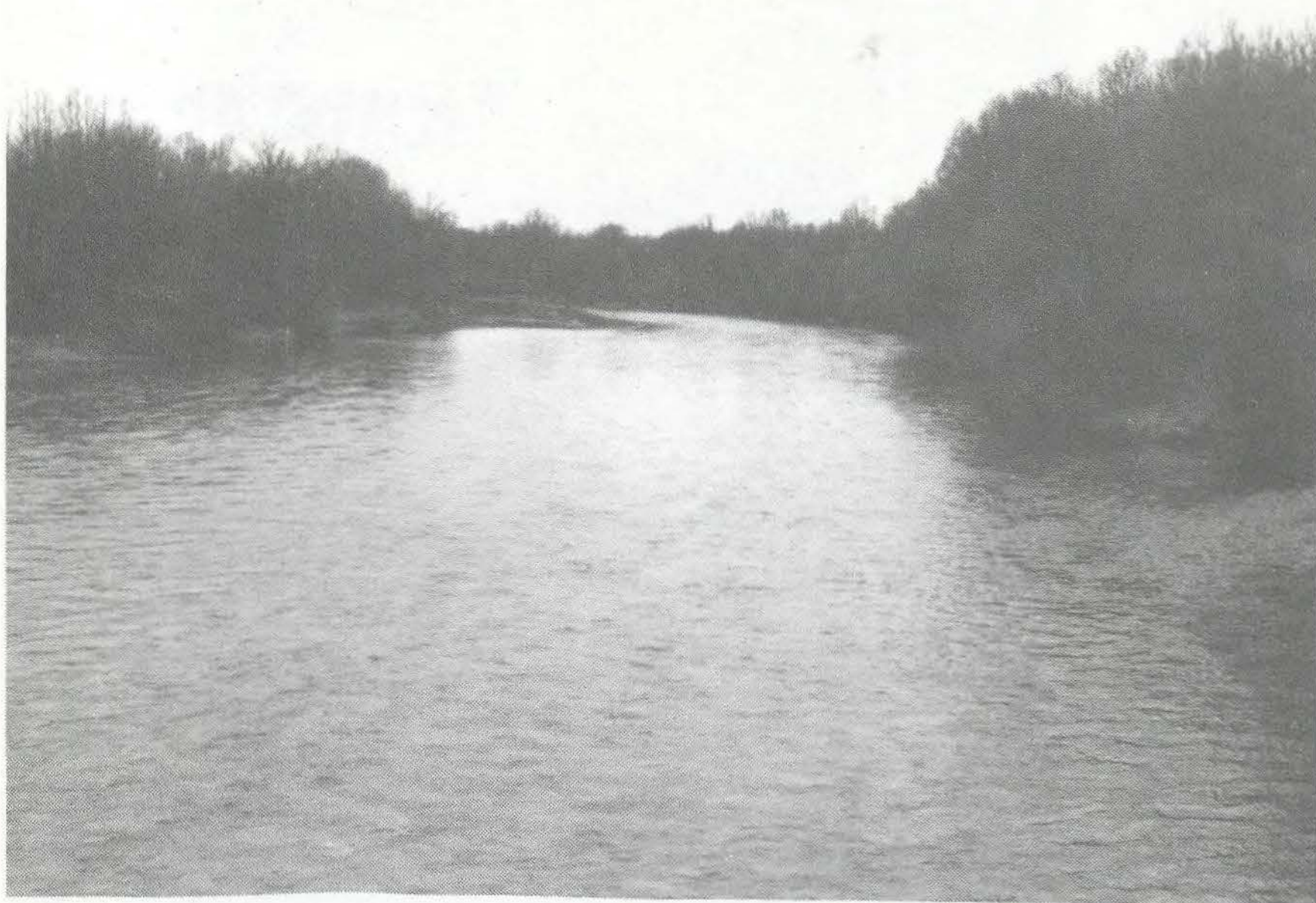
Za Brebrovník je bilo treba kola pripraviti. Šije na potočih so mogle biti podsekane, pa fsi šinovjaki v lukjah. Meli smo posebne goričke gárice, ki smo jih navodno za drugo ne nucali. Z vagenšmiron je trebalo dobro namazati fse štiri potoče, pa še opl pa spujzu. Za gorice ba tudi ekstra pod, ki je ima lance za zaviraje. zavirali smo z lancon, tak ka se je potoč vleka, ali pa na šlajf. Toto ta drugo zaviraje je blo na šodratni cesti bojšo, v kloncih pa ovo, prvo. Gda smo ne

Čez osemdesetletni Filipičev oče iz Grlave za vajetmi, na cvenškem dirkališču. Murskopoljcu je konj v "kvi" od rojstva do smrti. Ob konju zet, Cimermanov Franček iz Babinec

Leta 1935 so na Cvenu obnovili dirkalno stezo in s tem verjetno pripomogli tudi k temu da so konji dosegali boljše kilometrske čase

Mura, Mura ... vse skozi nazaj aktualna iz takšnih ali drugačnih razlogov. Ampak, voda teče, teče, nič ne reče

Gasilci v Pristavi leta 1936

meli tottega goričkega poda na kolah, smo naštimali zóvor na svóro pa trabí, z žlajdrncoj. To je prišlo v pošef fsikdor, gda smo pelali slamo v gorice.

Poskrbeti se je moglo, ka so bili dobri ógranci. Predugi ali slabi ógranci bi lahko bili krivi za nesrečo pri vožji v grabo, gda morejo kuji s homoti, ógranci pa ojón, kola nazoj držati. Nikita so pravili, ka fórar nesmi biti nigdar brez noža, pa rezervno štrojgo je potrebno s soboj vzeti, v rinko na oji pa še fteknoti flóserko, gda greš v spodje gorice se nikdor ne ve, kaj te čoka na cesti.

Če smo pelali kolje, ali pa šli po vino, te smo meli vsigdor zic. Toti zic ba napróvleni kak kišta, ka si lahko glaže notri nadeva, poleg tega pa je pomoga, ka je ne tovor leza napré, gda se je pelalo v grabo. Pred jin bla zašpičena od ročice do ročice žlajdrnca.

Kolje - pelali smo okoli 300 do 400 kolof - se je tak naložilo, ka se je na sredi z dvema žlajdrncama močno zlajtralo, potli pa se je z moclon v celi štos zabilo 10 do 15 kolof, ka blo ja kak najbolje trdno. Pa ven, ka še je poleg tega, na vožji v breg ali v grabo, lezilo.

Ka se jaz spotin, smo forali na krajccúgle. Pozor ba trdih pop, zato je ima trde žvali, samo lanček je ne smeja biti preveč trdno zašpičeni. Druge kobile so méte sklepnóte žvali. Laufcúgla tudi nismo meli, čiglih ba Pozor bole silen, pa ga je pač ováči trebalo nazoj držati. To blo lahko, ka je na ódsebnoj stroni voza. Zora, ki je s Črnkoj vozila na ksebnoj stroni, pa bla bole po-

časna, ka si jo moga fčosik majciko z bičon šmicnoti.

Pred sên šê né poveda, ka je moga biti na kolah še hlopec, ki je pri odihovajo v brég, kola drža, ka so ne šle nazoj. Mi smo ga meli navodno nateknjenega na rêpico, lêhko pa si ga dja tudi naprê, že pri opli, na svóro.

V Brebrovnik smo prišli tak od osmih do dêvétih. Krmo smo za kuje navodno soboj pëlali: sênó pa zóbaje, se provi, stiriye pa oves zmešano. V goricah bla za kuje štala. Prvezali smo jih s kontóri ali pa z navódnaj vójkoj za vuzdo, samo ka si tê, či si vuzde ne doj jemá, moga žvali vun vzeti, ka je kuj leži ja.

Naše kobile so ble hoklik, néstlê so piti vode z mlake ali s cisterne, pač pa smo jo nosili v puti z grabe. Dobre frtol vure blo do studenca. Jaz sen že potli, ka ne bi trebalo tote vode téko nostiti, guna kuje k studenci napójat. Navodno smo prišli s čisto mokrimi kobilami v gorice. To blo nevarno, ka se ne bi prehlódile. Zato smo jih fsigdor pokrili, še pred ten pa zribali s slamoj. V gorice je trebalo vzeti fsigdor teko koc, keko blo kujof. Kêsné smo méli že celtne za kobile. To je praf prišlo, čé nas je na poti dež doba.

V goricah smo opravili, razložili ali naložili, pa smo šli nazoj. Navodno ob kakšnih treh, ka smo sê né v najhuši hici vozili, pa ka so bli hobódi ne tak húdi.

Lušno se je bilo z goric domu pelati, najbole te, gda smo šli domu s prozlin. Te si lahko že bole bres skrbi cuma na kolah, kobile pa so se paščile, se so domu

Prvi na brvi, drugi na plugi, tretji na dreki, štrti na zlatem vrti, peti na teleti, šesti se učijo kleti, sedmi - že znajo kleti v osmi sami gospodi - tako je to nekoč šlo. Na fotografiji so "prvi na brvi" leta 1929 v osnovni šoli Križevci pri Ljutomeru. Spodaj levo sedi A. Kramberger, Kokoriči, desno pa M. Herbst, Iljaševci. Prva vrsta od leve: M. Klemenčič, Boreci, M. Žnidarič, Iljaševci, I. Herbst, Iljaševci, K. Veber, Križevci, S. Lebar, Križevci, učiteljica Ela Hercog, M. Lešnik, Boreci, M. Križanič, Boreci, M. Copot, Kokoriči, A. Krajnc, Grlava, M. Krajnc, Grlava. Druga vrsta: Majcen, Logarovci, M. Makovec, Grlava, A. Hren, Kokoriči, P. Slavič, Boreci, J. Cipot, Kokoriči, M. Muršič, Dobrava, Rožman, Iljaševci, F. Bežan, Šalinci, (neznana), A. Tišlar, St. Nova vas, M. Doklan, E. Člnč, Kokoriči, T. Makovec, Grlava. Tretja vrsta: Vidnar, Logarovci, L. Kralj, F. Brumen, St. Nova vas, T. Husar, Ključarovci, K. Novak, Grlava, A. Cimerman, Logarovci, A. Pučko, Križevci, O. Makovec, Lokavci, K. Nemec, Šalinci, A. Žnidarič, St. Nova vas, (neznano), C. Jureš, Boreci. Četrta vrsta: A. Zamuda, Križevci, J. Rožman, Kokoriči, M. Filipič, Lokavci, M. Sodec, Logarovci, M. Rajh, St. Nova vas, R. Misja, Krištanci, F. Nedeljko, Kokoriči, (neznano), M. Šoštarč, Grabe, J. Rajtar, Logarovci.

fsigdar rajši pa hitreje šle. Dremaje te je tudi mučilo, ker si zaron stana, pa še v goricah malo pija pa se fajn mesó nája.

Južino smo seveda meli fsigdar sóboj: mesó s tunke, trde sireke pa črni kruh. Jeli smo fsikdar fkup, mi, ki smo prišli v gorice, pa vojncarovi. Tudi pili smo fsi fkup z istega pučela. Fsigdor vino, ne kakšo

drugo pijačo. Pred kak smo šli domu, smo dali navodno še vojncari jabošnco. Ivan so za to meli takši 25-litrski pičélek. To blo za te, gda se je v goricah kaj delalo. navodno pa so še dobili tudi slatinščak vina.

Gda smo prišli domu, jê bla štala že fsigdor zmêtêna pa nastlóna. Tak so zmantróni kuji prišli na čisto,

Konji, konji, konji ... Leta 1928 so na cvenskem dirkališču v dvovpregah kot voznice nastopile tudi ženske, oblečene v narodne noše. Dvovprego Ludvika Slaviča iz Grab je vozila sestra Ana

V Dobravi trdijo, da so bili pri elektrifikaciji čisto zadnji. Leta 1962 spomladi so začeli in koncem novembra so že imeli svečano otvoritev, na kateri je bil poleg drugih gostov tudi Ivan Kreft, poslanec in velik vzpodbujevalec elektrifikacije podeželja (drugi z leve). Domačin, pokojni Matej Prelog, je zapustil droben zveščič zapiskov o tem, kako so v Dobravo speljali elektriko

ka so si lèhko počinili, sê jê za drúgi den čakalo že puno dela. pred kak so šli Nikita spot, so šê, či sê jê le dalo, kujon nogé spucali, sê so ble fčosik do kolen jilovnate.

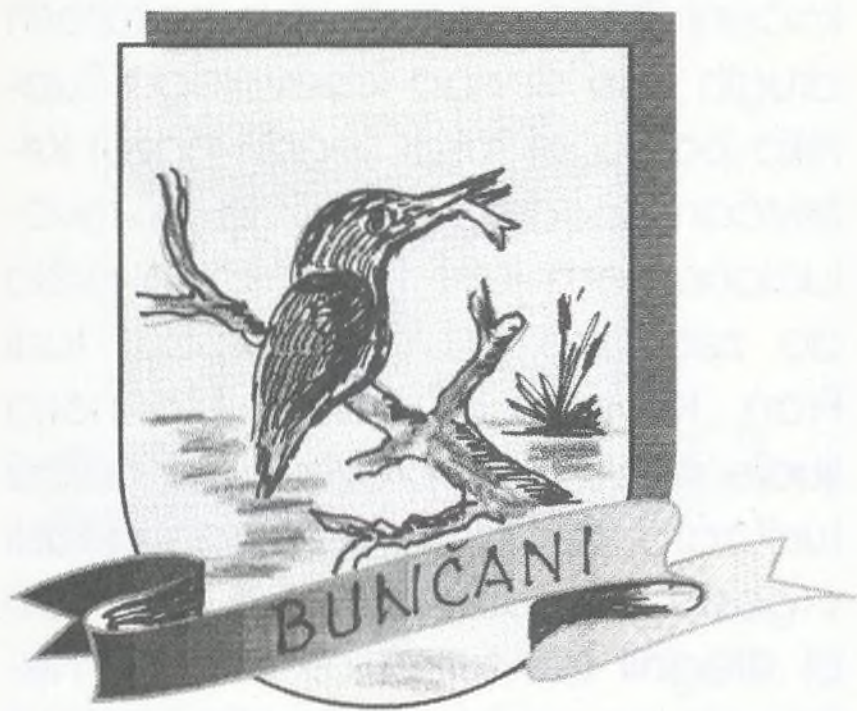
Za sebe smo si z goric domu navodno prnesli petlitêrsko spletejáčo vina, le za vekše svetke dve. Tê so prišli sorodniki, ali što drugi, na obisk. Drgači sê jê vino duma ne piló. Za žejo pa težoke bla jabošnca. Ka sê vožnje vina za domače potrebê tiče, naj šê poven, ka smo prêd ten kak smo splêtênê glaže meli, vino vozili v slatinščakah (1,5 l). Tote glažê smo vozili v zici zložênê, ali pa po štiri glažê f kajeri, ki ba fsigdor z rúčami k garican prvezani ... Tê so sê glaži, ki so bli f kajeri s senon obloženi ne mogli streti, mêd rukajon na kolah.

Za vino z Brebrovnika pa šê to. Gda smo ga domu prnêšli, so si ga mati, ki so v spodje gorice -têtičinê - bolê malo hodili, natočili krigl pa rêkli: "Jê kak oljê. Brebrovnik je pač Brebrovnik!"

Za Bučečovce se že ve in kraljevega urbarja iz let 1265/67.

V BUNČANIH je nekoč živel graščak Lambrecht. Ostanek tega priimka je v domačem imenu Lambegar pri Osterčevih. Tako pač pravi bunčko ljudsko izročilo, ki ga doslej ni še nihče raziskal. V Bunčanih je živel Franc Budja, razgledan človek, ki je okoli leta 1950 trdil, da bo na Balkanu prišlo do hude vojne. In je bil potem nekaj časa zaprt. Z njim pa je povezana še ena anekdota. V Bunčanih so bili trije mlini na Muri. Vsi so bili na vodi, kot se to pravi: pogonsko kolo, ki ga je poganjala Mura in tudi celotna

mlinska naprava. To so bili Osterčev ali Žipojnov (županov), Osterčev - Lambegarjev in Furstov mlin. Dva so že v začetku tridesetih let odselili nekam na Hrvaško, Furštovega so nacionalizirali in ga potegnili po Muri navzdol do Mote pri Ljutomeru. Lastniki mlinov so vedeli, da mlinarji kradejo zrnje in ga prodajajo. Pa je nekoč, že omenjeni

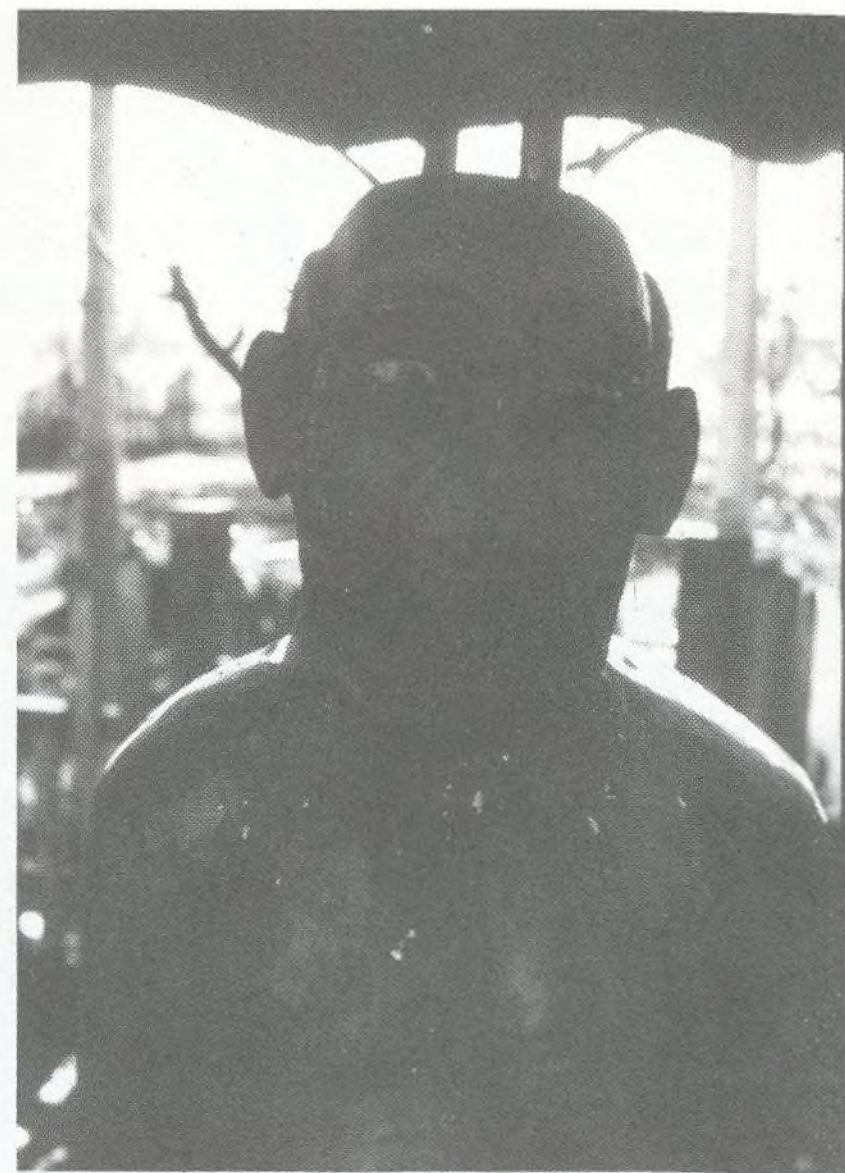
Budjov Franc, v neki gostilni čez Muro prespal na praznih vrečah. Ko se je prebudil je ugotovil, da je bila pod njim vreča z njegovim naslovom. Ni znano, kako se je potem vse to končalo. Če je že beseda o kraji, ne smemo mimo tiste zafrkljive o branovleku, ki gre takole. Nekemu Bunčkemu kmetu je zmanjkalo branovlek. Šel je in si ga "sposodil" pri sosedu. Spet ta si ga je sposodil od svojega soseda in tako naprej vse dotlej, dokler prvi ni spet prišel do svojega branovleka. Tako se je lahko dogajalo tudi z drugim orodjem. No, s tem zafrkavajo bunčke ljudi predvsem sosedi Verženci, ki jim mečejo v nos, da so Cvrleki, na kar Verženci dobijo nazaj kakšno o Tikvaših. Pa so si kvit, kot se reče. Rantašov Ciril se je ukvarjal z maršičem: bil je muzikant, trgoval pa je tudi s pšenico. Tako so mu fantje

nekoč prodali nekaj pšenice, da bi pač prišli do denarja. Pa so mu potem to pšenico ukradli in še enkrat prodali. Petovarjevi - Žipojnovi in Lambegarovi so imeli ob Muri topole, ki so imeli po 1,80 m v premeru. Nekoč kupcu ni uspelo, da bi naložil in odpeljal trimetrski ril takšnega jagnjeda. Plačal ga je, potem pa pustil v gozdu. Takrat še namreč ni bilo ne traktorjev in ne dvigal.

Ko so tista prva leta po vojni tudi v Bunčanih ustanavljali zadrugo, so se kmetje temu uprli, zato so jim zarubili vsa delovna orodja. Pri Žipojnovih so imeli mlatilnico in lokomobil in oni "od kraja" so razmišljali, kako bi to napravo odvedli do Ljutomera. Pa jim je Žipojnova gospodinja rekla, da bodo tudi to, če so že odpeljali vse drugo. Končno so si premislili in odšli brez "danfara".

V Bunčanih najbrž nikoli niso živeli preveč žalostni ljudje. Radi so se ponorčkali iz oblasti, kakršne koli sorte je že bila, in nobene niso preveč čislali. Ko so kmetom odvzemali orodje: pluge, brane in tako naprej, so vse to nalagali tudi pri Špindlerju. Gospodar jih je opazoval in ko so nameravali zapustiti dvorišče, je nekje staknil branovlek, ga vrgel na traktorsko prikolico z besedami: "Dečki, to boste tudi rabili!"

Čez nekaj mesecev je oblast popustila. Od Ljutomera skozi Šalince in naprej proti Veržeju, se je nekega februarskega dne, počasi pomikala kolona konjskih vpreg. Bunčki kmetje so peljali svoje pluge in ostalo orodje domov. Počasi so se pomikali zato, ker je bilo treba

Prav, če se je cezanjevski Kosi mastil z mački, požira ta možakar, ki "stanuje" pri Trstenjaku v Šalincih, kar cele roje čebel

Kužno znamenje na Moti pri Ljutomeru

S Kamenščaka v Cezanjevce

Do sem in niti meter naprej! Dokumentacija iz "male asfaltne vojne" med Banovci in Grlavo

še in še ponavljati, kaki je bilo na okraju, pa tudi zažejalo jih je od toliko govorenja o oblasti.

Od Borejca pa prek Branoslaveca pa Bučecovec in Bunčan je bil Mihol tiho, ker mu nisem pustil, da bi zaključil svojo oziroma Lujzino misel. Iz Bunčan nazajgrede, je pri Boreski kapeli s prstom pokazal na dogodek izpred 153 let, ko so razkačeni ljudje iz Grab in iz nekaterih drugih vasi šli nad križevskega župnika pa so jih tukaj spodili nazaj Križevčani in drugi. Tako je o revolucionarnem letu 1848, ko je prišlo do zemljiške odveze, zapisal tudi Fran Kovačič. Župnika Mannerja ljudje niso imele preveč radi najbrž tudi zato, ker je po vesnicah in tudi v gostilnah poizvedoval o tem kdo bi utegnil biti temu ali onemu nezakonskemu otroku oče. Pri tem pa je murskopoljska kri zavrela, saj so se lahko v zvezi s tem odigravale tudi igrice maščevalnosti med župljani.

No, Mihol, kako je bilo potem tisto z Lujzinim pripovedovanjem. Ja, Lujza je rekla, da ne ve če bi sploh to povedala, če pa že, naj nikomur ne pove, da je zvedela to od nje, od Lujze. Kaj pa? Kaj pa, kaj pa. To, da se Južek pa ona najbolje ne razumeta, je vrgel stric v mene, potem pa s spremenjenim glasom nadaljeval Sam veš kak je, odeja vse pokrije, kak so že negda pravili ...

Nemrem pa priti do kunca, kak de pravzaprav pri Miciki pa z jenoj decoj. Pre jo ovi Tunč - ven ga ti dobro poznaš - že nekaj časa zavoža. Nič se ne ve, lahko bodo te jena deca na kunci same suhe čunte hubali ... Pa kaj misliš, ka de

te Micika s Tunčon njivo kaj bole pognojila. Eno figo, tak ti rečem. Te de se rajši v šampeti špilala, deco pa de k nam nagnola, ka nedo kcoj prislijali. Tak ti je to. Ven meni Prdočova pa naša sneha tak daleč nič on ne greta, samo telko ka pravim, če sen že tu.

Potem je stric povedal, da se je Lujza poslovila in odšla, se pri lesi obrnila, prišla nazaj in še rekla: ja, ka ne pozabim. Južek lepo prosi, če bi prišla v soboto pomagat pokrivat, ven je naš tudi pomaga, dere ste strari škeden podirali. Sogovornica pri vsej tej pripovedovalni tiradi ni mogla kaj več kot dvakrat ali trikrat skekniti, saj se ji ni posrečilo, da bi k vsemu kaj povedala ali vprašala.

Na desni se je že videl Ribičev mlin in avto se je naveličal tiste grde makadamske ceste, ki ima morda svoj razlog v občasni napetosti med Štuci in Bizeki ...

Kosijev Martin, ki je jedel mačke, je bil doma v CEZANJEVCIH. Pravijo, da je s to dobroto marsikoga pogostil, pa mu prej natvezil, da so domači zajci. Zakaj se je kaj takega dogajalo prav v Cezanjevcih? Imamo razlago. Nekoč naj bi šla

tod mimo stara rimska cesta iz Petovie proti Donavi. Ker pa je bil Petovio s cesto povezan s samim glavnim mestom rimskega imperija Rimom, se razume, da je bilo tako tudi s Cezanjevci. Najprej so ob tej cesti živela, ne vem kakšna ljudstva, potem pa so se ob spodnjem delu ceste naselili Italijani, za katere se ve, da so mačkojed-

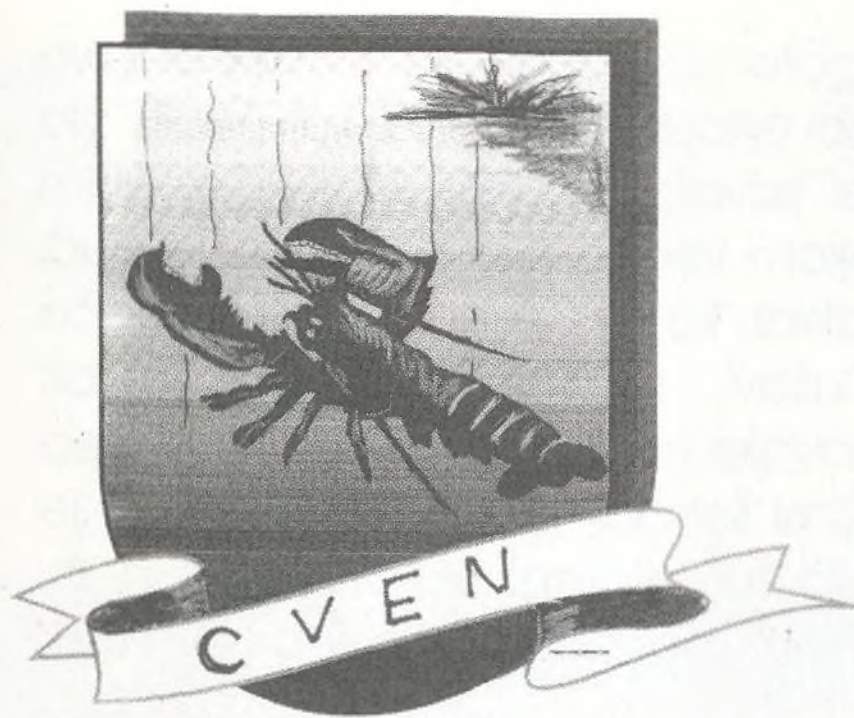
spotoma naučil, ko je srečal prve Slovence. Zato se ni kaj čuditi, da je kovač, Kosijev Martin, z enim okom vedno škilil iz kovačnice. Tudi takrat, ko so Lipovčevi, po domače Čušovi, še imeli vole, ki so bili navajeni, ko so vlekli voz, če je pred njimi šel domači sin Janko. Tako je bilo tudi tistikrat, ko sta mati in sin Janko peljala zrnje v Ribičev mlin:

Kot trdi lastnik hiše, mag. Miran Puconja s Cvena, je znamenje v sredini vratne preklade znak županske časti, ki je bila pri tej hiši zelo dolgo. Ko so prejšnjo hišo podrl, so simbol vgradili v sedanjo

ci. Ker pa se po cestah vedno pretakajo takšni in drugačni ljudje, z različnimi navadami in idejami, zato ni nič čudnega, če se je v Cezanjevcih nekoč prikazal s culo in dvema mačkoma v vreči nekakšen Cossi, praprapraprarnik kovača Martina. Da pa je Martin uganjal različne vragolije, to pa se je tudi že njegov prednik

Janko pred voli, mati pa na zadnjem delu voza. Ker so voli stopali počasi, kot se to za vole spodobi, je Martinu mimogrede uspelo, da je hitro potegnil klin iz svore, tako da se je zadnji del voza ustavil pred kovačnico, s sprednjim pa je Janko z voli prišel do mlina in šele tam opazil, da ni ne matere in ne zrnja.

V Cezanjevcih sta živela nekoč dva znamenita dvojčka Štefaneca, ki sta si bila tako podobna, da ju skoraj ni bilo mogoče razločiti. Anton je bil čevljar, Franc pa sedlar. Navadno po maši, sta sprejemala naročila. Pogostokrat tako, da so čevljarju razlagali o raztrganem komatu, sedlarju pa tožili, da so otroci brez čevljev.

Cezanjevce in Cezanjevčane pozna svet že od leta 1319.

"Jaz pa iden dol na CVEN, tan za fajn deklin ven ..." Tako so nekoč peli.

Na Cvenu še vedno živi spomin na domačina, na zadnje ljutomerskega župnika, Petra Skuhala, ki je pisal narečne pesmi in zgodbe in ki je rad prihajal v rojstni Cven, pa tudi vabili so ga tja pogosto. Vedno so mu ob takih obiskih dali kakšen priboljšek. Nekoč pa so se pošalili in mu v torbo dali namesto sira

opeko, ki jo je prav tako prinesel v Ljutomer. To so mu zagodli pri Puconjovem Frančku. O Petru Skuhali se je ohranil spomin na to, kako je v župnišču sprejel kakšno faranko, ki je prišla k njemu. Ko ji je ponudil stol, je imel navado reči "Čični rit tica!" Na obcestni strani Puconjeve hiše je nad vrati vzdano posebno znamenje, človeška glava obdana s pšeničnimi lati. To naj bi bilo znamenje županske službe in časti, ki naj bi bila dolga leta, morda stoletja pri tej hiši, pravi mag. prof. Miran Puconja. Ko so leta 1892 zidali sedanjo hišo, so ponovno vzdali omenjeno znamenje, ki je bilo povezano s Kociprovim in pred tem tudi s Smodiševim rodom, vse do leta 1691.

Na Murici, od Cvena proti Pristavi je bilo nekoč nekaj mlinov, Puconjev in Babičev mlin sta bila še v 19. stoletju. Na Murici je Kastelišče, kjer je nekoč stal grad, še pred tem pa morda branišče. Kastelišče meri pribl. 3 ha zemlje in je kvadrataste oblike.

Na gomajnski zemlji, blizu vaške kapele, je bila nekoč vaška stiskalnica. Po prvi vojni si je 28 kmetov razdelilo ostanek skupnih travnikov, ki so merili 15 do 20 hektarjev. Na

Gajševsko jezero je postalo raj za ribe in nekatere močvirske ptice. Ali bi lahko bil ob jezeru zadovoljen še kdo drug poleg ribičev in ornitologov pa se ne ve. V jezeru so potopili precej hektarjev sicer slabih travnikov

Okrog leta 1930. Vdovec Anton Slavič iz Grab s svojimi sinovi, hčerami, zeti, snahami ter s "prvim kontingentom" vnukov in vnukinj

Cvenu so Matjošovi, Tunekovi in Fričovi - vse kmetije. Nekoč so imeli na Cvenu drevesnico, trsnico, mlekarno, redili pa so tudi plemenske bike. To je bila zadružna lastnina v časih prvega zadružnega gibanja na Slovenskem. Velika zagovornika zadruga sta bila motarski Jožko Rajh, in spodnjekrapeški Josip Mursa. Zadruga je bila v ostanku nekdanje grajske pristave. Cvenarji nekoč niso radi hodili po cesti, ki je vodila mimo babinske gomajne v Babince. Na gomajni so stale tri lipe, pri katerih je menda strašilo ...

DOBRAVA je kot vas omenjena šele leta 1948, prej pa je bila del Stare

Nove vasi. Dobrava bi lahko bila najmlajša vas, če ne bi postali leta 1952 samostojna vas tudi Berkovski Prelogi.

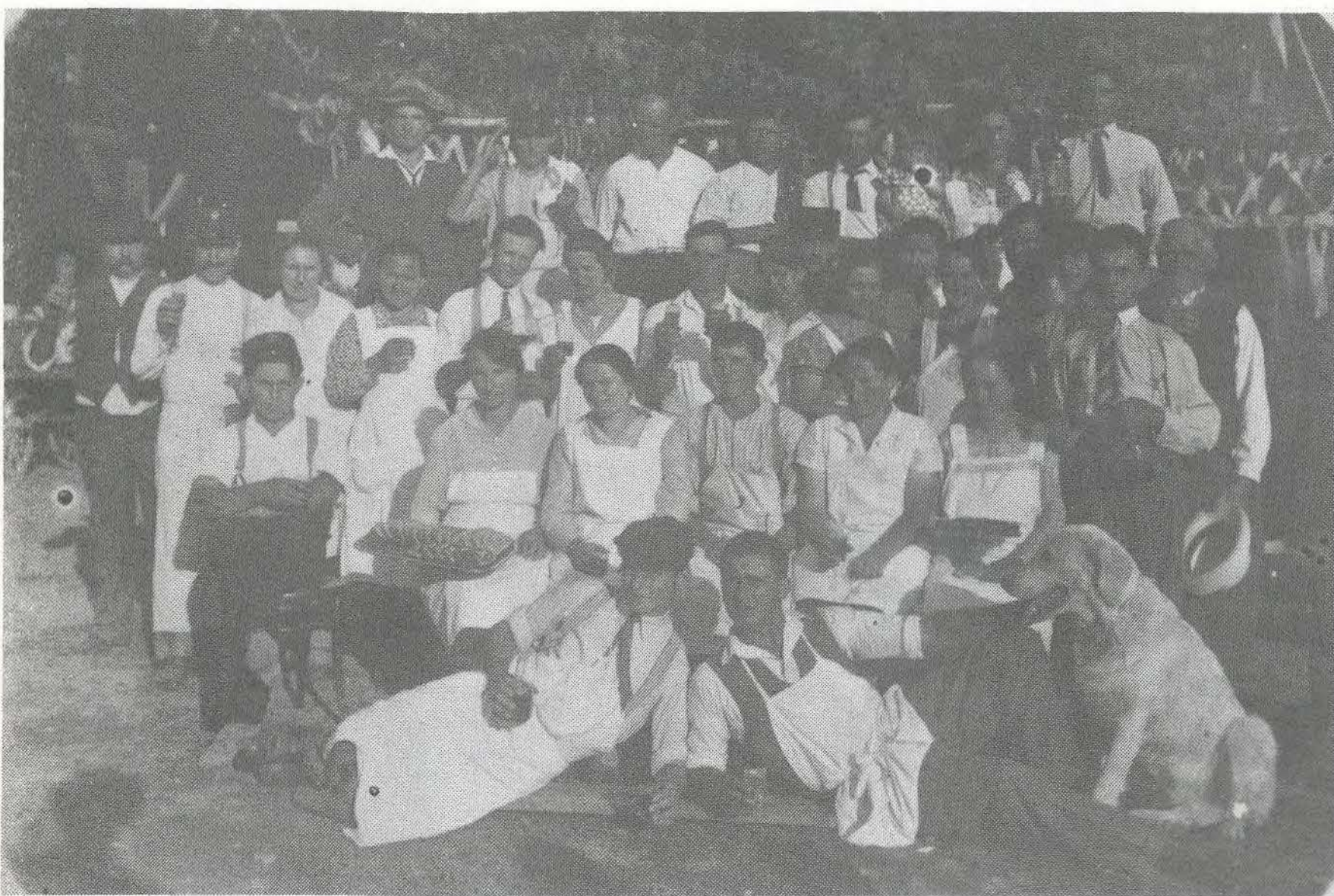
V Dobravi, v tisti mali, cimprani hiši, ki ima številko 1, je nekoč živel grajski logar. Tako vedo povedati domačini. V vasi je živel tudi Nedok, ki so ga bolj poznali pod imenom Šabjón. Ni je bilo stvari, ki je ne bi znal sam popraviti ali nekater celo napraviti. Imel je mlatilnico in sam je izdelal ležaje. Popravljal je ure, znal je narediti čevlje. Ko je popravljal kakšen stroj, je hodil okrog njega in venomer momljal: "Kleti šini, kleti šini ..." Povezal je magnete, jih vrtel z ročico in ljudje so do blizu in daleč hodili k njemu, da jih je z elektriko tresel in jim tako

zdravil, kot so menda verjeli, revmo in odganjal druge nevšečnosti.

Na koncu vasi, čisto ob gozdu, kjer je konec normalne ceste, je bila nekoč Rožmanova gostilna. tu so se ustavljali romarji s Preka, se odpočili in okrepčali pred zadnjim naskokom na sv. Trojico. Seveda so se ustavljali tudi nazajgrede.

Dobrava je miren kraj. Tu ni nobene prometa.

V GAJŠEVCIH je vrag ... pravzaprav sta zdaj že dva. Prvi je v vaškem grbu, drugi pa je nastal pri zbiranju tega gradiva. Sicer pa nekateri dokazujejo, da imajo v grbu skalo - kamen. V Gajševcih je tako. Ko se pripelješ v tisti klanček,

V medvojnem času so bile tombole priljubljene družabne prireditve. Leta 1932 je bila tombola tudi pri Slaviču v Babincih. Igrala je Kociprova banda iz Beltincev, organizatorji pa so se ob tej priložnosti dali "dol vzeti"

V petdesetih letih je šlo pri siliranju drugače kot danes. Posneto pri Novakovih na Grlavi

vidiš levo in desno po eno hišo ali kaj in že se pelješ proti Radoslavcem. Imajo pa v Gajševcih nekaj, česar nobena druga vas nima. To je Gajševsko jezero, polno rib in najrazličnejših vodnih ptic. Gajševci se prvič omenjajo leta 1413.

Od tod do GRAB ni daleč če bi šel po jezerskem nasipu in si mimogrede ogledal Turjo, potok, ki so se ga še Turki bali. Kajti je širok toliko, da ga konj ni mogel preskočiti, in spet toliko ozek, da ga konj ni mogel preplavati, ker je preozek, oziroma konj prevelik. Zato se potok pač imenuje Turja. To zgodenco sem kot otrok slišal od matere, ki je bila doma iz Gajševca.

Danes se pritožujemo, kaj bo, kaj bo, Slovenci bomo izumrli. Nekateri so že izračunali kdaj. Zato tukaj ne bo odveč, če nekoliko opišemo primer Slavičeve družine. Slavičev Tuni in Lujzika, ki se je priženila od iljaševskih Farkašov sta imela 16 otrok. Živelo jih je enajst, ena hčerka se ni poročila, Tuneke pa je pobrala prva vojna. Potem je šlo naprej takole: iz enajstih jih je bilo 44 - se pravi Tunjovih vnukov. Kako je naprej, nihče ne ve več z gotovostjo prešteti ... To pa še ni vse. Tuni Slavič se ni rodil sam. Sledil mu je dvojček Marko, ki je imel 8 otrok, domačijo pa si je ustvaril naprej na Grabah potem pa v Ključarovcih. Ko so nekoč, še pred prvo vojno, župnik izpraševali pred Veliko nočjo odrasle vernike, da bi videli kako so kaj doma v poznavanju katekizma, so Vinca iz Grab vprašali: "No, Vinc, ti mi pa povej, kdaj je bog umrl?" Vinc je nekaj časa grbančil čelo,

mencal, potem pa kot iz topa, nekoliko zlovoljen ustrelil: "Eh, gospod župnik, ven mi na tote Grabe nič pravi čas na zez- vemo!"

Ko ni bilo več hertarja ali vaškega pastirja so grabska deca pasli v Logi in vse tja dol do Ribičevega mlina. Tam blizu pa so pasli tudi lokavški pastirji. Včasih so so bili do- bri, pač kot sosedje, včasih pa je bilo slišati takšne bojne klice kot je tisti: "Hible hable lokaške žnoble!" Potem je lahko izbruhnila mala vojna.

Otroci so se radi norčkali. Pa ne samo na paši v Logi. Tudi doma, če so čepeli ob cesti, po kateri so se v obe smeri valili kmečki in drugi vozovi. Najbolj poredni so se za voznikom radi drli: "Stric, potač vam cvili!" ali pa: "Stric, potač se vam vrtil!" "Vam pa jeziki, kajeri!" Počil je bič, toda mali fakini so vedeli, kako daleč vejo stric počiti. Kakšen stric na vozu, ki je priča- koval kaj podobnega, je bič skrival, ga hitro potegnil in počil po najbolj nepredvidnem smrkavcu, ki se je potem še nekaj dni božal po bo- leči mojgi.

Grabe omenjajo viri prvič leta 1430.

"Veliko imamo sorodstva po celi deželi," je stric Mihol zehnil, "in vseh niti ne poznam. Naš oče so na sorodstvo veliko dali. Spomnim se, kako so pred leti rekli: v Jošovcih je mrja tisti Hanzek, ki sen pri njem negda sveta kobilo kupa. Onti te ali bon moga iti na sprevod." In je šel, čeprav je bilo snega skoraj do riti. Pa se je bojda pri mrtveci tak žalostno držal, kak če bi mu naša

Leta 1972 je še, sicer že ves nebogljen, Rusov stari skedenj na Cvenu, stal, potem pa je, kot predstavnik najstarejše generacije tradicionalnih gospodarskih poslopij, moral v pozabo, kot še marsikaj drugega

Nekaj let pred drugo vojno so začeli uporabljati švedske posnemalnice za mleko. Med ljudmi, ki so opravljali to delo je bil tudi babinski Nemec, ki je smetano zbiral za noršinskega Rajnarja

V Hrastju se je Mura ob velikih poplavah preselila kar do vasi. V kolikor ne bi že pred sedemdesetimi leti in še prej, začeli bolj skrbno uravnati vodni tok, bi reka docela spremenila pokrajino, kakor je to delala pred stoletji

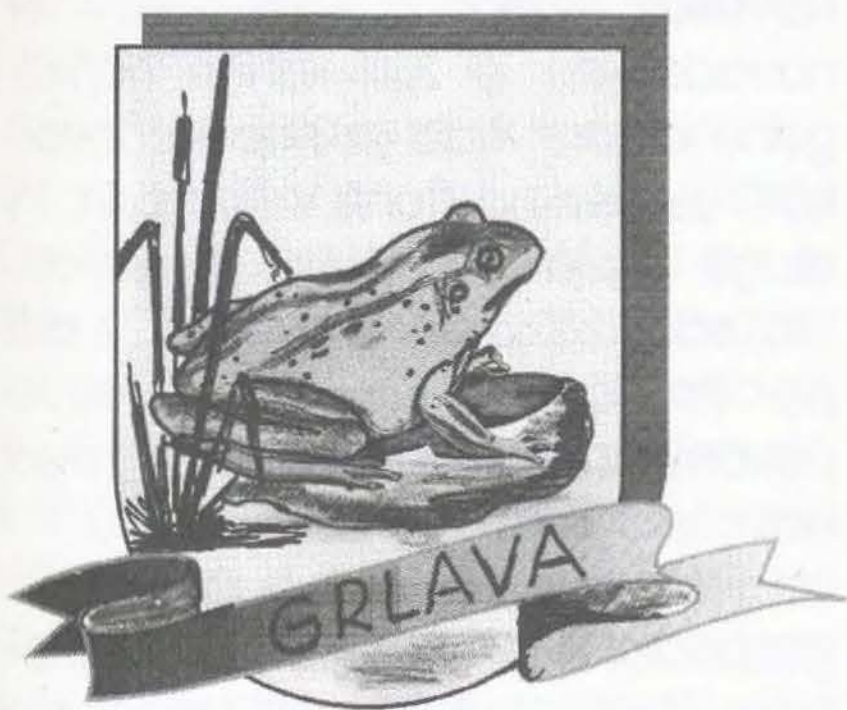

Ribolov ob Muri je bil potreba in hkrati strast. Ne samo v Hrastju-Moti, temveč v vseh obmurskih krajih, tudi v Pristavi, ki je od reke sicer nekoliko odmaknjena. Na sliki ribiči iz Hrastja leta 1940

mati umrla. Tako nam je oče vtepal v glavo ta rod in botrino. "Moja krstna botra pa boter sta se znala kakšno nedeljo pripeljati tam dol od Majikovec. Šperovka na tisti strani bagrla, kjer je sedela botra, se je brusila po kolesu in mene je bilo strah," se je spominjal Mihol. "Zadnjič bi se skoraj sprl z vujecom, ki živi tam pri Mali nedelji. Ne vem že zakaj, sem mu Lotmerk nekaj naprej nosil." Premiveri, kaj smo te mi tan okoli Mole Nedle ne Prleki. Ven smo v sredi tute! Komaj si je dal dopovedati, da bova na belo nedeljo šla k njegovemu bratu v Veličane. V Ivanjkovcih sva se potem zaletela v tisti breg in se skoraj grizla v kolena. "Pje, toti pa je ne tak moli kak naš Kopinovčak", je presodil vujec. Tam pri tisti stari slivi sta naju že čakala tetec pa teca, kak tam okoli pravijo. Veli, dugo si nas že ne pohodjo," je zaskuntala tetica. Ven sen že nekaj krat pokúsja pa je vsikdar drugače prišlo," se je izgovarjal vujec. Tetec je prinesel ročkico tistega zlatega z Brebrovnika, ki se je vujeci tak priljubilo, da ga ni mogel samo gledati, zato je bil kozarček pred njim vedno prazen. Ko pa je imel vtis, da ga iz polnega gledajo oba Brebrovnika, Veliki in Mali, Jeruzalem, Železne dveri in še Vinski vrh zraven.

Skozi GRLAVO se je peljal prvi kolesar leta 1887. Ko se je od hiše do hiše zvedelo, kaj se dogaja, je vse drlo na cesto, ali k ograjam, da bi videli, kako se je mogoče peljati na dveh kolesih, ne da bi se prekopicnil. Dogodek je zabeležila Filipičeva Frančka po pripovedovanju njenega očeta, ki je bil tisto leto

star 15 let. Skoraj štirideset let kasneje so tam blizu vlak z bičem preganjali - ampak o tem na drugem mestu - sto tri leta za prvim kolesarjem pa je na Grlavi prvič ustavil vlak. V nedeljo 2. septembra 1990 je bilo to. Ideja o železniškem postajališču je bila stara skoraj toliko kot železniška proga Ljutomer - M. Sobota, leta 1940 je bilo menda že odobreno, da se preseli tja stara

postajna uta iz Strnišča, pripeljali so že nekaj zasipnega materiala, potem pa je prišla vojna. V petdesetih letih se je začelo znova in šele leta 1989, po dolgoletnih prizadevanjih, je bilo izdano soglasje za ureditev postajališča. Kardinarjev Franček, ki je bil tisti čas tudi predsednik skupščine Krajevne skupnosti Veržej, je ob sodelovanju vaščanov končno dosegel cilj. Čez cesto je tudi "Kolodvorska restavracija" Pod vrbo.

Aprila leta 1935 je bil na Grlavi velik požar, ki je upepelil najprej Zadravčevo hišo. Rešiti niso mogli ničesar; v hlevu so se zadušile štiri krave in dve telici, v svinjaku več svinj. Ostalo je samo pet kokoši in ožgani pes. Zgorel je tudi čebelnjak. Močan jugozahodnik je dvi-

Skoraj polovico dobe neke generacije je terjala elektrifikacija podeželja. Leta 1972 so tudi na Grlavi zaključili dela na daljnovodu in transformatorju. Na sliki - po zadnjem posvetu gradbenega odbora

Progovni delavci na odseku železnice pri Šalincih, leta 1937

Španik, ta lahki kmečki voz, večinoma za enovprežno vožnjo, če ta ni bila dolga, je bil po rangi nekako med bogrlom in navadnim kmečkim vozom. Za vajatni pokojni Janez Prelog ali Femberov Hanzek iz Grlave

Opekarna Boreci, je bila med tremi v širšem križevskem okolišu, največji in najbolj moderen tovrstni obrat, ki pa je zadnja leta pred vojno preživel hudo krizo

gnil goreče vetrnice in jih odnesel na Mariničevo gospodarsko poslopje. Skedenj je pogorel do tal, na ostalem gospodarskem poslopju in na stanovanjski hiši pa je zgorelo ostrešje. Živino so rešili. Potem je zagorelo še pri Štamparjevih. Tu je zgorelo ostrešje na skednju, gospodarskem poslopju in delno na stanovanjski hiši. Požar je gasilo dvanajst ročnih gasilskih brizgaln.

Novakov Matjoš z Grlave, je imel navado, da je žulil konec neprižgane cigare. Rad je pripovedoval, kako je bilo na fronti v Karpatih, in druge štorje. Spomladi je govoril: "Ja, zdaj, ko jablane cvetijo, že diši po jabošnici!" Včasih je takole pokomentiral: "Človek še lepo kravo pogleda, pa ženske ne bil?" Pri neki hiši so se koline zavlekle in gospodinja je postala nejevoljna. Tega ni skrivala tudi pred mesarjem Matjošem. "Ja, kaj pa misliš, tudi svinja ni zrasla v enem dnevu, pa potem jaz ne bi delal klobas vsaj še na tretji dan!"

Rad je prepeval. Skupaj s soime-njakom Lujzekom, s katerim si pa nista bila v sorodu, le iz Banovec sta bila oba, je najraje pel tisto narodno: Šetala sem gori doli, v belem gradu travco žela - šetala sem gori doli, sivo fajn itd. Pripev sivo fajn je bil forte, ki je že dal slutiti, da bosta pri drugem pripevu - huja haj odprla vse registre za grozovit fortissimo, ki je malo da ne luščil omet na stropu. Ob takšnih priložnostih se je Matjoš raznežil in rekel: "Me boš te ti to k svetemi Križi odveka?" Mišljeno je bilo Križevsko pokopališče. "Brez skrbi bodite, Matjoš," je imel navado na to reči Lujz, "če ne drugače pa na smúki!"

Gasilci na Grlavi so se organizirali leta 1900 in sicer za vasi Grlava in Banovci. Kmalu po tem pa so v Banovcih ustanovili svojo društvo. Ustanovitelj društva je bil Mihael Korošak, ki je bil potem 22 let društveni načelnik, od 1923 pa častni član. Prvo ročno brizgalno EC FLADER so kupili leta 1905 za 1200 kron, orodjišče pa so postavili že leta 1902.

Grlava je prvič omenjena v urbarju kralja Otokarja iz let 1265/67.

Z Grab na Grlavo ni daleč, celo še, če se pelješ po tisti skoraj gladki cesti čez Lokavce. Za Mihola pa je bilo dovolj, da je končal potovanje v Veličane in nazaj. Pripovedoval je, kako je vujec doma, ožarjen od bratove ročkice, imel velike nevolje s čevlji, ko si jih je sezuval. Trdil je, da je dva že potegnil z nog, da pa je imel enega, kot je zatrijeval ... še vedno obutega. Ni pa mogel ugotoviti ali na desni, ali na levi nogi ... Vūna, njegova žena, je že pred mnogimi leti trdila, da je vujec en veki ftič. Jaz sem takrat vedno pomislil na štrka. Šele, ko sem odrasel, sem ugotovil, da je vūna drugače mislila kot jaz.

HRASTJE - MOTA, dve vasi v enem. Skupno gasilsko društvo obstoja že od 1886. Sedanji dom je prenovljena in povečana stavba iz leta 1854, ki je najprej služila vaški straži za orožarnico. Hišico so malo prenovili, in ko so nameravali gasilski dom označiti s slovenskim napisom, oblasti tega niso dovolile. Razmišljali so, v Hrastju-Moti, kako bi, da bi bila oblast zadovoljna, pa so predlagali: Bogu v čast - bližnjemu v pomoč, po slovensko

Mladi križevski kolesarji leta 1936. Treba je reči, da je bilo v tistih časih kolo že skoraj pri vsaki hiši, to pa še ne pomeni, da bi ga znali tudi vsi uporabljati

Tudi včasih so morali vaške ceste in poti vzdrževati. V ta namen so organizirali kuluk, to je obvezno delo. Gospodastva s konjsko vprego so morala opraviti prevoze gramoza, ostali so pomagali z lopatami, krampi in motikami. Kuluk v Šalincih pred vojno

Tudi to je bil nekakšen kuluk (morda pa je že udarniško delo) ob čiščenju Murice v Babincih leta 1945. Edina "mehanizacija", ki so jo uporabljali, je bila samokolnica

Na podeželju so bila redka gasilska društva, ki so imela svoj avto. Med nje je spadala tudi Prostovoljna gasilska četa Lokavci. Kdo ve kam jih je vodila pot. Fotografija priča le o tem, da so se ustavili pred Mariničevo gostilno v Ključarovicah

seveda. Bili so kaveljci, ti predniki, če je bilo treba pretentati oblast. Med leti 1896-98 so na Moti veliko kopali in preusmerjali tisto mursko strugo, ki je tekla za Hrastjem in Moto, v sedanjo mursko strugo. Sploh pa je bilo življenje v obeh vaseh močno povezano z Muro. Na Moti sta bila dva, v Hrastju pa štirje mlini. Nekoč, tam okoli leta 1922, je bila velika voda. Keglov mlin je bil v celoti na vodi. Popustile so sohe, za katere je bil mlin z verigami navezan. Mlinar je bil v mlinu, torej na vodi, ko se je to dogajalo. Klical je na pomoč, voda pa je mlin odnesla vse do Bunčanov. Petnajst hrašenskih kmetov je imelo tudi brod na Muri, ki ga je voda odnesla okoli leta 1925. Potem so nekaj časa vozili s šefo, ki je bila prav tako kot brod, navezana na jekleno žico. V začetku tridesetih let je zgorel Žitkov, leta 1937 pa Pelclov mlin. Domajnkov, ki je imel na vodi samo pogonski del, je bil med vojno popolnoma obnovljen, po vojni pa so ga demontirali. Mlin, ki sta ga imela hrašenski Divjak in kroški Cipot, je zgorel pred dvajsetimi leti. Na Moti so imeli mlin kmetje: Žalar z Mote ter Križanič in Gajsar s Hrašenskega vrha. O teh treh mlinarjih je znana

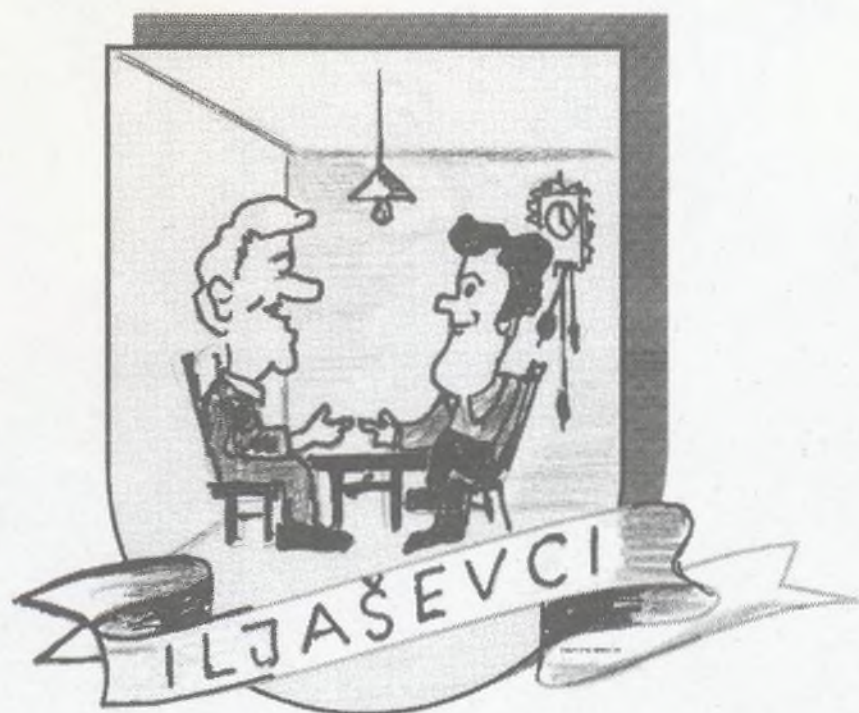
naslednja zbadljivka. Žalar pride h Kegli, ki so mu pravili tudi Kušlan, pa pravi: "Daj, daj, daj, če maš kaj!" Pa odvrne Kušlan: "Kaj sem méja, to sem da, jê vse Gajsar ódpela!"

Keglov mlin je bil čisto nov in je 5. julija 1925 zgorel. Mliniski del je bol na suhem. Bilo je ponoči in Keglova žena je zaznala, da nekaj gori. Mož je hitro pograbil obe hčerkici in ju rešil. Žena je hotela rešiti sina, ki je spal v grodu, pa sta oba ostala v gorečem mlinu ...

V Hrastju so bili trije mlini na suhem in le eden na vodi. Na Moti je bil Keglov mlin na suhem, oni drugi, na vodi.

Kjer je voda, tam so bili mlini, brodovi, mostovi, tam je bilo tudi ribištvo, ono s "potrdilom", še več pa tistega, brez potrdila.

Bilo je malo pred drugo vojno. Fantje so se odločili, da bodo ponoči šli ... Pri Keglovem mlinu so prepilili verigo, na kateri je bil privezan mlinarjev čoln. Pa hajdi dol po Muri! Pravzaprav proti levemu bregu. Lovili so z bardoni. Na daljšem drogu, ki je bil iz čolna potisnjen nad gladino vode, so kurili s smolnatimi trskami. Svetloba je vplivala na ribe tako, da so se umirile, potem pa jih ni bilo težko natikati z bardonom. No, tisto noč pa so se odpravili na ribolov tudi nekateri Hrašenci, ki so imeli "papirje." Na Muri sta se oba čolna srečala. Oni "ta pravi," so namerili puško proti onim drugim, ki so potem pobegnili in pustili čoln, poln rib in še mrežo povrh. Ker so si svojevoljno prilastili mlinarjev čoln, so imeli opravka na sodniji. Svojo

"Skupinska slika iz Dobrave" bi lahko bil podpis pod to sliko, saj jih, razen otrok, najbrž veliko ne manjka

Tamburaške skupine so bile nekoč zelo priljubljene. Tudi ta, iz Pristave, je ob svojem času razveseljevala mlado in staro

Umetni otok v Rogoznici v Noršincih, ki naj bi igral pomembno vlogo pri igrah z vaškim grbom. Prišlo pa je drugače

mrežo so potem ribičem vseeno "ukradli" in lovili veselo naprej.

Danes pravijo, da z ribištvom ni nič, ker da voda ni ... Kdo ve, morda pa je to samo izgovor.

V krajih ob Muri, so imeli v preteklosti drugačne šole kot v vaseh, ki so bolj odmaknjene. Posebej "poučna" so bila leta med 1941 in 1945, ko se je čez Muro na veliko tihotapilo. Življenje je takrat kovalo prave kriminalne zgodbe. V Hrastju-Moti so si zapomnili tudi takšne šale s sodišča. Sodnik obdolžencu: "Vi ste uplenili srno!" Obdolženec napravi bedast obraz in nedolžno vpraša: "Kakšen pa je to ptič, gospod sodnik?"

V Hrastju-Moti so živeli ljudje s takšnimi vzdevki: Guša, Igrc, Šturmkurs, Maclek.

Spomladi 1945 so bili vaščani obeh vasi priče, kako sta na hrašenskem železniškem postajališču udarila skupaj dva tovorna vlaka. Vlak je z železniške postaje v Radencih odpeljal prej kot bi smel. Šlo je za sabotažo.

ILJAŠEVCI niso kar tako. Pri 72 hišnih številkah imajo celo pet zaselkov: Rožič s petimi hišami, Finedika jih ima 17, Gradec 6, Kralovci 3 in Ves, ki ima 41 hiš.

Vaščani so bili nekoč razvrščeni v štiri skupine. V prvi so bili kmetje, ki so imeli tako imenovano kmečko pravico. Ta je bila lahko cela ali pa tudi polovična. Kmetov je bilo v Ijaševcih 16. V skupni lasti so imeli srenjsko zemljo. To so po prvi vojni prodali in si izkupiček razdelili. V drugi skupini so bili želarji, ki so imeli manjša ali srednjevelika posestva. Menda trije, so imeli več zemlje, kot

oni iz prve skupine, niso pa imeli kmečke pravice, ki se je nanašalo, kot smo videli, na srenjsko zemljo. V tretji skupini so bili kočarji. Ti so imeli hišo in nekaj zemlje ob hiši. V četrti skupini so bili najemniki, štuntnarji, kot se jim je reklo po domače. Kadar je prišlo do združitve dveh kmetij, se kmečki pravici nista združili, temveč je naprej delovala ena kmetija ampak z dvema kmečkima pravicama. To ni bila nobena iljaševska posebnost. Bilo je tako povsod na vasi.

Leta 1893 so Matej Slekovec, Jožef Farkaš, Jernej Farkaš, Jožef Saboti, Janez Peršak, Franc Gajsar in Blaž Zajdala ustanovili gasilsko društvo. Nekoč so imeli vaščani Iljaševci v Finediki manjšo hišico za onemogla vaške reveže, ki so jih oskrbovali vaščani s hrano in drugim, vsak po velikosti posestva. Leta 1819 so dali postaviti Blaž Farkaš, Arni Čuješ in Jožef Korošec Marijino znamenje, ki ga je leta 1985 porušil avtomobilist in je pri tem izgubil življenje. Znamenje sta obnovili družini Kosi in Farkaš.

V Iljaševcih imajo okrog 15 km vaških cest zato so nekoč tudi tukaj vsako leto organizirali obvezno delo - kuluk. Navažali so gramoz, čistili obcestne jarke, Delalo se je od osmih do dvanajstih in od enih popoldne do štirih.

Iljaševci se v starih dokumentih prvič omenjajo leta 1413.

Kakor dvanajst apostolov je bilo nekoč 12 kmetov lastnikov srenjske zemlje v KJUČAROVCIH. Gospodarili so s tistimi šestimi hektari, kot njihovi predniki 100 ali 200 let nazaj. Šlo je vse tako, kot smo že zapisali

Novi zvon je bil za Dobravo dogodek

Po prvi vojni je bilo tudi v logarovski "šumi" še kaj zrelega hrastja, ki so ga sodarji kar v gozdu predelali v doge. V tridesetih letih je padel marsikateri hrast tudi zaradi gospodarske krize

Občinski odborniki križevske občine.

Posnetek je moral nastati pred državnimi volitvami 12.12.1939, ker bi po teh volitvah bile vloge zamenjane - v prvi vrsti bi sedeli oni, ki so sedaj zadaj, se pravi Ljudska stranka. Prva vrsta (sedijo) od leve proti desni: Jože Kosi, Križevci Martin Kolmanič, Bučečovci, Jožef Farkaš, Vučja vas, Franc Osterc, Križevci, Alojz Žnidarič Logarovci, Karel Belec, Lokavci, Franc Skuhala, Križevci (predsednik), Ivan Antolin, Grabe, Franc Brumen Stara Nova vas, Jakob Žnidarič, Iljaševci, Fridrih Belec, Lokavci, Matija Osterc, Bučečovci, Janez Markovič, Ključarovci. Stojijo (od leve proti desni): Prelog Franc, občinski uradnik, Anton Babič, Iljaševci, Ignac Magdič, Boreci, Matija Vaupotič, Lokavci, Alojz Lebar, Vučja vas, Alojz Štuhec, Stara Nova vas, Ferdinand Magdič, Logarovci, Alojz Domanjnk, Bučečovci, Marko Makovec, Lokavci, Alojz Šumak, Iljaševci

za Banovce. Na dan obračuna, na pametinovo, so obnavljali mejnike in si organizirali pogostitev.

Leta 1908 se je okoli deset delničarjev - kmetov, pretežno so bili iz Ključarovec, odločilo za gradnjo opekarnice. Takrat je v Lokavcih že bila opekarna, v Borecih se je pripravljala radgonska občina, da postavi moderno opekarno, kar se je potem tudi zgodilo. Vse skupaj je bila malo politična igra. Slovenski kapital je bilo treba vložiti, da bi s

tem preprečili ekspanzijo nemškega. Kako se je ta naložba obnesla, se je kmalu videlo. Delničarji so se začeli prepirati, ker ni šlo najboljšo. Na nekem "vročem" pogovoru je glavni opekarniški strojnik Makovec iz Lokavec oklofotal dr. Grossmana, ljutomerskega odvetnika, ki je bil med organizatorji celotnega podviga. Ta se za zadevo potem ni več zanimal in tako je šlo strmo navzdol. Opekarniške stroje je poganjala parna lokomobila, na ka-

tero je bila navezana tudi manjša elektrarna za opekarno in za vas. Elektrarno je uničila strela.

Celotni podvig pa je vendarle imel svoj pomen. Prvič, pojavil se je slovenski kapital nasproti vedno bolj grozečemu nemškemu. Podlaga vsemu temu so bili takratni nacionalni boji.

V Ključarovcih imajo eno najstarejših gasilskih društev daleč naokoli, ki je bilo ustanovljeno leta 1891. Takoj ob ustanovitvi, so kupili tudi ročno brizgalno, ki sta jo iz Celja s konji pripeljala kmeta Slana in Sagaj.

Tukaj živi že četrta generacija Slavičev, izvirajočih iz Grab. Njihov konjski hlev z ameriški kasači par excellence je evropsko znan.

V Ključarovcih še pomnijo veseljaka Kolmaničevega Matjoša. Bil je opekarniški delavec in rad je vlekel svojo harmonika ter pel: "Duže je, hüje je."

Starejši ljudje pa so poznali tudi Cokanovega Frančka. Bil je rojen na Zg. Krapju, se izučil čevljarke obrti, potem pa je živel v Ključarovcih. Povsod so ga poznali kot veseljaka, odkritosrčneža, skromnega človeka, ki je bil vedno in z vsem zadovoljen. Tak je bil po značaju. Delal je doma, s svojimi pomočniki pa je hodil tudi po "šterah", se pravi, delat na dom. Tako se je vedno srečeval z ljudmi. Bilo ga je veselje poslušati, saj mu šaljivih zgodb ni nikoli zmanjkalo. S pozdravom je prišel in odšel od hiše. In kakšen je bil ta njegov običajni pozdrav! Klobuk je vzel v desno roko, ga spretno zavihljal nad glavo in dejal: Pozdravljeni golobi! Seveda, če je bil pri hiši,

potem je bilo normalno, da so na mizo postavili piskerček jabolčnice. Dela nikoli ni bilo preveč pa tudi računal ni veliko, čeprav je rabil denar tudi za precej številno družino. Davkarija ni pozabila na njega, ampak Cokan si s tem ni delal prevelikih skrbi. Tudi takrat ne, ko se mu je na vratih pojavil rubež. In sta se začela z rubežem pogajati, kaj naj mu zarubi. Šivalnega stroja, ki je bil vsaj nekaj vreden, mu ni smel vzeti, saj je z njim služil kruh sebi in družini. Pa mu uradnik pravi, da mu bo vzel omaro. "Joj, tega pa ne," je poskočil Franc, "majhne otroke imam. Zvečer omaro položim po podu pa je takoj pripravljena za otroško posteljo." Kako sta se pobotala, ni znano.

V zimskem času je bila navada, da so prišli tudi čevljarji delat na dom. Takšna navada je bila najbrž zato, ker so bili obrtniki navadno tudi manjši posestniki, pa so morali poleti med delom kaj na polju postoriti. Štera pa je prišla prav tako obrtniku kot tudi gospodarjem in gospodinjam, ki so še lahko od kod privlekli kakšno staro obuvalo, ki bi se še morda le dalo popraviti, ali pa bi iz njegovih ostankov popravili kakšen drug čevelj. Podobno je bilo tudi s šiviljami. In tako sta se nekoč na isti domačiji hkrati znašla čevljar Franc in šivilja Zefa. Pa sta delala vsak svoje: Zefa je šivala nove in predelavala stare obleke, Franc je popravljaj stare bočkore in delal nove. Zefa je pela, mojster Franček pa je pripovedoval vesele dogodivščine. Ko se je pričelo mračiti so prižgali petrolejke in delali dalje. Pa je Zefa zaskrbelo, kako bodo spali. Franček je imel

takoj predlog: "Tebe bomo dali v ceker, ga obesili na tiste žrdice zgoraj nad pečjo in jaz te bom vso noč gugal."

Plug, vprežna živina, človek,. Dolgo je razmišljal, preden je prepustil vse skupaj sinu. Naj so bila leta, samo da je zdravje služilo. Potem je to naredil postopoma, da ne bi vzbujal videza kapitulanstva, da se ne bi zameril zemlji. Čeprav z bolečino, ki stiska dušo, se je umaknil in v mislih, kot da preštevata sto in stotisoče korakov, s katerimi je leta in leta zaznamoval vsako ped svojih njiv, je počasi, dan za dnevom, dokončaval svojo filozofijo bivanja

Leta 1920, gostovanje pri Babičevih na Krapju. Morali so že uganjati različne vragolije, kot kaže tale "delovni posnetek" s kombinacijami dveh plužnih kolesc in šajtrg. Ob zastavi dviga nekdo brezovo metlo, ki je verjetno poslužila kot obredno sredstvo

S slamo krita Rusova hiša na Cvenu. Posneto leta 1967

Murski Sokol je avgusta 1910 v Seršenovem logu v Ljutomeru organiziral sokolsko srečanje. V prvi vrsti (s križcem) ustanovitelj Murskega Sokola in njegov dolgoletni starosta dr. Karel Chloupek, ljutomerski zdravnik

Gostilničar je nekoč poslal k Cokanu sina z listkom na katerem je pisalo: "Pri pregledu računov sem ugotovil, da mi dolguješ 150 dinarjev." Cokan je listič obrnil in napisal odgovor: "Pri pregledu moje denarnice sem ugotovil, da je prazna!"

Iz Zmazkove gostilne v Logarovcih je nekoč za stavo bos šel po snegu domov. Imel pa je do doma kakšen kilometer. Za stavo si je za liter vina dal izdreti popolnoma nov zob!

Pozdravljeni golobi!

Ključarovci so kot vas zapisani v urbarju iz leta 1265/67.

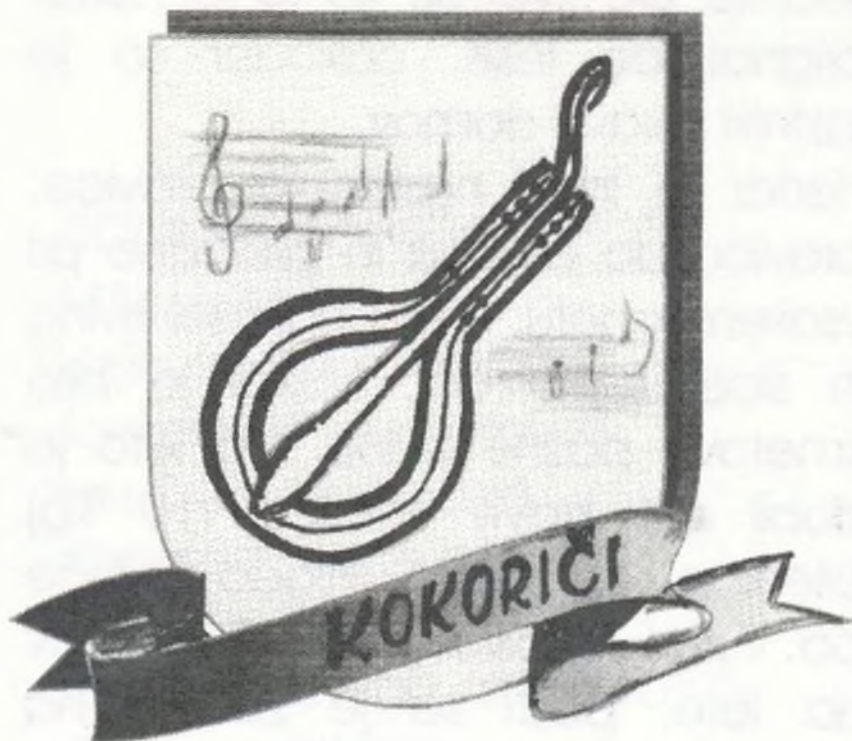
Od Hrastja dol, po Polju, je bilo že vse v enem samem cvetu. Pred hišami, ob njih, za njimi, vse polno nizkorastočega sadnega drevja. Nikjer več botolenk, ledrenc, škreb, ovsenk, žitnih jabolk, pšeničnic, železnih jabolk, mošansk, bobovca, tu in tam kakšne košate loščice med hruškami pa rjavk, ovsenk, mihalk, zimik. Vse so pobrale bolezni, nekaj pa tudi moda. Vsaka od starih sort jabolk in hrušk je imela izrazit okus, nove so lepe na oči, v njih pa je nekaj, posladkani vodi podobnega. Kako okusne so bile samo zimike, na prvi pogled odbijajoče zelene, kuhane pa, hm! Menda drevesničarji že spet gojijo sadike starih sort. Nikjer ne vidiš več drena, skoraj ni več divjih češenj. Pri vsaki hiši je bila nekoč borovnica, ki so jo sežigali, da bi spomladi pregnali zatohlost iz hiš, uporabljali pa so jo tudi kot zdravilo. Mihol je potem pripovedoval o vuhjaku na slamnati strehi, pa o zobjaku, ki je raste pod kapom. Če te je bolel zob, potem si moral vzeti skledico -

pa bog ne daj železno - nasuti vanjo žerjavico, zraven pa postaviti še eno skledico ali piskrček z vodo. Za tem si vrgel na žerjavico nekaj zobjakovega semena, se prekril z rjuho, odpiral usta nad žerjavico, sesal boleči zob in pljuval v posodo z vodo. Njegova babica je potem v tistih izpljunkih videla vse polno drobnih belih črvčkov s črnimi glavami, kar naj bi bili zobni živci. Po tistem zob naj ne bi več bolet, je modroval stric Mihol. Pa divji šipek in še in še. Sedaj smo to ven zmetali, saj imamo tabletko pa pilule in še vsega drugega vruga. Potem je Mihol pripovedoval, kako je on, če se ni dobro počutil, grizel pintov-čevo skorjo. Videl pa je to delati tudi sosedovega psa. Seveda, ko pa je v tisti rumeni skorji veliko naravnega penicilina, kot so ugotovili znanstveniki, pot do tega odkritja pa jim je pokazal prav pes. Na kemijo pa smo navadili tudi našo živino, zato pa imaš dandanes občutek, da ješ zrezek, če vohaš na polju svinsko scalino. Pa še o eni zadevi je nameraval nekja povedati, če mu ne bi pokazal na tablo ob cesti, ki označuje kraj.

Stricu se je zdelo, da sva se po tej cesti enkrat že peljala, pa je bil vseeno tiho. Sicer pa bi naslovnemu obecežaju lahko ugovarjali prvošolčki, ker pač ni dosleden.

KOKORIČI še niso tam, kjer se začne Ščavniška dolina ožiti. Če ne bi bilo gozda, bi iz Kokorič lahko videli vse do Stare Nove vasi. Sicer pa je od Kokorič proti Iljaševcem skozi gozd, speljana nenakšna cesta. Spomnim se, da si pred kakšnimi petnajstimi leti ni zaslužila

tega imena. Pod hribom je mlin, nekoč so mu pravili Matjaškov, Štuhcov iz Logarovec, sedaj Žnidaričev. Niže po toku Ščavnice je bil Jurinčev mlin, sedaj Stajnkov. Prvi spada pod Precetinca, drugi pod Gajševce.

Bili so že nekoč po Polju in gor po dolini, posejani ljudje z najrazličnejšimi sposobnostmi. Med take je sodil tudi Farkašov Tunek iz Kokorič. Še pri petdesetih letih si je lahko dal obe nogi za vrat. Tega ne zmore niti marsikateri dvajsetletnik. Imenitno je znal Tunek plesati s cepmi. Ko so godci zaigrali, je vzel v roke cepe, jih zavrtel, da mu je cepič krožil nad glavo in plesal. Preveč varno pa menda ni bilo, takrat se sukati okoli njega. Ko si ni deval nog za vrat ali plesal, je pridno pletel košare, ki jih je potem prodajal v obmurskih vaseh. Hvalili so ga, da je dobro pletel tudi koše za kmečke vozove, kar je služilo za prevoz "razsutega tovara." Pletel je tudi koše za španige, lahke, praviloma enovprežne vozove.

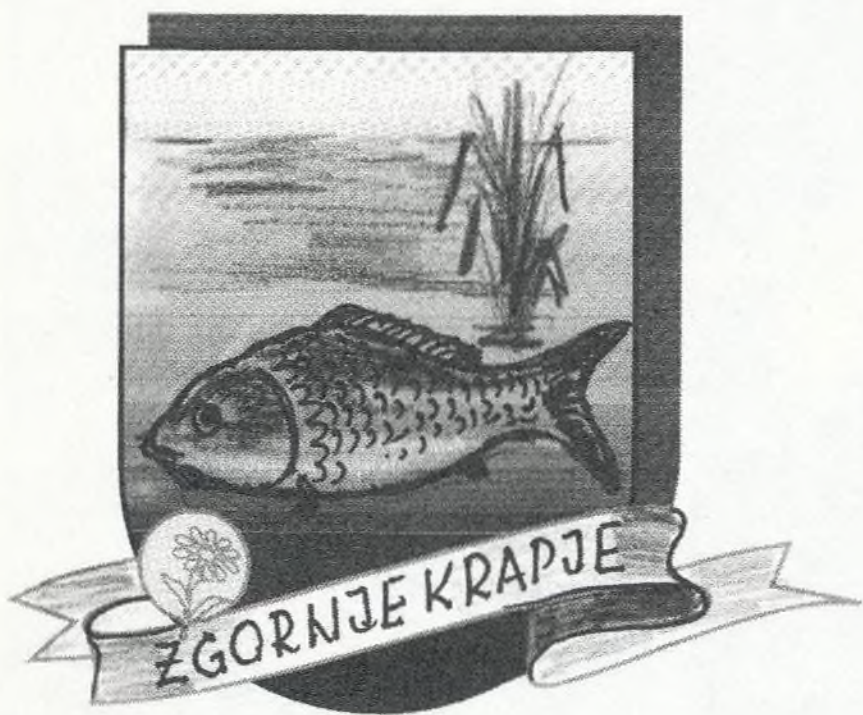
Kokoriči so v listinah prvič omenjeni v letu 1445.

ZGORNJE KRAPJE si bomo v tem sprehodu od ABCE DO ŽE ogledali nekoliko drugače. Vas je bila ena od redkih, ki so sorazmerno dolgo vzdrževale vaškega pastirja, oziroma hertarja, kot so mu pravili v domači govorici. O srenjskem pašniku in vaškem pastirju je pripovedoval Sternišov Franček.

Severovzhodno od vasi je bilo okrog 99 ha gornjane. To je bil gozd, travniki, njive in pašnik, ki je bil ograjen z ograjo iz šibja, ki se ji je reklo zgrojka. Samega pašnika je bilo okrog 35 ha. Na vso to zemljišče se je prišlo skozi devet les. Bila sta tudi dva prelaza, prav tako

pletena iz šibja. Delež na gomajni je imelo 16 lastnikov: eden s poldrugim deležem (ali kmečko pravico) 10 jih je imelo po celi, 5 pa po pol deleža.

Lastniki deležev so najeli pastirja ali hertarja, kot so mu pravili. Eden zadnjih hertarjev je bil Mátjaš, doma s Preka. Hertar je torej lastnikom gomajskih deležev pasel govejo živino, nekaj pa je bilo tudi ovac. Ob sedmih zjutraj je na zgornjem koncu vasi, pri vaški kapelici, začel pokati z bičem, ki je imel kratek držaj - bičjak, pleten bič na koncu pa je bil žmic iz ličjovine - rafije. Kmetje so potem iz hlevov izpustili mlado govejo živino, ki jo je hertar odgnal na pašnik. Medtem so krave molznice, navadno otroci, pasli na mejah med njivami. Nekako ob devetih so tudi te krave odšle na gomajno in sicer najprej v prostor, ki se mu je reklo počivališče. Tukaj se je zbrala vsa živina. Hertar je potem s pokanjem z bičem dal živini znak, da se je pomaknila v drugi predel pašnika, kjer se je začela pasti. Proti poldnevu se je živina pripasla do struge Mure, kjer se je napojila, nato je prišla do drugega počivališča kjer je ostala nekako do četrte ure.

Potem je hertar z bičem dal znak in živina se je po drugi strani pašnika pasla nazaj proti vasi. Med peto in šesto popoldne so molz-nice ločili od ostale živine in jih odgnali na pašo na meje med njivami. Mlada živina je postala na gomajni do sedme ure zvečer, ko jo je hertar prignal do lese, odkoder so jo lastniki spravili domov.

Hertar je imel naslednje pravice: pravico do bivanja in prehrane pri vsakem kmetu, ki mu je pasel živino in sicer toliko dni, kolikor je bilo kmetove pasne živine. Na leto je dobil od krave merico (10 kg) pšenice, za vsako mlado živinčico pa, v prvi Jugoslaviji, po 10 dinarjev na leto. pasti se je začelo na Jurjevo (24. aprila), konec paše pa je bil 31. oktobra.

Na pametivo - 28. decembra, so volili vaškega župana in sicer na domu prejšnjega župana. Župan je moral kot dober gospodar skrbeti za skupno imetje. Ko so volili župana, so pregledali vse prihodke in izdatke od prodane hlodovine, drv, šibja, sena in otave. Vse, kar se prodajali, se je licitiralo. Licitacijo so objavili na krajevno običajen način, tudi v vaseh onstran Mure. Denarno poslovanje sta pregledala dva računarja, ki sta bila prav tako izvoljena kot župan in licitator.

Vsako spomlad, pred pričetkom paše, so lastniki deležev, popravili plot. Stari in novi župan sta vozila kolje in ga odlagala ob ograji. Šibje za zgradko so vozili imetniki deležev. Zabijanje kolov in pletenje zgradke so opravili mlajši ljudje. Po končanem delu je bila pogostitev, ki so ji rekli likof. Vse to se je običajno dogajalo pri županu. Vsak

novi lastnik deleža in župan so morali pripraviti pogostitev, ki se ji je reklo vesnó, to se pravi jesti in po vedro (56 l) vina.

Na koncu dodajmo, da je imel Cven pred desetletji še okoli 30 hektarov srenjske zemlje, Veščica 50. Leta 1892 je bilo srenjske zemlje v Bučečovcih 17,7 ha, v Križevcih 7,8 ha, v Borecih 7,1 ha, na Grabah 29 ha, v Logarovcih (skupaj z Gajševci) 9,2 ha, v Lokavcih 78,6 ha, v Bunčanih 30,6 ha, v Banovcih 22,7 ha in v Krištancih 8,9 ha.

Med obojim Krapjem je bolj malo časa za takšen ali drugačen razmislek. To je vedel tudi Mihol, zato je povedal samo dve štorjici. Deča, ki imajo pač živino drugače radi kakor odrasli, so nekomu (ime je stric zamolčal), pisali pismo, ki je tako glasilo: Dragi stric N.N. Zdaj bo počasi postalo vroče, zato vas lepo prosimo, napravite tako, da vaše živine v hlevu ne bodo preveč muhe klale pa tudi ven jo spuščajte, da se bo malo razhodila. Če ne boste storili, kot vam predlagamo, bo to prav tako, kot če bi vas čez vse leto v nekakšen gosinjak zaprli, kjer naj bi vas kurešnice, muhe in mušice žrle ...

Živinčice je pač tak kak človek, vse neprijetno čuti. Pa ne samo to. Mihol je povedal, kako so nekoč pri njegovem sosedu pijačo pretakali. Ko so končali, so odšli v kuhinjo, da bi opravili nekakšen likof, zunaj pri studencu pa so pozabili škaf droži. Med tistim se je v hlevu z verige rešila krava Šeka, prišla k studencu ter tam zagledala tisti škaf iz katerega je navadno pila. Potem se je načrepala droži in čez nekaj časa je začela rjoveti, videz pa je

kazala takšen kak nekoč vaški dedi, dere so se ga na florjanovo preveč nacedili. Tudi drugače je delala vse tako kot dedi, le govoriti in peti ni znala. Verjetno se je ob kresu, ko je tudi živini dano, da se lahko med seboj sporazumeva, bilo veliko govora o tistem škafu in drožih ...

Ja, ja, naj je bilo sicer kakor je bilo, živina je v tistih starih časih vsaj v poletnih mesecih boljše živela. Takšen je bil Miholov zaključek in nisem mu mogel ugovarjati.

SPODNJE KRAPJE. Tu je pred kakšnimi devetdesetimi leti živel Špurov Tomaž, ki je bil hkrati kolar in kovač, kar pa niti ni tako nenavadno, saj sta to poklica, ki se dopolnjujeta. Od obeh je bilo odvisno, ali bo plug dober ali slab, bodo težke sani enakomerno obtežene, bo voz lepo tekel in podobno. Plug je bil vedno zelo pomembno orodje. Fevdalci so se bali, da si bodo podložniki iz železnih delov pluga izdelovali različno orožje. Na Saškem, v Nemčiji, so v srednjem veku krajo pluga kaznovali s smrtjo na kolesu. Langobardi pa so krajo pluga kaznovali s 5 do 8-kratno vrednostjo pluga. V Burgundiji je svoboden kmet moral plug vrniti in dodati še par volov z vprego, nesvoboden kmet pa jih je dobil še 150 s palico po goli riti. Nekoliko za Špurom pa je živel kolar Koklov Matjoš, ki je hodil od kmeta do kmeta po šteri, kot se je reklo delu na domu. Ko je bil po končanem delu vprašan za račun je imel navado reči: "Če imaš veliko denarja, potem vse, če pa malo, potem z denarnico vred!" Kokl je

znal pripovedovati najrazličnejše štorije in vragolije, ki jim je bil pogostokrat tudi sam priča. Eno takšnih Koklovih zgodb je Slavko VRBANČIČ iz Ljutomera opisal v naslednji pesmi.

DOGODIVŠČINE KOLARJA MATJAŠEKA

*Vaški deček rdečeličen,
šolsko klop sem zapustil
se učit šel za kolarja,
dosti sem jaz te prebil.*

*Leto dni sem ba za kindro
deco varval sem,
jih prevažal v tolighah
brisal ritke vsem.*

*Žena mojstrova betéžna:
Hej, Matjašek, pridi sem.
Tu me primi, tu me čohli.
Ojej, kakšna reva sem.*

*Sem jo riba na obrača,
da je teklo z me.
Vse je vrelo notri v meni
Jezuš, Jezuš, reši me.*

*Drugo leto reče mojster:
ti, Matjašek si že korenjak!
Daj, potrgaj mi koruzo
no napolni prazni koruznjak.*

*Tak je teklo drugo leto.
Sem spomladi spet sadil,
osipaval in okapal pa vse drugo
na jesen kožuhal, obrzával in kosil.*

*Nede nič s to kolarijo,
saj že tretjo leto teklo je.*

*Vérštata še nisem vida
rasli mi pod nosom so mustači že.*

*En zaran pa majster pride,
šurc zeleni vrže tam pred me:
deni gor si ga pa zveži
zaj boš dela tu kre me.*

*Čeh sem bija jako močen,
pa še les me ubogal je,
gor na hanzeki sem z obrčnjakom
reskal vage na ročice pa grede.*

*Rezal sem potače, delal pukše,
vrtal luknje, gladil štile
in za kola delal lestvice,
žagal blaje in pa rile.*

*Konec je bilo te temi vüki,
gratal sem cesarski pomočnik.
Majster pa me je potroštal:
Ti, Matjašek, zaj pa moraš fremd
odit.*

*Zveza sem popotno culo
vrgel sem jo prek ramen,
pa jo vrezal dol na Kranjsko,
bogme, nisem zna kam grem.*

*Hoda sem po luckih krajih,
lačen vedno in zmantrán.
K majstrom hoda sem ajnšprehat,
pa bilo je vse zaman.*

*Dela ni blo za dobiti.
saharina, fajercajgov ne za
kontrabant.*

*Jako so bili to hudi časi
delat so hodili v Nemčijo in
Švajcarlant.*

*Zgraba me je strašen spanec,
se k samotni hiši napotim,
sem povedal križe in težave,
jih poprosil, če lahko prespim.*

Starša ženska, dobrodušna,
sama je bila doma,
notri v hišo me je gnala:
Tu, na peči boš prespa.

Krog peči bla klop lesena,
kakor to na kmetih je
in na klopi pa korito dugo,
mela v vrh nasipana.

Mati lahko noč so zaželeli
in odšli so spat,
jaz pa sem se v klopko zviija,
kak na sunci gad.

Punoči me šum je zbudja.
Čuja nekaj sem šušljat.
Vuha čisto gor sem zdigna,
da bi čuja, kaj bi nehče rad.

In pri luči sveče sem tam vidja
eden lepi mladi par.
Bogme vendar ne še dugo,
ko sta stopila pred oltar.

Zdaj sta prišla z veselice,
snaha in pa mož njen mlad.
Meni mati niso rekli,
ka nocoj še nehče pride spat.

Moški pravi mladi ženi:
Špela, čisto dol se sleči.
Nikdar nisem vida gole ženske,
tega mi ne smeš odreči.

Jaka, joj, kak me je sram,
tu pred tabo naga stati.
Bog sam gleda s križa dol.
Kaj bo, če se vrnejo še mati!?

Špela zlata, Špela moja ...
in obleko ji je že odpel.
Je zletelo vse ji dol čez popek,
ko je strastno jo objel.

Ljubil jo in grizel divje,
lezel vedno bolj je dol,
klecnil je še na kolena,
se privil še k Špeli bolj.

Ah ti Špela kak si mehka,
kakšno lepo rožo maš.
In obraz pritisne k cvetu.
Je glasu mu zmanjkalo ta čas.

Špelo vse je zapustilo,
poda pod nogami je sfalilo.
Vkup je zlezla dol po tleh,
dihanje pa strašno pri obeh.

Radoveden sem jaz grozno bija
in oči sem dol s peči napija.
Čist na rob sem se potegna,
ka bi vida ta deviška stegna.

Poprijeja sem za rob peči
te pa kahlica opečna popusti.
Zgrma doj sem v korito
z glavo vudra grozovito.

Kaj potem se z menoj je godilo,
to vam nekaj strašnega je bilo:
vkup s koritom opa sem na pod
in pri Špeli obleža kak hlod.

Jaka hitro gori šine
in za bližnji stol poprime.
Gor ga vzdigne pa po meni mlati
jaz pa derem se le mati, mati!

Vsa prestrašena so mati prišli.
Kaj za zlodja je v tej hiši.
Jezuš, Jezuš, kaj se tu godi.
Ali si znoreja Jaka ti!?

Špela že se v postelji je skrila,
ko je mati Jakeca mirila.
No, ne tuči čeha, pusti ga živeti,
tu, pod totoj strehoj pač ne sme
umreti.

Jaz sem kriva, da se to je tak
zgodilo,
oh, odpusti Jaka to komedijo
nemilo
pozabila sem vama reči,
da gosta imamo gor na peči.

In še tisto noč sem moga jaz oditi,
se v najbližjo šumo notri skriti.
Melo čelja dol sem si po bukvi,
šlata bunke si po celi tikvi.

Tak se negda je zgodilo,
dere se je fremd hodilo.

NAREČNI PRLEŠKI IZRAZI

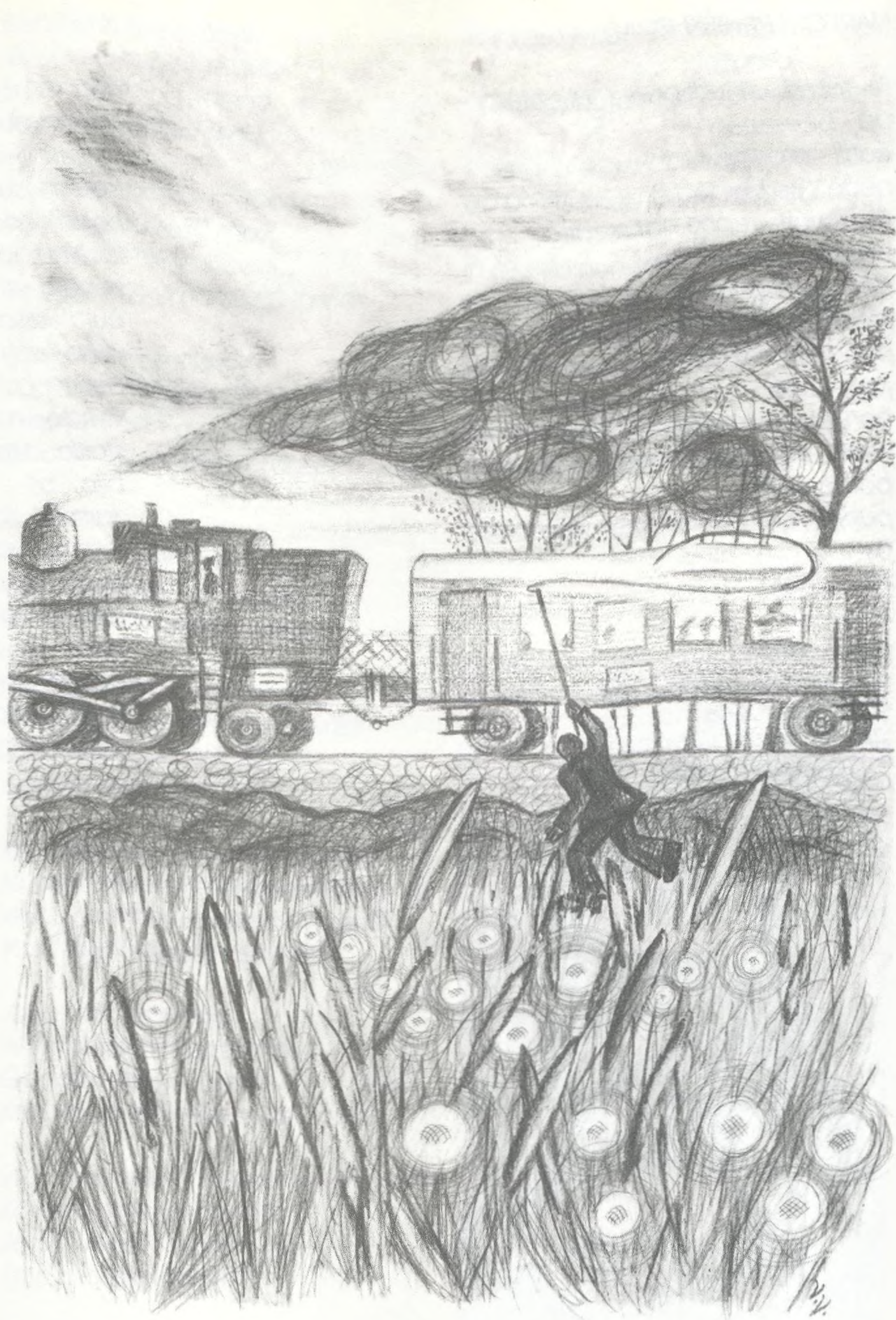
te- takrat, ali tudi pač, tudi potem
ba - bil
čohli - praskaj
nede - ne bo
obrzavati - repno nat rezati
verštata - delavnice
šurc - predpasnik
kre me - ob meni, pri meni
čeh - dečko, fant
jako - zelo
hanzek - rezni stol
vage - večji branovleki
potač - kolo
pukša - del kolesa skozi katero gre
os
štil - ročaj
kola - voz
blaje - deske
ril - okrogel, nežagan les
vük - uk, učenje
gratal - postal
potroštal - potolažil

fremd - po končani učni dobi so
morali pomočniki delati pri raznih
mojstrih kje daleč od doma.
- cula - cula
hoda - hodil
luckih - tujih
zbudja - zbudil
čuja - slišal
vuha - ušesa
nehče - nekdo
venda - menda
sfalilo - zmanjkalo
bija - bil
zgrma - zgrmel
vujdra - udaril
vkup - skupaj
opa - padel
šuma - gozd
moga - moral
čelja - udarjal po drevesu, da se je
iztresla moka

KRIŠTANCI niso velika vas, kjer bi se dalo veliko videti in zvedeti. Imajo pa v tej vasi enega najbolj zvitih vaških grbov na Murskem polju - sirotko. Sirotka je izcedek iz skute, ki mu na Polju pravijo kar sir. Sirotka pa je tudi okrnek Murice, ki se vleče skozi vas in ki je dajala vtis, da se sploh ne premika, torej že na videz prava sirotka, ščava. Nihče si ne bi znal krištanskega grba predstavljati, če ne bi imeli še vsaj enega primerka. Buljil bi v to Sirotko in si belil glavo: kaj, Sirotka, kakšna Sirotka!? Ta mlaka pa grb? Kvečjemu ena proti milijon bi bilo verjetnosti, da bi ga pogruntal takšnega kakršen je.

Pokojni Božičev Janez, šalinski lončar, jih je pred mnogimi leti naredil nekaj. Cel pa je ostal menda samo še eden, ki ga hrani Polaničev Viktor. Vrč, ki ima pod vratom okrog in okrog drobne luknjice, to je krištanski grb. Na gostovanju, ali ob kakšni drugi priložnosti, so gostom ponujali, da popijejo malo Sirotke. Tisti, ki šale s tem vrčem niso poznali, so pričeli počasi in nezaupljivo nagibati, kajti bali so se lahko, da je v vrču ne vem kakšen vrag. Bili pa so tudi bolj nagli, saj so videli, da v vrč točijo vodo ali vino. Rezultat je bil vedno isti. Ko je pivec takole nagibal, počasi ali hitro, je čutil, da v usta ne pride in ne pride nič mokrega, pač pa je mokroto začutil po prsih in po popku ...

Murskopoljci so se že zdavnaj navadili na vlak, saj je prvi začel sopihati vzdolž po Polju že davnega leta 1893. Leta 1924 je bila zgrajena tudi železnica proti Murski Soboti. Tisti čas železnica ni bila več nobena novotarija, ampak že zda-

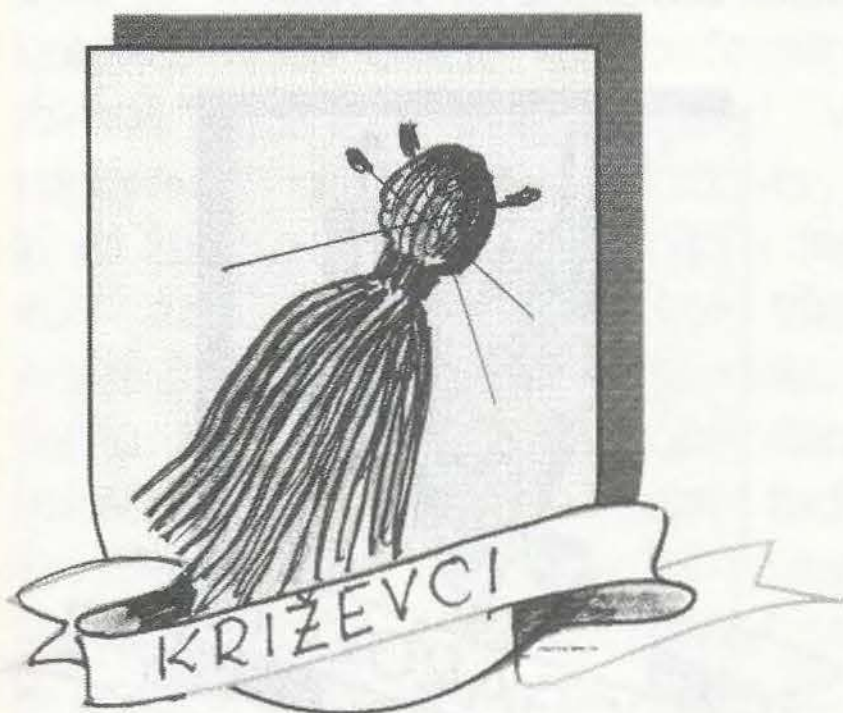

vnaž dokazana potreba. Žamatni Videk iz Krištanec pa ni mislil tako. Ko je pripeljal vlak mimo vasi, je po

pokal z bičem, da je bilo joj in se hudoval nad to črno in ropotajočo grdobo.

Krištanci se prvič omenjajo v nekem dokumentu, ki je nastal med leti 1280 in 1295.

V KRIŽEVCIH je bilo že od nekdaj tako, da so v kraj, ki je farno središče, prihajali tuji trgovci in obrtniki. Nekateri so se ukoreninili, drugi so šli naprej. Morda je bil kdaj tudi kakšen priseljenec, ki mu je do tega pomagal vsakokratni župnik. Tudi učitelji so prihajali in odhajali. Nekoč, nihče ni vedel povedati kdaj, v župnijski kroniki pa tudi nič ne piše, sta oče in sin popravljala križevski cerkveni stolp. Vse sta postorila, le še nosilni železni drog za jabolko in križ je bilo treba vtakniti v pokončni stolpni tram. Sin

je tako še enkrat splezal na najvišjo točko stolpa. Oče ga je spodaj opazoval in mu dajal nasvete, kajti mladenič je bil še neizkušen. Pa zakliče sin: "Oče, v katero luknjo naj vtaknem, v levo, ali v desno?" Očetu je bilo v hipu jasno, da se je sina lotila vrtoglavica, kajti v tramu je bila samo ena luknja. Prijel se je za glavo in ko je zaklical navzgor: "Vseeno v katero!" je že videl, kako sin krili z rokami in pada. Bil je v hipu mrtev.

Anton Petovar iz Bunčan s kobiljo Minko, najhitrejšim konjem kmečke reje v Avstroogrski monarhiji. Kilometrski čas 1,31

Leta 1933 so v Ljutomeru slavili 45-letnico Sokola. V svečani povorki je sodelovalo tudi 45 jezdecev, oblečenih v breguške. Na sliki so možje in fantje iz Babincev

Danes že pozabljene garice, nekakšna krajša izvedba lestvic, ki pa so imele poleg ročic tudi lesene opore, nataknjene na osovino kolesa, z rogovilo zgoraj pa so pomagale nositi večjo težo tovara lestvic, se pravi sena ali snopja. Naš posetek je iz Lokavcev; v ozadju je Krajnčeva hiša

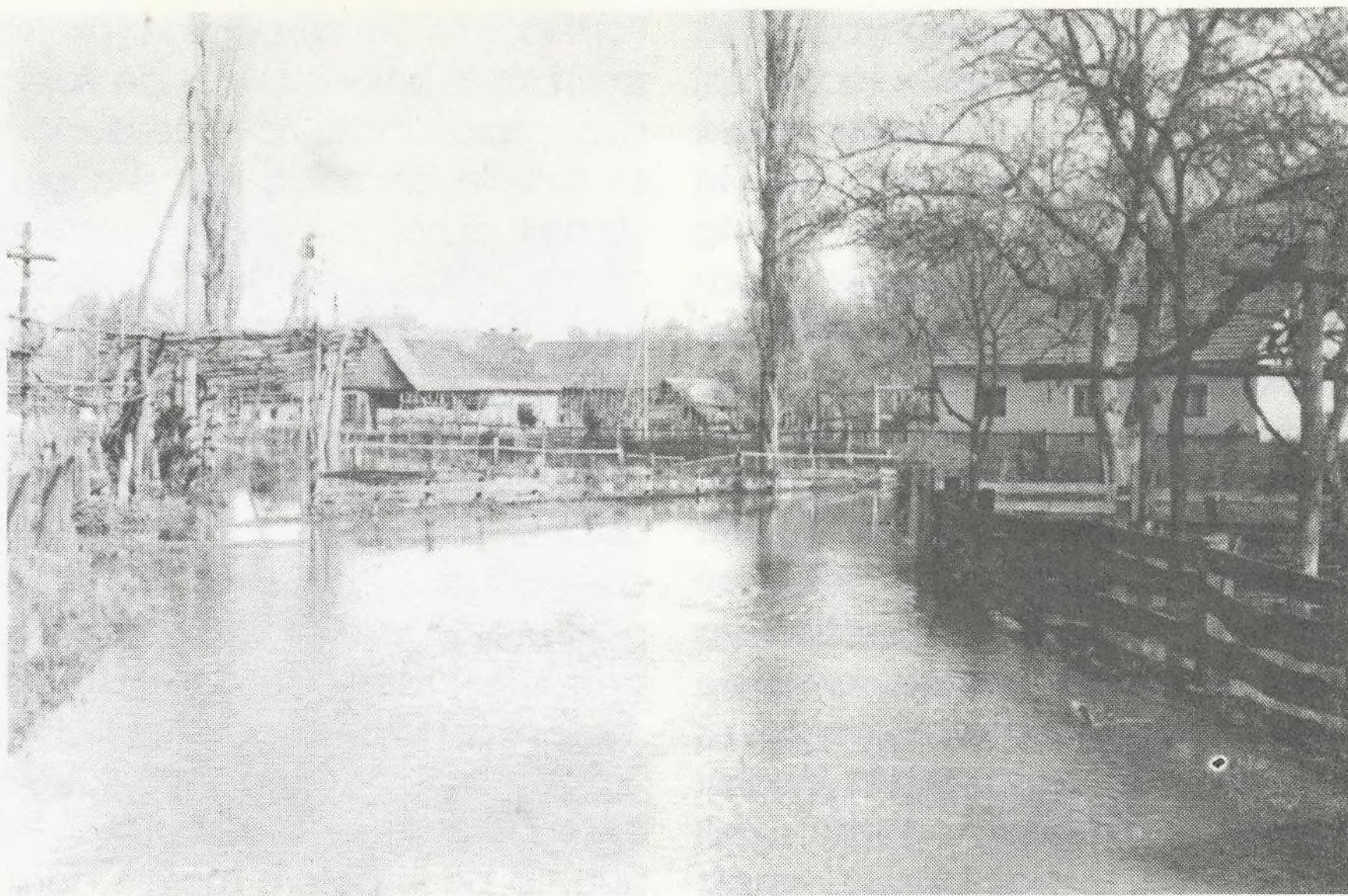
Selitev Jelenovega "danfarja" leta 1932 na sosednje dvorišče ... Pa bi lahko šli po Sabojeve krave!

Klepar Balazič iz Stare Nove vasi je tudi plezal po stolpu. Vsakikrat, ko se je odpravil na petdesetaka, si je v Šadlovi gostilni malo dušo "privezal". Saj menda ni šala, vrteti se tam zgoraj, od koder vidiš kar celo križevsko faro. Drugače kot Balazič pa je znal stolp premagovati Novakov Južek, doma iz Lokavec, kruh pa si je v mladih letih služil na Grlavi. Stopil je skoraj pod stolp in zagnal kamen navpično čez njega. Ker je bila stara šola tik ob cerkvi, je bilo ob takih priložnostih vedno veliko gledalcev in tudi posnemovalcev, toda višje od ure ni kamna nobeden zalučal, če je še tako izbral in prebiral kamenje. Križevci se prvič omenjajo v kraljevem urbarju iz let 1265/67.

LOGAROVCI so v primerjavi z drugimi vasmi blizu in daleč, nekaj posebnega. Naselje nikoli ni bilo strnjeno. Značilnost vasi je v tem da ima skoraj vsaka kmetija vso obdelovalno zemljo okrog domačije, kar potrjuje novejši nastanek vasi, s krčenjem gozda, verjetno bolj loga, za katerega je značilno, da nima gostega drevesnega sestaja. Iz tega izvira tudi ime kraja.

Zemlja v Logarovcih je težka, ilovnata in glinasta. Nekoč je bila vas razdeljena na dva dela - v Gornje in Spodnje Logarovce. To pa zato, ker je zgornji del vasi imel čisto drugačno cestno povezavo s sosednimi kraji kot spodnji del. Danes tega razločevanja na dva dela ni več in se vaščani počutijo bolj enotno. Temu je morda pripomoglo tudi to, da so v prejšnjem stoletju speljali cesto ob gozdu in sicer od križišča, kjer se odcepi od glavne, cesta za Gajševce in vse do tistega pravokotnega ovinka ob koncu gozda. Ivajnsičev oče iz Borjec, ki se je zelo zanimal za krajevo zgodovino in ki je tudi marsikaj vedel, mi je nekoč pripovedoval, kako je njegov stari oče, doma iz Kokorič, hodil delat, ko so "cesto ravnali." Večjih kmetij je bilo v Logarovcih bolj malo: prevladovali so želarije. Veliko pa je bilo v tej vasi različnih obrtnikov, kar trije tkalci, trije kolarji in še drugih veliko. Temu bi smeli reči kar obrtniška tradicija, iz katere je izšel tudi Špindlerjev Franček, ki je bil mizar kot njegov oče. Okoli leta 1937 se je odločil, da bo naredil mlatilnico. In jo je! Kot samouku, mu ni delal nepremostljivih težav tudi tisti del celotnega podviga, ki je zahteval obdelavo kovin, saj je tudi navadno lokomobilo znal predelati v samohodko. Okoli leta 1953 je mlatilnico prodal nekam na Ptujsko polje, lokomobilo pa v Slaveče. Špindler se je ukvarjal tudi s puškarstvom. Izdeloval je kopita za lovske puške, popravil pa je tudi kakšno napako na mehanizmu. Zase je izdelal tricikl, ki ga je poganjal motor pod 100 ccm.

Vsaj del Lokavcev je bil ob vsaki večji poplavi pod vodo. Tako je bilo tudi leta 1966

Križevske Orlice leta 1937

Kmalu po drugi svetovni vojni je bil spet čas za konjski šport, saj tradicije ni bilo mogoče kar takole prekiniti. Spočetka je bilo hudo. Ni bilo ne denarja, ne opreme. Zato se je Mavričev Franček iz Logarovca v začetku petdesetih let "prekvalificiral" iz izdelovalca brezovih metel in grabelj v konstruktorja in izdelovalca kikov ali sulkijev. Na košček kartona si je izrisal načrt, potem pa razmišljal o lesu kot osnovnem materialu. V poštvi sta prišla le jesen in akacija, ki pa sta morala zrasti ob gozdnih robovih, ob jarkih, na odprtih legah, nikakor pa ne v strnjnem gozdu, kajti takšen les je preveč krhek, premalo žilav. Les je cepil, ne žagal. Po grobi obdelavi lesa, ki je moral biti dobro posušen, je prišlo na vrsto kuhanje lesa. To je opravil v kotlu, ki je sicer služil za kuhanje svinjske krme. Les se je kuhal do tri ure, nato pa en dan ohlajal. Pri upogibanju se je marsikaj zlomilo in če ni šlo vse skupaj zlepa, si je pomagal tudi z obtežili, to pa so bili veliki kamni. Potem je prišla na vrsto fina obdelava in za njo sestavljanje.

In še en svojevrsten in zelo redek poklic, ki se je že od nekdaj ohranil v Logarovcih, to je krovce slamnatih streh, po domače pokrivač imenovan. To je Štuhecov Tunek. Kmalu po vojni se je lotil tega dela pri sovaščanu, pred nekaj leti umrlm Žabotovem Franč-ku in skupaj sta delala nove in popravljala stare slamnate strehe kakšnih deset let. Pokriti ravni del strehe, ni nobena umetnija, pri žlebovih, zatrepih in slemenih pa se je že treba potruditi. Pa ržena slama ne sme biti preveč zreła.

Pokrivači so že nekoč trdili, da so jim mlatiči pojedli cvrtje, če šopice niso dobro očistili. Za pričetek dela so morale biti poleg slame pripravljene tudi gožice in ošiljene rahlice, da se jih je lažje vtikalo v slamo. Pokrivači so si najprej naredili rušt, potem so vrgli s strehe staro slamo, zamenjali dotrajane lemeze in late. Vsak pokrivač je zaposlil še enega delavca - podavača. Kadar so bili pokrivači na strehi žejni, so to takole povedali: "Dajte, rahlico, gožico, krožico (kupico)!" Če pa tudi to ni zaleгло, je pokrivač povprašal dol s strehe, katere so bile zadnje besede, ki jih je Kristus izrekel na križu. To pa je potem moralo ganiti še tako pozabljivega ali skopega gospodarja.

V Logarovcih je bilo res vedno veliko najrazličnejših obrtnikov ali samoukov, ki so znali kaj posebnega napraviti.

LOKAVCI so razdeljeni na nekakšne pecirke kak Dunaj: jug - Trate, vzhod - Spodnji kunec, severovzhod - Gomajna, zahod - Gomile in seveda Center. Večina starejših domačij ima hišna imena ali "cuno", kot

se pravi po domače. V vasi je več Vaupotičev: Frančovi, Baložovi, Kapunovi, Muršičevi in Pingročovi. Šalamuni so Močnikovi, Tunekovi in Šalaminkovi. Jeleni so bili: Gradovi, Sotlarovi, Lipšovi, Francovi in Gomajski. Potem Novakovi: Arsolovi, Gašparovi, Šrajnarovi, Tilini in Gomajski. Makovčevi so bili Markovi, Johanovi, Stankovi, Trdinovi, Viktorovi in Vaški.

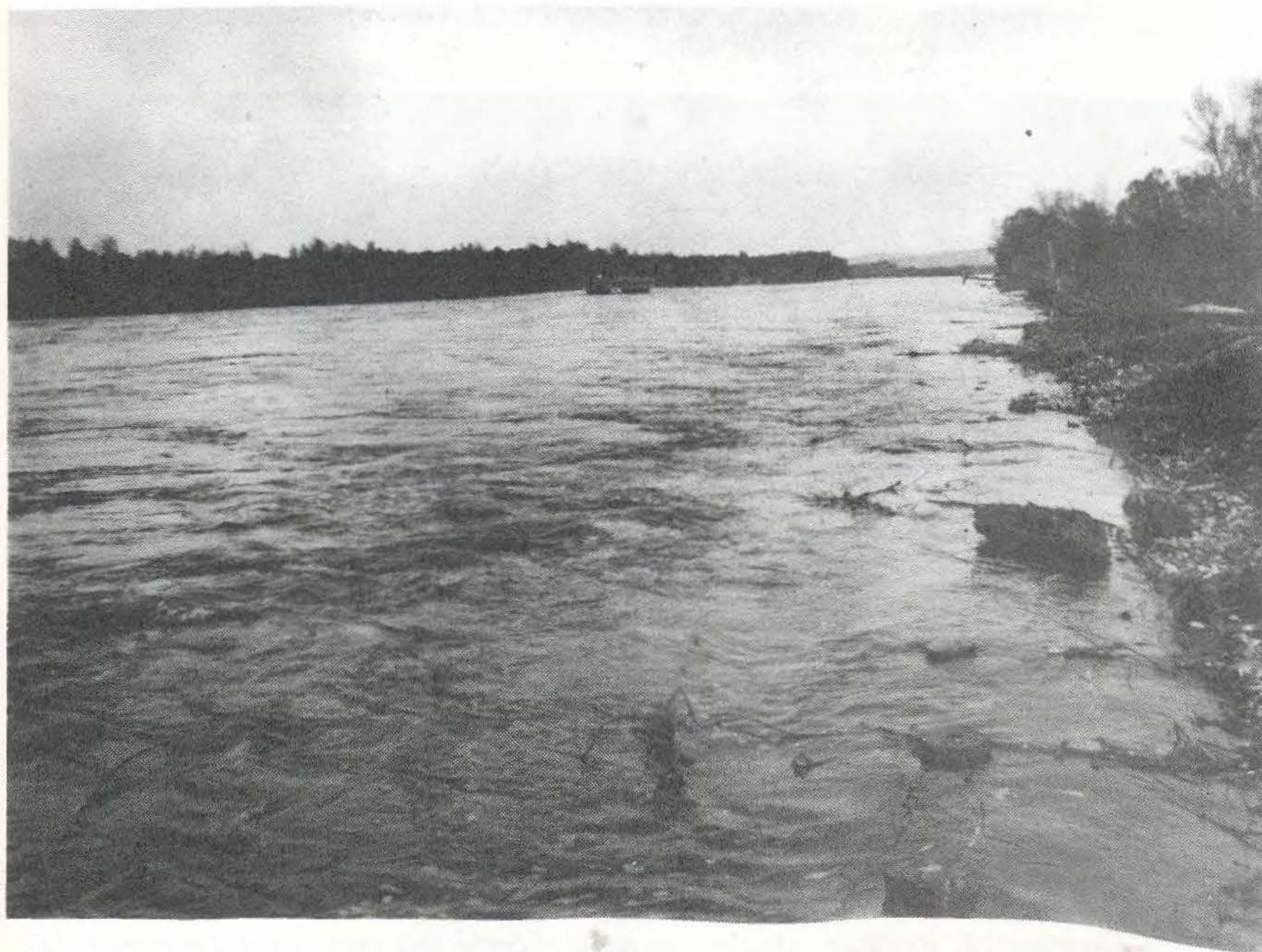
Lokavski gasilci so imeli že leta 1935 avto znamke Austrodeimler. Marsikoga iz vasi, pa tudi iz drugih krajev, so s tem avtom prepeljali v mariborsko, soboško ali ormoško bolnišnico, če je bilo nujno potrebno.

Kmalu po vojni so v vasi ustanovili tamburaški orkester. V njem so igrali Hanžičevi, Pušenjakovi, Vršičevi, Jelenovi in Klemenčičevi fantje ter Klemenčičeva in Vršičeva dekleta. Tamburaši so igrali ob božiču in za Novo leto, za kar so dobili skromne prispevke s katerimi so potem organizirali štefanje ali pa vedro. Za pusta so se našemili in igrali od hiše do hiše. Na florjanovo so hodili od hiše do hiše gasilci in ponoči ali zelo zgodaj zjutraj kurili v pečeh, da bi po stari navadi domačije obvarovali pred ognjem.

Mesar in gostilničar Marko Makovec je imel konja močne postave in z veliko belo liso na glavi. Z njim je tudi tekmoval na cvenskem dirkališču, vendar je bil vedno zadnji in gledalci so bili glasni in zafrkljivi: "Gledajte, Makovec že po detelco pela!" Z deteljico se je pač norčkalo iz prepočasnih vozačev. Marku je bilo nekoč tega dovolj. Po končani dirki se je pred tribuno s konjem

Krištansko-šalinski gasilci leta 1932. V sredini predsednik društva Franc Belec

Brod pri Moti (spodnji). Posneto 1908

obrnili h gledalcem in jim zakričali, da naj se ne smejejo, češ, saj ne more biti prvi, ko pa je njegov konj Anglež in ne Amerikanec.

Imel pa je Marko potem dva dobra konja, s katerima je dosegel državni rekord v dvovpregi.

Konjski dirkači Droš, Južek, Japec in Franček iz Lokavca, so tekmovali tudi na zagrebškem hipodromu. Navada je bila, da so prišli tekmovalci dva dni pred dirkami, saj so se konji in vozniki morali privaditi na tekmovalno stezo. Ko so prvi dan po treningu in vsem ostalem, kar je treningu sledilo, zvečer nekoliko okajeni prišli k svojim konjem spat, se je zjutraj prvi zbudil Južek, pogladil kobilu in videl, da se zadaj za kobilu nekaj giblje in se začel dreti: "Vstane, vstane, s totoj kobilu ne bomo tekmovali, ka je zmetala. Žrbe se tudi več ne gible!" Pa pravi Japec na to: "Kakšno žrbe, kaj ne vidiš, ka Droš pijan pod kobilu leži?"

Nekoč sta se Japec in Franček s Frančkovu kobilu Vilenko peljala iz Veržaja proti Križevcu. Sredi polja, med obema krajema, sta srečala gostilničarja iz Dokležovja, ki je peljal sod vina. Vilenka je bila muhasta kobilu in če se je spustila v dir, je ni bilo zlahka ustaviti. Trčila sta v gostilničarjev voz s tako silo, da se je ta, s sodom in gostilničarjem vred, prekopicnil v obcestni jarek. Imela sta zlomljeno oje na bagerlu in potrgano konjsko opremo, gostilničar pa je stokal, da ga črevo boli. Na srečo pa se res ni nič hujšega zgodilo. Tudi sod je vzdržal in Frančku je uspelo ujeti kobilu. Potem je Japec vlekel bagerli proti Lokavcu. Franček je zadaj z eno

roko potiskal, z drugo pa gnal kobilu.

Na Tratah v Lokavcih je bila do leta 1952 kovačnica mojstra Matevža Koseja, ki so mu pravili tudi Mark-rab. Bil je Matevž tudi domači živonozdravnik ali koršmit. Že v poznih letih se je poročil z vdovo iz vasi. Ko je zvečer prišel k njej, so fantje zvezali vhodna vrata, da ni mogel domov. Vdova je dogodek prijavila žandarjem. Ti so prišli in fante zaslišali. Ker pa nihče ni nič priznal, se je glavni žandar razjezil in po gorenjsko ali primorsko rekel: "Aha, vi ste ga dol vezal, on se je pa not cartal!"

Lušno je bilo ko so pozimi na saneh gnoj v gorice vozili. Nekoliko ogreti od dobrega vinčka, so se vračali skozi Lotmerk in po mestu malo "potegnili", češ, naj vidijo, te mestne gnide, kako se kmet pelje. Lujzek je bil s svojimi dirkači najhitrejši, toda Franček ga je hotel dohiteti pa se je sredi mesta prekopicnil s sanmi. Njegova žena, ki se je zadaj peljala s Karlekom, je zakričala: "Veš kaj, potoč mu je dol opa!"

Babičev Milan z MOTE se spominja - bilo je kakšnih deset let po koncu prve vojne - otroci so na pašniku pasli krave in med njimi je bil tudi odraščajoč fant, italijanski begunec, teh pa je bilo proti koncu vojne, in še potem, tudi na Murskem polju precej. Na skrivaj se je vedelo, da dela kovance, ki so imeli manjšo napakico. Denarja seveda ni delal samo sebi v veselje ... Nekega dne so na pašnik prišli žandarji in ga odvedli.

Drug za drugim dva mlina na Moti. Fotografija iz leta 1908, posnel Božidar Kryl iz Ljutomera

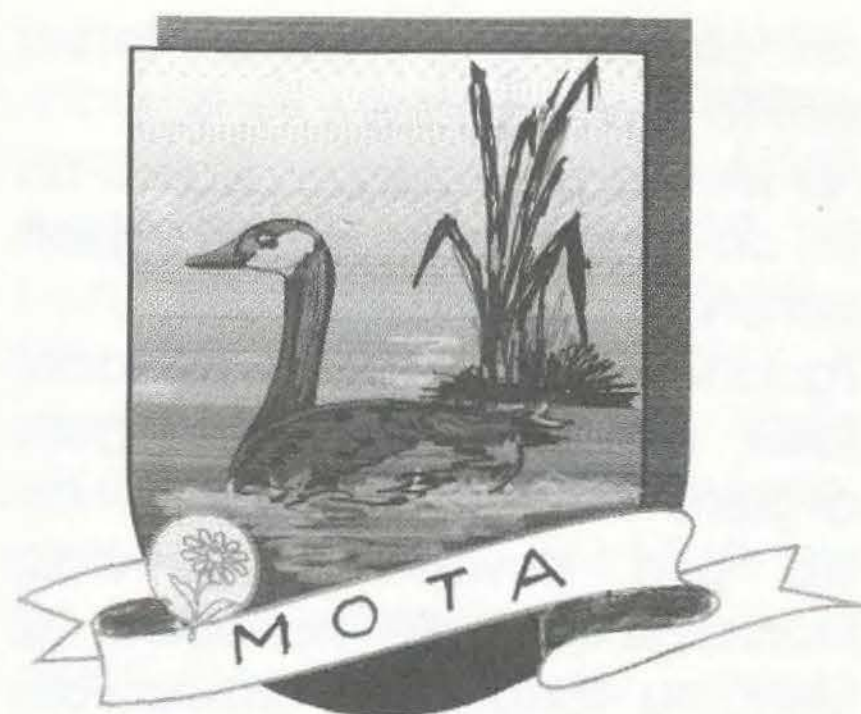
Tradicija amaterskih igralskih skupin se je iz časov po prvi vojni prenesla tudi naprej. Igralci iz Lokavec so leta 1947 postavili na oder Divjega lovca

Na Jožefovo - 19. marca leta 1929, je močno narasla Mura, s plavajočim ledom, ogrozila komaj sedem let stari leseni most pri Veržaju. Na pomoč so morali priskočiti tudi vojaki, ki so minirali ledene plošče

Sodar Polanec - Palūt na šteri pri Dolamičevih v Šalincih leta 1961

Mota stoji na precej močvirnati zemlji. Skoraj povsod, kjer so za novogradnje kopali bolj globoko, so naleteli na trstičje. Mura, ki teče zadaj za Moto in na kateri sta bila včasih dva mlini, je zahtevala samo v zadnjih nekaj desetletjih precej žrtev. To je bil kmet Kolbl, ki je utonil, ko se je kopal v murinem rokavu. Na Moti sta utonila dva Vaupotičeva sina s Cvena, dve Gezovi deklici, potem Rojkova Jožefa ... Posebne preglavice je delala Mura Petru Prelogu. Leta 1936 je bila velika voda... Mura je začela v Meki spodkopavati tudi Prelogovo njivo. Nevedeč in ves neboljen, pa najbrž tudi jezen, se je Peter domislil. Skočil je domov po Marijino sliko ali kipec, postavil to na tisto mesto, do koder bi po Petrovem voda še smela napredovati, da mu ne bi uničila njive. Voda se je ustavila in začela upadati, kot je potem pripovedoval Prelogov Peter.

Na Moti tudi vedo povedati, da je na križpotju med Cvenom in Babinci Lesjakovemu Frančku bila rast odvzeta. Komaj tri leta je bil star, po licih pa je bil že ves poraščen. To je storila neka ... Glogove in drenove liste, pa še kos

oblačila na ognju med 23. in 24. uro. To je pomagalo!

Na Moti je bila takšna navada, da so ob koncu žetve iz klasja spletli krono in jo podarili gospodinji.

Zgodovinarji trdijo, da je bil zadnji turški pohod čez Mursko polje avgusta 1664, ko je združena vojska pod poveljstvom generala Montekukolija Turke naklepala pri Monoštru. Takrat je bilo tudi na Polju veliko vojaštva in naslednje leto nekaj več nezakonskih otrok.

Resnica pa je ta, da so turška kopita zadnjič tlačila rodovitno murskopoljsko zemljo ob pustu leta 1967! Za maskami so bili seveda vaščani Mote, Cvena in Krapja. Vsa živina, ki je imela konjski rep in štiri noge, je sodelovala. Kaj drugega naj bi bilo to kot tleča bojevitost sicer miroljubnega ljudstva med Muro in Goricami.

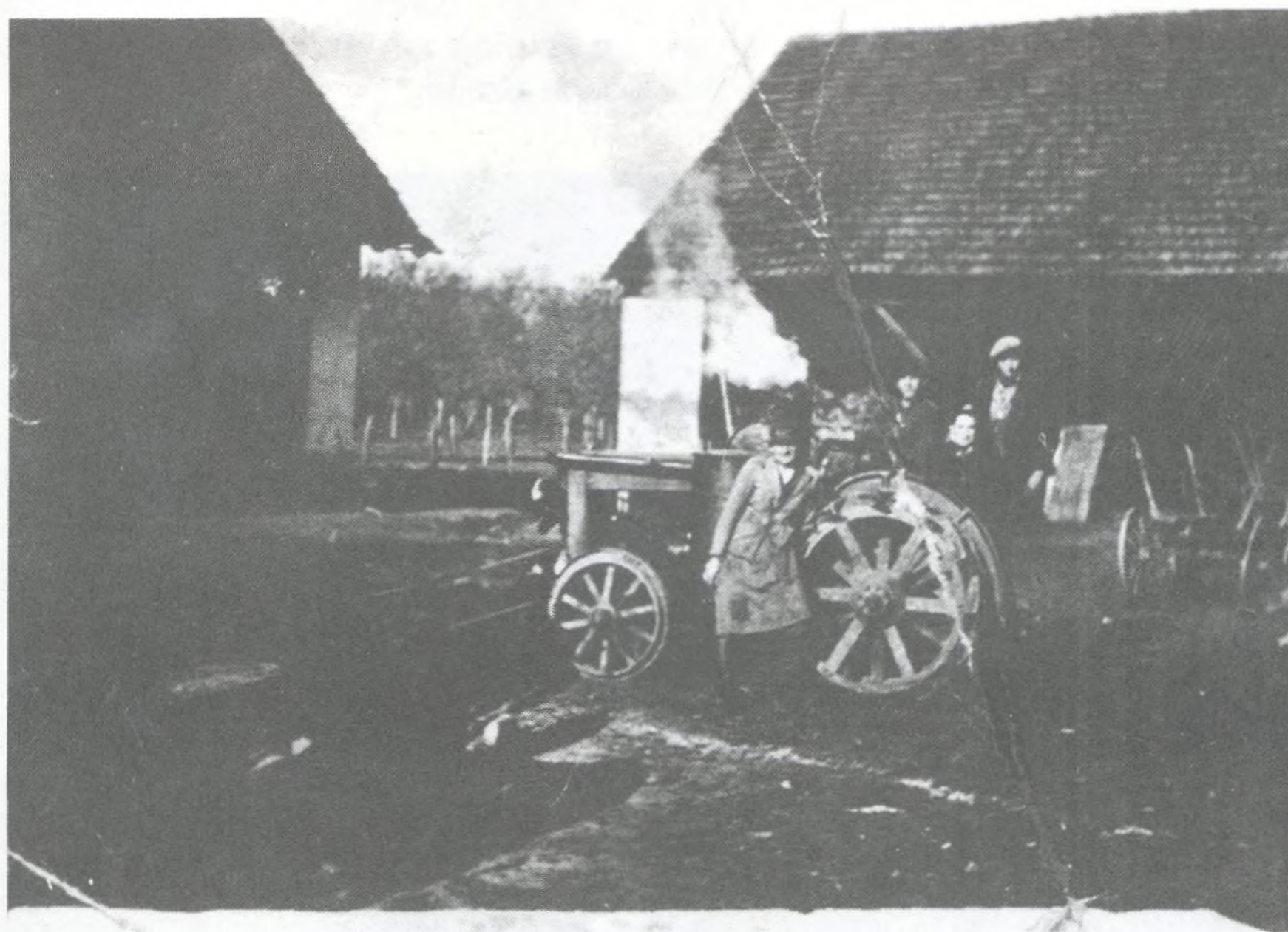
Prvič se Mota omenja leta 1500.

V tem abecedejevskem potovanju po Murskem polju se je od Bunčan naprej spet nabralo nekaj mlinov na Muri. Začnimo v Veržeju. Janežičev Juško si je med prvo svetovno sam zgradil mlin. Pomagala sta mu sinova Franček in Tunek. Janežič je bil samouk, sodeloval pa je tudi pri gradnji nekaterih drugih mlinov. Bil je predvsem mojster za pogonska kolesa. Janežičev mlin je stal kakšnih 500 metrov niže od sedanjega Babičevega mlina. Ta mlin je delal nekako do leta 1922-23, ko je izredno visoka voda zalila kumpe in mlin se je potopil. Nihče ga kasneje ni obnovil.

Anton Seršen iz Veržeja je bil prvi lastnik plavajočega mlina v Veržeju, ki je predeloval tudi oljarice. To je bilo leta 1924. Ta mlin je

Gasilstvo je bilo po tradiciji, v vaseh na Murskem polju in tudi drugod, močno razvito. Na sliki skupina noršinskih gasilcev leta 1941

"Pri Košniki danfar mele", so v Pristavi navadno rekli, ko so zaslišali ropotanje traktorja. Košnik je imel tudi lokomobilo samohodko. Na sliki je traktor, ki je spadal med prve v pokrajini ob Muri

Trimesečni potujoči gospodinjski tečaj pred vojno v Križevcih. Stojijo: Marija Nemec, Banovci, Marija Fras, Veržej, Ana Hrastovec, Križevci, Ana Novak, Banovci. Sedijo: Dragica Kosi, Križevci, Berta Vinkovič, Ljutomer, Milica Kosi, Križevci, Franc Prelog, občinski uslužbenec, Boreci, Vera Lipša, Krapje in Pavla Branc iz Dovja pri Mojstrani, hčerka vodje tečaja

Pristarsko zimsko otroško veselje na zamrli Merici

potem prevzel Franc Galunder, mlinar je bil precej časa Antolinov Peter iz Dokležovja, za njim Anton Svatina iz Veržeja, kot zadnji pa Franc Jureš, prav tako iz Veržeja. Mlin je bil aprila leta 1941 iz neznanega vzroka uničen. Voda ga je odnesla do takrat porušene-ga cestnega mosta čez Muro, kjer ga je lastnik razstavil.

Prvi Babičev mlin je stal v neposredni bližini Galundrovega mlina. Tudi ta mlin je bil v celoti na vodi. Ker pa je začela Mura nabrežino odplavljati, je bil lastnik Jože Babič prisiljen mlin preseliti na mesto kjer je še danes.

Anton Koroša iz Veržeja je imel svoj mlin na Muri okoli leta 1930. Pogo-nski del je bil na vodi, mlin na suhem. Že po nekaj letih je mlin prodal Antonu Kapunu iz Veržeja. Ta ga je prodal Salezijanskemu zavodu, ki pa ga je uporabljal le za lastne potrebe. Potem je ta mlin kupil Stojko z Mote, ki ga je preselil na spodnjo stran lesenega, se pravi cestnega mosta, toda tudi tukaj ni dolgo mlel, ker so ga preselili na Krapje.

Na Zgornjem Krapju sta imela najstarejši mlin, odkar se pomni, Martin in Terezija Babič s Krapja, ki sta ga prepustila sinovoma Francu in Matiji. To je bil plavajoči mlin, ki ga je potem kupil Jurij Tibaoth iz Spodnjega Krapja, nato pa ga je Mihael Stojko odplavil na Moto. Stojko je bil pred tem mlinar na plavajočem Mursovem mlinu na Moti, potem pa lastnik tega mlina. Mursa je zgradil nov mlin in žago na Strugi na Spodnjem Krapju. Na Moti je bil še mlin cvenškega Slaviča, ki ga je kupil Smodiš, nato pa ga je

Ferdinand Markoja odselil na Srednjo Bistrico.

Danes sameva na obeh bregovih Mure, od Radencev do Razkrižja en sam samcat mlin - Babičev v Veržaju, ki ga imajo vsi tako radi. Posneli so o njem dokumentarca, opremili z lepimi prekmurskimi glasbenimi motivi in televizija ga vrti že leta. Okrog nekega mlina ob levi obali reke, so se pred mnogimi leti degmali, kako bi ga odselili na lendavski grad, takorekoč v vinske gorice ...

Nekdo je nekoč zapisal, da so bili mlini shajališča ljudi ob reki. Prav gotovo tudi taka kot pravi stara murskopoljska pesem: Na sredi mojega srca /stojita mlina dva./Nič drugega ne delata/ljubezen meleta. Mihol je pri Moti utihnil. Najbrž je razmišljal o Rajhovi Katiki in o njeni gostilni. Gledal je tja proti žrebarni, ki je pomagala kasaču z Murskega polja do evropske slave. Potem pa je začel razpredati o konjih, teh pametnih, aristokratskih živalih, ki so vedno vedele, če so vajeti v pametnih ali v norih rokah. Sicer pa so starejši konji ubogali že na povelja. ŮŮŮŮŮŮ - z glasom do sredine gor, potem dol. To je bilo "na levo," za "desno" je veljal odsekani dúp, za "stoj" ohaaa. Če naj bi bilo premikanje v levo na primer, počasi, potem je veljalo ůůů-pomali, pomali ůůů! Vse to je moralo biti z občutkom izgovorjeno. Bolj glasno izgovorjena povelja so veljala, če je bilo treba potegniti voz iz žlaka ali pa v strmino. Takrat je voznik ob prevalu, kjer so se lahko za kakšno minuto ustavili, kobile z žvižganjem pripravil do tega, da so se z zadnjimi nogami malo razkrečile in

se poscale. O čem vsem razmišlja ta Mihol. Potem je razlagal, kako je bilo s konji pozimi, ko ni bilo veliko dela zanje. Takrat so si moški že kaj izmislili in so vpregli konje v lahke sani. To vam je letel sneg s konjskih kopit. Povsod mir, le zvončki so cingljali in konji so prhali. Konji so bili na Murskem polju in v Ščavniški dolini kmečki ponos in razlog za samovšečnost.

V NORŠINCIH se bomo kaj več pomudili v poglavju o grbih. Tukaj zapišimo le, da so v Vaupotičevi gostilni včasih prirejali svoje veselice ljutomerski narodnjaki, pa tudi pesnik Cvetko Golar, sicer aklimatizirani Lotmeržanec, je tu in tam privedel sem svoje ljubljanske prijatelje, če so presodili, da bi jim bila pot domov iz Golarjevih goric v Gresovščaku prestrma in prenaporna.

Dečki iz zgornjega dela Polja v začetku dvajsetih let

Poskusi z umetnimi gnojili pri Slaviču v Banovcih. Levo oče Alojz, desno sin Franček

Včasih so imeli Noršinci "kopaljšče" na Globetki. Menda kar dve, kot se spominja Sagajev Franček. Eno je bilo za neplavalce, drugo pa za bolj korajžne. Danes niti Globetke, kakršna je bila včasih, ni več. V Noršincih je nekoč živel klepar Markovič, po izvoru sicer Cvenar. Ko je nekoč popravljal streho na cezanjevski cerkvi, mu nekaj ni šlo od rok, zato je začel uporabljati nekatere bolj krepke besede. Župnik ga je slišal in mojstru dejal, da to ni lepo. "Ven pri tem ne mislim resno tak kak tudi vi ne, dere mate mešo!" je bil Markovičev odgovor kratek.

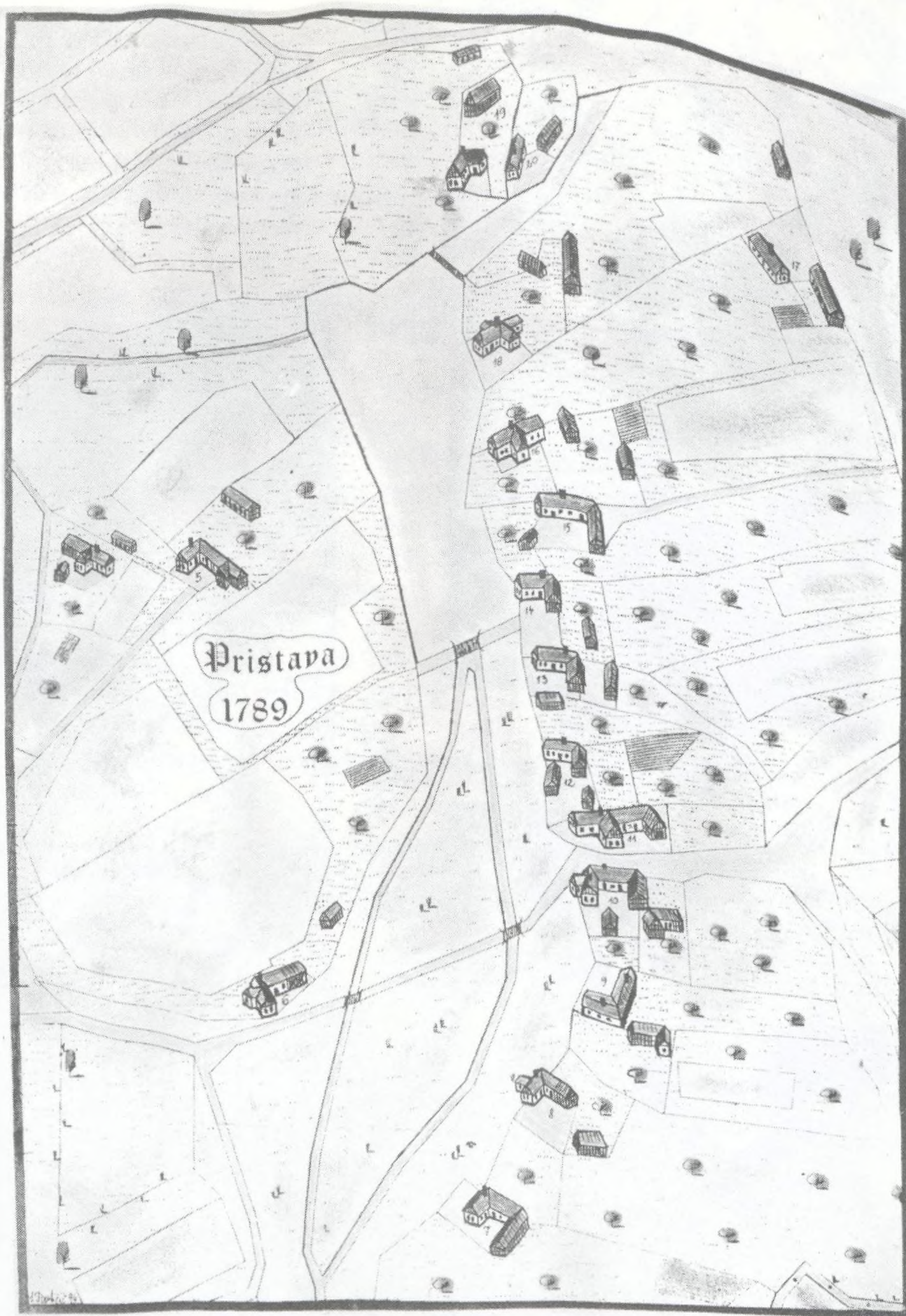
Noršinci se prvič omenjajo v dokumentu, ki je nastal med leti 1280/95.

PRISTAVA je majhna vas na skrajnem jugovzhodu Murskega polja. V celoti leži v ravnici ob levem bregu reke Ščavnice. Skozi gozdove se spogleduje s Cvenom in Moto na severu, malo posmehljivo zamaheje proti Globoki in Stročji vasi na jugu, le nekaj minut je po bližnjici do Ljutomera, na vzhodnem koncu pa se razteza skoraj do Mure.

Zgodovinski viri omenjajo Pristavo prvič leta 1445. Takrat je štela 11 kmetij, torej dekanija z dodatno hubo ali kmetijo kot graščinsko pristavo, čeprav viri tega posebej ne omenjajo. Lahko, da je bila 11. kmetija le županov priboljšek in plačilo, ali pa grajski mlin, ki je od nekdaj mlel ob Ščavnici.

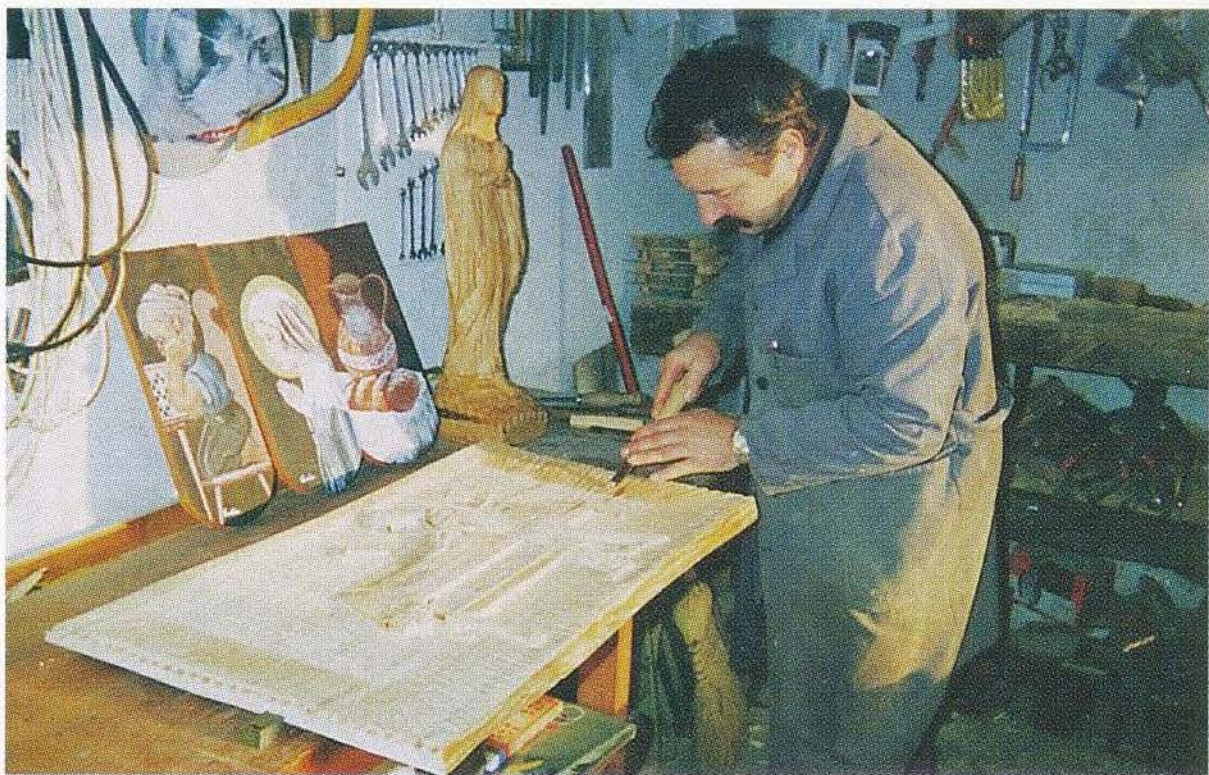
V stoletnih zmedah se je marsikaj pozabilo, še več izgubilo, med drugim tudi arhiv kasarne.

Prebivalci Pristave - Pristarci se jim pravi in ne Pristavci, kakor bi pra-

vilno izpeljali besedo - niso bili in niso kar tako. Vse čase so preživeli, vse ob njih je minevalo, oni so trmasto vztrajali in ostali. Ni je bilo

oblasti, ki se ji ne bi zamerili, da so še dolgo čutili posledice. Narava jim je vseskozi nagajala, a so jo krotili.

- I. Davorin Cmrekar iz Šalinec rad rezbari
- II. Žetev na njivi pri šoli v Stročji vasi
- III. Novejši del Ključarovec
- IV. Dimitrija (Marko Slavič) in njen graciozni kas
- V. Branoslavci

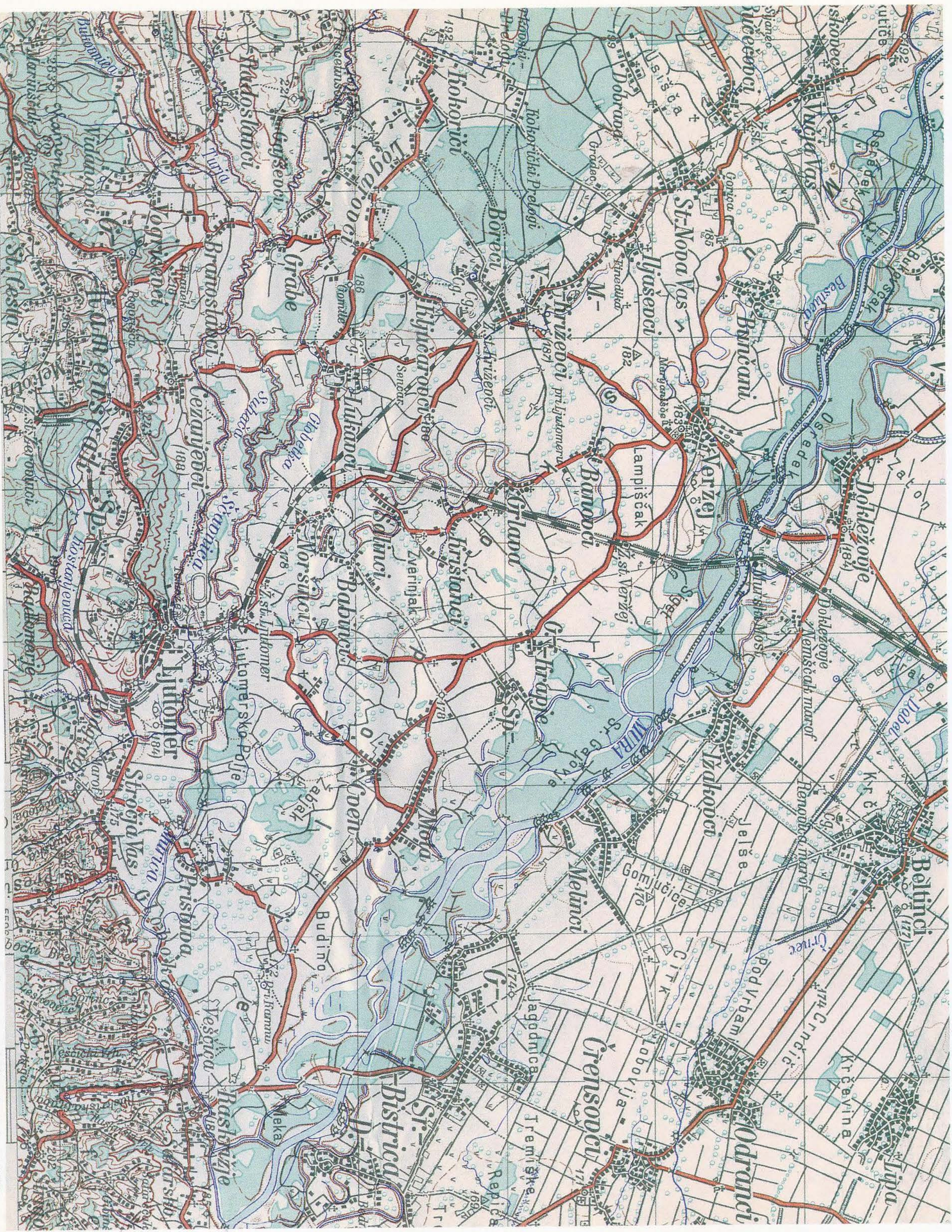

- VI. Parkeljni na Cvenu 1977
- VII. Tudi letos v Bolehnečicah
- VIII. Hm, kvasenice in krapci iz Pristave
- IX. Stara krušna peč iz okoli 1850 (Pristava)
- X. Bilo je nekoč ... pri Milanu Babiču na Moti pri Ljut.
(Jože Osterc, Veržej)

XI. Samo tri centimetre do štirih metrov obsega!
(Milan Makovec, Grlava)
XII. Pri Kraljevih v Vučji vasi
XIII. Motiv iz Turjancev

XIV. Spomenik konju v Lokavcih
XV. Kužno znamenje v Ključarovcih
XVI. Sveti Florijan - gost gasilskih domov. Ta je Vogričevski

Vojaška specijalka iz leta 1930

Tamburaši treh vasi leta 1938. Od leve proti desni: Viktor Polanič, Krištanci, Janko Nemec, Šalinci, Jože Novak, Grlava, Berti Jandl, Grlava, Stanko Kovačič, Grlava, Alojz Aleksič, Šalinci. Sedijo: Anton Kovačič, Grlava, Adolf Mauko, Šalinci, Mirko Božič, Šalinci, Janez Šut, Grlava

Ko Merica v Pristavi poplavi

Pristarci so kleni ljudje, sami zase in za druge. V trenutkih izobilja so se širili na vse strani, predvsem proti Ljutomeru, nekateri vse do Gradca in cesarskega Dunaja. Posegli so po goricah od Šprinca, preko Slamjaka, vse do Gomile. Ženili in možili so se na kmetije po celém Murskem polju. V hudem so stisnili pesti, skrili mošnje in se zvito potuhnili.

Toda vedno jim je ostalo veselje do življenja; radi se družijo, radi pojejo, plešejo, pijejo, radi se norčkajo iz drugih, malo težje pa razumejo sodoben tempo življenja in dela. Velika razlika je med starimi, praviimi Pristarci, in onimi, ki to še niso. Ne generacija ali dve, celo stoletje ali več, je potrebno za popolno prilagoditev.

Vijugasta cesta čez sedem mostov skizi Pristavo, nudi popotniku kaj čuden pogled na zmešnjavo vseh mogočih stavb. Moderne hiše se s starimi kmečkimi poslopji tepejo za prostor, z raznimi lopami dopolnjene lepote iz rajneke Avstro-ogrske monarhije počasi propadajo, mnogo hiš je praznih ali čakajo nove gospodarje, skoraj polovica pa je nedokončanih.

Pristava spet doživlja čas, ko se je stara kri iztrošila in ji zmanjkuje življenjskega soka, nova v obliki prišlekov, priseljencev, kupcev, dedičev, priženjenih ali primoženih in avanturistov vsake sorte pa še išče svoj prostor, čas in smisel življenja.

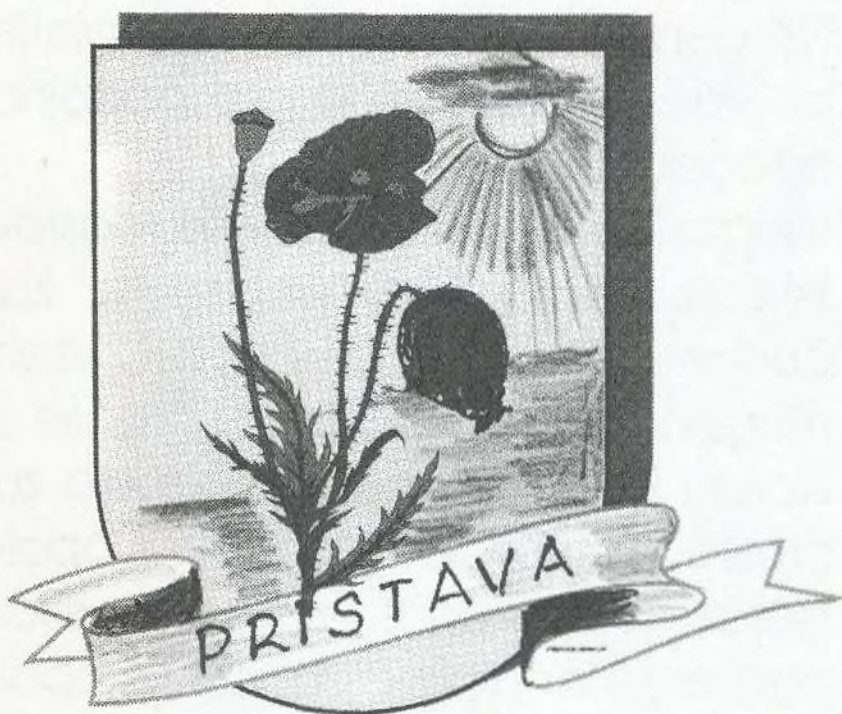
Skoraj vsako stoletje se je v vasi to zgodilo in prav malo družin je tu od nekdaj.

Vse hiše so nekoč stale ob levem bregu stare Murine struge, ki je še

danes lepo vidna in nosi ledinsko ime Merica.

Živele so družine in gospodarili so gospodarji. Ponosno so nosili svoje priimek, dokler niso izumrli.

Tako je staroselska družina Zigan dočakala rojstvo zadnjega člana leta 1730. Od takrat tega primka v vasi več ne zasedimo. Prvo rojstvo pri Savcih sega v leto 1703, v začetku 20. stoletja je rod izumrl. Leta 1710 že zasledimo Reiche v kasarni. Nedogi, Rodigi, Sumarji, Fluecherji, Makotri, Avgustinci, Hernji in Doriete so se pojavili po letu 1700 in niso dočakali izteka stoletja. Wunderli, Šiloviči, Moravški, Vodiški, Vodlani, Kotnjaki, Kopuni, Gross-

kopfi, Kosseji in Gregorinčiči so se v 18. stoletju pomnožili z novimi priimki: leta 1722 s Pavličiči s Podgradja, ki so izumrli po dveh generacijah, a jih je potem nadomestilo sorodstvo, 1724 s Škrleci od sv. Jurija, 1737 z Vargazoni, 1724 z Weršiči, ki so živeli vse v 20. stoletje in posedovali tri kmetije, leta 1765 z Golobi, ki so gospodarili do konca 19. stoletja, 1783 s Frasi, 1757 s Filipiči, ki so izumrli v 20. stoletju, 1774 z Bohinci, izumrlimi pred leto 1860, 1757 s Kardinarji, nasledili so jih Vargazoni na št. 18, 1788 z Rossi in 1791 s Kikci.

Lovci križevske Lovske družine pred začetkom lova - samo še zadnja navodila, ki pa prav gotovo niso bila v stilu naslednjega dvogovora med lovcema, očetom in sinom: sin: "Oče, streljajte, coprnice letijo!" ... oče: "Nemrem, ka nimam žeganega pünfra!"

Tukaj, pod Gibino, nekaj streljajev pred hrvaško mejo, se Ščavnica, ki izvira v zgornjem delu Slovenskih goric, le nekaj kilometrov vstran od Mure, končno združi z Muro

Logarovski Štuhecov Tunek je svoj vikend pod Precetinci pokrtil kar s slamo. Lahko njemu, poreče tisti, ki ve, da je Tunek pokrivač ... Težko njemu, bo povedal nekdo drugi, ki ve, da je slamo za pokrivanje težko dobiti

V Vučji vasi je pred vojno delovala močna godba na pihala, sicer pa so bili v tej vasi znani tudi muzikanti Lebarji, brez katerih desetletja ni moglo miniti gostovanje ali kaj podobnega

Po letu 1800 lahko zasledujemo skoraj do danes naslednje priimke na kmetijah oziroma hišnih številkah: št. 5 Filipiči, od prej do izumrtja, št. 6 Vargazoni, od prej, št. 7 Frase na začetku 19. stoletja nasledijo Košniki, št. 8 Veršiči, do 1859, ko jih nasledijo Rajhi, št. 9 Reichi od prej št. 10 Veršiči, ki izumrejo pred letom 1900, št. 11 Streleci, ki jih nasledijo Štermani leta 1849, št. 12 Veršiči, kjer se po tragičnem dogodku menjavajo različni gospodarji, št. 12 Jeleni, pozneje Pušenjaki in Kosiji, št. 14 Škrleci, od prej, št. 15. Muršiči, Sevi od 1824, pozneje Rožmariči, št. 16 Bohinci, po letu 1860 Pavličiči, št. 17 Cimermani, potem Reichi s št. 9, 18 Vargazoni, št. 19 Kikci do konca stoletja, št. 20 Smodiši, Golobi, Cvetki, št. 21 Filipiči, po letu 1849 Gaberci.

Omenjena gospodarstva so bile kmetije po obsegu in statusu. Na njih je v glavnem živela po ena družina z mnogimi člani: starimi, neporočenimi tetami in strici, kopicco otrok, prevžitkarji, deklami, hlapci in pastirji.

V vsaki družini se kdaj rodijo taki, ki postanejo drugačni od večine. Vsega bi se moglo najti tudi v Pristavi, a le malo se jih spominjamo. Iz prejšnjega stoletja je znana zgodba o najdenčku. Pri nekem kmetu so ga pustili cigani. Domači niso vedeli, kaj naj počnejo z otrokom. Pa je zrasel, osnoval svojo družino in imetje. potomci še danes živijo.

V vasi pomnijo enega samega duhovnika, pa še temu se je pozabilo ime. Ali je bil Strelčev ali Veršičev ali Štermanov, kdo ve. Le

to je ostalo v spominu, da je pel novo mašo v Ljutomeru in premicija se je slavila na starem Štermanovem skednju. Domači so s podarjenim žitom napolnili podstrešje, da je počil nosilni tram. Danes je skrbno utrjen z železno vezjo, na njem pa je letnica 1839.

Del hiše 9 je bila kasarna vse v šestdeseta leta prejšnjega stoletja. Kar tri vodnjake je premoglo dvorišče, vsekakor pa nevsakdanjo pestrost vojaškega življenja. Kasarna je bila prva zidana stavba v vasi, menda so kamen in opeko vozili z grajskega obzidja s Podgradja. Andrej Reich, gospodar te hiše, je bil nekoč vaški župan in sopodpisnik vabila na Prvi slovenski tabor leta v Ljutomeru 1868.

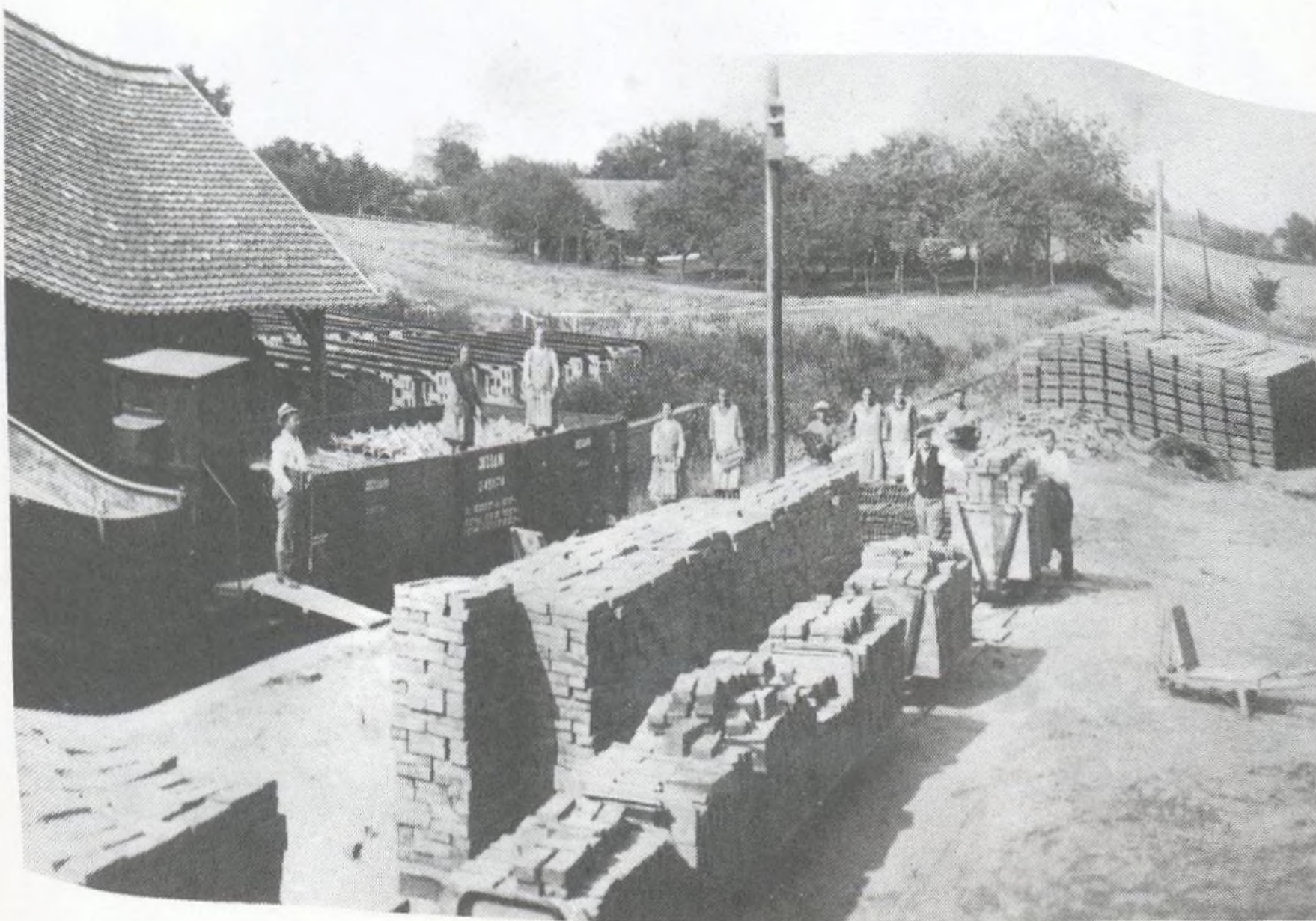
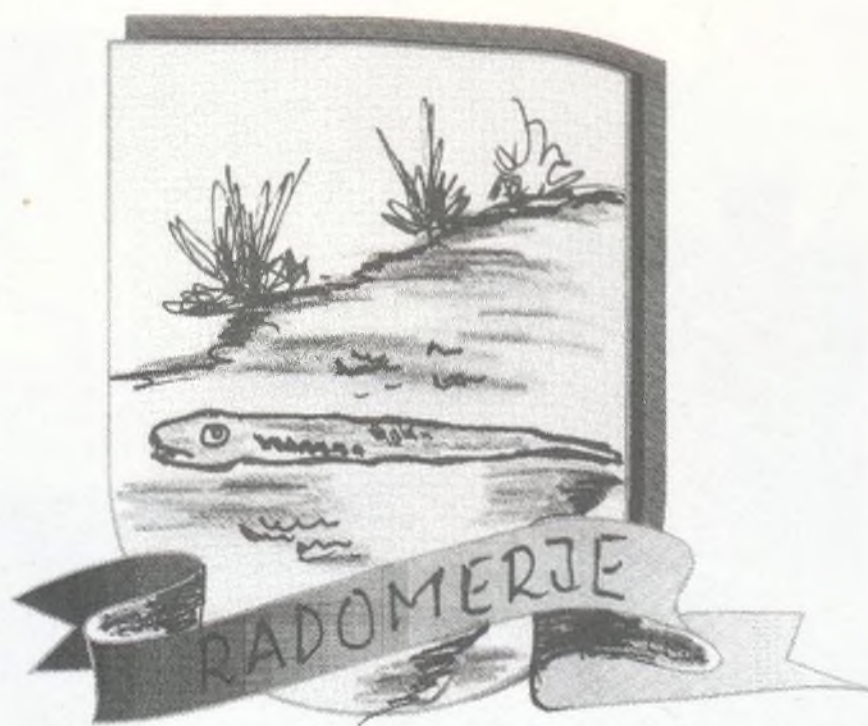
V letu 1740 je v vasi županoval Ivan Pavličič. Od dohodkov druge (županske) kmetije je plačeval tretji del župniku v Ljutomeru, a "2/3 gehoeren ihme selbsten," kakor pravi zbledel zapis v stari kroniki. Med vaškimi župani je znan tudi Nikolaj Veršič, h.št. 12, ki je podpisoval franciscejske katasterske meritve leta 1823. Župan Jožef Vargazon je s soslednimi vaškimi župani iz Stročje vasi, Rinčetove Grabe, Stročkega vrha in Slamjaka leta 1924 določal medvaške meje. Županoval je tudi Franc Fras in prav v njegovi hiši so Pristarci leta 1893 ustanovili gasilsko društvo, ki je bilo med petimi prvimi v ljutomerskem okraju. Med manj priljubljenimi župani je bil Janez Kosi, sedlar po poklicu, katerega so vaščani leta 1904 pisno odstavili. Ni ji bilo narmreč vseč, da je zase odprodajal seno in les s skupnega vaškega zemljišča. Na željo vaščanov ga je

Gasilska igralska skupina iz Podgradja z dramo Vrnitev, marca 1960. Desno s klobukom režiser Franc Slavinec

Pogled iz Vidanovcev proti Ščavniški dolini

Boreski opekarni je bil v veliko pomoč industrijski tir. Fotografija iz leta 1935 - natovarjanje opeke na železniške vagone

nasledil Ivan Rajh, zadnji župan v Pristavi, kajti občinski sedež se je potem preselil v Stročjo vas. Sicer pa se o županih še pomnijo različni dovtipi. Tudi to, da so v Zakletem logi hrastje prodali, Pri kamli (gostilna) pa izkupiček zapili in tako je županstvo šlo.

So pa imeli župani svojo moč. Prav v Zakletem logi je bilo mesto za tiste vaščane, ki so se pregrešili. Vtaknili so jih v klado (jarem) in zasmehovali.

Med najpomembnejše naloge pristarskih županov je sodila obramba pred poplavami, ki so bile stalna nadloga vaščanov. Ljutomerčani so posmehljivo govorili, da Pristarci pijejo, ko je voda prišla do njihovih skednjev. Reklo se je tudi, da je mak vzcvetel, toliko je bilo vsepo-vsod narasle vode.

Pristarci si radi dajejo vzdevke. Znanih je tudi precej hišnih imen. Še danes se reče, da se gre k Jurkovim, Lujzovim, Bočkovim, Nicovim. Miholovih ni več, tudi Bohnejovice ne, Gudbejsovi in Zetečovi so se pozabili, prav tako Franclovi. Nastajajo pa novi vzdevki in ve se, kdo je Notar, kdo Kadinek, Pecok, Stradan in Keber.

PODGRADJE. Tu se ljudje še vedno radi spominjajo Klajnčarovega Jožeta, ki je bil mlinar, mizar in kolar, lotal je ženskam piskre, popravljaj ure, najraje pa je igral na harmoniko in bil vesel. Če ga je kaj razjezilo, je raztegnil harmoniko in minilo je. Kadar pa je bil izredno dobre volje, takrat se je vsedel na svojo frajtonarco in zaigral tudi v takšnem, nenavadnem položaju. Potem sta bila tu dva Slavinca.

Franček je pri ansamblu Grnjak igral bas in kitaro. Med leti 1948 in 1966 je bil pri gasilski dramski skupini igralec in režiser. Žal je pred štirimi leti umrl. Janez Slavinec piše vesele zgodbe. K tej galeriji podgrajskih obrazov je treba dodati še Žgajnarjevega Janeza, ki je traktorski prevoznik in baje zelo previden človek. Pravijo mu Hansatrans. Ima mlatilnico Zmaj, ki je ne rabi, prodati pa je tudi ne namerava. Pokrita s cerado čaka.

Bilo je nekoč in na aninsko nedeljo so šle ženske iz Pristave h kapeli sv. Ane, tam pod grajskim hribom, k maši. V Seršenovi ogradi se je pasel bik. Le kaj ga je pičilo, da je zapihal in se zakadil preko plota proti nič hudega slutečim ženskam. Komaj, da so pobegnile pred čemernim bikom, in od strahu pozabile na mašo ter se napotile nazaj proti Pristavi.

Kar bo sedaj zapisano, se ne nanaša na Podgradje, le tematika je sorodna z ono v prejšnjem odstavku. V tistih časih, ko pri nas še niso poznali umetnega osemenjevanja krav so to že delali menda na posestvu v Poljčah. Tako mi je pred meseci razlagal, takrat še kmetijski tehnik ta in ta, ki je bil tam na posebnem seminarju v zvezi z umetnim osemenjevanjem. Ko je potem to doma razlagal, mu marsikdo ni verjel. Takrat so imeli še v vsaki vasi plemenskega bika, morda tudi dva, celo tri. Pač glede na "število gospodinjstev," če bi uporabili sodobno statistično izrazoslovje. Prišel pa je čas, ko so začeli uvajati umetno osemenjevanje in ljudje so se spočetka pač morali privaditi na to novotarijo. Živinorej-

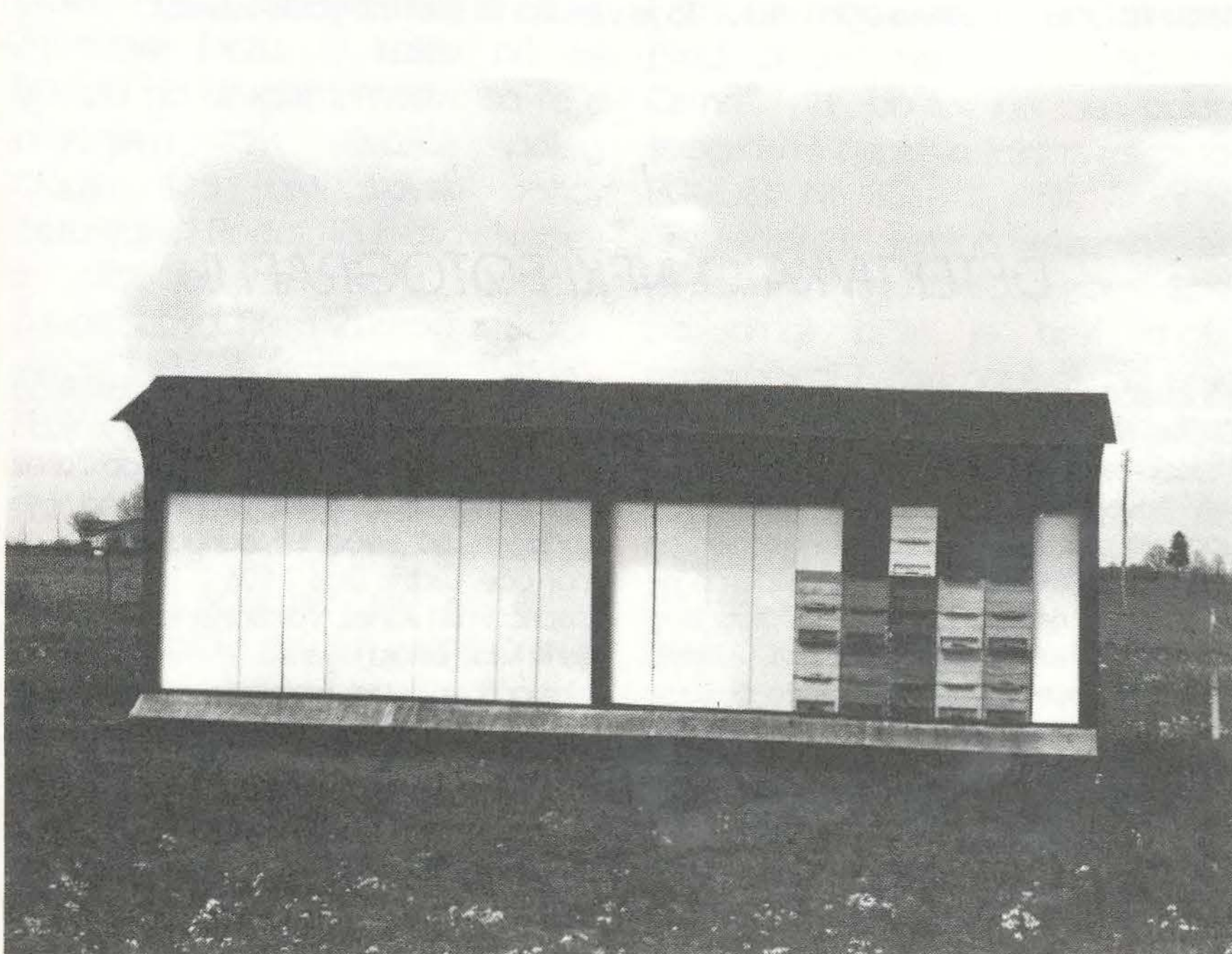
Stara Nova vas

Gasilci iz Stare Nove vasi pred desetletji

Povorka za Kmečki bal v Križevcih je pripravljena in čaka na povelje

Malo, malo, je danes po Polju in drugod čebelnjakov. Tale v Iljaševcih pa je čisto nov. Pred šestimi, sedmimi desetletji je bil čebelnjak skoraj pri vsaki hiši

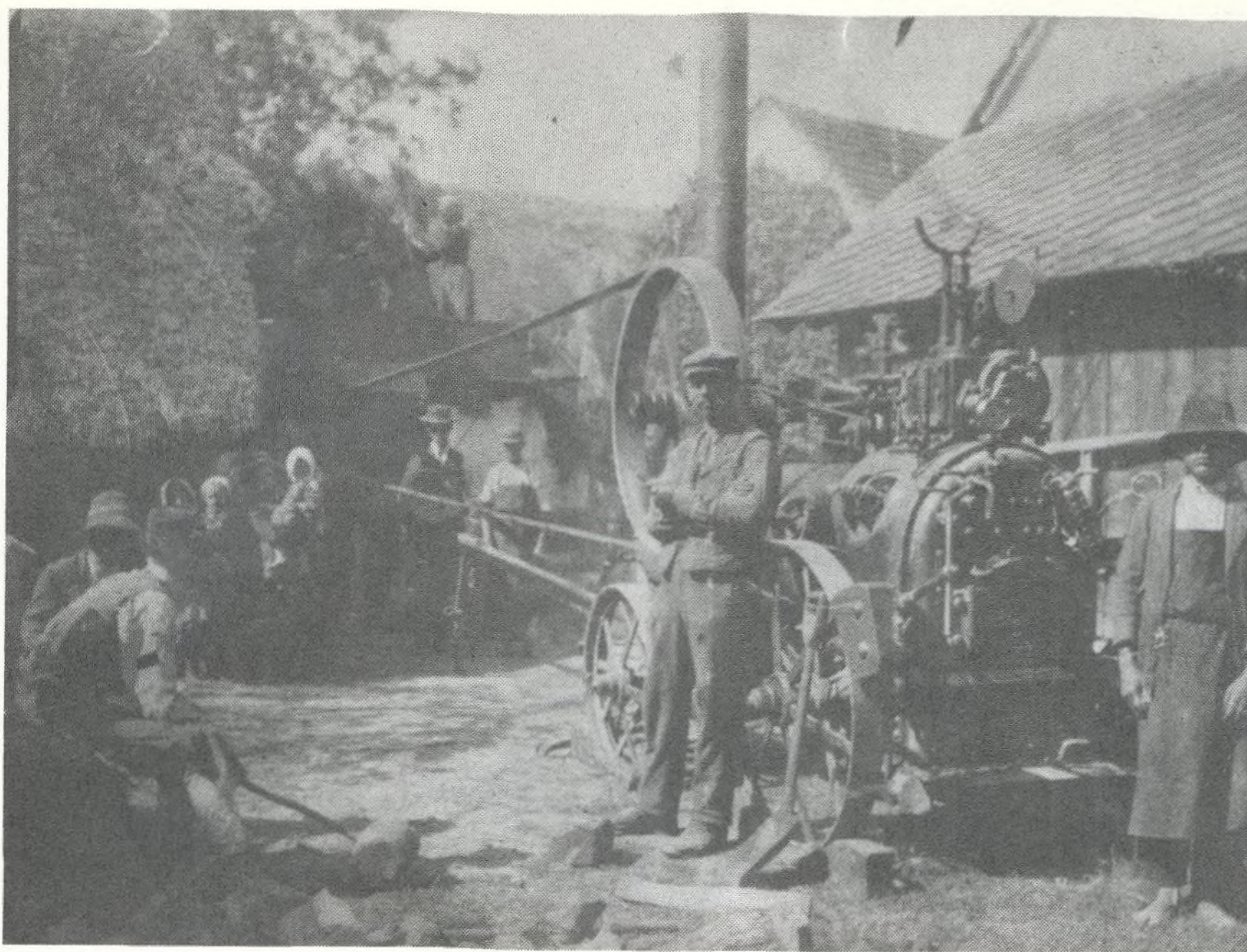
ce so seznanili, kako je pri tem potrebno ukrepati. No, in ko je osemenjevalec prvič prišel k neki domačiji, je hotela biti gospodinja čim bolj ustrezljiva, zato je osemenjevalca vprašala, če rabi mogoče tudi pručko (šamrli). Spet ob neki drugi priliki je v osemenjevalni postaji zazvonil telefon: "Gospod bik, če bi prišli, naša krava se ..." Po teh prvih dogodivščinah so začeli ljudje sami zbijati šale na račun osemenjevalcev. Ena od takih pravi: bik se vozi z mopedom, tiča pa ima v aktovki!

STARA NOVA VAS je nastala iz dveh vasi, iz Stare in iz Nove. Prva je tisti del, ki se razprostira med glavno cesto in železniško progo, druga okoli vaške kapele in nižje. Danes in do kod sega ljudski spomin je to kraj v katerem živijo Staršenci, kot pravijo sami sebi. Do leta 1948 je k vasi pripadala kot zaselek tudi Dobrava.

Kako je prišlo do združitve, vam v Stari Novi vasi postrežejo z naslednjo zgodbo. Nekoč je živel graščak, ki so mu bili podložni tudi ljudje v Novi vasi. Zelo rad je kartal in pogostokrat je metal podobice z graščakom, lastnikom Stare vasi. Ko je spet hotel kartati, denarja pa ni imel, je zastavil Novo vas. Igro je izgubil in tako je moral Novo vas odstopiti novemu lastniku, ki je obe vasi združil.

V Stari Novi vasi je nekoč živel Ivajnšičev Matjoš, ki je meril meter devetdeset. Imel je ženo, ki pa je je bilo le za poldrugi meter. Matjoš se nikoli ni izučil nobene obrti, znal pa je napraviti na primer kolo za kmečki voz in še marsikaj iz lesa, kar

je potrebovala kmetija. Vse je delal ročno. Kadar je kakšno stvar naredil, sta jo oba z ženo Lizo nesla k naročniku, ki jima je dal jesti in pijačo in še kakšen droben denar. Ko sta se nasitila in odžejala, je Liza navadno rekla: "Ali kak znoš Matjoš, zaj pa domu!" Zemlje nista imela pač pa dve kozi. Liza je poleti na gomajni ali okoli kakšnega grmovja s srpom žela travo in jo potem na hrbtu nosila domov. Nekega dne, ko je tako tovorila travo za svoje koze, se je po cesti pripeljal avto, ki je bil pred sedemdesetimi leti še pravo čudo. Liza je takole za šalo pomahala vozniku, ki je ustavil in jo vprašal če bi se hotela peljati košček poti. Liza vsa presrečna, da se bo vsaj enkrat v življenju malce peljala z avtomobilom, se ni obotavljala. Toda voznik ni hotel več ustaviti in je ubogo Lizo odpeljal do Gornje Radgone. Po železnici je potem peš prišla v Staro Novo vas in vsakokrat, ko je govorila o tem, kako se je prvič peljala z avtomobilom, ji je šlo na joč.

Mašinst Dokl s Hrašenskega vrha ... To je vse, kar je bilo mogoče zvedeti.

DETEKTIVKA O NEKI FOTOGRAFIJI

Bilo je nekaj težav pri ugotavljanju, kje, kdaj in kaj predstavlja neka stara fotografija. Lastnik fotografije iz Grlave, čas: 1928/30, kje ?? Posneto ni bilo na Grlavi. Lastnikova pokojna žena iz Banovec, torej v Banovcih. Že pri prvem poskusu pri Kavaševih, nekaj upanja: pri Topolniku - skedenj, lesena uta, desno zidani sosedov skedenj. Tudi dve od treh hrušk. Tako je, Topolnik! Pri ocenjevanju detajlov spet dvom. Sosed naprej, Heričev Janez: "Čuj, to je pri Femberovih ... Pr ... moj ... Tisoč procentov!" Gospodar na Femberovi domačiji ni mogel nič potrditi. Tudi nekaj let starejša sestra ne. No, Janez, kaj sedaj?" Tako kot prej ... jaz pač nisem kriv, če si niso zapomnili kakšno stanje je bilo nekoč ... Celo noč sem razmišljal. Tako je kot pravim", je Janez kategoričen. Marinič starejši in mlajša, Slavičeva Mima: "To ni iz

Banovec!" Potem Filipičeva Frančka iz Grlave, Marko Slavič iz Babinec, Jože Rajh iz St. Nove vasi, fotograf Bračko iz Radencev. Nič novega, nič otipljivega. Poskušajmo ugotoviti kdo je možakar, ki je naslonjen na zadnje kolo lokomobile. Morda pridemo po tej poti kam naprej. Tako je prišel drugi krog poizvedovanja. Osterc Križevci, Jelen, Lokavci, Bohanec Dobrava. Niti za dlako ... pač, Bohanec mlajši je predlagal Alojzijo Norčič, ta pa potrdi, da bi lokomobila in mlatilnica lahko bili Bohančevi. Možakar bi bil Ludvik Dokl, zidar s Hrašenskega vrha, v Rosovih goricah. Norčičeva predloga Poštrakovo Anico v Cezanjevcih in Gregoriničevo Zefiko na Juršovki v Ljutomeru. Spet dvakrat nič. Potem izvrtamo Doklovo hčerko Anico por. Kaučič v Turjancih. Primerjava slik, nič določnega.

Kaučičeva verjetno pozabi na starejšega brata Janeza. Spet razmišljanje kje in koga vprašati. Dokl, Dokl, Dokl Kaj pa Janez Dokl iz Radencev, mesar. V mesnici ga ni, je upokojen, na srečo tisti dan doma "To je moj oče Ludvik Dokl 1906 - 1965!" je bil prepričan sin Janez. Vprašanje kdo - rešeno. Kje in kdaj, ostaja uganka.

Tako pač je, če na hrbtne strani fotografije ni nobenih podatkov, nič pa o fotografiji ne ve tudi lastnik. Za podatki o sliki sem stikal:

Milan Makovec

Pravijo, da so bili Staršenci nekoč vročekrvni. Sicer pa v tistih časi, ko so koli in podobne stvari spadale še v folkloro, ni ne na Polju in ne v Goricah mninila nobena tombola ali vaška veselica, da se ne bi bolj ali malo do krvi stepili, če ni bilo še kaj hujšega ...

Nekoč je bilo bolj malo zobozdravnikov, pa tudi denarja ni bilo na pretek, zato so si ljudje dali zobe puliti domačim "zobozdravnikom." V Stari Novi vasi je to delo opravljal vaški kovač (!) Novakov Mihol. Pa ni to niti tako čudno, če vemo, da so se pred zdravniki in ranocelniki ukvarjali z zdravljenjem brivci. Ti so postavljali "diagnoze" in se odločali ali bodo temu ali onemu bolniku kri puščali ali mu bodo nastavili pijavke ali škuface, kot so temu pravili. Poleg znamenite verženske Žabotove Neže, o kateri bo še govora na drugem mestu, so se s puljenjem zob ukvarjali poleg drugih tudi branoslavski Joha, cezanjevski Rodof, Klobasov Nacek iz Stročje vasi, v Veščici Županecova Elica Žuman s Šafarskega, veščički Stamičarjev Štefan - Poljski pa je zdravil po Kneipovi metodi, se pravi z vodo.

Ob tem vozikanju po Polju in ob Ščavnici, se je Miholu še enkrat posvetilo. Spomnil se je strica Ludvika, kot so mu vsi v vasi pravili, čeprav ni bil vsem stric. Imel pa je prav posebno žilico ta stric Ludvik in veliko jih je v svojem dolgem življenju ušpičil. Celo Mihol, ki je imel izreden spomin, jih ni vedel razlagati po vrsti, kot so se te njegove vragolije dogajale. Nekoč ga je prijelo, da bi videl, kako je s človekom, ko ga vesijo. Sam tega

poskusa ni mogel opraviti, zato je naprosil soseda Cirila, da mu je pomagal. Za žrtev je Ludvik izbral Bukovčevega Frančka, ki pa je bil tudi sam nekoliko radoveden. Vzeli so vrv, dali Bukovcu zanko okoli vratu, postavila sta potem Ludvik in Ciril Bukovca pod oreh, ki je stal na dvorišču, stric je vrgel vrv čez vejo in začel vleči. Nesrečni "obsojenec" je stegoval vrat, se postavil na prste, nekam neumno je začel gledati, jezik mu je molel iz ust, zaripel je postajal in Ludviku je bilo na srečo še ob pravem času dovolj tega eksperimentiranja, zato je hitro popustil vrv. Ona dva sta se smejala, pa tudi Bukovec, ko si je naložil nekaj sape.

Nekoč je bil nekdo iz vasi povabljen na gostijo. Nekam daleč, blizu Ormoža. Stric Ludvik dan ali dva pred poroko na kolo in hajdi v Ormož na pošto kjer je oddal telegram s približno takšno vsebino: POROKE NE BO - LUJZEK. Si lahko predstavljate kakšno razpoloženje je ustvaril s tem telegramom! Spet ob drugi priliki je neki znani, neporočeni ženski napisal, da bi jo vzel za ženo. Opisal je koliko ima zemlje in vsega drugega, da jo bo tega in tega dne čakal na mariborski železniški postaji, spoznal pa, da jo bo po robčku, s katerim bo mahala. Ženska se je res vsedla na vlak in zaman na peronu železniške postaje v Mariboru mahala z robčkom. Ludvik, skrit na peronu, je vse to opazoval in kasneje doma pripovedoval, kako se je s kolesom peljal v Maribor in kako je bilo na postaji.

Bukovec je bil še enkrat njegova "žrtev". S stricom Ludvikom bila sta

oba letnika 1907, se je nekoč, ko je težak dobil na dan deset dinarjev, se pravi kovača, stavil, da bo pojedel surova kurja čreva. Stavo je dobil Bukovec!

Za čreva pa je šlo še pri eni zgodbi, ampak tistikrat za svinjske. Ludvik jih je lepo zavil, dal v škatljo, odnesel na pošto, plačal poštnino ... Malo daljnjo sosedo je nekoč napet-najstil, da je gnala svojo kravo v Ljutomer na nekakšen pregled, ki pa si ga je stric Ludvik enostavno izmisлил.

Potem je stric Mihol na koncu še povedal, da je Ludvik živel v Banovcih.

Dekletom iz STROČJE VASI je bilo že nekoč lepo. Ponoči od starega na Novo leto so šle v Somarščak, pogledale v studenec in v vodi se je vsaki prikazal njen ljubi. Somarščak so tisti zamočvirjeni travniki, levo od razcepa ceste za Razkrižje in Dravsko Središče. Tega seveda ne opisujem zaradi domačih deklet, temveč zavoljo tistih iz drugih krajev, ki bi rade poskusile, če je tista voda v Stročji vasi tako pre-roška. Nekoč je ta studenec služil za ves spodnji del vasi in deklina so lahko vsak dan gledale v vodo, ki pa je bila menda poleg vsega ostalega tudi izredno dobra.

V Stročji vasi pravijo, da jim Polanci tam okoli Cvena in Krapja pravijo, da so vojncari. Morda je v tem tudi kaj zavisti, kajti Polanci so rabili ure in ure, da so prišli do svojega vinograda, Stročenci imajo do goric le streljaj ali dva.

Če bi bila Stročja vas nekoliko bližje Hollywoodu, bi bili vsi ali filmski igralci, režiserji, scenaristi in kaj vse

Sušaci pri Seršenovih v Stročji vasi. Samo še tale posnetek, potem pa v "toplice", kot se je reklo delu ob spravilu krme

Pred Pelogovo gostilno v Šalincih leta 1927. Levo, gasilska brizgalna

je še tega, kar se rabi za film. Namreč, že takrat, ko še ni bilo televizije, še celo kina ni bilo kjerkoli, so v Stročji vasi že imeli kino-predstave, menda najraje takrat, ko je bilo več časa za zabavo in za koline. Šlo pa je nekako takole: razpeta bela rjuha (kot filmsko platno), za platnom Franček ali Micka, ali oba, za njima pa luč, ki je metala tenjo obeh akterjev na platno. Kaj sta počenjala za platnom, je bila stvar njune trenutne domiselnosti. Odkrili pa so tudi popolnoma holywoodski ali pravi filmski trik, s katerim so pri gledalcih naredili vtis, da recimo Franček za platnom požira burklje oziroma nekaj podobnega.

Krajnčeva ali Škofova gospodinja je bila nekoč imenitna kuharica. Le redke gostije, premicije in podobne "prireditve" so minile brez nje. Zato ni nič čudnega, če smo se tisti večer pri ustrezljivi Paničevi Tončki pogovarjali tudi o najrazličnejših vragolijah, ki so jih nekoč uganjali na kolinah. Kakšen mesar je v svinjski rep spretno vtaknil žico in ker je bila navada, da je gospodinja ob koncu kolin skuhala rep, je bilo veliko smeha, ko se je začela

mučiti z nožem in skrito žico. Spet drugje niso vtaknili žice v rep, ki ga je rezal mesar, ne gospodinja. S šalivim komentarjem je odrezal prvi, najdebelejši košček repa, ki ga je dobila gospodinja, saj je ona ves čas skrbela za to, da je bil prašič dovolj debel, nekoliko tanjši del repa je dobil nekdo manj pomemben pri celotni zadevi. Najtanjši del, "kjer se uši obračajo", se pravi konec, je pripadal najmanj pomembnemu. Lahko je bil to sam hišni gospodar! Pač odvisno od mesarjeve duhovitosti.

Bila je navada, da so tisto leto, ko se v Stročji vasi ni nihče oženil ali poročil, prišle za pusta maskare iz Pristave. Vlekli so po cesti narobe obrnjen ploč, na katerem je sedel možakar, cepil drva, jih razmetaval in se norčeval. Nekakšen notranji vzgon za vse to, je bila ukinitve občine v Pristavi, takoj po prvi vojni. Pustno razpoloženi so potem kakšno leto, ko je ob pustu ostala brez ženina ali snahe tudi Pristava, Stročenci vrnili Pristarcem milo za drago.

Pri takšnih vragolijah pa se menda že sme reči: maščevanje je sladko! Niso se pa mogli maščevati tisti gospodarji v Stročji vasi, ki so jim ponoči pred dnevom, ko so nameravali peljati gnoj v gorice, vaški fantje zvekli voz na sleme in tam naložili nanj gnoj.

V Stročji vasi imajo stara hišna imena pri Kosijevih ki jim pravijo Lukmanovi, Rajha pa se je oprijel vzdevek Radecki.

Končajmo pa ta obisk v Stročji vasi, kjer je nekoč s svisel Seršenove hiše opazoval življenje v vasi sv. Florijan, ki ga je narisal znani pokojni

Veščica, v ozadju stolp farne cerkve na Razkrižju

Vse polno je v Veščici in tam okrog mostov. Tega so letos nekoliko obnovili

Dinson - derbi leta 1974 v Ljutomeru. Razpelo ob zmagi okrog voznika Marka Slaviča ml. in seveda konja

Vučja vas - Leskovec

akademski slikar Ante Trstenjak, z mislijo vaškega duhoviteža Strajnsakovega Lujzeka - Škramleca: "Morali bi kravam otavo polagati pa smo jo s senom zametali!" Prvič se Stročja vas omenja leta 1438.

Nekoč je ljudem v ŠALINCIH resnično padla sekira v med. V začetku petdesetih let, ko so si belili glave, kako spraviti skupaj dovolj denarja za elektrifikacijo, so v gramoznici odkrili velikansko hras-tovo deblo s premerom dober me-ter in kar 12 metrov dolgo, ki je ležalo v zemlji prav gotovo že tedaj, ko še Šalinec sploh ni bilo. Les je bil zdrav in skoraj črn. Prodali so ga nekemu podjetju, ki ga je uporabilo za furnir. Posebej močna dvigala so morali pripeljati, da so ga lahko dvignili. Ko v vasi še niso imeli pojma o tem kakšen zaklad jim varuje zemlja, pa je v vasi že bila gostilna pri Fridrihu Prelogu. Tu so se shajali mladi ljudje, ki pa pogostokrat niso imeli v žepu pre-bite pare. Nekoč je bilo povsod na vasi tako in redki so bili vaški fantje, ki so imeli kaj cvenka. Tudi zapos-lenih je bilo zelo malo, po dva, trije v vasi, ki je imela kakšnih dvajset hišnih števil. Pa so se znašli tako, da so namesto denarnice vzeli s seboj nekaj pšenice. Če je bilo vino v gostilni osem do deset dinarjev pšenica pa po dva do tri dinarje, potem se ve, koliko kilogramov

pšenice je stal takšen fantovski večer v podobnih vaških gostilnah kot je bila Prelogova v Šalincih.

Ko se je nabralo nekaj korajže so uganjali tudi različne vragolije. Tako so se nekoč dogovorili, da se bodo sredi gostilne "na kup metali." Nekoč so pri takem hecu enemu od sodelujočih zlomili nogo. Kost pač ni prenesla teže vse tistih, ki so ležali na njem.

VEŠČICA leži čisto na skrajnem spodnjem koncu Polja. Sami o tem, če so še na Murskem polju, najbrž nikoli niso razmišljali, ker so imeli nekoč večne skrbi s Ščavnico in z Muro. Sedaj je boljše, ker sta obe regulirani. Posebej še Mura je znala tukaj zelo kljubovati. Nekoč sta bila pod Veščico, pravzaprav na Razkrižju na Murski strugi dva mlina, Farkašev in Gregorinčičev. Oba je voda dobesedno spodkopala, ko se je vodni tok obrnil proti desnemu bregu.

Že za časa stare Ogrske so na Veščici gojili tobak, ki so ga porabili zase, večinoma pa prodali drugam. Velikega pomena za kraj je bila cesta, ki so jo zadnja leta stare Jugoslavije speljali od Stročje vasi proti Razkrižju. Takrat se je dalo tudi kaj zaslužiti. Težko si je pravzaprav danes zamisliti, da je šla cesta iz Ljutomera proti Veščici preko Pristave.

Kljub vsemu temu, kar je že preteklost, pa je bilo življenje v vasi tako kot drugod. Ker so bili vedno ob meji, bi bili neumni, če se ne bi počasi ukvarjali tudi s tihotapstvom. Med drugo svetovno vojno so se morali navaditi na madžarske žandarje. Štefan Stamičar - Poljski, kot

Desno: znamenje pod Šumakom v Vučji vasi

Stara vaška preša v Vogričevcih

so mu rekli po domače, je tem žandarjem posvetil poseben "spomenik". Iz debelega jagnjedovega rila je naredil kip žandarija, to pa je znal, saj je bil tesar, delal je bugece iz lesa, kopal coklje in popravljajal ure, izdolbel iz njega sredino in vanjo naselil čebele, kot ima to Trstenjak v Šalincih. Žandariji so se seveda smejali tej Stamičarjevi šali.

Od Veščice jo mahnimo takoj v VOGRIČEVCE, ker tako zahteva obecežejevski red. Po ljudskem mnenju naj bi se nekoč tukaj naselili Obri iz panonskih step, ki naj bi se ukvarjali z različnimi obrtni, zato ima v Vogričevcih vsaka starejša hiša svoj grb. Po obrti so se imenovali tudi posamezne družine. Tako še danes govorijo neki hiši pri Kovačevih, ali pa so se ohranili priimki po imenih obrtnikov, kot pri Tunekovih, Frančovih, Filipovih. Še danes imajo nekatere hiše svoje grbe, pri drugih jih ne poznajo več, nove hiše pa jih sploh nimajo. Zanimivo je tudi, da imata dve hiši enak grb. Na primer pri Simoničevih in Stajnkovih (Kovačevih) so doma brodarji, pri Heričevih sodarji (pintarji). Usnjarska obrt ali kužnarija je bila pri Stajnkovih, klobučarji pri Filipičevih (Trstenjakovih), poštarji pri Kovačičevih, kovači pri Senčarjevih (Filipovih), lectarji pri Bratuševih. Novakovi so imeli za grb "čoho", pa niso znali natančno kaj naj bi to pomenilo.

Ljudje so vas razdelili na več delov. Središče vasi s kapelico se imenuje Ves. Del vasi, nad potokom ki priteče iz Mrzlega dola, in gozdom

Veliki lesi, se imenuje Bolgarija, na drugi strani potoka, proti Malemu lesu, pa se imenuje Romunija. Zahodno od Bolgarije je zaselek, ki mu pravijo Greješ otok. Položni breg na vzhodu, pod Leskovcem, je Špujc, kjer naj bi nekoč strašilo.

V vasi je pri Filipovih stara lesena vaška stiskalnica in pri Filipičevih (Trstenjakovih) kjer imajo za grb klobučarje, kar dokazuje, da je bila na tem mestu stara hiša, verjetno še iz časov, ko je vas štela samo 8 hiš. Novi gasilski dom v Vogričevcih stoji na tistem mestu kjer je pred tem stala manjša, iz blata zbita hišica, ki so jo uporabljali za predelavo lana, sicer pa je bilo tam tudi vaško shajališče.

Kdor hoče iz Vogričevca priti v VUČJO VAS, ima na izbiro samo dve možnosti: preko Vidma in Selišč, ali pa preko Križevca. V našem primeru se odločimo za pot preko Križevca, ker imamo na vesti še eno zadevo.

Sicer pa je spotoma dovolj časa za ramišljanje o turizmu v vseh teh obravnavanih krajih. Kdaj ga bo kaj, kajti gostilna še ne pomeni turizma, tudi vedno večje število trgovinic ne. Zadnje čase je vse bolj živahno gibanje za kolesarjenje. Toda, kako iz banovskega termalnega kopališča na krajšo ali daljšo turo s kolesom, ko pa niti v neposredni bližini kopališča ni ene same kolesarske steze. V poletnih mesecih, ko je v kopališču stacioniranih tudi večje število turistov, se ti v gosjem redu sprehajajo po Banovcih ali pa po cesti proti Veržetu.

V takšnih mislih se pripeljemo do Górice. Samo starejši ljudje vedo, kje je bila nekoč stara furmanska gostilna na Górici v Stari novi vasi kot vsakdo reče, čeprav je bila nekoč na hiši tablica z imenom Bučočovci številka 1. Nekaj časa je imela gostilno v najemu Prelogova Ana. Na bučočovsko železniško postajo pa je grajski kočijaž tiste čase vozil premilostno gospo beltinsko grofico, ki se je z vlakom odpeljala do Gornje Radgone, tam pa jo je že čakal kočijaž neke prav tako prežlahtne gospe iz avstrijske Radgone kamor je bila milostiva gospa grofica Zichy namenjena na velevažne klepete. Ko je grajski kočijaž grofico pripeljal, je bil na bučočovski železniški postaji vedno toliko časa pred prihodom vlaka, da ni bilo potrebnega nobenega hitenja ali celo panike. Domov grede se je kočijaž v gostilni na Górici na dvorišču ustavil in odšel v gostilno kaj popit. To se je ponavljalo dokler v gostilničarki Ani ni dozorel sklep. Tako si je kočijaž nekega dne spet gasil žejo v gostilniški sobi, ko se je Ana odločila. Smuknila je na dvorišče, se vsedla na kočijaški sedež in pognala konje proti Vučji vasi. Lepa sta bila grajska konja in živahna. Kaj hitro sta zaznala, da so vajeti v drugih rokah in Ana je potem pripovedovala, kako ju je komaj obvladovala. Na koncu Vučje vasi je obrnila ter v lahнем drncu pripeljala do gostilne, kjer je že od daleč videla kočijaža, vsega nesrečnega, kako vije roke nad glavo. Ko je kočijaž pred tem ugotovil, da konjev in kočije ni več na dvorišču, je bil ves iz sebe in ko

so mu povedali, kako je s stvarjo, je hodil po gostilni in jamral: "Kaj si je mislila ta ženska ... kaj bo rekla milostiva gospa grofica ... " Pa se je vse srečno končalo. Grofica ni nikoli zvedela, kaj se je dogajalo z njenimi konji. Tudi kočijaž se je še naprej ustavljal na Górici. Ane pa nikoli več ni pretentala njena Slavičevska kri ...

GRBI PO POSAMEZNIH VASEH

BABINCI - rusa, BANOVCi - Lampiščak, BERKOVCI - kajer s kruhom, BERKOVSKI PRELOGI - kajer, BOLEHNEČICI - lopar s kvasenico, BORECI - muha na verigi, BUČEČOVCI - kajer, BUNČANI - cvrla, povodni ptič, CEZANJEVCI - bizovina, potočna riba, CVEN - račica, DOBRAVA - goba, GAJŠEVCI - zlata gora, GRLAVA - žaba, HRASTJEMOTA - "kavrač" ali vran, ILJAŠEVCI - "čas predejo", KLJUČAROVCI - "črga", odeja za konja, KOKORIČI - brumbica, staro ljudsko glasbilo, KRAPJE (ZG.), krap, KRAPJE (SP.) "toplice", KRIŠTANCI - sirotka, KRIŽEVCI - "vajkar", pramen niti, LOGAROVCI - mladega hudiča, ki naj bi si bil s starim gajševskim hudičem "v rodi kak vrag pa zlodi". Ampak v Gajševcih zlodja ne priznajo, čeprav je naveden v starejši literaturi (glej Josip Pajek: Črtice iz dušnega žitka Štajerskih Slovencev, Ljubljana, 1884), LOKAVCI - jabolko, botulenka, MOTA pri Ljut. gosak, NORŠINCI - rotovž, PRISTAVA - mak, PODGRADJE - rovaš (palica na katero si putarji zarezujejo število odnesenih brent grozdja v stiskalnico), STARA NOVA VAS - recak pod mostom, STROČJA VAS - čebelji koš, ŠALINCI - češnje, VUČJA VAS - mak.

Babinska rusa

1. RUSA, RAČÍCA PA KAJÈR

Pri proučevanju ljudskih navad in običajev, pogostokrat ugotavljamo, da so kmečki ljudje radi posnemali svojo grajsko gospodo. Seveda je šlo pri tem za golo formalno posnemanje, saj je bila podložnikom vsebina tuja in nerazumljiva. Vedeli pa so prav dobro, kakšno veljavo in moč ima graščakov pečat na neki listini in ta pečat je obvezno imel fevdalčev grb. Za pečatom je stala grašča-

kova moč, ta pa je izhajala iz posesti. Podložniki vsega tega niso imeli, zato so si omislili vaške grbe, ki so bili zelo enostavni, vzeti iz vsakdanjega vaškega življenja, zato iz njih ni mogoče iskati česa, kar bi bilo tudi zgodovinsko pomembno. Izjema med grbi, ki jih bom tukaj obravnaval je ključarovski grb, ki mu pravijo "črga". Primerek, ki ga hrani Vrbnjakov Vanek pa je zgovoren primer, kako je grb ali vsaj

ideja o grbu bila prenešena iz nekega drugega okolja. Ključarovski grb predstavlja z zlatimi nitmi prešito, s figurami našito in ob okrasno izdelanih robovih z različnimi cofi okrašeno konjsko odejo. Kogar zanima izvor in pomen besede "čerga"!, ta bo lahko ugotovil, da gre ali za okrašen ciganski šotor ali (med drugim) za konjsko pregrinjalo, beseda pa je albanskega izvora,

Krištanska sirotka

kar daje grbu neko zgodovinsko podlago, ki ji tudi brez podrobnejših dokazov, vendar s splošno znano in sprejeto resnico, da so se v ta geografski prostro, v 15. in 16. stoletju, naseljevala tudi ljudstva z juga, ne smemo odreči razloga za razmišljanje. Šivanke, ki so navtikanke v črgo, so posledica kasnejše praktične uporabe vaškega grba na gostijah in podobnem, da si črge gosti ne bi mogli kar tako prilaščati, je "ukrasti," pa se potem delati norca iz ključarovskih gostov. To je že drugotni pomen črge. Sicer pa so na podoben način hoteli varovati svoje grbe tudi ljudje iz drugih vasi, kar bomo videli v nadaljevanju

razpravljanja o vaških grbih, ki imajo vsi izrecno šaljiv pomen, čeprav se morda za kakšnim vseeno skriva nekaj drugega od pomena, ki nam je ostal po pripovedovanju, ali po zapisih Janka Pajka iz leta 1884. Da gre za šaljivo vsebino teh grbov, pove dejstvo, da si jih večinoma niso izmislili v tisti vasi, ki si grb lasti in se celo ponaša z njim, ker potem ljudje iz Žerovinec ne bi bili tako neumni, da bi s svojim grbom prikazovali, kako "na volčjem dreku kolje šilijo!" Potem si ne bi Ljutomerčani, ki imajo lep uradni trški grb, izmislili še, da imajo poleg tega uradnega grba, ki je imel podobno moč in veljavo kot

graščakov, še grb v katerem je medved na verigi. O tem medvedu v grbu je znana naslednja zgodbica, ki jo je leta 1867 objavil Davorin Trstenjak. Medved je pozimi srečal lisico, ki si je v Muri ribe nalovila in jih v gobcu nesla v svojo luknjo. Tudi medveda so zamikale ribe, zato je lisico vprašal kako priti do njih. Lisica pa ne bi bila lisica, če ne bi bila zvita. zato je medvedu svetovala, naj gre na Muro, izkoplje v led luknjo, vtakne vanj svoj rep in naj čaka, da se bodo nanj nalovile ribe. Medved je storil kot mu je svetovala lisica. Ker pa le ni čutil, da bi se mu na rep kaj prijelo, je hotel pogledati v luknjo. to pa je lahko storil le tako, da je v zamrzli luknji pustil svoj rep. Od takrat hodijo medvedi po tem svetu brez repov. Nauk te zgodbe je v tem, da medved ni posebej ljena modrost, saj poznamo tudi tisto, kako se je vlegel medved pod dren, ki spomladi prvi cveti, pričakujoč od njega tudi prvi sadež po dolgi zimi. Pa vemo, da se dren zelo pozno zori. Primer z ljutomerskim medvedom na verigi je značilen primer za trditev, da si grba niso omislili sami, temveč so jim ga podtaknili okoličani. In tako je z večino grbov.

Nekdanji ljutomerski šolnik Jan Baukart je o medvedu, kot šaljivem ljutomerskem grbu zapisal tudi tole zgodbo. Neke viharne in deževne noči ti kolovrati prilično natreskan "purgar" po položnem kovačevem sadovnjaku domov. Zdajci zagleda na pobočju nekaj velikega, črnega, nekaj strašnega. Medved! - mu šine skozi zamegljene možgane - in že dirja in se kotali po

spolzkem bregu kričeč: "Medved! Ljudje božji - medved na kovačevem bregu!" Strastni ljutomerski lovci skočijo iz toplih postelj, pograbiijo bridke puške in planejo ven v vihar in dež - nad medveda! - Kaj pa je bilo? - Kovačev gnojnični sod je spokojno ležal nad jablanami. In da bi se ne skotalil po bregu navzdol, ga je bil kovač priklenil z verigo za jablano ...

Primerov, da si vaških grbov niso izmislili vaščani dotične vasi, je v širšem geografskem prostoru veliko. Blaguš ima za grb "uš", zato jim sosedji pravijo: "Na Blaguši imajo polno uši." V Cogetincih "v cekar zvonijo," ker je cekar njihov grb. V Pavlovcih imajo "volčja čreva," v Pršetincih "tele v kopanji kopljejo in z žlico kri zajemajo," v Turjancih imajo "žgance." V tej zvezi je znana tale "modrost," ki naj bi jo menda izmislili mlatiči: "Jutrano žgajнке, opoldne žgajнке, zvečer žgajнке, pa sem sit kak bik!" V Pucajncih pri Tomažu "želvina jajca valijo." Velika večina grbov pa je takšnih, ki jih ne bi mogli prisoditi izključno sosedom. V Biserjanah imajo "recaka na lanci," v Brebrovniku "piškurja," v Branoslavcih "soma," v Ivanjcih "bika."

Že nekoč so bila, pa tudi danes so mnjenja o tem, kakšen je v tej ali oni vasi vaški grb, različna. Pajek piše, da imajo v Bolehnečicah v grbu kobilu, spet drugi, (Vogrin v jurjevski kroniki) "kruh v kanjeru" ali pa "veselico". Danes trdijo, da je njihov grb "kvasenica in veliki lopar" (za devanje kvasenic v peč). Tudi za Veržej je slišati, da naj bi imel poleg uradnega trškega grba z ribo, še "vrč," da o razvpiti "tikvi"

sploh ne govorimo. Med mursko-poljskimi vaškimi grbi, je največjo publiciteto doživljala babinska rusa. Pa pogledjmo, kaj je zapisal Josip Karba, propagator gasilstva in zapisovalec o vaških grbih na Murskem polju, o rusi leta 1891.

Sredi ravne in prijazne babinske vasi se dviguje proti nebu mogočna lipa, ki že na stotine let spominja mimoidoče, da je tu že od nekdaj bilo slovensko srce ... Pod to lipo so ob pustnih torkih napravljali mize, nameščali stole in klopi; pripeljali so polovnjak "dobrega," ženice so pa spekle kruha, pogač in krapov. Tukaj se je zbirala maškerada. Na lipi je vihrala narodna zastava ter klicala sosedom dobrodošlico. Ljudje - ker so pred kakimi štiridesetimi leti bili še redki, ki so znali pisati - ljudje, pravim, imeli so po cele gosje peroti v rokah, pak "mačke" mazali po papirju, kedar so s svojimi grbi prišli ali prijezdili prijatelji od blizu in daleč, da z maškari pozdravijo slavnostno "ruso" ter se zabavajo pri jedi in pijači. Potem Karba v nekoliko arhaični slovenščini pravi, da dandanašnji pustni torek ne mine brez zabave. Korajžni ljudje namreč, dogovorijo se o načrtu, kako bodo gonili rusa na izprehod. V ta namen naredijo od lesa glavo z vratom ... to ovijejo z zajčjimi kožami, napravijo ušesa in oči - vse pač tako, da naredbe ne moreš razločiti od žive stvari. Na glavi ima rusa uzdo, okoli vrata ji obesijo prav glasne zvonce. Dalje priredijo kola (voz), s sedežem za dva moška; pred tem je prostor za rusa - neki moški, v gunjovino ali rjuhovino ovit, drži z rokami rusino glavo ter jo premika sem ter tja.

Noršinski rotovž

Ako vidiš to napravo, a ne veš kaj je, mislil boš, da se kaka žival na vozu valja. Na sedežih se bahato drži dvoje mož, v šeme opravljeni; vsak ima puško kraj sebe in bridko sabljo, v roki pa so jima vajeti, da krotita nemirno rusa, ki je huda posebno takrat, kedar ima okoli sebe veliko radovednih gledalcev. Rusa ima pač to posebno lastnost, da se z glavo obrača vedno na ono stran, od katere se ji kaj približuje, kakor da bi ji dišalo človeško meso; hlastno seže za človekom, ali da svojega namena ne doseže, za to skrbita kočijaša. Živinče se torej vozi. Pa še kako! K vozu vprežena sta dva konja, na enem sedi jahač. Da je prilično oblečen, razume se samo ob sebi. Na vsaki strani opaziš jezdeca, tudi v šeme opravljenega; zarijuvela

Banovski Lampiščak

puška črez rame in gola sablja v roki ti razodevata službo dotičnikov. Spredi in odzadi je še več pustnih norcev na konjih. Da ne manjkajo narodne zastave, tega ni treba omenjati. Ruso z njenim spremstvom vodijo ali prav za prav vozijo iz vasi v vas; skoro bi bil greh, ko bi je ne kazali v Ljutomeru. Povsod so sprejeti z največjim veseljem. Da radovednežei laže vidijo ruso, njene spremljevalce obdarujejo z jedjo in pijačo, tako da se zvečer prav židane volje vračajo domu. Tako o znameniti babinski rusi Josip Karba. V babinski rusi je dvoje: običaj in grb, oziroma: običaj, ki je grb in zanimivo bi bilo raziskati njene časovne, geografske in vsebinske

razsežnosti. Čutiti je v tem pojavu, če mu odvzamemo sodobno ropotijo, kot so sablje, stare puške in podobno, nekaj mitičnega.

* * * * *

V Noršincih je v zvezi z vaškim grbom odigrala pomembno vlogo vaška mlaka Rogoznica, ki je bila nasproti sedanje Sagajeve domačije. poleti, zlasti pa pozimi, ko je voda v mlaki zmrznila, so prirejali noršinski vaščani na pustni torek, ob ženitvovanjih ali pa na županov god, veselice. Poleti so potekale te prireditve na suhem ter v čolnih na mlaki. Središče vsega je bil rotovž, zgrajen v obliki šotor, hiše ali gradu s stolpom. Okoli mlake so bili

moški na konjih, med in za njimi pa vaščani in okoličani, ki so spremljali prizore v rotovžu ali pred njim. Tam so nastopali v sodnike, vojake in stražnike preoblečeni domači šaljivci, ki so navadno uprizorili razpravo na sodišču. Obtoženci so sedeli na klopi pred rotovžem v varstvu stražnikov. Sodniki so vodili razpravo skozi odprta vrata ali okna, v notranjosti rotovža pa so bili trobentač in godba. Glavna stvar je bilo zasliševanje in zagovor obtoženca. Od osebnosti vaških šaljivcev je bilo odvisno, kako dolgo so znali držati ljudstvo pri igri. Ko je bilo teh šal dovolj je zaigrala godba v rotovžu in pričelo se je vaško rajanje.

V prejšnjih časih, ki jih še pomni starejša generacija (rojena pred sredino 19. stoletja, op. J.M.), so bili ob priliki noršinskih rotovžkih zabav na Sagajevem vrtu navzoči tudi gospodje iz graščine Branek in tržani iz Ljutomera. Tako je o noršinskem grbu pred mnogimi leti zapisal znani slovenski pručevalec ljudskih navad Franjo Baš.

V Noršincih je tako do druge sredine 19. stoletja, veljal za vaški grb rotovž na Sagajevem vrtu, in sicer kot naslednik srednjeveškega obrambnega stolpa. Okoli njega je bilo zborna mesto vasi, kakor druge je lipa ali cerkev. Ko je prišlo zemljišče na katerem so se odigravale rotovške predstave iz srenjske v zasebno last, kar se je zgodilo v sedemdesetih letih 19. stoletja, so bili v Noršincih ob svoj grb. Zato so pozimi 1877-78 vaški fantje navozili v mlako Rogoznico zemljo in tako naredili otok na katerega naj bi postavili rotovž. Toda to se ni zgodilo. Biti brez grba pa je bila sramota, zato so si omislili nov, lesen grb, ki spominja na nekdanji rotovž. Škoda, da je nekdo pred mnogimi leti neokusno prejšnje bele stene prebarval z zeleno barvo.

Nekdanji uradni grb noršinske soseske, ki je bil v veljavi do novega zakona o petčatih leta 1927 je bil plug z brano in kolci za plug.

* * * * *

V Banovcih imajo vaški grb Lampiščak. Kaj je Lampiščak? Ledinsko ime za gozd, zadaj za termalnim kopališčem, potem nekaj gozdu podobnega, še kakšen travnik in nekaj njiv. V bistvu bolj kot ne močvirno zemljišče, delno obdano

z vijugami stare struge Murice, še bolj močvirno pa je moralo biti nekoč, kar potrjuje najbrže tudi etimologija besede Lampiščak, kar pomeni iz -lom, močvirno zemljo, -piščak pa bi lahko bil tudi iz lat. besede piscina, kar je toliko kot ribnik. Ampak v našem primeru je to postranska stvar. Med ljudmi živi izročilo, ki pravi, da je bil nekoč v Lampiščaku grad. O tem gradu kot gradu pa ni ne duha ne sluha v strokovni literaturi. Že prof. Kovačič je v začetku dvajsetih let, spodbujen od ljudskega izročila, ki ga seveda ni za zapostavljati, hodil tam okrog po Lampiščaku in v svoji Zgodovini trga in sreza Ljutomer, na str. 10, ko piše o obrambi samostanske zemlje v 12. in v začetku 13. stoletja pravi, "da v starejših časih zasledimo vse polno utrjenih gradičev po Murskem polju. Tak obrambni grad je bil Branek, potem grad v Lokavcih, pri Sv. Križu, v Banovcih (Lampiščak), v Veržaju, v Gajšovcih ..." To torej v Lampiščaku ni nič več od domneve, sicer pa iz razvojne poti gradov, ki so nastajali v srednjem veku vemo, da so bile to najprej utrjeni obrambni stolpi, ki so se potem razvili v grad, ali pa so na kateri koli način že, propadli. zato pa že omenjeni J. Pajk govori o svetilniku oziroma o obrambnem stolpu v Lampiščaku. Tisti grad, ki naj bi ga po mnenju restavratorjev slike, narisal kakšen potujoči slikar ob koncu tridesetih let 19. stoletja, je gola slikarjeva domišljija, morda spodbujena s pripovedjo kakšnega domačina. Še bolj domišljajska je risba Lampiščaka v izvedbi Hodnika iz Žihlave. Je pa pač nekaj

ustvarjalčeve pravice v tem, da dela po svoji glavi, da uveljavi svojo predstavo, vprašanje pa je, ali se bo to gledalca "prijelo." Tako je že na mestu, če se Lampiščak v grbu prikazuje kot obrabni stolp in nič več. O gradu, kot laičnem vi-denju stvari pa se zares nima smisla prepirati.

* * * * *

V Pristavi imajo za svoj grb mak, beremo v Karbovem rokopisu. Na gostijah se moški našemijo v različne poklice, potem pa se odpravijo k Murici, ki ji v Pristavi pravijo Merica. Tam pripravijo nekaj miz in stolov. Na mizi so papir in črnilnik. Kraj vode postavijo drevenko (lesena posoda, ki drži cca 50 kg pšenice), ki nima dna. Na drevenko dajo dve latici, na latici pa rešeto. V vodi stoji moški, ki z vedrico zajema vodo in jo vlija v rešeto. Spet drugi stresa rešeto, da bi voda hitreje odtekala. Tako teče voda skozi rešeto in drevenko brez dna nazaj v Merico. Ob drevenki stoji moški, ki ima v roki poravnalno desko oziroma "štrajhar," s katero tu pa tam potegne po vrhu drevenke, da bi bila mera točna. Ob strani stoji tretji moški, ki šteje napolnjene drevenke, kar sporoča pisčem za mizo, da zapišejo. Ti za mizo tudi nekaj brezzvezno računajo. Okrog tega dogajanja tekajo moški s košaricami, v katerih imajo makove glavice, ki jih prodajajo, ali pa sejejo mak. Spet nekdo drug z metlo pometa makove glavice in jih pospravlja. Vmes tudi kradejo in se močijo z vodo. Tu in tam pa jih kakšen za svoj "greh" dobi tudi čez pleča.

Na Spodnjem Krapju imajo za svoj grb "toplice." Tam so pravzaprav toplice vsaka mlaka. Za norčijo na gostiji je dovolj že škaf vode, sicer pa goste zvabijo h kakšni vaški mlaki, tam pa je že "zdravnik," ki bolnika pregleda in pri tem govori različne duhovitosti in norije. Konec je tak, da bolnika malce okopajo v kakšni mlakuži.

* * * * *

Na Cvenu imajo za grb "račico, ki so jo k biku gonili pa pozabili bikovino plačati!" Pri norčijah z grbi, ki so jih lahko uganjali samo zunaj, so si navadno izbali drugi dan gostije. Tri dni, kolikor so nekoč trajale kmečke gostije, ni bilo mogoče samo jesti, piti, prepevati in plesati. Ljudje so se morali tudi nekoliko sprehoditi, da jim je potem spet bolj teknilo za obločenimi mizami. Pa še nekaj je bilo pomembno pri tem. Prvi dan so se gosti med sabo spoznali, zvedeli kaj drug o drugem, kar je bilo pri besednih dvobojih okoli grbov še kako pomembno. Vse v stilu zbiranja informacij in tihe diplomacije! Drugo jutro gostije na Cvenu, hodijo okoli mlak in luž moški, ki imajo v rokah palice in polena. Ti ljudje seveda niso bili Cvenarji. Mlake jim ni bilo treba dolgo iskati, saj je bila največja ob hišah sredi vasi. Ko te ljudi zagleda kakšen vaščan - vse pa je tako organizirano - navadno reče: "Neumnež, saj ga nega tu notri rakov!" Čez čas poskrijejo pod mostove - in teh je (bilo) na Cvenu veliko, rake, nato pa pridejo lovci na "račji lov." Goste z gostije seveda povabijo s seboj, kajti prav v tem je mik in čar

lova. Prvi lovec dreza s palico pod most, drugi lovec pa na nasprotni strani zgrabi, tam že prej nastavljenega raka, ga na veliko kaže gostom, potem pa ga vrže v torbo. Tako lahko lovec s temi raki lovi pri petdestih mostovih, je zapisal Josip Karba iz Šalinec v svojem rokopisu O grbih, leta 1879. Razne norčije uganjajo tudi pri večerji. Nekemu strežniku uspe od katerega od Cvenarjev dobiti raka, od Krapenca pa krapa. Vsakega dene potem v posebno stekleno posodo. Ko je zvečer razpoloženje na gostiji na višku, pokaže strežnik obe živali gostom, nato pa dene raka v posodo s kropom. Vse to dela ob šaljivem komentiranju. Potem dene raka v posodo s krapom. Tu se rak tako močno oklene krapa, da ga nese s seboj, če ga dvigne iz posode. Spet ni konca šaljivemu komentiranju, zbadljivkam, na račun Cvenarjev in Krapencev.

Danes teh šal z raki ni mogoče početi, ker ni več rakov, zato pa tudi Cvenarji ne vejo kaj bi z račico, ko ji pride njen čas ...

Karba ve povedati, da so imele nekatere vasi svoje grbe "lepo na posebnih zastavah naslikane, nekatere vasi pa se bolj malo brigajo za take ceremonije. Nekaj zavoljo tega, ker je grb ne pripraven za kako početje in so taki grbi bolj za ustmene zabave."

* * * * *

V Iljaševcih imajo za vaški grb "čas" oziroma "čas predejo". To je majhna hišica, podobna tistim, ki napovedujejo vreme (če se iz hišice prikaže moški bo lepo, če pa

ženska, bo slabo vreme). V omenjeni hišici sta dve figurici, ki predstavljata gospoda in gospo. Oba sedita za mizo in predeta čas. To pa gre tako, da se s koncem mezinca desne roke dotakneš palca leve roke, z mezincem leve roke pa palca desne roke. Nato pridejo na vrsto vsi prsti obeh rok. Zadeva je precej zapletena in malokdo pravilno igra.

* * * * *

V Stročji vasi imajo za grb iz slame pleteno čebeljo košnico. Uporabljajo pa grb tako. Pri hiši, se pravi v Stročji vasi, kjer je doma snaha na dan gostije nategnejo med hišo in kakšnim drevesom nasproti hiše dolgo vrv in nanjo privežejo čebeljo košnico, polno listja. Košnica mora viseti na tistem kraju, kjer bodo na dvorišče prišli ženin in njegovi gostje. Ko pridejo, začnejo tresti vrv s košnico in listje pada potem na goste.

Leta 1852 je z Murskega polja v Maribor prijezdilo 150 mož in fantov, da bi ob otvoritvi kadetnice pozdravili mladega cesarja Franca Jožefa. Konjeniki so imeli na svojih zastavah vaške grbe. Iz nekega pisma, ki ga je J. Karba naslovil na Vlada Pušenjaka, gospodarstvenika in političnega delavca v Mariboru razberemo, da so v prvih letih razvoja gasilstva, preko okrajne gasilske zveze v Ljutomeru, gasilskim društvom dovoljevali, če si smejo ali ne, na svoj prapor dati vaški grb. To je bilo povezano z uvajanjem slovenskega poveljevanja v gasilstvu.

Grbi v tej knjigi so prvi celovit pogled na to tematiko. Avtor Jože

Lebar jih je narisal po konsultacijah z mnogimi posamezniki, ki o grbih kaj vedo in ki so seznanjeni z njimi preko izročila. Če se bo dvignilo kaj prahu, toliko bolje; naj se zadeve razčiščujejo, kolikor je le mogoče.

3. VIRT JE ŠA PHAT LAN ...

Pred šestdesetimi leti so tekstilne tovarne do kraja uničile pridelavo lana. S polj je izginil odtenek modrikaste barve lanenega cvetja, vse manj je bilo lanenega platna, platnene srajce in hlače pa so že zdavnaj postale folklor. Od setve lana in tudi konoplje pa do končnega izdelka iz teh rastlin je bil dolg in zahteven postopek. Ko je bil lan zrel so ga spipali in povezali v manjše snopiče. Potem so ga shranili do nadaljnje predelave, do rihlanja, to je odstranjevanja glavic s semeni. Pri tem opravilu so uporabljali poseben lesen ali pa tudi kovinski glavnik, ki je bil pritrdjen na poseben kol, ki so ga zabili v zemljo. Za rihlanje so namesto kola lahko uporabljali poseben tram, ki je imel izdolbene utore za namesnitev rihla. Na takšnem tramu je bili drug poleg drugega tudi pet ali še več teh glavnikov. Šope lanenih stebelc so potem tako dolgo česali po rihlu, da so odstanili lanene glavice. Potem so lan razgrnili po sveže pokošeni trati, ga posušili in speh shranili za nadaljnjo obdelavo.

Potem so dobile lan v roke terice, ali po naše trlje, vendar navadno ne pred Veliko mašo (15. avgust). Tudi te so imele posebno napravo s

katero so iz lanenih stebelc izdelovale prejo. To je bila trlica. Čisto enostavna je bila trlica. V zemljo sta bila zabita dva močna kola na katera sta bili na vsaki strani pribiti dve vzporedni, vodoravni deski, dolgi kakšnih 70 cm. V sredini, med tema dvema deskama je bila tretja deska, tanjša, lepo poobljana, nekoliko daljša, z ročajem na enem koncu, na drugem koncu pa je bila nataknjena na osovino, da jo je lahko terica pomikala navzgor in navzdol. V eno roko je prijala terica šop zrihlanega in posušenega lana, ga vrgla preko prvih dveh vodoravnih desk, z drugo roko pa je držala za ročaj sredinske deske in z njo udarjala navzdol. Pri tem je lan lomilo in nastajala je preja. V Vogričevcih so ljudje o tericah poznali pesem, ki je šla nekako takole: Virt je ša phat lan / to pa še ni zadosti, to / huj, huj, huj / ta, ta, ta / toti lepo gre na finge / z lenom ji hitro gre ... Na finge hoditi je pomenilo toliko kot gizdavo hoditi. Če berete to pesem s posluhom za ritem, potem ugotovite, da je po prvem verzu bilo udarjanje s trlico navzdol po lanu štirikrat na dolgo, po drugem verzu - prvi zlog, dolg udarec, potem šest hitrejših in krajših udarcev in spet dolg udarec. S huj so ponazorjeni dolgi in krepki udarci, s ta, ta, ta spet kratki in manj močni - toti lepo gre itd. pa spet pomeni kratke udarce, med katerimi je terica lan tudi otepala, ga trla od začetka pri roki, ga počasi vlekla k sebi. To je seveda delala toliko časa, da so se lanena vlaknasta stebelca spremenila v prejo. Trenje lana pravzaprav ni bilo

lahko delo, največ nevšečnosti pa je ženskam delalo tako imenovano pozderje. To so sesekljeni drobci lanene skorje, kar je veljalo kot odpad. bilo je pozderje strašno vsiljivo, bodeče, povzročalo je tudi srbež. Najbolj pa so se ga bali fantje, ki so radi smukali okoli teric, saj so bile tudi mlade med njimi. Starejše, že omožene in izkušene ženske so takega vsiljivca zgrabile, ga položile v vodoravno lego in mu za hlače naphale pozderja, da se ga ni mogel tako hitro rešiti. Prejo so potem terice kot kito spletle v povosmo.

Preden so dobile lan terice, ga je bilo treba posušiti. To so opravili v laniščnici ali v pečnici. Te so bile zidane ali pa spletene iz šibja, okrogle in ometane z ilovico. Zgoraj so imele odprtino na katero so bili položeni drogovi, na teh pa je bil lan. Spodaj se je kurilo, kurjač pa je bil vedno izkušen moški, ki so mu pravili "grof". Trenje lana so opravljali v tako imenovanih "trlin-skih hutah", ki so bile različno velike. Na Zgornjem Krapju je merila približno 6 x 6 m. Ta huta ali lopa je bila na vse štiri strani odprta, nedaleč od nje pa je stala pečnica. Takšna huta je stala tudi gozdu ob cesti proti Kokoričem, na Moti in še drugje.

Teric niso plačevali, temveč so jih odslužavali. Gospodar in gospodinja, lastnika lana, sta morala tericam dati hrano in pijačo.

Pečnico za lan v Stari vasi so uporabljale tudi okoliške vasi. Bila je zidana, blizu nje pa so bile tudi trlice in teric je bilo vedno osem do deset. Terice so jedle pogače, kvasenice, gibanice, pile pa so

žganico, mešano z medom. Vedno so pele in se šalile med seboj ter se norčkale iz mimoidočih. Za kakšnim postavnim fantom so se drle: "Coprtn, poleg riti klin!" Če jim je prišel preblizu, se je zgodilo tisto s pozderjem. Kako je poskakovalo srce kakšne mladenke, ko so tovarišice na tleh obdelovale fanta, ki ga je rada videla. Segale so mu za hlače ... Ne, ne, ona tega že ne bi mogla ...

Staršenska pečnica je bila blizu železniške proge Ljutomer-Radgona in ko se je približeval vlak, so hitro stekle do železnice, mahale so s predivom, kakor da bi kosile travo. Tudi skakale so ena čez drugo, čemur so rekle, da "vrane streljajo". Vedno, ko so bile te nenajavljene cirkuške predstave, je vlak tam mimo vozil čisto počasi. Terice so pele med drugimi tudi tisto, ki pravi: Smo trlje bile / smo vino pile / smo jele meso / kak krave seno. / Pojele še bi / vuka in psa / če ne bi kosmata bila.

Po končanem delu so terice odšle na večerjo. Mimogrede so takrat pobrale na kakšnem dvorišču plug, tudi drugo orodje in ga zvlekale na kup, ali pa ga na drugem koncu vasi vrgle v mlako. Te šale s plugi pa niso bile pozabljene, Fantje so se znali maščevati. Na veliko soboto so pobrali stolčke, ki so jih ženske uporabljale pri molži, jih zložili na kup sredi vasi ali na travniku, ki se mu je reklo Petlišče.

Za tericami so prišle na vrsto predice. Bil je zimski čas, ledene sveče so visele s streh, po cestah je bil saninec. Zjutraj in pozno zvečer je pod nogami škripal sneg. Narava je mirovala, zato pa je bilo toliko

S pozderjem v hlače

bolj živahno v toplih kmečkih domovih kjer so se vrteli kolovrati, pripovedovale dnevne novice in že koliko krat ponovljene zgodbe.

Presti predivo, se je moralo naučiti skoraj vsako kmečko dekle. Skoraj vsako pomeni, da se je s kolovratom "spoprijelo" res vsako dekle,

Predice

dobre predice pa so bile le nekatere. Predica je bila dobra, če je znala spresti drobno in v prvi vrsti enakomerno debelo nit, kot pravi tudi stara pesem: "Le predi, dekle predi, prav tanko nit naredi, da se ne bo krotovičila in tkalcu se ne trgala." Predica je dala predivo v preslico, to je posebno tri- ali štirinožno stojalo, s pokončno, včasih z okrasnimi črtami izrezano ali pa struženo gred, dober meter dolgo, ki je imela na zgornjem koncu železen primež, podoben kleščam, zapirala pa je ta primež manjša utež. Za tem je prišlo tisto glavno. Z eno roko je vlekla predivo s preslice, z oslinjenim kazalcem in palcem druge roke pa je zvijala predivo, ki ga je kolovrat sukal in pri tem pazila, da je tekla preja enakomerne debeline v kolovrat, ta pa je nit navijal na votek.

Z votka so potem premotavali spredeno nit na motovilo ali vujalo. Motovilo je bila lesena naprava, ki je stala na dveh nogah, v višini

enega metra ali tudi več, ker so bila motovila različnih velikosti, je bila vodoravna os, ta pa je imela ročaj za vrtenje. Na vsakem koncu, slab meter narazen, sta bila na leseno osovino pritrjena dva, prav tako lesena križa, ki sta imela svoje konce povezane s štirimi tankimi paličicami. Dolžina križevih krakov je bila narejena po starih merah, recimo dva komolca na vsako stran od središčne osi. Zato so bile tudi v urbarjih zapisane količine preje, ki jih je moral podložnik vsako leto dati zemljiškemu gospodu ali župniku, odrejene v komolcih.

Z motovila ali vujala so spredeno nit sneli na komolce ali pa so jih zvijali v klobke.

Terice, predice, tkalec. Slednji je na statvah ali krosnah tkal najrazličnejše vrste platna. Z opuščanjem lana, ni bilo več dela tudi za tkalce. Pred mnogimi desetletji, je bil v Stari Novi vasi tkalec Tajčar. Bil je visok, tršat človek, v enem uhlju je imel uhan, da je menda bolje videl. V

Logarovcih je leta 1964 prenehal tkati zadnji tkalec, to je bil Kosejev Tunek. Pri hiši, ki ji po domače pravijo Šömenovi, so se s tkalstvom ukvarjali vse od leta 1832, kot ve povedati hčerka zadnjega tkalca, Marjeta, poročena Marinič. Prvi je bil Simon Kosi, in po njem se je verjetno hiše "prijelo" domače ime - Šömen. Tkalca sta bila tudi njegov sin Anton in vnuk, prav tako Anton. Slednji je - kot že rečeno - zaradi starosti tkalsko obrt opustil leta 1964. O tkalskem delu in o krosnah tako ni bilo mogoče "pisati v živo." Hčerka Marjeta pa je vendarle po spominu povedala nekatere drobce, ki utegnejo biti zanimivi, saj gre pri tkalstvu za eno najstarejših obrti.

Tkalo se je skozi vse leto, razen takrat, ko so bila nujna opravila na polju. Naročniki za platno so bili večinoma ljudje iz Slovenskih goric, vse tja do Juršinec, manj s Polja. Ta podatek najbrž napeljuje k domnevi, da se je lan obdržal najdlje na obrobju Slovenskih goric, sicer pa drugi podatki iz Stare Nove vasi in še iz nekaterih drugih krajev pravijo, da so nosili prejo tkalcem v Prekmurje. Logarovski Kosi je imel letno do 150 "strank".

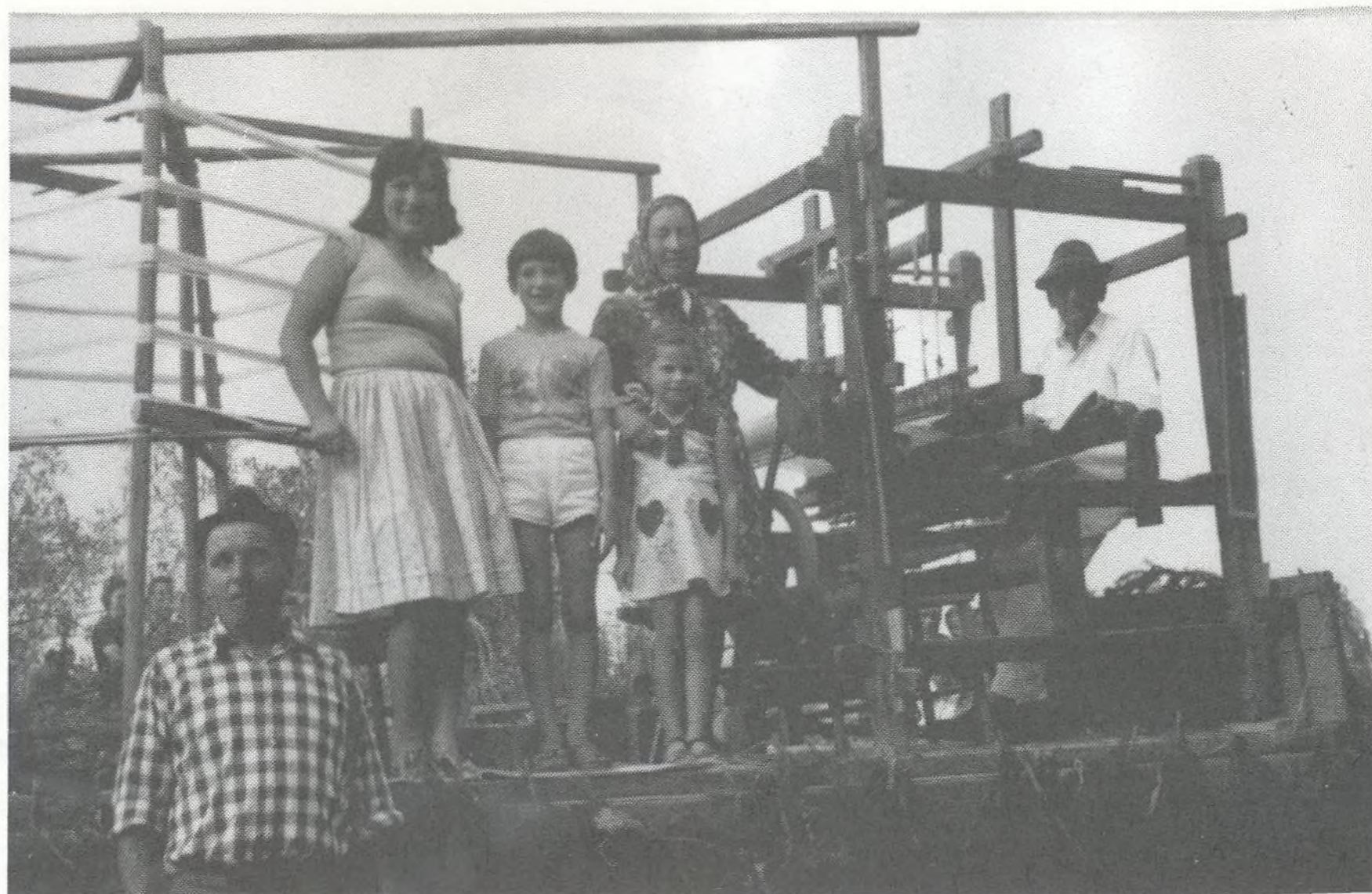
Zaradi obojestranskega zadovoljstva in obenem zavoljo poštenosti, se je preja stehtala, ko jo je naročnik prinesel, prav tako pa se je stehtal tudi končni izdelek, platno. Zanimivo je, da je tkalec tehtal s staro funtno tehtnico (en funt je bil pri nas 560,06 grama), ki v javni uporabi ni bila več v navadi vse od zadnje tretjine prejšnjega stoletja. Tkalo se je predvsem dve vrsti domačega platna. Bilo je finejše plat-

no, ki so ga uporabljali za posteljne rjuhe, predpasnike, breguše, srajce in drugo. Potem je bilo bolj grobo platno, ki so ga uporabljali za ponjave, travnjače, za podlogo pri komatih. Posebna vrsta platna - cvilih, se je uporabljala za vreče.

Pred tkanjem je bilo treba opraviti vrsto postopkov. Preja se je namotala na snovačo, ta pa nato na valj in sicer na tolikšno širino, kolikor široko naj bi bilo platno po želji naročnika. Za vsako platno je bila napravljena osnova, na katero so se prisukale nove, podolžne niti. Obstajal je poseben kolovrat, na katerem se je preja iz klopk navijala na cevi, izdelane iz trstike, ki so se nato vlagale v leseni čolniček. Tega je potem tkalec enkrat z leve, drugič z desne strani ročno metal pravokotno na osnovo. Da se je dosegla potrebna gostota platna, se je nastajajoče tkanje od časa do časa zategovalo s posebno napravo na krosnah.

Izdelano platno se je navijalo na poseben valjar, ki je bil sestavni del statev ali krosen.

Tkanje navadno ni bilo plačano v denarju, pač pa pretežno v naravi (žitarice, drva, jabolka, pijača in drugo).

Statev ali krosna

4. O PRESVETI TOMAŽ, TI NAM MLACE DAŠ ...

Največje in tudi najimenitnejše opravilo na Murskem polju in v sosedni Ščavniški dolini je bila žetev in mlačev. Leta 1944 se je pojavil prvi traktor - Slavičev buldog v Banovcih. Bila je vojna, primanjkovalo je nafte, zato je traktor pogajal lesni plin. S traktorji se je začelo novo obdobje, ki še traja ...

Nekoč so želi s srpi. To je bilo počasno delo, toda niti betvica klasja se ni zgubila. Najstarejši ljudje se spomnijo, da so srpi želi tu in tam samo še ajdo, ki so jo tudi pipali, če je bila med njeno rastjo tolikšna suša, da je "omedlevala", kot se je temu reklo in ni mogla zrasti toliko, da bi jo lahko pokosili s koso. Bilo pa je navadno na takšni ajdi več zrna kot slame.

Kako je bilo z žetvijo in mlačvijo, se dobro spominja triinosemdesetletni

Osterčev Franček iz Iljaševcev. Kosci so imeli na kosišču ali ratišču pritrjeni dve tanki deščici, na koncu levo upognjeni, ki sta se imenovali perutnici. Te so služile za to, da se je odrezana žitarica lepo prislonila na še stoječe silje. Tako je gorbralja, ki je bila tik za koscem, lahko naredila lepši snop. Tega je delala tako, da z levo nogo potiskala požeto, korak za korakom naprej, s srpom v desni roki pa je odrezano kopala proti sebi in tako je nabrala snop, ki ga je položila na povreslo. To je delal povreslar. Če je bil dovolj spreten pri sukanju slame, pa tudi, če je bilo premalo ljudi, je delal povresla za dve gorbralji. In močna ženska za koscem, ki je imela navadno tudi velik srp, je naredila debele snope, kar je delalo preglavice tistemu, ki je

Mlačev pri Francu Slaviču v Babincih leta 1928

zlagal snopje v križe, saj je moral izbirati, da je v eno plast križa dajal enako debele snope, sicer bi bil križ premalo stabilen. Opravilo zlaganja križev je navadno pripadalo hišnemu gospodarju. Tretji človek za koscem je bil vezač. Ta je moral imeti še kolikor toliko gibek hrbet, saj je svoje opravilo opravljal na pol kleče. Tu in tam je moral tudi vezač delati za dvema koscema in ubogi siromak se od snopa do snopa ni utegnil niti zravnati. Požeto snopje so potem znosili na rob njive, zloženo pa je bilo na vratah. Le, če je bila njiva široka, je bilo treba zlagati križe tudi na njivi. V vsakem križu je bilo 22 snopov; spodnji, prvi, skupaj zlomljen se je imenoval mišjak, zadnji, zgornji pa klobuk. Rž so radi stavili v razstave ali kope, posebno še tisto, katere slamo so uporabljali za strešno kritino, saj se na ritovini stoječemu snopu slama ni toliko upognila ali nalomila. Zgodilo se je potem, da je močan veter razkopal križe in kope. Vetru je

navadno sledil tudi dež in tako je snopje nateklo, kot se je temu reklo. V takšnem primeru je bilo pogostokrat potrebno križe skoraj do kraja razložiti, da se je snopje posušilo.

Za tem je prišlo pospravo pridelka. V lestvicah, to je na vozu, ki mu je bilo treba narediti največji možen razmak med prednjimi in zadnjimi kolesi, sta se namestili dve dolgi lestvi, z oporami oprti na kolesni osovini. S temi vozovi se je potem vozilo snopje na skedenj ali škeden po domače. Snopje so zložili v parme in na huto, če je šlo za tisti stari skedenj iz 18. ali prve polovice 19. stoletja, poleg stare hiše edini spomenik kmečkega stavbarstva, za katerega na Murskem polju ali v Ščavniški dolini nismo imeli ne posluha in zato tudi ne denarja, da bi kakšnega ohranili bodočim rodovom. Če je bilo prostora pod streho premalo, so zložili snopje tudi v oslico. Tako je bilo snopje pripravljeno na mlatitev.

Nekoč, v starih časih, to pa je pomenilo skoraj do konca prejšnjega stoletja, so vso mlačev opravili s cepmi. Mlatilnice so bile sprva takšne, da niso imela vgrajenih čistilnih naprav in so zrnje morali čistiti tako, kot bomo to videli pri ročni mlačvi. Poganjali so te mlatilnice z vitlom (gepelj), se pravi z živino. "Prave" mlatilnice so se pojavile šele v začetku tega stoletja.

S cepmi so mlatili, zaradi slame za strešno kritino, še vse do sedemdesetih let. Pred prvimi mlatilnicami pa so morali omlatiti s cepmi vse, kar so pridelali. Čeprav je bil pridelek tako v zrnju kot v slami za slabo tretjino manjši, je mlačev trajala vse do začetka novembra. Tako je bilo treba rž in pšenico na novo zasejati se preden so pospravili stari pridelek. Odtod in zavolju ujm, ki so lahko celoten pridelek v hipu uničile, je veljalo načelo dobrega gospodarjenja v tem, da je bilo v shrambi vedno na zalogi žitaric za eno setev. Seveda je bilo v letih lakote tudi to drugače.

Z mlačvijo je povezan tudi del socialne zgodovine teh krajev, iz katere smo se najbrž morali nekaj naučiti, saj so bile izkušnje dovolj grenke ... Mlatiči so na Polje in v spodnjo Ščavniško dolino hodili od Medžimurskih goric pa vse preko Jeruzalema, Svetinj, Cerovca, Desjaka, Sv. Tomaža pri Ormožu, z vrhov okoli Male Nedelje, Sovjaka, Murščaka in drugod. Dvaindevetdesetletni Franc Sunčič iz Križevca je znal povedati tole pesmico o kruhu in mlatičih: O presveti Tomaž, ti nam mlace daš, o presveti Križ, ti

nam kruh deliš. Mlatištvo je bilo čisto navadno sezonstvo. le s to razliko, da ni bilo treba iti preveč daleč in so se "mlaci" ob sobotah vračali na svoje domove, v nedeljo proti večeru pa je bilo spet videti kako sta po dva možakarja koračila po cesti ali poti, opremljena s cepmi ali z "razstavljeno" koso na rami, na hrbtu pa tu in tam kateri imel še veliko rešeto, redos imenovano. Mlatiči niso samo mlatili, temveč so pomagali tudi pri žetvi in pri košnji.

Bilo je doslej nekaj besed o mlatičih in o mlačvi, nič pa še o orodju s katerim so to pomembno delo opravljali. To je bil tako imenovani cepec ali cipé po polansko povedano (seveda, nujno s poudarkom na črki e, ker bi se sicer kaj drugega razumelo).

Cipé so bile prastaro orodje, sestavljeno iz petih delov. Najprej je bil tu ročaj, dolg do 1,5 metra, struženi les, na spodnjem koncu debelejši, na zgornjem, tanjšem delu je bila ozka, nekaj milimetrov globoka utorna zajeda, vrh pa je bil stružen v kroglo. Cepič je bil 60 do 70 cm. dolga in srednje debela palica, proti koncu nekoliko debelejša, rabili pa so zanj glogov ali drug trdi les. Potem so bile tu krpele, usnjena gož, premera kakšnih štirih centimetrov. Gož je bila narejena v obliki cilindra, da se je nanjo z jermenom iz surove, suhe goveje kože, lahko na eni strani navezal cepec, ki je prav zaradi tega imel na zgornjem, tanjšem koncu manjšo zarezo, prav tako pa se je gož navežala na nasprotni strani na krpele. Te so bile narejene iz lesa, upognjene v obliki ozke črke U in so objemale zgornji

konec držaja. Krpele so bile, če bi jih raztegnili, dobrih trideset cm dolge, torej na vsaki strani držaja najmanj po 15 cm. Imele pa so krpele na zgornji strani zareze in to v višini kroglice na držaju, da se jih je dalo, ne da bi naveza zdrsela navzdol ali navzgor, z jermenom in z zanko v obliki osmice navezati. Enake zareze so bile tudi na spodnjem koncu krpel in tudi tukaj so bile navezane. Celotna zadeva je imela pomen v tem, da se je cepič lahko vrtel okoli ročnika. Tako kot si je moral kosec dobro pripraviti koso, da ni bila preveč stegnjena ali preveč prikrčena, ker bi v prvem primeru koso težko gonil, grabila bi namreč preveč trave, v drugem primeru pa s svojo košnjo nikamor ne bi prišel in bi "kosil na rogel", kot so to nekoč pravili za šalinskega Krolovega Maksa. Torej, tudi cepič je moral ob držaju viseti nekako v pravilnem kotu. Če je bil skoraj pravokotno na držaj, tudi z močnim zamahom ni bilo pravega udarca po snopu, če pa je bingljaj ob ročniku, se je mlatič z njim lahko nehote kresnil po glavi.

Omlačeno zrnje je bilo treba očistiti. Dokler ni bilo vejalnikov, so delali to na zelo preprost način. Zrnje so najprej očistili večjih kosov slame in praznih lati z velikim rešetom, ki so mu pravili redos. Potem so zrnje "vejali", se pravi, da so ga iz enega kraja gumna z leseno lopato imenovano "vejača" metali v drugo stran gumna in sicer vedno tako, da je veter, ki je pihal (če je pihal) prihajal pravokotno na smer vejanja, da je tako lahko odnašal pleve in druge smeti.

Mlatička iz Dobrave

Vreče, vreče ... da bi jih bilo vsako leto veliko in še več ...

Kasneje so si pomagali z vejalniki. To je bila bobnu podobna lesena naprava, v kateri so bile široke lesene lopatice, vcepljene v gredelj, na zunanji strani pa je bila na gredelj privita ročica, s katero se je vejalnik ročno poganjal. Nad bobnom je bil "grod" v katerega se je nasipavalo neočiščeno zrnje. To je potem šlo "skozi veter" in preko dveh rešet, ki sta izločali drobno in natrto zrnje ter seme različnega plevela, kot je bil na primer kokalj ali pa divja grahorica. Skratka, po istem sistemu je delovala tudi sodobnejša mlatilnica, ki se je pojavi pri nas okoli leta 1900.

Te mlatilnici so preko jermenika poganjale parne lokomobile. Med najstarejše mlatilnice so sodile Slavičeva z Grab, Štiblarjeva iz Križevca, Domajnкова iz Bučečevca, Lešnikova iz Bobrave, Štuhecova iz Bolehnečic iz leta 1908 in morda še katera. Z leti jih je bilo vse več: Dolamičeva iz Noršinec, Košnikova iz Pristave, Jelenova in Vaupotičeva iz Lokavca, Čukova iz Vučje vasi, Bohinčeva iz Cvena, Špurova iz Veržeja in še mnoge druge.

Pri strojni mlačvi je bilo potrebnih 18 do 25 ljudi, odvisno od tega, kako daleč je bilo treba od mlatilnice spravljati slamo in kako daleč je bilo do snopja. Vaščani so si pri tem delu medsebojno pomagali, glavnino pa so pri tem predstavljali kmetovi mlatiči s svojimi ljudmi. Mlatič, navadno sta bila dva, je delal za mertik, svoje sodelavce, ki so pomagali pri strojni mlačvi pa je plačal, ali pa je kateremu, ki je bil v podobnem mlatiškem odnosu kot on sam, povrnil z delom, ko so

"mašnili" pri njegovem gospodarju. "Mašini", kot se je reklo strojniku, ki je moral praviloma opraviti izpit iz opravljanja s parnimi kotli, potem še en vlagač snopja v mlatilnico, včasih tudi dva, so jedli ločeno od ostalih delavcev in boljše. Mlatilničarji so za svoje storitve jemali plačilo v zrnju; njihova je bila vsaka deseta drevenka - 50 kg (in pazili so, da pri vsaki odnešeni drevenki gospodar ni pozabil s kredo potegniti črte po mlatilniškem ogrodju.). Ko so ugotovili, koliko so namlatili in mlatilničarji zaslužili, je gospodar zbrisal tiste črte, saj sosedu, kamor se je "damfar" selil, ni bilo potrebno, da na ta način izve, koliko so pri njem namlatili. Bili pa so tu in tam tudi taki, ki so zapisali več črt kot so namlatili, češ, naj vidiijo ...

Sprva je bilo treba lokomobilo in mlatilnico, voziti s konji ali s kravami, če je bilo daleč, od sosedu do sosedu pa so opravili to "s kruhom", kot se je reklo, v tem primeru peš. Vlekli so in potiskali, nič vlekli in nič potiskali, pa se na vsa usta drli horuk in podobno. Potem so se pojavile lokomobile - samohodke, ki so za sabo vlekli ali pa tudi pred seboj potiskale mlatilnico, če je bilo treba. Odtod najbrž tudi ime bik za lokomobilo.

5. STRIC NAPRE KOSIJO

Poleg žetve in mlačve je bila košnja drugo veliko opravilo. V juniju, ko so trave v glavnem že odcvetele (!), se je začela košnja sena, Kosci so se zbrali ob jutranjem svitu, zaužili košček črnega kruha, popili nekaj žganja, potem pa so se odpravili na travnik. Vsak kosec je imel dobro sklepano koso in nekateri so vzeli s seboj tudi rezervno.

Za predpasnikov trak je imel zatak-njeno oslo oziroma voder, v katerem je bila voda ali domači kis, v voder pa je bil vtaknjen ploščat kamen za brušenje kose. Nekoč so bili ti kamni izklesani iz naravnega kamna, kasneje pa so jih začeli izdelovati v tovarnah. Umetni kamni so bili boljši, toda kosi so zelo hitro zbrusili klep, to je stanjen del roba kose. Voderi so bili iz govejih rogov, pojavili pa so se tudi pločevinasti.

Pred začetkom košnje so si kosci izbrali prednjara, kosca, ki je prvi zarezal plast, za njim pa so se zvrstili ostali kosci. Seveda so pri tem pazili, da si niso izbrali za prednjara kakšnega divjaka, ki bi jih neusmiljeno vlekli. To je bil navadno preudaren kosec srednjih let. Če je bil med kosci kakšen bahač ali nergač, so ga spravili bolj v sredino; tisti, ki so kosili pred njim so ga vlekli, kosec za njim pa ga je "porival".

Okrog sedme ure so imeli kosci zajtrk. Prinesla ga je dekla, domača hči ali pa gospodinja, če je bil travnik predaleč, da bi lahko

opravili zajtrk doma. Zložila je nekaj pokošene trave na kup, ga prekrila s prtom, navzkriž položila nanj dve bilki trave, kar naj bi preprečilo, da bi v skledo skakale kobilice ali druga mrčes. Za zajtrk so navadno postregli čaj z žganjem, cvrtje, na voljo pa sta bila tudi kruh in zaseka. Sicer pa je bilo pri vsaki gospodinji malo drugače. Tu in tam niso manjkali tudi sveže pečeni krapci. Košnja je trajala do desete, enajste ure.

Ko so kosci brusili kose, so stopili v krog in kakšno zapeli, posebej še, če so dobili kakšno boljšo pijačo, vino namesto jabolčnika ali klintona, sicer pa se je pelo tudi ob jabolčniku.

Košnja je bilo veliko in izključno moško opravilo. bilo je koscev šest, sedem, deset, tudi več. Pač odvisno od velikosti travnika, in tudi trdnosti gospodarja. Starejši ljudje so vedeli povedati, da je bilo braneških, graščinskih koscev tudi po štirideset. Včasih so si prednjarja - kot že rečeno - "izvolili" kar kosci na travniku, včasih pa je gospodar že pred košnjo kakšnega naprosil, da je "naprej kosil." Marsikdaj in marsikje so potem o tistem prvem koscu, ostali kosci, po tistem slabo mislili in mu tudi nagajali. Če je moral prvi kosec stopiti "za grm", mu je hitro kateri od ostalih koscev s kakšnim železom ali z žico potegnil po reznem delu kose. Potem je tisti ta prvi moral začeti pogostejše brusiti, ostali za njim pa so se delali kot da brusijo. Namen te falotarije je bil v tem, da so si za nekaj trenutkov odpočili. Preizkušeni in z vsemi žavbami namazani prednjarji so zato šli za grm navadno kar s

koso! Zanimivo je bilo tudi to, da je imel skoraj vsak kosec svoj "stil košnje. Za šalinskega Muršiča, ki so mu po domače rekli Krolov Maks, je bilo značilno, da je kosil zelo ozek plast. Rekli so, da kosi "na pužov rogel." Spet kdo drugi je kosil tako, da je ob zamahu vso travo raztepel in skorajda za njim ni bilo videti plasta. In tretji je kosil, da je bil za njim plast, kot da bi ga v cvetličarni aranžirali: vsa trava je bila zložena in travni bilki, ki sta prej skupaj rasli, sta bili skupaj tudi pokošeni ...

Poseben hec pri košnji je bilo "odkošavanje". To pa je šlo na primer takole. Kosec, tretji po vrsti, je bolj počasi kosil, zato so vsi kosci za njim vedno bolj zaostajali za prvima dvema. Pa se je četrti po vrsti odločil, da je kosil mimo tretjega kosca, ki je bil pred njim, potem pa začel počasi zavijati v levo pred njega in tako da je prišel za hrbet drugemu koscu. Vsi za

njim so mu seveda sledili. Kosec - zaostankar, prej tretji, se je tako znenada počutil kot riba na suhem. Ker trave pred sabo ni več imel, je lahko šel samo še na začetek travnika. Tako je od tretjega postal zadnji kosec.

Kosci v Stročji vasi so imeli to navado, da so zjutraj, ko so šli po vasi na travnik, tu in tam prekopicnili kakšen kup šibja, zložen ob plotu. Zameril tega ni nihče, hudovali pa so se vseeno nad nagajivimi kosci. Je bil nekoč namen tega početja podoben tistemu, ko sta dva soseda ob pričevanju še drugih sosedov postavljala mejnik, pa je kdo od prisotnih počil za uho kakšnega domačega najstnika, češ, da si bo zapomnil kdaj in kje so postavljali mejo. Pri koscih pa naj bi se zapomnilo, kateri dan so kosci šli kositi temu ali drugemu vaščanu.

Vaščani iz Grlave pred Ribičevim mlinom v Cezanjevcih leta 1918, ko so "pražili" olje. Od leve: Vido Krajnc, Antonija Klekl, Ana Belec, mlinar Ivan Zgodnik iz Vidanovcev, Emilija Zadravec, Emilija Belec, Anton Krajnc, Marija Belec, Alojz Horvat, Matija Zadravec, Ludvik Sterniša, Jožefa Cof, Marko Skuhala

6. "OLJOVO"

Na koncu še o nekem opravilu, ki je zavaljo narave dela terjalo sosedsko pomoč v večjem obsegu. To je bilo izdelovanje olja ali "oljovo," kot se je temu reklo v domači govorici. Sezona oljarjenja se je začela v drugi polovici februarja in je trajala do maja, ukvarjali pa so se s tem opraviлом nekateri mlinarji na Muri in Ščavnici. Ščavniške oljarne so bile pri Štuhecovem ali Matjaškovem, Jerinčevem, Zadravčevem in Ribičevem mlinu. Bilo jih je ob Ščavnici še več, vendar izven območja, ki jih obravnavajo ti zapiski. Za prikaz tega opravila v murških mlinih smo si izbrali nekdani Smodišev mlin na Muri pri Moti. Ta, plavajoči mlin, je pred prvo vojno zgradila družina Franca Slaviča s Cvena, ki je bil nekaj časa tudi župan. Po vojni se je Slavič odločil mlin prodati in pogodil se je s svojim mlinarjem Ignacem Smodišem, katerega starši so tudi imeli mlin in sicer na Bistrici. Smodiš je mlin odplačeval z žitaricami, leta 1938 pa se je odločil, da bo uredil tudi oljarno, ki je delala do leta 1954. V oljarni je očetu Ignacu največ pomagal sin Anton, ki je tudi opisal celoten potek dela pri pridobivanju olja.

Na brežini je Ignac Smodiš postavil šotor ali uto in to v velikosti 6 x 6 m. Vso potrebno opremo si je večinoma izdelal sam. Na sredini prednjega dela ute je bila zidana peč - bik, na tri ponve. Levo od bika je bila lesena stiskalnica, podobna starim stiskalnicam za jabolka in grozdje. Važnejši deli

stiskalnice so bili: podolžna lesena gred (prešpaj), preslice, potem vreteno z betonskim obtežilom in podval. To je bil do tri metre dolg tesan les v meri 70 x 80 cm. Na zadnjem delu podvala je bila jačka, t.j. plitvo vdolbena jamica, ki je preprečevala drsenje mlete mase med stiskanje, hkrati pa se je vnjej nabiralo olje.

Ko se je začela sezona, so stranke prihajale v mlin in mlinar je določal vrstni red. Bučna jedrca so morala biti luščena, ker takrat še niso poznali buč-golic (so pa imeli zato bolj okusno olje). Tudi luščenje bučnega semena je bilo zimsko opravilo, ki je slonelo na sosedski pomoči. Prav tako "zrolana", se pravi brez lupine, so morala biti sončnična jedrca. To je moral opraviti vsak lastnik sončničnega semena doma. Jedrca so se mlela v mlinu na kamen in izpod kamna tekla v posebna lesena korita, ki so jih nato prenesli iz mlina v šotor, kjer so čakala tako dolgo, dokler njihov lastnik ni prišel na vrsto "za oljovo delati." Navadno so med šesto in sedmo uro zjutraj prišle ženske, ki so, vsaka od enega konca korita, začele mleto maso ročno gnesti. To so delale tako dolgo, da je bila masa "zrela", se pravi, bolj suha in kašasta. Tako pripravljeno so potem v dveh ponvah na biku pražili, v tretji ponvi pa je bila vroča voda, ki je služila za prilivanje, če bi se masa hotela žgati. Pri vsaki ponvi sta z dveh strani stali po dve ženski, ki sta z rajsnicami pražečo se maso mešali ali rajsali. Vse to je bilo

odgovorno delo, kajti, če se je masa prismodila, je trpela kakovost olja. Pravilno pražena masa, ki je v eni ponvi tehtala okoli 3 kilograme, se je potem vsipala na konopljevo krpo, velikosti 60 x 60 cm. Konci krpe so se zavihali navznoter, da masa pri stiskanju ne bi uhajala. V starih oljarnah še niso poznali nobenih kalupov. Za tem je prišlo na vrsto stiskanje, ki ga je bilo treba opraviti počasi in previdno. Olje je teklo v posebne pločevinaste kan-te. Pri stiskanju je ostajala pogača, sir ki so ga imenovali tudi puc. Kurjenje v biku je moralo biti enakomerno. Skrb za drva je bila mlinarjeva, dal pa jih je bližnji gozd. Mlinarjev zaslužek ali mertik je bil vsaki deseti liter olja.

Ko so delali olje, je bilo včasih tudi veselo. To "veselje" so so oljarji prinesli od doma. Tudi peli so in podobno. Ko so nekoč pri Jerinčevem ali Matjaškovem mlinu delali olje ljudje iz Banovec, je bil med njimi tudi Franc Juranovič ali Matjašin, ki je bil poln najrazličnejših vragolij. Na gostijah in podobnih veselicah je skakal po mizah, med krožniki, skledami, litri in kozarci ter "vozil aeroplan." Pred mlinom je stalo tesarsko stojalo ali šroge, zraven pa je ležala dolga deska. Pa pravi Matjašin: "Anika, greva se huckat!" To se pravi gugat. Dala sta desko na šroge, se vsak na enem koncu vsedla na desko in začela ... Tako so se takrat igrali tudi vaški otroci. In, ko je bil Matjašin pri tleh, Anika pa skoraj dva metra visoko, je hitro skočil z deske in Anika je

butnila s ta zadnjo ob tla, da bi morali skoraj po zdravnika. Ampak prleška rit dosti prenese...

7. KAČA NA PILKI IN HUDIČ V KOČIJI

Včasih, ko še ni bilo toliko knjig, časopisov, radia in televizije, je imelo izredno pomembno vlogo pripovedovanje. In kdo je pripovedoval? Starejše ženice, starejši moški, pač tisti, ki so imeli v spominu verjetne in neverjetne zgodbe iz minulih časov, "ko so še babica živeli, ki so znali tako lepo pripovedovati". Priložnosti je bilo veliko predvsem v zimskem času, ko so se ljudje drenjali okrog tople peči, luščili bučno seme, luščili fižol, koruzo, ali pa so bile v hiši predice ali šivilje.

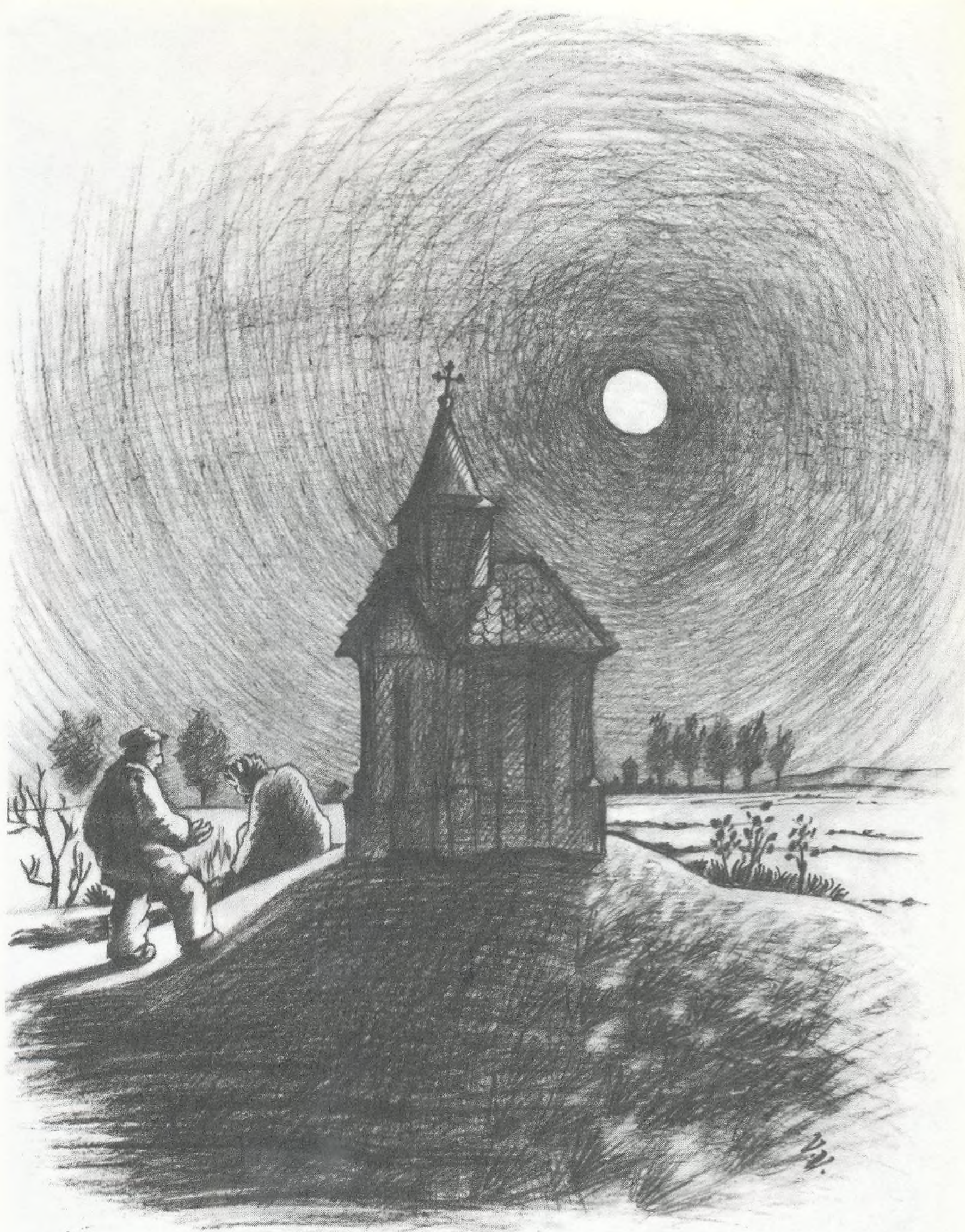
Ob zbiranju gradiva je ena izmed poti šla vedno po sledih pripovedi, ki ne poznajo datuma nastanka, ali pa jih je treba sprejeti s kančkom ali pa celo veliko mero domišljije. Brez te gubijo takšne pripovedi svoj mik in čar in srečen ter notranje bolj bogat je, kdor jim verjame.

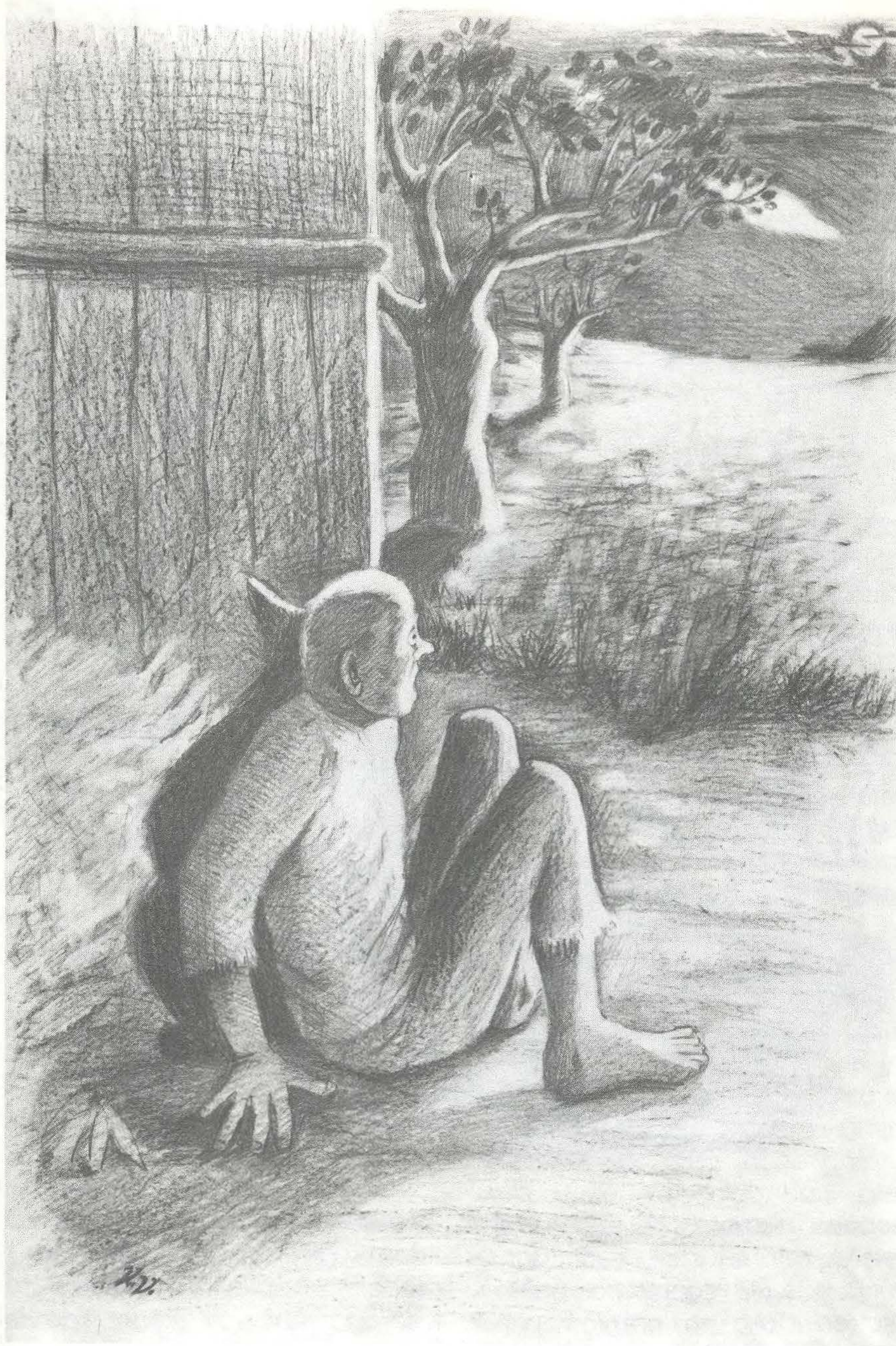
* * * * *

Ob cesti, ki pelje iz Stare Nove vasi proti Veržaju, stoji na Brumnovem travniku majhna kapelica, ki so jo leta 1890 dali postaviti Ostrčevi iz Stare Nove vasi. Ljudje so namreč govorili, da na tem mestu straši. Ostrčev oča so velikokrat ponoči tam mimo šli, pa nikoli niso videli

nobene prikazni. Pri hiši je bilo veliko zemlje, zato so imeli več parov konj, ki so jih gonili na pašo v Drovlen. Tako so namreč pravili tistemu travniku kjer je kapelica. Ko je nekoč zazvonilo zdravomarijo, so konji dvignili repe in v galopu pribežali v hlev, kjer so potem začeli hrzati. In to se je ponavljalo.

Še preden so postavili kapelo, je na tistem mestu stal križ, ki ga je zaradi preperelosti prevrnil veter in za katerega nihče ni vedel kdo in zakaj ga je postavil. Pač pa so krožile govorice, da je nekoč neki stari kramar od hiše do hiše prodajal domače platno pa naj bi ga na tem mestu nekdo ubil in mu

odvzel denar. Od takrat naj bi bilo na tem mestu ponoči kaj videti ali slišati. Tako je nekoč Utroševa iz Bunčan, ki je hodila delat na Moto

na Mursko regulacijo, šla okoli druge ure ponoči tam mimo, ko je nenadoma ob sebi začutila nekoga, ki jo je tiščal navzdol, da je

komaj šla. To je trajalo vse do tistega orjaškega Kuzmovega hrasta, ki je nekoč stal nasproti bučevske železniške postaje, od tam naprej pa ni več ničesar čutila.

Žibrekov dedek iz Stare vasi so pravili, kako so nekoč, pozno ponoči, šli mimo kapelice pa so zagledali nekakšnega majhnega moškega, ki je ob ognju denar na kup zlagal "Pa mu pravim", so razlagali dedek naprej, "kaj tu delaš ob toti uri?" pa pravi oni: "Kaj ne vidiš, da denar sušim, ker me je zalotil dež!" "Ja, ja, pa toliko denarja nosiš s seboj, se nič ne bojiš ... Kaj če bi ti meni malo dal?" in mi dečko res da peščico denarjev. Jaz pa sem si misla, vražji dečko, pa bom si še jaz vzeja za eno mojo šako totih penez. Te pa me je tak po roki vdara, ka mi jo je strja. Po tistem je vse zginilo, jaz pa sem močno prestrašem priša domu.

Ljudje še danes pripovedujejo, kako so se Žibrekov dedek srečali s samim vragom.

* * * * *

V Vogričevcih so nekoč pripovedovali o Krvavem ilu, tam v gozdu med Vogričevci in Kamenščakom, kjer naj bi se nekoč pogreznil grad, po drugi verziji pa je tam vražja mlaka kjer naj bi nekoč nekdo ubil svojega brata, zato pa je voda v tisti mlaki menda še danes včasih rdeča ... Tu naj bi se nekoč zbirale tudi čarovnice.

* * * * *

V Filpovem hrastju pa, vzbuja strah stari hrast, na katerem je listje pred polnočjo vedno šelestelo. Komaj,

da si je ob tej uri kdo sam upal mimo hrasta. Če jih je šlo tam mimo več so navadno zelo glasno govorili ali peli, se spominja Škrobarjeva Angela.

* * * * *

Stari ljudje so pripovedovali, kako so se s strahom ozirali na Slavičev travnik v Banovcih, tam kjer je bila prva naftna vrtina, sedaj pa teče iz nje vroča voda za banovsko termalno kopališče. Ponoči ali zgodaj zjutraj so videli, kako nizko nad tlemi migotajo nekakšne lučke, ki se prižigajo in spet ugasnejo. Znali so stari tudi povedati, kako si je kakšen bolj pogumen vaščan upal priti tem lučkam bliže, pa so vsakikrat, ko se jim je približal ugasnile in spet zasvetile na drugem mestu. Trdili so nekateri, da so to nekakšni duhovi ali celo, Bog nas varuj, škrti! Takšne lučke so se prikazovale nekoč na močvirnih travnikih v bližini železniške postaje Hrastje-Mota. Tam so tem lučkam rekli duše nekrščenih otrok. Tudi po Špujcu, to so travniki in njive nad Vogričevci, ki jim pravijo tudi Leskovec, so se sprehajale takšne lučke, ki naj bi bile duše tistih umrlih, ki še niso našel miru. V Veščici pa pravijo, da so to duše tistih prednikov, ki so kdaj prisovojili kakšno brazdo sosedove njive in sedaj nosijo te brazde nazaj in zato te lučke tako blodijo po nekdanji srenjski zemlji. Tudi okoli Pristave, kjer je nekaj kilometrov berekov, to so precej zaraščeni jarki za odtekanje naraslih voda, se je včasih "vžigalo". Za hipec je zagorelo na enem mestu in ogenj je z veliko hitrostjo švigal po jarkih. Ljudje so verjeli v čarovniški pojav pa jim

je "študirani" Kosi razložil, da gre pri tem za samovžig naravnega plina.

* * * * *

Čehov Lujzek z Veščice je iz Ljutomera pogostokrat s konji blago vozil v razkrižko trgovino. Bilo je sredi

tridesetih let, v začetku decembra, ko se je že v temi pripeljal z glavne ceste pri Pristavi na cesto proti Veščici, kar je ob vozu zagledal nekaj belega, podobnega majhnemu psu. Gre ta stvar ob vozu, počasi postaja večja in večja in

vedno bolj je vstric s konjema. Potem je bila že velika kot manjši konj. Čehova konja sta postajala bolj in bolj nemirna. Voznik se je od groze začel potiti. Takole kilometer daleč je tista stvar spremljala Čehov voz, potem pa je nenadoma izginila. Voznik je konje komaj še obvladoval. Ko je pripeljal na domače dvorišče je ugotovil, da sta tudi konja mokra ...

Nekaj podobnega je doživel tudi Sevrov Franček iz Stročje vasi, ko je nekoč ponoči po tisti samotni poljski in gozdni cesti iz Pristave proti Cvenu spremljal Seršenovega Frančka domov na Cven. Nazaj grede v Stročjo vas, je nenadoma opazil, da ga spremlja nekaj belega, ki je prav tako postajalo vedno večje in večje, potem pa je nenadoma izginilo. Domov je prišel Sevrov Franček precej prestrašen.

* * * * *

Nekoč so bili ključarovski fantje dobri pevci. Zvečer so hodili gor in dol po vasi ter peli. Včasih so šli na obisk tudi k cezanjevskim ali lokavšim vrstnikom, saj so si bili, če se niso skregali in stepli, vedno v dobrih soseskih odnosih. Tako so se nekoč spet odpravili v Lokavce, in to po poti skozi takrat še graščinski gozd, ki so mu pravili Igeršice. Dobro razpoloženi so se proti polnoči po isti poti vračali domov v Ključarovce. Nekako na pol poti so bili, ko nenadoma zagledajo, kako se jim nasproti približuje nekaj belega, velikega in vedno večjega. Hoteli so to zadevo zaustaviti, ampak nič ... Potegne eden izmed fantov iz žepa pistolo in ustrel v tisto večajajočo se gmoto. V trenutku je

nastal takšen vihar, da je drevje v gozdu lomil, prikazen je zginila, fantje pa so vzeli pot pod noge s takšno naglico, da bi skoraj domačo vas zgrešili.

* * * * *

V Iljaševcih je nekoč strašilo. Tako so pravili stari ljudje.

Živel je vaščan, ki naj bi pred Prvo svetovno vojno v neki cerkvi ukradel monštranco, Hotel jo je prodati pa so ga prijeli in izrečena mu je bila večletna zaporna kazen. Po vrnitvi iz zapore je živel še nekaj let, zbolel in umrl. Po njegovi smrti naj bi v tisti hiši, kjer je živel, na podstrešju strašno rožljalo in bobnelo, kot če bi kotalili prazne sode. Ljudje so zjutraj šli pogledat na podstrešje in niso ničesar sumljivega opazili. Ropotalo je tako dolgo, dokler svojci umrlega niso plačali maše. Ko je bila maša darovana, je ropotanje prenehalo ...

* * * * *

Neki fant je na skednju stražil, da ne bi kdo kradel koruzo, ki so jo pred tem skožuhali. Tiste čase so bile tam okrog Iljaševca takšne tatvine precej pogoste. Fant se je vlegel v ličje in kmalu zadremal. Da bi mu bilo bolj toplo v hladni jesenski noči, se je k njemu vlegel tudi domači pes. Nenadoma pa fanta, sredi noči, zbudi močan lajež. Pes je vedno huje in huje lajal in se tiščal k fantu. Ko je ta pogledal proti cesti, je zagledal kako se mu kakšen meter nad zemljo približuje okoli štiri metre dolg, močno svetel predmet. Ta se je od ceste začel pomikati proti dvorišču in nato proti skednju. Pes je začel cviliti, nato pa

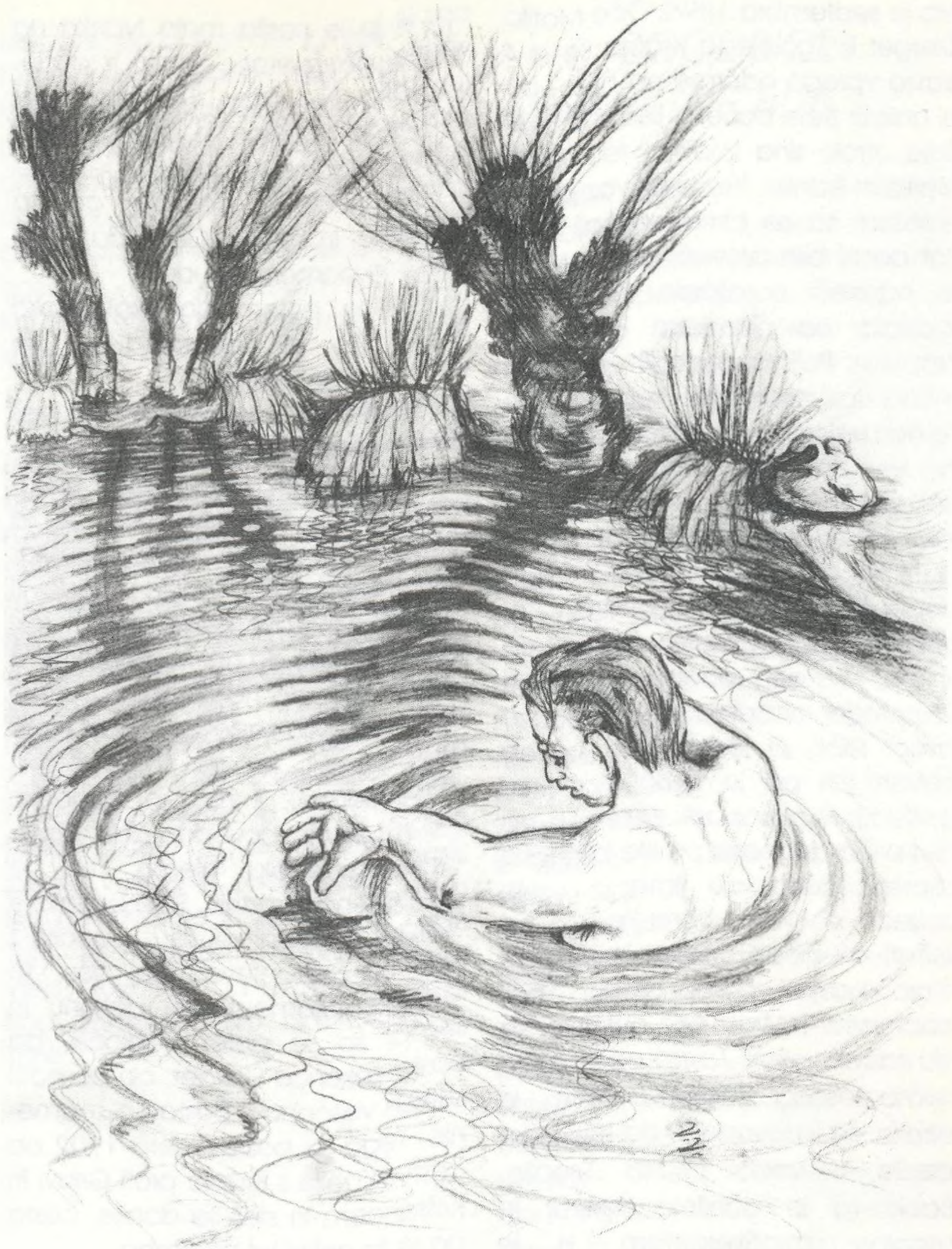
je zbežal za skedenj. Ustrašil pa se je tudi stražar ob koruzi. Hitro je pobegnil v hišo in plaho gledal skozi okno, toda ničesar ni več opazil.

* * * * *

V vasi sta živela zakonca, med katerima ni bilo najlepšega sožitja. Mož je namreč pogostokrat prihajal domov prilično okajen in v hiši je vladal nemir. Potem je možakar zbolel in na smrtni postelji je ženi večkrat zatrdil, da jo bo prihajal strašiti, če bo umrl. In ta grožnja naj bi se po njegovi smrti menda res uresničila. Neko noč, ko je vdova spala, jo je zbudil strašen ropot. Ropotalo je na podstrešju in se pomikalo proti stopnicam, ki so iz hodnika vodile na podstrešje. Potem je bilo slišati, kot da bi nekdo s podstrešja na hodnik spuščal debele verige. Ženska se je ojunačila, prižgala leščerbo in odšla na hodnik gledat kaj se dogaja. In res je videla ob stopnicah kup verig. Ustrašila se je, hitro smuknila nazaj v sobo ter zaklenila vrata. Ko je drugo jutro prišla iz sobe, verig ni bilo nikjer. To je kasneje pripovedovala meni - Frančku Ostercu in mnogim drugim. Rekel sem ji, da se ji je vse to le sanjalo. Pa se je pridušala, da je bilo res. Potem mi je ženska povedala še tale pripetljaj. Nekega dne, bil je že mrak, je šla molzt edino kravo, ki jo je imela. Ko je zunaj zaznala nekakšen šum. Hotela je stopiti v kuhinjo pa je ob hišnih vratih zagledala svojega bivšega moža. Ustrašila se je tako, da ji je posoda z mlekom padla iz rok. Potem se je kar v kuhinji vlegla k počitku. V sobo namreč ni upala,

ker je tam stražil njen pokojni mož.

Grad Branek, nekoč mogočna zidina, ki se je zaradi zemeljskega plazu delno porušil že v 18. stoletju, bil v manjšem obsegu obnovljen, je dokončno uničil požar v noči od starega na novo leto 1926. Še živijo ljudje, ki se spominjajo grajskega poslopja pred zadnjo katastrofo in tudi tiste noči, ko je gorelo. Danes je tam le nekoliko večja stavba. zadnji lastniki gradu in h gradu pripadajočega velikega posestva, so bili Rudnicky, Poljaki. G. Hanka Rudnick je umrla lani, stara 94 let, živela pa je z najmlajšo hčerko v Novi Huti pri Krakowu na Poljskem. Braneka torej ni več, so pa ostale kleti v dveh etažah, občudovanja vrednih dimenzij, kar vzbuja občudovanje in strah hkrati. Filipič oziroma Trstenjak iz Vogričevcev, Novakov Franček iz Branoslavcev, vasi tik pod gradom in Slavičev Janko z Grab, vedo o teh kletih kaj povedati. Novak se spominja, da so v kleti naleteli tudi na človeške kosti. V gradu so bili namreč zapori vse do sredine prejšnjega stoletja. Filipič je še kot otrok hodil po teh kletih, Slavičev Janko pa se takole spominja Braneka: "Po zadnji vojni so bili solastniki hiše in velikih grajskih kleti Johovi. V kleti, kamor si po bližnjici prišel po dolgi, polomljeni lestvi, sem neštetokrat z ročko ali s kakšno drugo posodo šel po pijačo, ki je bila v dveh velikih sodih. Seveda sem moral imeti s seboj tudi luč. Ko sem se spuščal po lestvi navzdol, sem vsakikrat opazil gada, zvitega okoli pilke. Svetloba mu najbrž ni ugajala, zato se je počasi

odvil in se po sodu spustil na tla ter izginil. In če sem čez kakšno uro spet prišel v klet, je bil gad znova na svojem priljubljenem čepu in spet je počasi zlezel na tla." Resničnost, podobna pravljici o zakleti grofični?

Ob poti, ki je nekoč peljala iz Ključarovcev skozi gozd v Logarovce,

je bila nekoč nevelika mlaka, ki so ji ljudje pravili Črna mlaka. Tod naj bi ponoči strašilo, kot so znali pripovedovati strajši krajan, zato so se mlake ponočni potniki izogibali in so raje hodili po cesti.

Bilo je septembra 1896. Oče Matija Škerget iz Zgornjega Krapja se je s kravjo vprego odpravil na njivo, da bi naložil zrele buče. S seboj je vzel troje otrok: sina Ludvika ter hčerki Marijo in Ivanko. Ker je bil voz polno naložen, so se otroci vračali peš. Pot pa ni bila preveč varna, Mura je namreč naraščala in se že razlivala po nižinskem svetu za Krapjem. Poljska cesta jih je vodila mimo Špične mlake, kot so ljudje že od nekdaj pravili tistemu predelu in kjer je stal nekoč, kot je dokazano, tudi mlin. Ko so otroci tako šli za vozom, je brat Ludvik sestrí nagovarjal, češ, katera si upa stopiti čim bolj na rob mlake. Za najmlajšo Ivanko, ki še ni bila stara tri leta, je bilo to usodno. Izgubila je ravnotežje in padla je v globoko jamo. Oče, ki je verjetno šel ob kravah (ali pa je sedel na vozu spredaj), ni nič opazil, otroka, ki sta bila priča dogodka pa sta bila tako zaprepaščena, da jima je vzelo besedo in nista najprej mogla niti kričati ali klicati očeta, ki se je s svojo kravjo vprego vedno bolj oddaljeval in šele čez nekaj časa sta začela jokati. Takrat pa je prišla mimo soseda; Babičeva Zefika, in otroka sta ji povedala, da je Ivanka padla v vodo in se utopila. Babičeva je odhitela, kolikor je mogla, za Škergetom, ki je medtem že pripeljal voz na dvorišče in spravil krave v hlev. Takoj se je odpravil na kraj nesreče in medtem je minilo že kakšne pol ure. Otroka sta pokazala očetu mesto kjer se je sestrici spodrnilo in oče je takoj skočil v vodo. Zaman je iskal nekaj časa, ko zagleda na površini vode lesketajočo se svetinji-

co, ki jo je nosila mala Ivanka na verižici okrog vratu, skupaj z dudo. In tako je oče Škerget našel utopljeno hčerkico, ki jo je poskušal na vse načine obuditi. Ko je hotel otroka vzeti v naročje ga ta pogleda in reče: "Oče, dajte mi o", kar je pomenilo dudo.

Ivanka je potem dočakal visoko starost 86 let, dogodka pa se menda ni spominjala.

Ivankina mati je vsako leto šla peš na romanje v mariborsko frančiškansko cerkev in tudi tistega usodnega dne je bila v Mariboru. Ko je zjutraj z nekaterimi drugimi ženskami v cerkvi molila, se ji je v čudoviti podobi prikazala Marija s sliko v roki in ji naročala, da naj na primernem križišču, kjer bo hodilo mimo veliko ljudi, postavijo kapelico v čast Lurški materi božji. Ko se je Škergetova vrnila domov, ji mož o dogodku najprej ni nič povedal, pač pa je žena povedala njemu, kaj je doživela na romanju. Šele potem je Škerget povedal kaj se je zgodilo z Ivanko. Škergetova sta vse to razložila ljutomerskemu dekanu in skupaj so se potem odločili, da bosta zakonca Škerget, ob pomoči ostalih vaščanov, postavila znamenje. Tega so postavili leta 1902 ob cesti, ki pelje s Krapja proti Grlavi in Kristancem in stoji še danes, cesta pa je že nekaj let preorana.

* * * * *

Gospodar Slavič z Grab ni bil nikakšen plašljivec. Ko pa se je neke noči vračal iz vasi na svojo domačijo je prišel domov ves blede in prepaden. Pri tistem znamenju blizu mosta je videl premikajočo se postavo, ogrnjeno v belo rjuho, kot je čez

nekaj dni povedal. Bil pa je tisto noč rahel vetrič, ki je le od časa do časa potegnil ter nekoliko razgibal veje, ki so v trenutkih zakrivale pa spet odkrivale deblo tamkaj stoječe breze. Vse to si je podrobneje ogledal naš nočni popotnik šele naslednji dan. Bilo je to menda prva leta tega stoletja ...

* * * * *

Verjetne in tudi neverjetne zgodbe je znal pripovedovati Novakov, po domače Lahov Tuni iz Iljaševce. Bil je suh, nekoliko sključen možakar. Imel je močan, drhteč glas in tudi roke so se mu tresle. V Iljaševce se je med obema vojnama priselil iz Borejca. Če je le nanesla prilika, je Tuni razlagal, pa naj je bilo to na kožuhanju, luščenju bučnega semena ali pri čuvanju mrliča, ko je bilo tudi dovolj pijače, ki se je Tuni ni branil.

Šel je Tuni iz Borejec v Staro Novo vas vasovat. Peš seveda in kar po železnici. Je bila bližnjica, sicer pa Tuni ni nikoli vozil kolesa. Bilo je ponoč, ko se je po isti poti vračal nazaj v Borece. Hitreje bi bil rad prišel domov, zato je začel teči. Nenadoma mu je začelo nad glavo nekaj šelesteti in šumotati. Bolj je bežal, bolj glasno je bilo tusto šumotanje. Ves prepoten od strahu se je ustavil komaj na domačem dvorišču in takrat ni več slišal nobenega šelestenja. Vstopil je v hišo, snel klobuk z glave in takrat se mu je nenadoma posvetilo. V Staro Novo vas gredeč je utrgal hrastovo vejčico in si jo zataknil za klobuk. Dokler je normalno pešačil, ni bilo nič, ko pa je skočil, potem so mu

Kapelica pri Bunčanih

listi s tiste vejice škrabljali po klobuku, da bi bil hitro ob pamet ...

Ko je Tuni šel nekoč okoli polnoči iz Stare Nove vasi proti domu, tistikrat po cesti, je v Cikavi - to je del Stare vasi, od Iljaševcev do sedanje Benkovičeve kmetije, nekoč so bili tam samo travniki - pripeljala za njim črna kočija, ki sta jo vlekla dva črna konja. Kočija je peljala nekaj časa vstric njega, potem pa ga je prehitela in Tuni si je vsedel na sedež, ki je bil na zadku kočije. Mislil si je, da bo tako nekoliko hitreje prišel domov. Komaj se je pošteno vsedel, ko sta konja začela dirjati, da je kar žvižgalo okoli kočije. Misli, da so že v Križevcih, je Tuni skočil s kočije, ki je nenadoma zginila. Potem se je nekaj časa

obračal, da bi ugotovil kje sploh je. Nikjer ni videl nobene hiše, vsenao-krog sama praznina. Odpravil se je po cesti naprej, v upanju, da bo že prišel do kakšnih hiš. Končno je ugotovil, da je v Kokoričih. Kočija je prav gotovo peljala skozi Iljaševski gozd in Toni je potem razlagal, kako se je s samim hudičem vozil v kočiji.

Legenda pripoveduje, da je tam, kjer je danes že skoraj zavožena mlaka in je ledinsko ime tistega dela Pristave Tunfl, stala nekoč menda kapelica in okrog nje nekaj hiš. Po nekem neurju in poplavih se je kapelica pogreznila v Tunfl in je le vrh zvonika moel iz vode. Ljudje, ki so živeli tam, so se preselili. K Tunflu so hodile vaše perice prat in nekega dne se je neki mladi in jezikavi perici zadel kos perila za zvonik. Perica je začela preklinjati. Kar naenkrat se je zemlja stresla in Tunfl je pogoltnil zvonik s perico vred. Govori se, da se ob prav veliki vodi včasih še sliši plat zvona iz Tunfla.

8. ZGODBICE: ENKRAT JE BIJA ...

Za velike gradnje so bili včasih potrebni veliko večji napor kot danes, saj pri tem opraviu niso imeli na razpolago poleg zidarskega in tesarskega orodja prav ničesar drugega, no ja, tu so bili še vozovi, vprežna živina in pa seveda človekov roke, ki so takorekoč prišle kar v pregovor. Murskopoljci še namreč tudi danes tu in tam pri kakršnem opraviu rečejo "to pa bomo dvignili s kruhom", kar pomeni, z rokami.

V Križevcih so pred dobrimi sto leti podrli staro cerkev, da bi naredili novo, večjo. Seveda, kot nanese to pri vsaki podobni zadevi, so se že pred pričetkom tudi spričkali. Nekateri farani iz Stare Nove Vasi in iz Borejca so trdili, da je stara cerkev dovolj velika in da je novogradnja pravzaprav samo nekakšna vzduha novega župnika Lacka. Ker pa je bila velika večina za gradnjo, so pričeli. Pesek so kopali na njivi nekega kmeta iz Borejca in kmetje so ga z vprežno živino vozili na gradbišče, kar ni bilo niti tako daleč; le kakšnega pol kilometra. Pa so tisti, ki so pesek kopali in ga nakladali na vozove, seveda skupaj z vozniki, rekli: "Tam v Križevce zidamo cerkev, da si bomo zaslužili nebesa, tukaj pa koplremo pekel!" In takrat se je tiste parcele, mimo katere je nekoč vodila pešpot na Grlavo in v Krištance, prijelo ime Pikel. Da bi potrdili zloglasni pomen tega imena, se je že pred leti odločila

križevska Krajevna skupnost, da bo imela blizu pekla pokopališče znuckov človeške civilizacije.

* * * * *

Saj res, omenili smo neko pot. S takšnimi potmi je bila nekoč premežena vsa pokrajina. Stari ljudje, ki so živeli še pred desetletji, so poznali spet stare ljudi, ki so jim trdili - kot že rečeno - da se je dalo iz Ljutomera do Svetega Jurija ob Ščavnici priti po samih mehkih poteh in vso pot v hrastovi senci. Danes to ne bi šlo več. Sicer pa povejmo kaj o poteh, ki so bile še pred desetletji, pa jih ni več. Ena takih, in menda najdaljših, je bila med Ljutomerom in Bunčani, ki je pri Ljutomerskem kolodvoru zavila proti Babincem, nato šla čez Dolamičev prelaz in po polju v Šalince, nato v Krištancih zavila spet na pot, pri gasilskem domu na Grlavi prišla na cesto, šla zadaj za Banovci in za Veržejem prišla čez polje v Bunčane.

Po takšnih poteh, se je prišlo kamorkoli. Tudi v Maribor, kamor so ženske s Polja pred prvo vojno nosile mlečne izdelke na tržnico. Iz Križevca si lahko prišel na Krapje, Moto, Cven, od tod spet v Ljutomer in na vse štiri vetrove. Proti Pristavi in Veščici, pa proti ormoški strani, tudi v Cezanjevce in naprej proti Logarovcem, Kokoričem ... Od tu skozi gozd spet v Križevce, naprej v Veržej, ali pa proti Bunčanom.

* * * * *

Ker pa smo že v Bunčanih, povejmo zgodbo, kako so pred dobrimi sto leti Bunčenci v Banov-

cih pri Jamreki hrast kupovali. Nič ni znanega o tem, zakaj so ga kupovali in to prav Banovcih, kjer razen Lampiščaka, tam zadaj za kopališčem, ni sploh nobenega gozda, in še ta si, glede na velikost, komaj zasluži to ime. Bunčanci bi utegnili imeti ob Muri kaj več hrastja. Ampak hrastje ob Muri se ne more primerjati s tistim, ki rase na primer ob Murici, Ščavnici, Globetki, Turji, Suhači, Sirotki, Virju, Kopinovjaku, Kalinovjaku in kaj je še teh obmurskih "veletokov". Pravzaprav bi moral pri tem uporabljati pretekli čas, kajti vse to je bilo nekoč. Dandanes so brežine skoraj vseh teh vodotokov obrite "na balin", ali pa jih enostavno ni več.

Kot že rečeno, kupovali so tisti hrast v Banovcih pri Stanetiču, po domače Jamreku. In kot se spodobi, ko gre za stvar cele soseske, si kaj takega ni mogel privoščiti sam prav nihče, niti vaški župan ne. Zato je šla, oziroma se z županovo vprego odpeljala kar cela delegacija. Čeprav so imeli le kakšne tri kilometre vožnje, so se doma v Bunčanih nekoliko podprli z žarkim sirom, kosom slanine, ali s čim podobnim. Ko so se pripeljali v verženski varaš, so se peljali mimo dveh gostiln, pri tretji, ki pa je bila tudi zadnja na njihovi poti, pa sta se kobili kar sami od sebe ustavili. Saj sta bili tako že od zdavnaj navajeni. Tu so so bunčki "delegati" z županom na čelu, tako na hitro, pogasili tisto pekočo sirovo žerjavico, nato pa se odpeljali proti Banovcem, kjer jih je gospodar Jamrek že pričakoval. In ko so vsak popili takole za ruski naprstnik rešerine, kot so ponekod rekli žganici, so se skupaj z

gospodarjem napotili proti Rakitju, kajti tam je stal tisti hrast po katerem so se bunčkim dedom sline cedile. Z očmi so hrast premerili in kmalu so bili spet na Jamrekovem dvorišču. Župan je potem Jamreku naštel dva goldinarja kápare in ko sta si udarila v roke, bi bilo nelepó, če naši gosti ne bi pogledali od znotranje strani na dno tiste večje ročke, iz katere se je smejalo sonce z Rinčetove grabe, kjer so bile Stanetičeve gorice. Takole malce, komaj na korajžo okajeni, so se potem naši vrli bunčki kupci in pogajalci odpeljali proti domu. V Veržaju se nista kobili zmenili niti za prvo, niti za drugo gostilno, pred tretjo pa sta se ustavili kot vkopani. Imel je, pje, naš bunčki župan dobre kobile! Ko so se skobacali s španiga in vstopili v gostinsko sobo, kjer je že vedrilo nekaj Veržejcev, jim je bila glavna skrb hrast, o katerem se morajo dogovoriti, kako ga bodo položili na tla in kdo pravzaprav bo to naredil. Tukaj na "nevtralnem terenu", kot je župan označil Gerino gostilno, je pravo mesto za tako važne zmenke. Prvo, kar so sklenili je bilo to, da bo župan vsakikrat zraven. Pač že zavoljo protokola! Čez nekaj dni je isto pot in vse ostalo, opravila druga skupina bunčkih dedov, ki so so hrast dobro ogledali in ugotovili, na katero stran ga bodo spodkopali, da ne bo delal škode, da ga ne bi vlačili iz Murice in še sto stvari, ki so pri taki stvari potrebne. "Čez tri dni ga bomo vrgli", je bil glavni sklep pri Geri po kakšnem tretjem ali četrtem litru. No, za temi so prišli na vrsto žagači in takole čez štirinajst dni so pred Gerino gostilno v

Veržehu stali štirje vozovi, naloženi z Jamrekovim hrastom, v gostilni pa si je mustače v vinu mecalo ducat Bunčencov in tistih, ki so hrast nalagali.

Čez kakšnih štirinajst dni so se pri Jamreku oglasili spet oni iz prve postave, ko so z županom na čelu hrast zaorali. Ne treba pisati, da so bili tako veseli zaradi dobre kupčije, da sta kobili, že nekoliko naveščani začeli pohrzavati in kopati pred Gerino gostilno ...

Nekoliko pozno zvečer tistega dne, je bunčki vaški župan zapisal v svoje službene knjige: Za hrast banovskemi Jamreki dali 7 goldinarjev. Pri vseh opravilih v zvezi s hrastom smo zacerali 5 goldinarjev.

* * * * *

Na Grlavi, zadaj za kovačijo, na močvirnatem travniku so si fantje omislili vrtiljak. Bila je menda pred zadnja zima ali še katera prej, pred drugo svetovno vojno. Snega ni bilo veliko, mraza pa vendarle toliko, da se je na tistem travniku naredila lepa ledena plošča. V sredini so v tla zabili močan kol, na katerega so namestili kolo s kmečkega voza. Čez kolo so potem pričvrstili dolgo lestev, čez njo pa daljšo vrv za katere so se potem oprijeli vozači na vrtiljaku. Ob kolesu in še kakšna dva metra ob lestvi so se namestili tisti, ki so vrtiljak poganjali. Potem pa se je začelo. Voznik je sedel na zelo okornih majhnih saneh "domače izdelave". To je bila do meter dolga deska, ki je na spodnji strani imela do dvajset centimetrov visoke stranice, spredaj lepo zaokrožene in spodaj okovane z debelo žico, ki se je po večkratnem drsenju

po ledu lepo ugradila. Te sanke so otrokom na kmečkih domačijah služile iz roda v rod; vsaka generacija jih je uporabljala po nekaj let, potem pa so zapuščene samevale te sanke na kakšnem podstrešju. Koliko so utegnile biti stare se je pokazalo prav na tem

vrtiljaku, ko so se rade raztreščile v trske in prah. Kajti vrtiljak, ki so si ga omislili na Grlavi, je bil sila ... Bile pa so takrat že tudi "modernejš" sanke, ki so imele na desko pritrjene železne sanavke, te pa je naredil vaški kovač Kovačič.

Tu in tam je kakšen fant popeljal z vrtiljakom tudi svoje dekle, ki mu je sedelo na krilu in se prav tako kot fant, držalo za vrv. Celo v takih primerih so šle dobre stare sanke kaj rade v prah, vrtiljakarja pa je potem, ko ni več čutil po sebi sank, odneslo iz krožnice po ledu in še potem po snegu, daleč vstran, seveda po zadnjici, kar je povzročalo veliko smeha. Seveda je bilo vedno vse polno gledalcev od blizu in od daleč, ki so včasih poprijeli tudi za lestev in vrtiljak poganjali. Naneslo pa je tudi tako, da "prostovoljcev" ni bilo veliko in potem je prišlo do nekakšnih "pogajanj" med vozniki in gledalci. Končno so se vsakikrat pobotali in kolo se je veselo vrtelo naprej. Da bi poganjači imeli večjo moč, so jim na led okoli kolesa posipavali pleve in pesek, da jim tako ni preveč drselo. Saj, ko je dobil vrtiljak svoj zalet, potem ga ni bilo več težko poganjati.

Ledena plošča je mejila na eni strani na vaško cesto, ki je bila nekoliko višje in tu se je travnik nekako ampiteatralno nagibal proti prizorišču. Tam je bil tudi glavni prostor za gledalce. Vrtiljakova krožnica je šla potem mimo kovačevega plota, ki je imel še kar močne sohe, potem mimo dobro raščenih akacij in le tretjina krožnice je mejila na odprto travniško površino, kamor so se vozniki vrtiljaka spuščali, ko so jim popustile moči. Tam mimo kovačevega plota, ki je bil le nekaj metrov od krožnice se nihče ni smel spustiti, kajti tu bi se razmazal, če bi se zaletel v soho, ali pa hudo polomil, ko bi udaril ob plot. Potem tam proti tistim aka-

cijam je bil spust podobno nevaren. Torej samo po travniku navzdol, koder je bilo najprej še nekoliko leda, potem nekaj metrov steptanega snega, ki je polagoma prehajal, v sicer ne debeli sloj, vleženega snega. Ta je sankam nudil tolikšen odpor, da so se vgreznile v sneg, voznik pa je potem, drseč na riti, pristal kakšnih pet ali tudi več metrov nižje v snegu. Ti zadnji metri so bili odvisni predvsem od pridnosti poganjalcev vrtiljaka. Sicer pa je bila navada, da so tega ali onega hote spravili v tisti sneg. To pa se je zgodilo tako, da so takrat, ko se je vozil tisti, ki so ga imeli na piki, vedno huje pritiskali na kolo in lestev, oni pa, ki se je vozil, je moral pravočasno presoditi, ali bo še vzdržal del kroga mimo gledalcev, plota in akacij, pa da se bo potem s takšnim ali drugačnim pristankom spustil v tisti odrešilni tretjini krožnice, po ledu in snegu, proti Pečnikovim hlevom. Le Makovčevega Milana niso mogli nikoli stepsti, ker je imel tudi boljše sani.

Tako je šlo to potem dan za dnevom in daleč v večer, ki so ga osvetlili s petrolejkami ali z lučmi na karbid, kajti elektrika je bila tiste čase na podeželju še velika redkost. Glas o vrtiljaku se je hitro razširil in ljudje so prihajali tudi od daleč, ne samo iz sosednih vasi, mnogi iz radovednosti, mnogi pa tudi za to, da bi se vozili na vrtiljaku in kakšen si je v ta namen naredil nove sanke, ko je slišal, ali pa celo videl, kako so se tiste dobre, stare sanke spreminjale v trske.

Tako bi se to veselje nadaljevalo vse do konca, do spomladanske

odjuge. Kdo ve, kaj bi se zgodilo, če bi začelo močno snežiti. Najbrž bi se potem odločili, da bi vzeli v roke lopate in metle, počistili ledeno ploščo in nadaljevali. Toda prišlo je drugače, tako nepričakovano ...

Bilo je nekega popoldneva, podobnega vsem drugim, ko je nebo prekrito s sivino. Vrtiljak se je obračal s polno paro. Na vrveh je bilo nekaj vozačev, nekaj jih je že bolj ali manj srečno pristalo. Morda so se hoteli še koga znebiti, ali ga "stepsti" kot se je temu reklo v vrtiljaški govorici, zato so poganjači nekoliko bolj pritisnil na kolo in lestev. Marinčev Lujzek pa se je prav tedaj, bog ve zakaj, odločil da zapusti prostor ob kolesu in lestvah ter se vrne med gledalce. Saj to ni bilo nič kaj nenavadnega. Tu in tam je kdo od gledalcev med najbolj divjo vožnjo skočil v krog na pomoč upehanim vrtilcem kolesa, ker je bil na sankah morda nekdo, ki je pomagal tudi njega "stepati". Nekakšna maščevalnost, ampak ne iz hodobije, temveč zato, da bi se med gledalstvom dvignila temperatura. Pa tudi od kolesa, je med vožnjo tu in tam pobegnil kakšen utrujenec. Tako je torej tudi Lujzek zapustil kolo, toda bil je prepočasen. Vrv ga je spodnesla. Padel je tako nesrečno, da si je zlomil lobanjo in kmalu po padcu je umrl.

Nastal je preplah. Nihče ni več pomišljal na vožnjo. V hipu so odvezali vrvi, odnesli lestev in ko je Kleklov Lujz snemal kolo, ki je bilo sicer z njegovega voza, je morda malce od jeze, še bolj pa od žalosti vzkliknil: "Vrag, po tota smrti s

potlačem dol!" Vrtljaka na Grlavi je bilo konec. Še danes ne sosed čez cesto, Jandlov Berti, ki je bil tudi med postavljalci vrtljaka, tu in tam spomni na "ringlšpil" in ponovi tiste Kleklove besede: "Vrag ..."

Naslednji dan so žandarji ukazali podreti podoben, vendar nekoliko manjši vrtiljak v Banovcih.

* * * * *

To, kar je tukaj zapisano, je bilo povsod podobno, od Hrastja-Mote pa vse do tja, kjer se Ščavnica, nekoč Murica, izlije v Muro. Tudi murskopoljski otroci so hodili v šolo, "hlače trgat", kot se je reklo. In hodili so na vse vetrove tega sveta; nekateri v Vučjo vas, drugi v Križevce, spet tretji na Cven, potem v Ljutomer, v Cezanjevce, s skrajnega spodnjega dela polja pa na Razkrižje. Tako je bilo pred šestdesetimi, sedemdesetimi leti ... Toliko je o tem še živega spomina. In tisti časi so imeli pač svojo podobo. Šolarji so nosili "učenost" v nahrbtnikih, fantje pogostokrat kar za predpasnikom ali pa za hlačnim pasom, posebej še tisti, ki jim starši niso mogli kupiti vseh potrebnih knjig.

Šolskih malic seveda ni bilo in šolarji so si prinesli v šolo kos kruha, jabolka, če je bil kruh namazan z zabelo, je bilo to že nekako praznično. V zimskih mesecih je bila to lahko tudi "ribica" (svinjska ledvica). Pravi praznik pa je bil kakšen dan po kolinah, ko so si šolarčki prinesli v šolo kratko klobasico. Takrat je bilo največ svetlih in iskrecih se oči pri tistih, ki niso imeli klobasice. Franček iz Križevca je potem, ko je že odrasel

rad pripovedoval, kako si nikoli ni hotel nesti klobase v šolo. In so mu tisti, ki so ga poslušali navadno rekli: "Skopec, masten gobec!" Pa ni bil Franček takšen, kar je potem skozi celo življenje dokazoval. "Nisem mogel gledati poželjivosti v tistih očeh, upičenih v mojo klobaso. Dal bi pa ni bilo toliko, da bi dobil vsak vsaj en majčken grizljaj. "So pa bili tudi taki, ki so tisto klobasico

razkazovali in menda uživali v tem, ker jih drugi, vsaj tisti dan, niso imeli ... Iz šole grede je zmanjkala v jeseni na njivah ob poti tudi marsikatera repa, ki je bila nekakšna otroška poslastica in jedli so jo lačni in siti.

Velika večina otrok je imela čevlje iz svinjskega usnja. Tako je bilo najceneje, saj so na kmetih dajali kože strojit usnjarjem. Nekoč v Logarovce, po prvi svetovni vojni pa sta v Ljutomeru začeli delati kar dve, za tiste časi kar precej veliki usnjarni. Takšna obutev pa ni prenesla mokrote, ko pa se je čevelj posušil, je bil trd kot črepinja. V zimskem času se je potem to ponavljalo iz dneva v dan. Nekaj let pred drugo vojno so prišli v "modo" bataši.

* * * * *

Na veliko soboto zvečer so tudi staršenski fantje kurili kres. Pripravili so ga tam, kjer stoji danes gasilski dom. Popoldne so nanosili skupaj drva, pa tudi slamo so prinesli, na kateri so potem sedeli, peli in pili do ranega jutra. Za pijačo so morali poskrbeti fantje, ki še niso odslужili vojaščine. Takšna je bila pač navada. V velikonočno praznovanje pa sodi tudi naslednja zgod-bica.

Karbov oča so malo pred vuzmom iz goric pripeljali 50-literski pičelek najboljšega, ga djali v kleti na gantarje, da bi tam počaka "na veselo vstajenje." Tistikrat je pri Karbovih za hlapca služil Žabotov Jožek iz Veržeja. Na veliko soboto zvečer so se dečki - trije so bili - odločili, da ne bodo žeje prenašali. Najprej je za to poskrbel Jožek, ki je odstranil notranji zapah na kletnih

vratih, tako da so lahko prišli v klet tudi z dvoriščne strani in ne po stopnicah dol v prikleti. Na sosedovem, Vrbnjakovem podstetnju so našli škaf, ga natočili, nato pa odšli v Lukovnjakovo delavnico

kjer so si ga privoščili. Kmalu jih je začel ščipati glad in eden od njih je odkril na stolu, z rjuho pokrito košaro z žegnom. Potem so pojedli prvi kos, se lotili drugega. Medtem sta v delavnico prišla gospodar in

gospodinja, Hanzek in Matilda, pa so tudi njima ponudili. Matilda ni mogla mesa prehvaliti: "Dobro je, dobro. Kaj ne, Hanzek, tudi midva mava toko", je potegnilo malo po negovsko, odkoder je bila doma. V nedeljo zjutraj so potem od maše pešočili Šalamunov Lujz pa žena Mica, Vrbnjakov Slavek pa Lujzika, vstane ko Šalamunova mati na šibju, ki je bilo na dvorišču, zagledajo škaf pa pravijo: "Lujz toti škaf pa je ne naš, le kak je moga sem priti." Pa pristopi Vrbnjakov Slavek in reče: "To pa je naš škaf." Potem ga povoha in ugotovi, da je bilo v njem vino. In Slaveku se je posvetilo, zakaj je dekla vso noč nekaj brundala. To je bil namreč tisti škaf, ki ga je Mica uporabljala za nočno posodo. In ko je Mica potem srečala katerega od onih, ki so se na velikonočno soboto mastili z Lukovnjakovim žegnom in zalivali s Karbovim vinom ji je vedno šlo na smeh.

* * * * *

V minulih stoletjih je mnogo Pristarcv imelo trške pravice (civis) Ljutomera in torej ni naključje, da so Pristarci še danes tako močno vezani na Ljutomer. Želja po bogastvu, uku in karieri je marsikaterega domačina zvabila v svet. Zgodovina pozna Hernje, Fluecherje, Tillenhofferje, Šiloviče in druge, ki jih zasledujemo marsikje kot pomembne in izobražene može. Fras je bil v prejšnjem stoletju središki notar, Vargazon graditelj cest, mostov, predorov in celo elektrarne v nekdanji monarhiji. Kossi in Šterman sta študirala za "agronoma". V Gradcu in Radgoni.

S španigom sta se peljala v Gradec in vsak je imel s sabo srebrni rajniš. "Ni ga treba zapraviti, le da se vidi, da nista siromaka," so bile očeto-vske besede za popotnico. Pa je enemu kariero uničila ljubezen, drugega je vzela 1. svetovna vojna.

Sploh pa se preprost ljudski spomin velikokrat rajši spominja žalostnih kot veselih trenutkov življenja. Žalost se kar sama rojeva in prinaša svoje zgodbe.

Hiša je bila brez otrok. Gospodar in gospodinja sta bila skrbna in delavna, kmetija je bila lepa in nezadolžena. Vsega je bilo v izobilju, le otroškega živžava ne. Zaman so bile vse zaobljube, vse prošnje, vzdihi in želje. Bogastvo se je večalo, možnosti, da bo kaj otrok, pa je bilo vedno manj. Gospodinja se je čutila krivo in je začele hirati. Zlat in srebrn denar je zavezala v "kropjačo", zakopala pod kuhinjski "kumen" in rekla: "Tu naj čaka drugo, ki bo prišla na moje mesto in bo rodila!" Umrla je. Res je prišla druga, že preizkušena, saj je s sabo prinesla nezakonskega otroka. Tudi rodila je. Na zaklad pod kumnom so vsi pozabili. Potomci pravijo, da se imajo zahvaliti za življenje svojemu pradedu, ki je v želji za lastno deco dal postaviti celo prvi in največji križ v vasi, ne pa zakopanemu zakladu.

Baje se je v neki premožni družini iz divje ljubezni rodilo dete, ki je bilo po vsem telesu močno poraščeno. Več let so ga skrivali, le vnaprej naprošena botra je ob neki priložnosti vprašala po otroku. Čez leta tudi domači niso vedeli, kako naprej, saj je nesrečno bitje kar

živelo. Nek šarlatanski duhovnik je svetoval blagoslov in puščanje krvi. Takšen je bil konec.

Pristava je imela vse v 20. stol. skupne pašnike in gozdove. Kmečko živino so pasli tudi najeti pastirji. V glavnem so živeli po stajah ali pri posameznih kmetih.

Mlad pastir je v staji tudi prežimoval. Neko hudo zimo je zmrznil.

Za kmeta v Pristavi je veljalo, da mora imeti svoj gozd, svoj vinograd in konje, pa ne le take delovne, ampak tudi one za prevoz španiga v nedeljo k maši ali celo dirkalne, kasaške.

Martin je s svojimi žrebci in kobilami sodeloval na razstavi v Radgoni. Cesar Franc Jožef, ki si je ogledal razstavo, je Martinu segel v roko in ga potrepil po ramenu. Kmetu so solze zalile oči in sledil je pozdrav v rahlo "domači" nemščini: "Ich grüße Sie durch alle 70 Pauern, die mir die Ausstellung ermöglichen können!" Pozneje je rad dodal, da se cesar le ni upal približati divji kobili, ki je v grivi imela privezan opozorilni trak.

V letih pred 1. svetovno vojno so bile hude zime in vode okrog vasi so zamrzovale. Na Merici je bilo veselje na ledu ves dan in pozno v noč. Ponoči sta se čez led vračala Franc in prijatelj. Naenkrat je počilo in Franc je obsedel na ledu, prijatelja pa ni bilo več. Krik na pomoč ni mogel rešiti utapljajočega, katerega spačeni in blede obraz je v mesečini sijal pod prozorno ledeno šipo.

Pristarci, ki so imeli večje vinograde, so vino prodajali na Ogrsko ali na Zgornjo Štajersko, včasih celo na Dunaj.

Z uspešne vinske kupčije se je pozno ponoči Johan vračal domov. Nekje na veščički cesti je srečal skupino kopačev, ki so ves dan kopali v štrigovskih gorica in so se ga tudi precej napili. Prišlo je do spora in kopači so Jahana potolkli z motikami. Drugo jutro so mrtvega pripeljali domov.

Voz z dvema sodoma vina sta gospodar in hlapec tovorila čez Muro. Z veliko truda jima je uspelo spraviti konje na brod. Voda je bila narasla in sredi toka sta se konja splašila, skočila in potegnili voz z vinom in hlapcem vred v reko. Kmet se je brez vsega vrnil domov. Lojz je peljal vino v Fehring. Pozno ponoči je drdral voz proti domu. V neki vasi ga je naenkrat napadlo nekaj tolovajev. Zahtevali so denar, toda on je z bičem ošvrknil po konjih in se spustil v dir. Eden od tolovajev se je oprijel voza in grozil naprej. Lojz je zamahnil s sekuro in tolovaja več ni bilo slišati. Srečno je prišel domov, izpregel in šel počivat. Zjutraj so domači na vozu našli v zapestju odsekano roko.

Svetovne vojne so pustile rane in sledove tudi v Pristavi. Kar nekaj mladeničev je padlo, zemlja na kmetijah je bila slabo obdelana, mnogi so se zadolžili. Vas je bila prekopana s "pancergrabni", po bereku je spet tekla meja z Madžari.

Marsikateri domačin je v tistih časih šmuglal čez mejo tobak in kamenčke, iskano blago je bilo usnje, pločevina, stara obleka, modra galica, z Madžarske pa so nosili meso, mast in še kaj. Pristava je bila zadnja postaja mnogih Židov, posameznikov in družin, ki so iz

Avstrije, Zg. Štajerske in bogve odkod vse prišli do sem, od tu pa so jih domačini tihotapili čez mejo, dokler niso podivjani Kozaki napravili v vasi takega direndaja, da se je vsak bal za svoje življenje. Štermanov Franček je za nemško oblast moral opravljati "Fleischbeschau". To je pomenilo, da je moral vsak kmet oblasti prijaviti zakol večje živali, posamezne kose pa je Franček "poštemplal". Ko so klali pri Slanovih, je prišel malo prehitro in je našel dve svinjski glavi in osem tac. Seveda je šlo poleg prijavljenih še za kolone na črno, kar bi Frančka prav lahko spravilo v zapor. V strahu se je umaknil, domači pa so malo hitreje in bolj previdno pripravili mesne kose za žig in kontrolo iz Ljutomera.

Povojne zadruge po ruskem sistemu so vzele zemljo in živino tudi pristarskim kmetom. Za vasjo so bili zgrajeni veliki hlevi, v njih zbrana kmečka živina pa je žalostno mukala po svojih gospodarjih in poginjala. Mihol je zbral toliko poguma, da je prvi pisno izstopil iz zadruge. Zato so mu celo s pištolo grozili sredi vasi in nekoč ponoči so ga neprepoznavni moški pretepli do krvi. zdržal je kakor tudi drugi, zadruge pa so propadle. To je bil čas obvezne oddaje.

Franček je tudi po vojni bil v vasi odgovoren za popis imetja, predvsem za zaloge hrane in krme pri posameznikih, ki bi se lahko odpe-ljale.

Nasilen uradnik je pregledoval hišo za hišo in pri nekem kmetu je našel drobno vrečico moke, ki je slučajno padla za skrinjo. Domačim je grozil z zaporom. Franček je v

strahu stiskal svinčnik in nazadnje le prepričal uradnika, da je popustil. Ko sta zapuščala dvorišče nesrečnega kmeta, se je Franček namuznil in skrivaj pokazal gospodarju na kupe koruze, ki je bila obešena po vsem podstenju, a je uradnik ni videl in ne popisal.

Noben ugovor in prošnja ni zalegla, ko so "aktivisti" po vasi pobirali poslednje tünke z zaseko. Še najbolj boleče je bilo, da so vaščani pozneje našli svoje tünke prevrnjene na nekem dvorišču v Ljutomeru, zaseka je smrdela in sit ni bil nihče.

* * * * *

Lujzek se je odpravil v kloster, kot so Verženci nekoč rekli Salezijanskemu zavodu, k maši. Kapela je bila nabito polna vernic, predvsem iz sosednega Dokležovja. Zdelan je bil Lujzek in noge so ga bolele, zato se je vsedel v prazno spovednico, slučajno odrinil okence in zagledal obraz starejše ženice, ki je čakala na spoved. Nič ni pomagalo, da je bolj po tiho hotel vernici razložiti, da ni duhovnik in da si je hotel samo malo odpočiti. Ženska se je izpovedala, Lujzek je naredil križ, za pokoro pa ji je naložil, da mora trikrat po kolenih okoli kloštra. Ženska še ni naredila enega kroga, ko zagleda še eno in še tretjo spokornico, ki sta prav tako na kolenih okrog kloštra delali pokoro. Pride mlad klerik, vidi kaj se dogaja, povpraša ženske čemu na kolenih, dobi odgovor, da je to pokora, potem pa odhiti v kapelo in v spovednici najde Lujzeka. Nič ni pomagal izgovor, da so ga noge bolele. Prislужil si je nekaj zapora - za pokoro!

* * * * *

Verženci so vedno iskali različne možnosti za preživetje. Nobenega dela se niso ustrašili. Če ga niso znali, so se ga naučili opravljati. Tako je bilo tudi z Žabotovo Nežo, ki je bila povrh še navihana in vesele narave. Nikoli in nikomur ni povedala kako je prišla do tistih strašnih klešč, katerih se vsak najbolj boji, ko pride k zobozdravniku. Potem je kar iznenada v križevski zobni ambulanti zmanjkalo pacientov. Tamkajšnji zobozdravnik je potem ugotovil kdo mu konkurira in Neža, ki ni imela nobenih papirjev, se je znašla pred sodnikom za prekrške. Tam je razložila, da klešče pred vsako uporabo prekuha, da pa še iz tega ni nikoli skuhal juhe, čeprav je juha iz izpuljenih zob prav dobra, kot je povedala sodniku. Ta jo je nekaj časa gledal, jo oprostil in si najbrž mislil, pa piplji vrag babji, če ti le kdo drži!

* * * * *

Furštov Draš je bil veseljak, da je bilo kaj. V mladosti je pri župniku služil za mežnarja. Rad si je izmišljal zgodbe in jih potem pripovedoval. Med njimi so bile tudi take, da so se poslušalcem ježili lasje, ko so jih poslušali. Ostarel je, bil je sam in dolg čas mu je bil. Pa se je znašel. Napisal si je pismo in si ga dal poslati po pošti. Ko ga je dobil, je poklical sosede, pred njimi pismo odprl in ga začel na glas brati. Pismo je bilo napisano tako, kot da mu ga piše neka osamljena ženska, ki si prav tako kot on želi ljubezni. Vse polno je bilo v pismu najrazličnejših ljubkovalnih izrazov in ljudje, ki so poslušali, so zmajevali z glavami. Drašu sicer niso nič rekli,

po Veržaju pa se je govorilo, da se je Drašu verjetno zmotalo v glavi. Tako priletnemu moškemu pa že ne bo nobena pisala takšnih ljubimkarlj. Ljudska sodba je bila: Draš si je sam napisal to pismo in pri tem je ostalo.

* * * * *

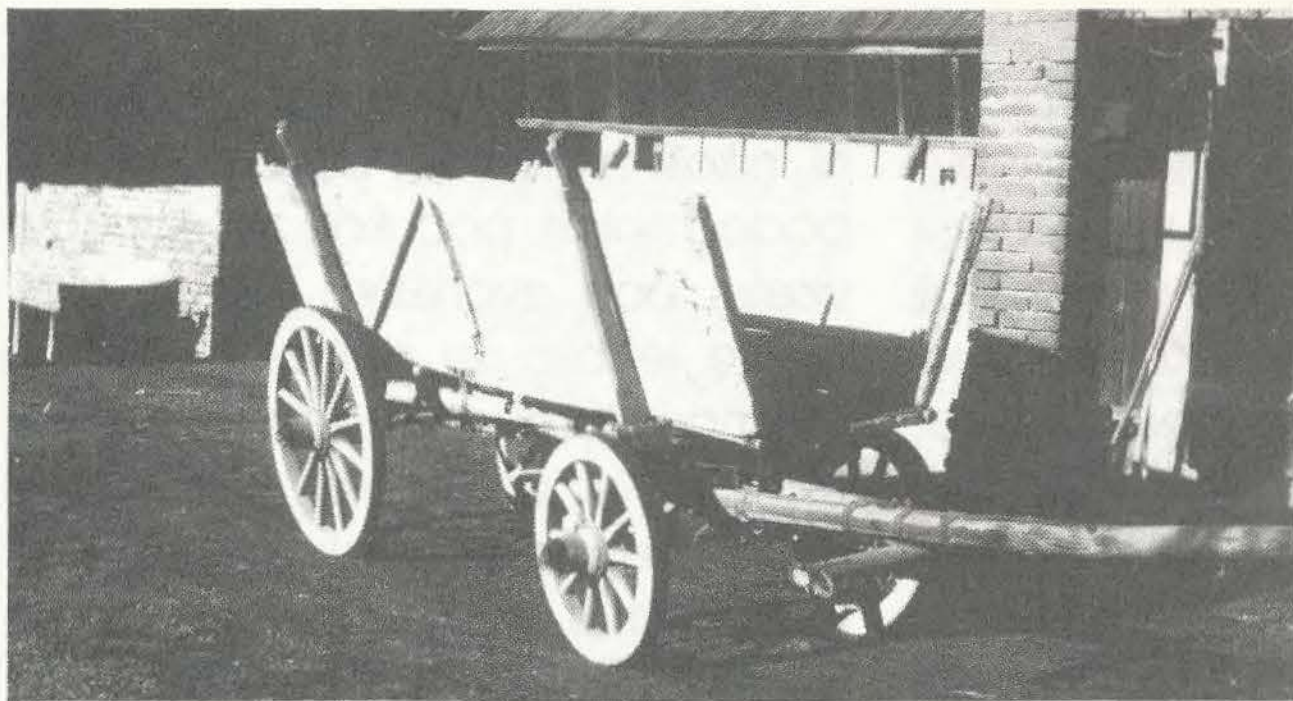
Arvajov Štefan se je preživljal tako, da je hodil občasno na delo na Mursko regulacijo, ki je krotila Muro in potoke. Tudi Štefan si je rad izmišljal zgodbe, o katerih Veržejci še danes razmišljajo. Nekega dne je delal v veržejskem gozdu in ko so se mu pridružili še ostali delavci iz skupine, so ga povprašali, kako je preživel čas, ko je bil sam. In Štefan je začel na dolgo in na široko pripovedovati, kako je malo, preden so prišli sodelavci, letelo skozi gozd letalo tako nizko, da mu je pilot segel v roko in ga pozdravil. Ko so potem poslušalci ugovarjali, češ, da ima letalo krila in kako neki bi

lahko letel med tako gostim drevjem v gozdu, so dobili odgovor, da je letalo zaprlo krila, letelo senota ali v nekakšnem slalomu kot bi rekli temu danes. Veržejci niso vedeli ali naj verjamejo ali ne. Ker pa tudi tukaj raje verjamejo neresnici kot resnici, so bili prepričani, da je bila Štefanova zgodba vseeno resnična. Ko so se za letali na nebu pojavili tudi helikopterji, so Veržejci zamahnili z roko. Spomnili so se Arvajeve zgodbe in rekli: "To smo mi v Veržaju že vse meli!"

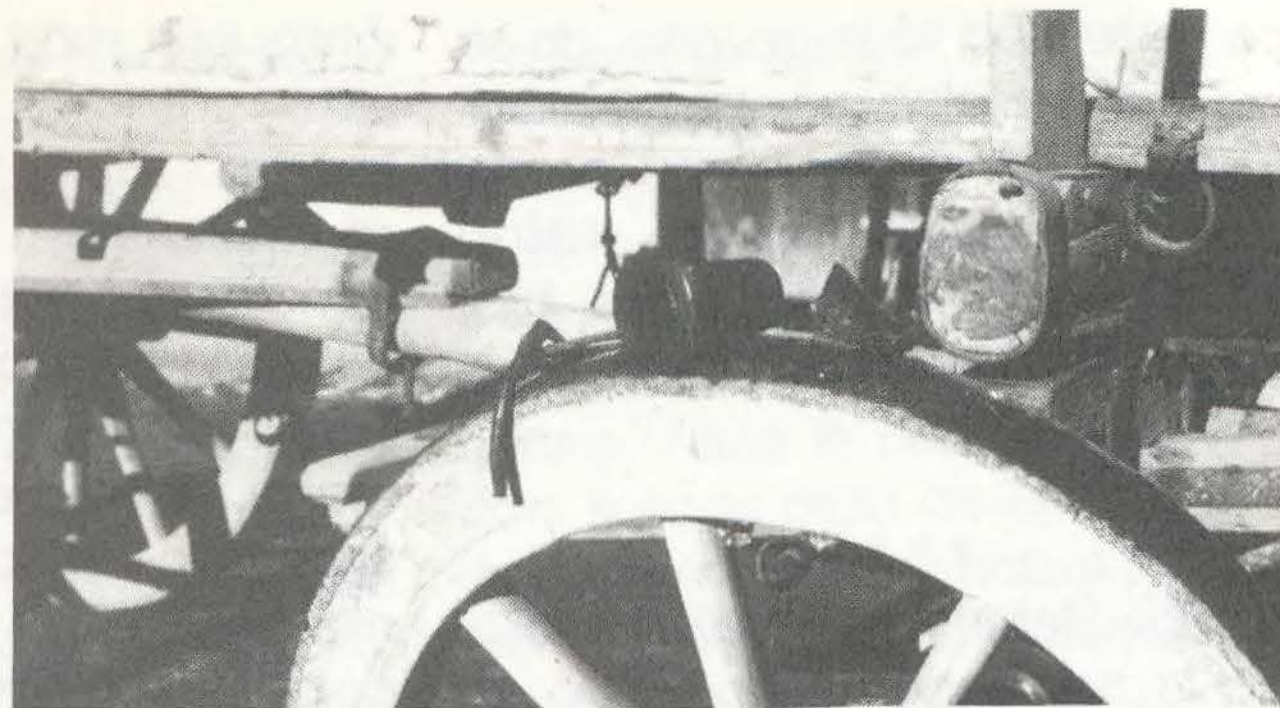
* * * * *

Okoliški pobalini so ugotovili, da se Veržence najbolj razjezi, če jim kdo pozvoni v cerkvi. Tisti čas so imeli zvon tudi namesto sirene na gasilskem domu. Zvonar je bil zadolžen, da takoj prične zvoniti samo po eni plati zvona, čim bi ugotovil, da se je nekje začelo kaditi.

Nekega dne so se mimo zvonika peljali rekruti. Ker še noben od njih ni nikoli zvonil, so se odločili, da bodo malce pocukali za vrv, ki je visela pod zvonikom. In to zvonjenje je bilo še najbolj podobno mežnarjevemu ob nesrečah. Veržejci so jo ucvrli proti gasilskemu domu, ker pa je hkrati z njimi bežal tudi mežnar, so takoj vedeli, da jih je nekdo potegnil za nos. Potem so odhiteli k cerkvi, kjer so zagledali gručo razposajenih rekrutov, ki so še vedno nategovali vrv. Razkačeni tržani so rekrute nameravali prebunkati, ker so jih vznemirjali, pa so jo slabo odnesli. Vnel se je strašen boj. Letela so polena in špricli, tudi nekaj nožev je bilo v veržejskih hrbtih. Od tistih časov pustijo Veržejci zvoniti vsakemu, ki pride k njim, pa tudi vsakemu zvonijo, ki odide - na drugi svet. Glede ognja pa so si raje omislili sireno.

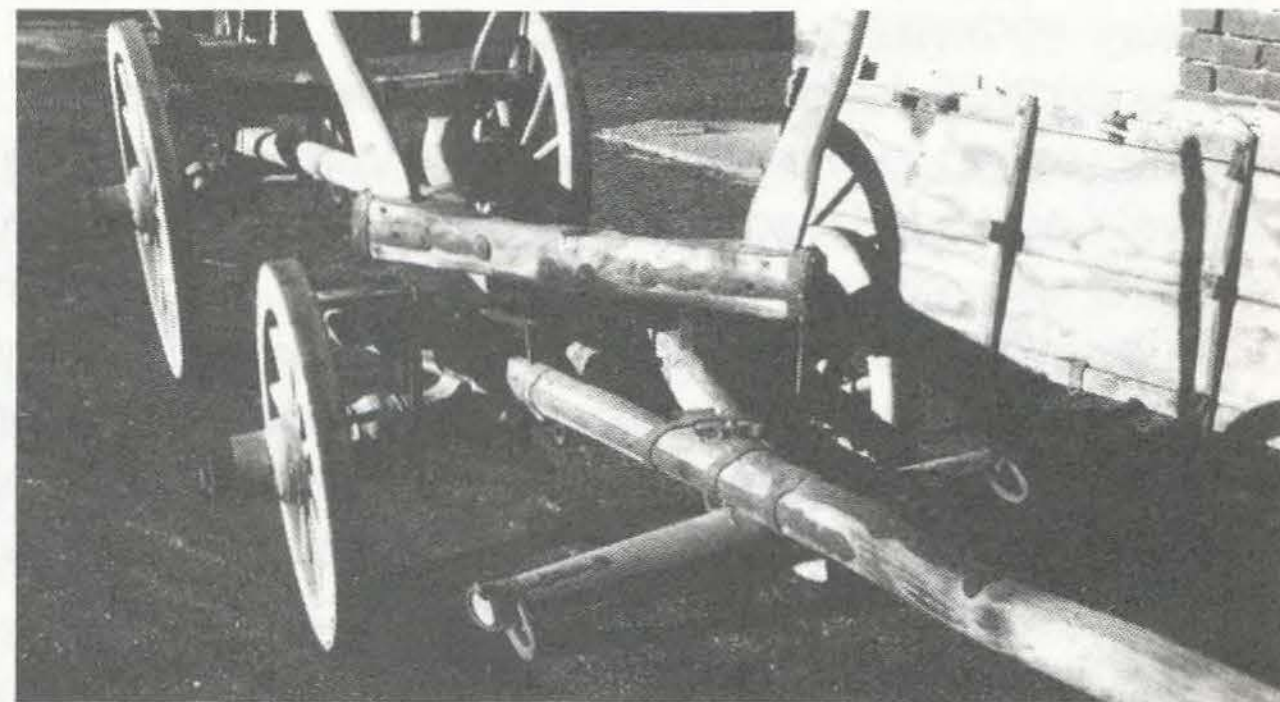
"Truge", za prevoz krompirja, koruze, jabolk. Truge so bile spredaj in zadaj zaprte s koleri

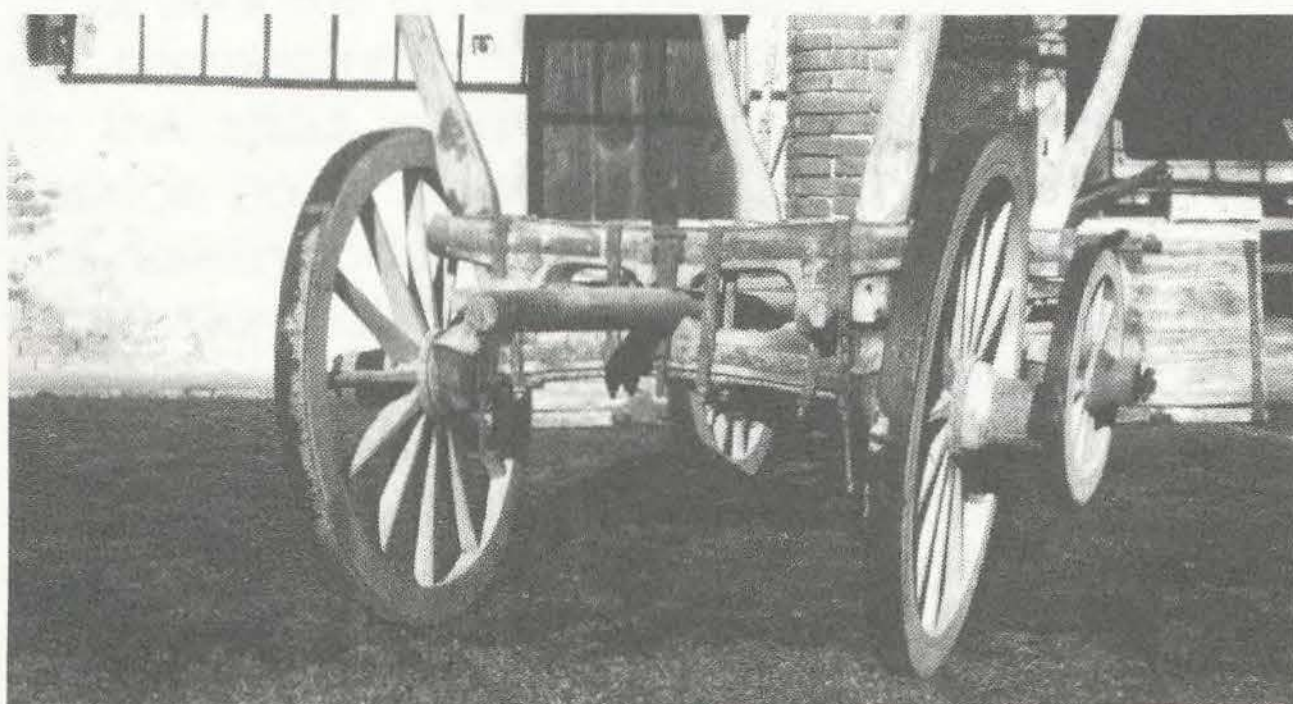
Kolo pri vozu - v sredini pesto, ki ga špice povezujejo s platišči, ta pa so od zunanje strani okovana z železnimi šinami, ki so na platišča pribite s šinoglavci

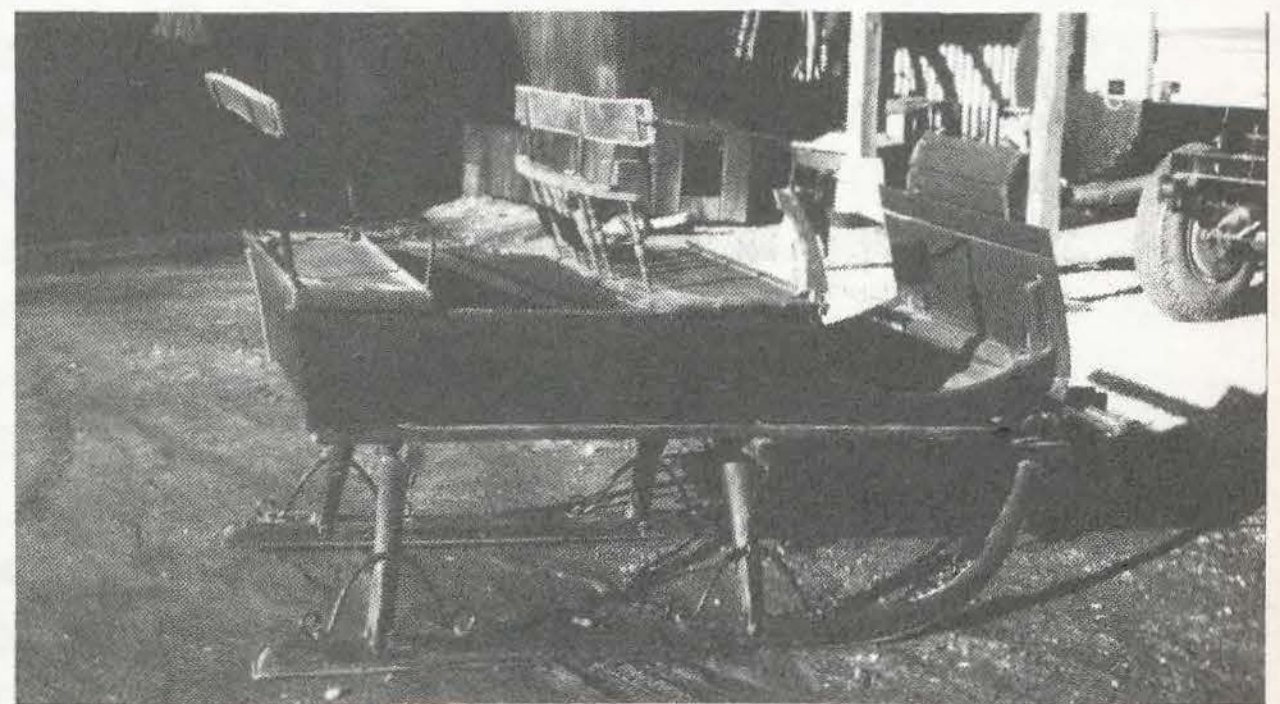
Oje - zadnji del ojesa je povezan z vrtljivim prednjim delom voza in z drsnikom, puzo, ki omogoča lažje zavijanje v levo ali desno. Na koncu ojesa sta dve kratki verigi, ogrenca ali nogrenca, s katerima se oje pripne na komat

Voz brez poda- sprednji del z vrtelom in ročicami, po sredini svora, na katero so zadaj pritrjene trabi t.j. del zadnje osovine

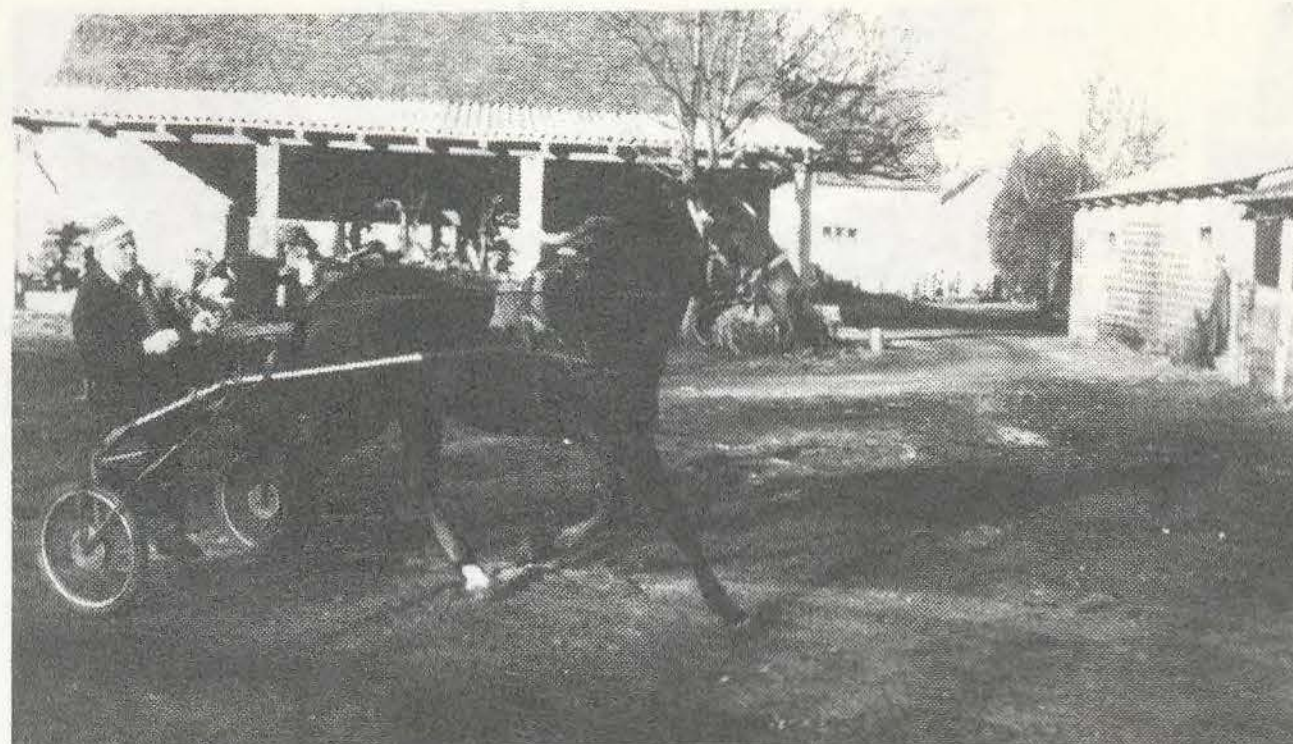
Zadnji del voza, v sredini gleda nazaj repica t.j. konec svore, ki povezuje sprednji in zadnji del, hkrati pa omogoča tudi različne razdalje med sprednjim in zadnjim delom voza

Lahke sani

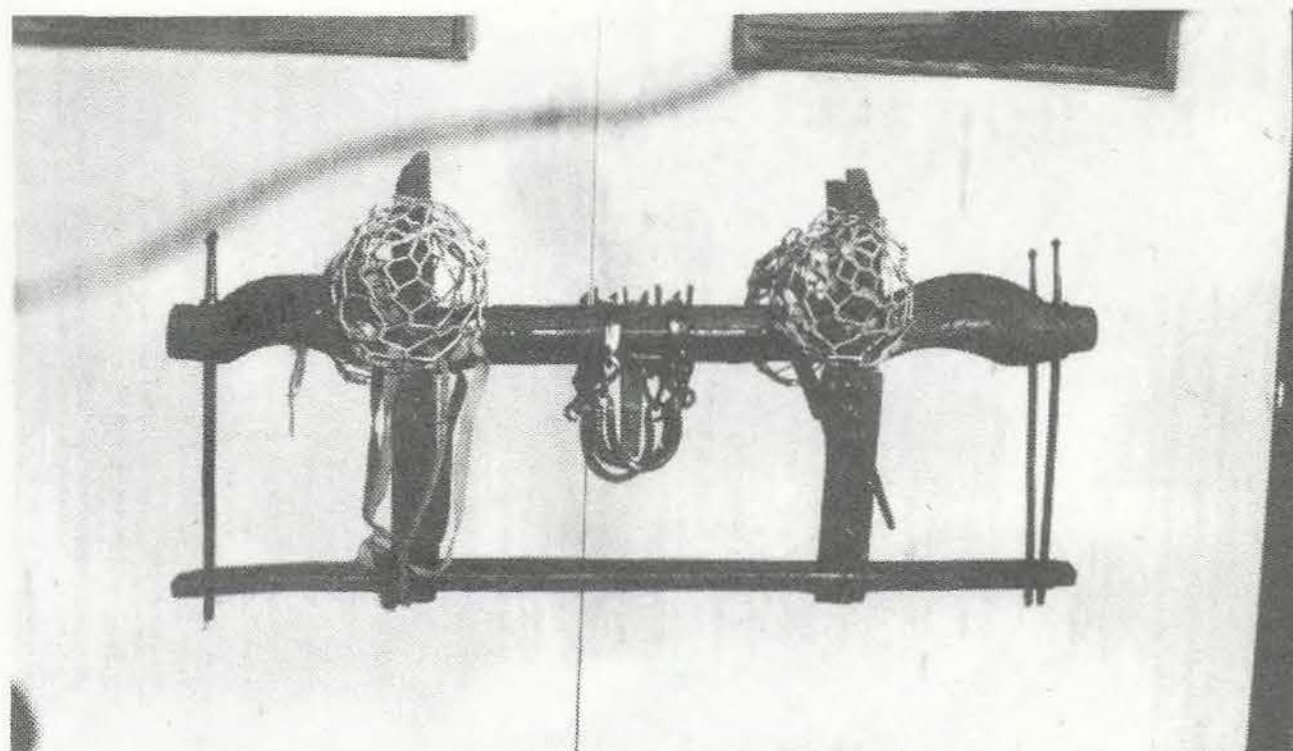
Brana in rahljač - drbač

Kik ali sulki. Prvi kiki so imeli zelo ozka lesena kolesa, s premerom pribl. 1,5 m (večje kolo zmanjšuje tresljaje!)

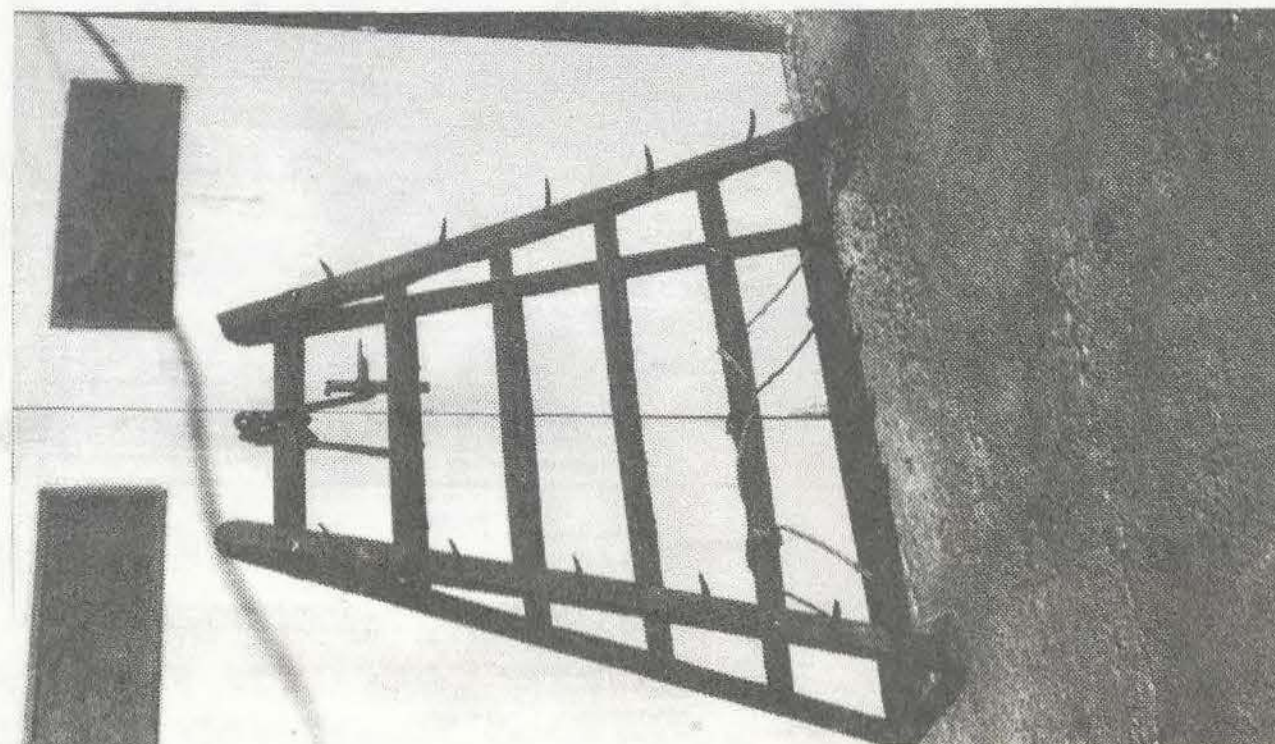
Osipač za krompir in koruzo. Orodje, staro le 200 do 250 let. Krompirja takrat še nismo gojili, koruzo pa so sejali tako kot vse drugo in jo potem med rastjo redčili

Jarem, prastara naprava za volovsko in kravjo vprego. na Murskem polju se je uveljavil ta tip jarma

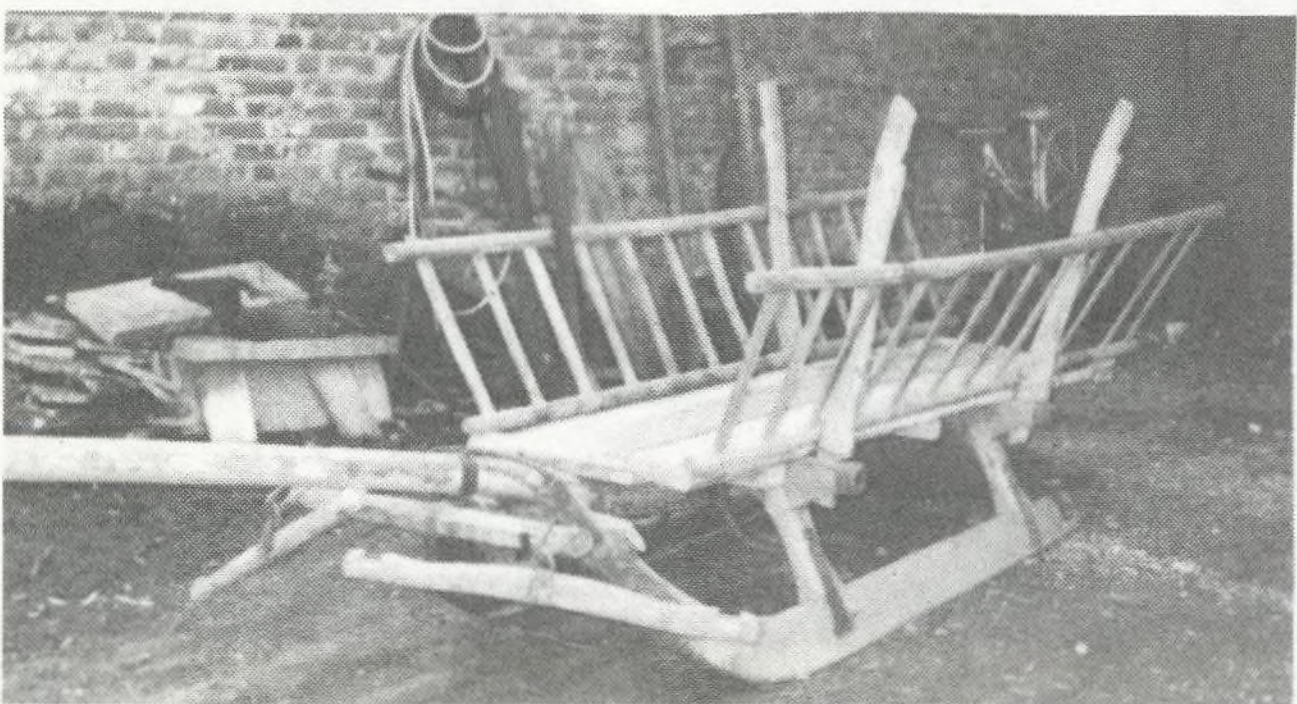
Kravji komat. Konjski je višji, močnejši, zaradi uza in vajeti bolj zapletena oprava

Brana, bile so velike in male. Z malimi se je zabranalo predvsem posevke, da so ti prišli pod površino

Španik, lahko kmečko vozilo, praviloma za konjske vprege. Španik je imel pleten koš, za prevoz manjšega razsutega tovara. Za sedež je služila prečna deska, nekoč pa so izdelovali tudi pletene sedeže, katerih sedežna "deska" se je odpirala podobno kot pri kovčku

Velike sani, za prevoz drv, sodov, gnoja in drugega

Plug, orodje, ki se je počasi vendar nenehno izpopolnjevalo. O plugu so bile napisane cele knjige in dolge razprave, saj spada to orodje med najpomembnejše za razvoj civilizacije

KOVAŠKA OBRT je bila najbolj povezana s sedlarstvom in kolarstvom. Te tri obrtne panoge so se najbolj dopolnjevale. Za sedlarja je kovač moral napraviti objemke ali kleštre pri komatu, potem prece in mašne za šnite ter še nekatere druge pomožne dele. Še bolj pa sta bila povezana kovač in kolar. Kovač je kolarske izdelke okoval, da so potem postali kmečko orodje kot na primer plug, okopalnik, osipač, brana in še druga orodja. V prvi vrsti pa je bil to voz, po domače imenovan kola. Voz je imel naslednje glavne dele: oje, prednji del, zadnji del, kolesa in svora, ki je povezovala prednji del voza z zadnjim delom. Na prednjem delu je bil še vrtel, ki je pritrjen s klinom svornikom. Ta je tako dolg, da sega skozi vrtel, svoro in prednji del voza, ter je za sestavo voza najbolj pomemben. Nekoč so bili spodnji deli voza tako narejeni, da so namesto železnih osi bili leseni podaljški, ki so bili okovani z močnim železom. To pa je moralo biti lepo okroglo okovano, da so se lahko na te podaljške naredile stranske puše, ki so se vgradile v bolj debela kolesna pesta. Takšni vozovi so se imenovali lesenjače. Sčasoma so te vozove izpodrinili takšni, ki so imeli železne osi. Tak voz se je imenoval po moči osi in celotne konstrukcije štrtijski, polovnjaški, tripolovnjaški in petpolovnjaški. Za vsak voz je bil primerno močan les in kolesa, ki so imela od 4 do 6 cm široka platišča, ta pa so bila okovana s šijami ali obroči, debeline od 10 do 12 mm. S takšnimi vozovi so naši kmetje pred prvo svetovno vojno vozili vino v Gradec ali kam drugam. Bili pa so ti vozovi vseeno preslabi, zato so začeli izdelovati močnejše, tako imenovane parizarje, ki so zmogli 1-krat do 2-krat večji tovor. Parizarje so uporabljali v mestih kjer so bile ceste bolj trde in manj strme.

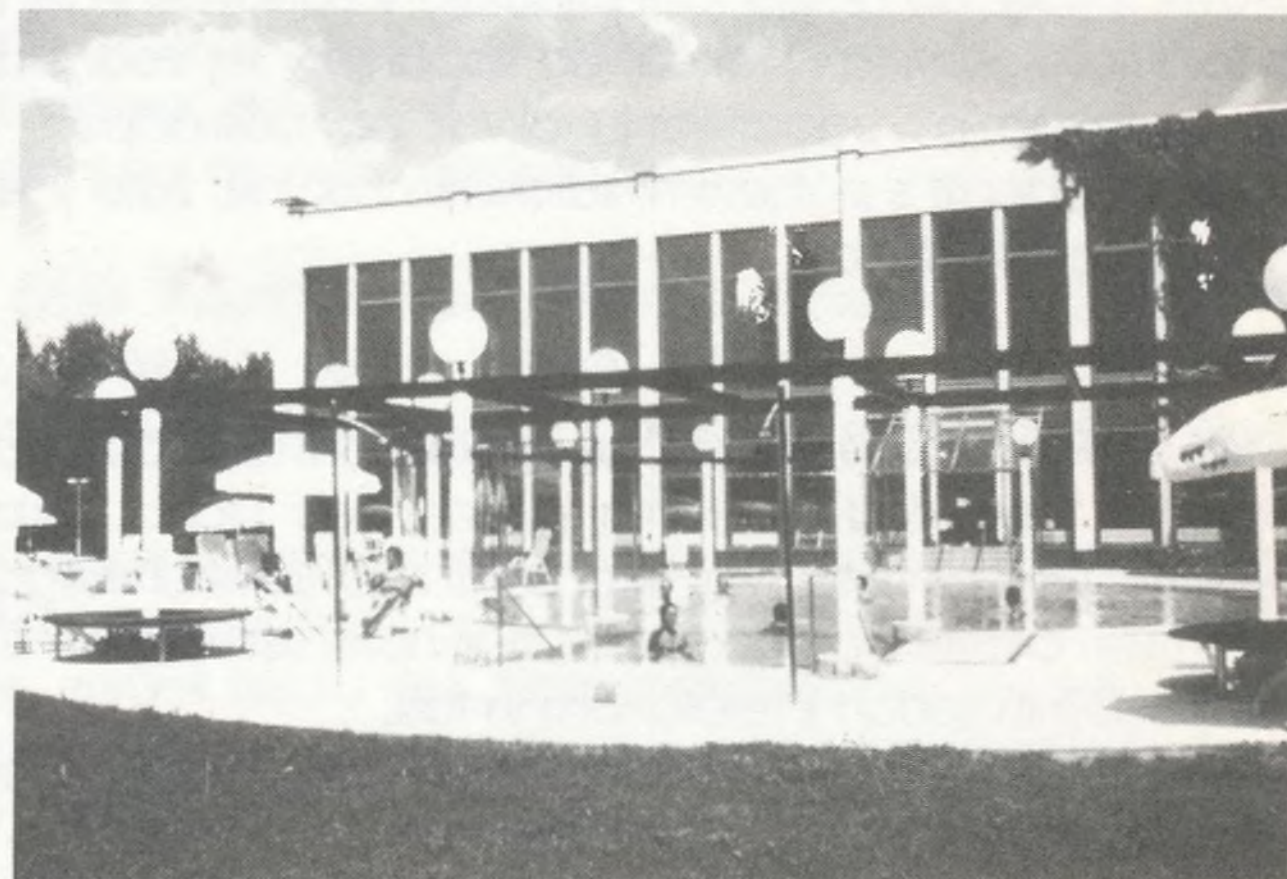
Franc Kotnik, kovaški mojster

VOZILA IN ORODJA SO POSNELI:

M. Makovec, Grlava, S. Novak, Grlava, F. Raduha, Banovci, B. Skuhala, Banovci, B. Seršen, Banovci, A. Rajh, Banovci

RADENSKA - ZDRAVILIŠČE RADENCI

Ob vrelih mineralne in termalne vode se je razvilo eno prvih zdravilišč v Sloveniji, ZDRAVILIŠČE RADENCI. Vrelce mineralne vode, ali slatine je v Radencih popolnoma po naključju leta 1833 odkril takratni študent medicine, Karl Henn. Prvo steklenico mineralne vode so napolnili davnega leta 1869. Že leta 1882 je bila zgrajena zgradba Terapija, kot prva zdraviliška stavba v Radencih. Pomemben mejnik v razvoju zdravilišča je leto 1923, ko so radenski vrelec praznili kot zdravilni vrelec. Srca, ki so postala cenjen simbol in pojem kakovosti, so se na nalepkah pojavila leta 1936.

Danes so zdravilišče Radenci kraj, kamor marsikdo ubeži pred vsakdanjimi problemi, kjer najde mir in samega sebe. Zdraviliško ponudbo gradimo na štirih naravnih danosti: mineralni in termalni vodi, zdravilnem blatu in ugodnem blagem podnebj. Naši programi pa so: rehabilitacijski in preventivni, zdravstveni (za bolezni srca in ožilja, sečnih in ledvičnih poti, revmatskih obolenj in motenj gibalnega sistema).

613 postelj v hotelih Radin ****, Miral *** in Terapija ***, je moderno opremljenih in nudi gostom udobno namestitvev. Hoteli so povezani med seboj, z bazeni in fizioterapijo. Na voljo so vam rekreacijski bazen (29-30°), zunanji termalni bazen (34-36°) in olimpijski bazen v zdraviliškem parku s toboganom, pa še finska savna, fitness, kozmetični in frizerski salon, solarij, tenis igrišča, kegljišče, mini-golf. Če se odpeljete nekaj kilometrov naokrog, greste lahko jahat, deskat ali na panoramski polet s športnim letalom. Samotarjem pa priporočamo sprehod po stoletnem zdraviliškem parku na Kapelo ali Janžev hram med vinograde, na lov ali ribolov.

Tukaj, na bregovih zasanjane Mure, sta narava in človek še povezana. Ljudje so vesele in prijazne narave, hrana pa domača in slastna, obogatena s tradicijo staroavstrijske in sledovi madžarske kuhinje.

TERMALNO KOPALIŠČE BANOVCİ

Nedaleč od Ljutomera prestolnice Prlekije leži Termalno kopališče BANOVCİ. Ob termalni vodi, ki ima ob izviru 55°C je nastalo termalno kopališče, prenzion s 44 ležišči v eno-, dvo- in tro-posteljnih sobah, v bližnjih avtokampih pa je prostora za 140 bivalnih prikolic (v klasičnem) in 60 prikolic v edinem slovenskem naturističnem kampu.

V primeru slabega vremena se lahko kopate v enem najlepših notranjih termalnih bazenov s temperaturo vode 34-37°C in površino 200m². K hotelu spadajo tudi savna, trim kabinet ter prostori za podvodno in ročno masažo. Glavni razlog, da gostje radi prihajajo v Banovce in se tudi vedno znova vračajo, je termalna voda. Z analizami in testi so strokovnjaki potrdili, da kopanje v tej vodi blaži revmatska obolenja, degerenativna obolenja sklepov, da pomaga pri odpravljanju okvar po poškodbah, operacijah in bolečinah hrbtenice. Banovska voda je naravna danost s potrjenimi zdravilnimi učinki, zato ji je ministrstvo za zdravstvo priznalo učinkovitost naravnega zdravilnega sredstva.

LJUTOMER, središče Prlekije, se lahko pohvali z bogato kulturno dediščino. Pred več kot sto leti je bil tukaj prvi slovenski tabor, od tod izvira jezikoslovec Franc Miklošič. Bližnja okolica, posejana z vinogradi je znana po pridelavi odličnih belih vin, je pa tudi zibelka vrhunskega kasaškega športa.

V samem centru starega mesta stoji hotel Jeruzalem, ki se arhitektonsko spaja z okoljem. Ima 43 postelj v eno- in dvoposteljnih sobah s telefonom in tuši.

V restavraciji pripravljajo izvirne preleške jedi, postrežejo pa Vam tudi s specialitetami mednarodne kuhinje.

Okolica Ljutomera je kar idelana za izlete. Posebno doživetje je sprehod med vinogradi, kjer rastejo ena najboljših vin na svetu: laški in renski rizling, beli burgundec, dišeči traminec in muškati tonel so pobrali številna svetovna priznanja za svojo kvaliteto.

VON DER MUR ZU DEN WEINBERGEN

Über sich selbst und andere Cvrleki, Zatučenci, Štuci, Bizeki, Kajeri und andere

Lepo moje ravno polje
ge moj ljubi rano orje
Net ne orje, net ne pluži,
temuč name premišljuje.

Oh, mein schönes weites Feld,
wo mein Schatz früh arbeiten geht;
akert net, pflügt net
wohl nur an mich denken tät.

In Banovci sind Sie Gast im Landstrich das Mursko polje (Murfeld) heißt. Dieses Gebiet ist von einem Menschengeschlag bewohnt den man "Prleki" nennt, (prle = eher, früher, vorher). Eine bekannte Scherzredewendung lautet: (slowenisch: prle priša, prle ša, prle mastne žgojke ja; deutsch: eher da, eher weg, eher ißt man den Schmalzsterz weg).

Das vor Ihnen liegende Buch beschreibt die wichtigsten Bauernarbeiten in der Zeit, als das Tiergespann der Hauptgeselle der Bauern bei der Schwerarbeit auf dem Feld war, als man noch mit der Sense erntete und Gras zum Heu mähte. Das war die Zeitspanne der 50-er Jahre, zurück bis zu der Jahrhundertwende, als der Lein für die Versorgung der Bauernbevölkerung mit dem Leinen für Bettlacken, Tücher, Säcke usw. noch sehr bedeutend war, während seine Verwendung in Kleiderherstellung (breite lange Leinenhose, "bregüše" und Hemden "robače" genannt) schon längst durch Industrieerzeugung verdrängt wurde.

In dem Gebiet Mursko polje und Slovenske gorice - sonst aber nirgendwo in Slowenien - hat jedes Dorf sein eigenes Wappen. Diese Wappen, in der Regel scherzhaft, charakterisieren die Bewohner eines bestimmten Ortes. Sie wurden nicht von ihnen selbst, sondern von den Leuten der benachbarten Orte erfunden, was zur Benennung "Prlek" und "Prlekija" analog ist. Zuerst war das ein Spitzwort, das die Bewohner dieses Gebietes wegen ihrer Redensart in Kauf nehmen mußten, mit der Zeit wurde es aber als ihr eigenes angenommen und heute sind sie sogar stolz auf den Spitznamen Prlek (Bewohner!) und Prleker (Adjektiv - prleški).

Das Buch stellt eine Reihe von Dorfwappen dar, das berühmteste unter ihnen ist "babinska rüsa" (ein Scherztier - zum Teil Pferd und zum Teil Kuh). (Seite 76), das vielleicht sogar mythologischen Ursprungs ist. Die Bedeutung des Wortes "rüsa" ist unbekannt. In Banovci kann man Ihnen das Dorfwappen zeigen das in der Feuerwache aufbewahrt wird. Es stellt ein Schloß in Lampiščak dar. Lampiščak ist ein Flurname für den Wald hinter dem Thermalbad in Banovci, wo nach der Volksüberlieferung hätte ein Schloß gestanden haben soll. Beim Sandausgraben finden die Leute heute noch palisadenähnliche Pfahlstückchen.

Das erste Kapitel ist ein "Spaziergang" durch die Orte von Mursko polje und von unterem Ščavniška dolina (das Steintal). In diesem Kapitel gibt es einiges von anekdotischer, leichter und auch bissiger Lektüre, worauf schon der Untertitel des Buches hinweist. Man sollte erklären daß "Cvrleki" die Bewohner des Dorfes Bunčani sind, wo man "Cvrla" im Wappen führt. "Cvrla" ist ein Sumpfvogel (natürlich erfunden), der keine Feder sondern lange Haare hat. "Zatučenci" sind Bewohner von Vučja vas; heimisch, im Dialekt heißen die Bewohner Vučenci und das reimt sich auf Zatučenci - die Bedeutung des Wortes wäre, "eine bißchen bekloppt".). "Štuci" sind Dorfbewohner von Lokavci ("štuc" heißt auch "dükel", das ist einenhalb Liter Tengefaß - Tonkrug zum

Milchsauern). "Bizeki" sind Leute aus dem Dorf Cezanjevci, ("bizovina" oder "beluga" ist ein Bachfisch, den das Dorf Cezanjevci im Wappen führt. "Kajeri" sind Dorfler aus dem Dorf Bučečovci ("kajer" ist eine Ledertasche mit Träger). Das zweite Kapitel spricht über Dorfwappen, das dritte über den Lein seinen Anbau und seine Bearbeitung zum Endprodukt Leinen. Im vierten Kapitel wird das Dresche verdeutlicht auch das mit dem Dreschkloppel. Fünftes Kapitel behandelt das Grasmähen, sechstes versetzt uns in die Mühle, wo das Kurbis- und Sonnenblumenöl nach uraltem Verfahren gewonnen wurde. Im nächsten Kapitel finden Sie Geschichten, die zuzeiten die Bewohner von Murško polje beunruhigten, im achten aber die Abenteuer-geschichten aus dem alltäglichen Leben in der Vergangenheit.

Die Fotos im Buch stellen das Dorfleben vor 20 bis zu 100 Jahren zurück dar.

Für die Besucher unseres Gebietes muß gesagt werden, daß der vornehmste Ort auf Murško polje Ljutomer ist (in der heimischen Sprache Lotmerk). Interessant ist auch Veržej, schon im 14. Jahrhundert Markt geworden, bedeutend als Salzlager bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts.

In Veržej gab es auch eine Marktgarde, die durch Jahrhunderte bis zum Zweiten Weltkrieg tätig war - das waren "Wernseer Schutzen" oder in der Mundart "šicarji" genannt (Seite 11). Über die Bewohner von Veržej wird spitzbübisch als Scherz erzählt, daß sie auf der Mur Kürbisse reiten.

Anka Bezec, prof.

SPONZORJI:

**Fundacija akademika
dr. Anton Trstenjaka**

Radmošci 17, 69245 Spodnji Ivanjci, Gornja Radgona
Biro Ljubljana, Trubarjeva 3, 61000 Ljubljana Slovenija

zavarovalnica triglav d. d.
območna enota M. Sobota

OBČINA LJUTOMER

IZDELOVANJE IN TISKANJE PE VREČK IN FOLIJ JANKO MAKOTER, Cven

MIZARSTVO FILIPIČ, Križevci/Ljutomer

Trgovsko podjetje VESNA Ljutomer

Moja domača banka

 Pomurska banka d.d.

 Murska Sobota

Ljutomerčan, Ljutomer

KRAJEVNA SKUPNOST, Križevci

Marjan MULEC, STROJNO KLJUČAVNIČARSTVO, Veržej

Marko SLAVIČ MS d.o. Ključarovci 19

VELEPRODAJA Jože ŠTUMPF, Logarovci

Darja REPA, MLINARSTVO, Veržej

Branko ŠPILAK, KLJUČAVNIČARSTVO, Podgradje

Franc MAKOTER, AVTOMATERIAL, Ljutomer

Alojz PRELOG, KOVAŠTVO, Veržej

Vilko FERENC, KLJUČAVNIČARSTVO, Veržej

Stanko ŽNIDARIČ, MLIN, Precetinci

HVALA!

študijski oddelek

39

MAKOVEC, Juš

Od Mure

45557 a

39(497.12-18)

10096666

COBISS

Pišk M. SOBOTA

...KONTRAPUNKTI

In potem je Janežičev Južek iz Veržeja, ki so ga vsi poznali po imenu Kruc, legel v veliki sobi na trebuh In gospodinja mu je na zadnjo plat prišla veliko zaplato, da ne bi več kazal...

Ko sta stric Ludvik in sosed Ciril pošteno zategnila vrv, vrženo čez orehovo vejo, se je Bukovec le še s prsti dotikal tal. Jezik mu je visel iz ust, v obraz pa je spremenil barve. Potem sta onadva hitro popustila. Bukovec je klecnil, na kar so se vsi trije smejali. Bukovec z manjšo zamudo, ker je moral najprej sapo loviti ... Kaj se dogaja s človekom, ko ga obešajo, pa so le ugotovili.

Vsakikrat, ko sem z lučjo in ročko šel po polomljeni lestvi v Johovo staro grajsko klet na Braneku po pijačo, sem videl gada, zvitega okrog pilke, ki se je potem počasi spustil na tla.

Pomolzla sem zvečer kravo, šla z mlekom proti hiši, ko me je spreletel nepopisen strah. Posoda z mlekom mi je padla iz rok - ob vratnih podbojih je slonel moj pokojni mož.

Sedaj se bik vozi na mopedu, tiča pa ima v aktovki ...

Lepo moje ravno polje
ge moj ljubi rano orje.
Net ne orje, net ne pluži
temuč name preišljuje.

Pridite v Banovce!